Pınar Ecevitoğlu
Ayhan Yalçınkaya

dipnot

PINAR ECEVİTOĞLU • AYHAN YALÇINKAYA

ALEVİLER 'ARTIK BURADA' OTURMUYOR!

dipnot yayınları

PINAR ECEVİTOĞLU (Yrd. Doç. Dr): 1976 yılında Ankara'da doğdu. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Sosyoloji Bilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Sosyolojiye giriş, sosyal bilimler metodolojisi ve siyasal antropoloji dersleri vermektedir. Siyasal ve sosyal antropoloji, din sosyolojisi, siyasal teori başlıca ilgi alanlarıdır. Alevilik ile ilgili çalışmalarını 2008 yılından bu yana Alevilik Araştırma, Dokümantasyon ve Uygulama Enstitüsü bünyesinde sürdürmektedir.

AYHAN YALÇINKAYA (Prof. Dr): 1964 Çorum doğumlu. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi. Siyaset bilimi, siyasal düşünce tarihi, siyasal antropoloji dersleri veriyor. Alevilik Araştırma, Dokümantasyon ve Uygulama Enstitüsü'nün kurucu üyelerinden. Başlıca ilgi alanları Alevilik, din antropolojisi, din ve siyaset ilişkisi, siyasal bünye, siyasal düşünce. Bu konularda yazılmış çeşitli yazı ve kitapları, ulusal ve uluslararası çeşitli bildirileri bulunmaktadır.

Aleviler 'Artık Burada' Oturmuyor!

© Pınar Ecevitoğlu • Ayhan Yalçınkaya
© Dipnot Yayınları, 2013
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Dipnot Yayınları'na aittir.

Dipnot Yayınları 172
ISBN: 978-605-4412-92-1
Sertifika No: 14999
1. Baskı: 2013/Ankara
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/32 Kızılay /Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Pınar Ecevitoğlu
Ayhan Yalçınkaya

Aleviler 'Artık Burada' Oturmuyor!

Alevi Çalıştayları ve Sonrası

dipnot yayınları

bir düşün kaç kişiyiz bildirilerde
şimdilik kaç paralığız hele akşam olunca
bunca sütsüzün kahrını çektik düşün ki
gene de soluğumuz
bir orman yangını sanılır oralarda buralarda
ezildik gerçi ama horlanamadık bunu hatırlarsın
mutlaka hatırlarsın bunu
tut ki enver bırakır tehdidini
ethem başlar

Turgut Uyar, *Büyük Saat*, "Umuttur"dan

İÇİNDEKİLER

GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN BASKIYI SUNARKEN 11

I. KISIM

ALEVİLER 'ARTIK BURADA' OTURMUYOR .. 15

Önsöz 17

Ön Rapor'dan Nihai Rapor'a Alevi Çalıştayları 23

I. 'Diyalog'la 'Müzakere' Beşiğinde Tıngır Mıngır 23

II. 'Seç Beni Seçeyim Seni!' 44

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞTAY *RAPORU* YA DA *ZABIT* TUTANAĞI 57

I. İnkarın Yöntemi, Yöntemin İnkarı 59

II. 'Müzakereyle (İtinayla) Düşman Yaratılır' 66

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİLİĞİ ÇÖZÜMLEMEK: ALEVİLİĞİ "ÇÖZMEK" 79

I. Çöz de Al! 79

Kökleri Gökte, Dalları Yerde: "Çalıştay" Sorunu Değerlendiriyor 81

"Hasta Alevilere" Hekim Çalıştay 97

Hayattan Söyleme Sorun Kaçırma 105

II. Yerin "Bu Yer" Değildir 115
Haydi Aleviler "Savaşa"! 117
Hane mi İbadetten, İbadet mi Haneden, Talip mi Dededen, Dede mi Talipten? 129
"Madımak"ı Bırakın, "Başbağlar"a Bakın! 147

III. 'Dinim, Diyanet'im, Zorunlu Din Dersim Benim' 155
DİB: Kim Konuşuyor, Ne Konuşuyor? 157
ZDD: Kültürsüz Din, Dinsiz Kültüre Karşı 166
Çek Gözümden Sürmeyi: Söze Bile Gelemeyenler 176
SONUÇ 189

II. KISIM
SONRASI ÖNCESİDİR 191

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇALIŞTAYLARDAN BUGÜNE ALEVİLERİN DÜNYASI 193

I. Açılın Aleviler, Din-Diyanet Geliyor 195
Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kaldırılması Talebi 196
Zorunlu Din Derslerinin Kaldırılması Talebi 201
Cemevlerine İbadethane Statüsü Tanınması Talebi 210
Hacı Bektaş Dergahı'nın İadesi Talebi 218

II. Kayıtlı Firariler Ülkesinde Alfabetik Bir Anıt: Madımak Bilim ve Kültür Merkezi 221

III. Gündelik Yaşamda Yaygın Hak İhlalleri 225
Zamane Çocukları Evleri İşaretliyor 226
Bırakın Cenazeyi, İftarda Buluşalım 228
Nefretin Politik Bereketi 232

İKİNCİ BÖLÜM

DİN DİNDİRMEZ DİN'DİRİLİR 235

I. YGS'den "İrfan" Yoksunluğuna, Otizmden Ateizme: "Bir" Rezalet, "İki" İtiraf, "Üç" Sonuç ve Bir Tehdit 237

II. Sınav Sınav Üstüne 262

III. Ceddin Deden 274

IV. Neslin Baban 289

V. Bu Sınavın Aslı Ne: Din-Mi-Dir-Din 303

SONUÇ 331

KAYNAKÇA 335

GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN BASKIYI SUNARKEN

Okurun dikkatine sunduğumuz bu metnin karmaşık gibi görünse de basit bir hikayesi var. Her ne kadar bu metni "genişletilmiş yeniden baskı" olarak adlandırsak da, aslında ulusal bir yayınevinde, kitap biçiminde ilk kez basılıyor. Bu bakımdan kolaylıkla birinci baskı olarak da ifade edilebilirdi. Ancak bu, elinizdeki kitabın yalnızca 1. Kısmı için doğru olacaktı. Çünkü kitap biçiminde olmasa da, bir rapor olarak yalnızca bu 1.Kısım daha önce basılmış ve kamuoyunun dikkatine sunulmuştu. Oysa bu kitap basılmış haliyle o raporun iki kat genişletilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu haliyle de ilgili rapor baskıdan tümüyle farklıdır.

Bu kitabın 1. Kısmı'nı oluşturan ve kitaba da adını veren ifadeyle "Aleviler Artık burada Oturmuyor" başlığını taşıyan Alevi Çalıştayları Nihai Raporu Üstüne Bir Değerlendirme", 2011 yılında Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın isteği üzerine, hükümetin raporuna karşı bir yanıt niteliğinde, yine bu kitabın yazarları tarafından hazırlanmış ve adı geçen Vakıf tarafından da yayınlanmıştı. Rapor, HBVAKV'nın isteğiyle hazırlandığı ve Vakıf, yazarların ortaya koyduğu görüşü üstlendiği için de biz de yazarlar olarak rapora adlarımızı koymayı gerekli görmedik. Zaten adı geçen rapor hazırlanırken Alevi Enstitü-

sü'nün farklı çevreleriyle görüşmüş, Vakıf içinde oluşturulan komisyonla sürekli görüş alışverişinde bulunmuştuk. Sonunda bu kitapta yer alan 1. Kısım olan rapor ortaya çıkmıştı. O günden bugüne, bizlerin izleyebildiği kadarıyla, hükümetin raporuna karşı bu düzeyde verilmiş, bu kadar kapsamlı hiçbir yanıt ortaya çıkmadı. Artık başka bir görüşün ortaya çıkabileceğine ilişkin umudumuzun kalmadığını da söyleyelim. Bu süreçte hiçbir başka yanıt ortaya çıkmadı ama Alevi hareketinin çok çeşitli aktörleri ve Alevilik üzerine yazıp çizenler bu raporu adeta "tepe tepe" kullandı. Gerek biz, gerekse Vakıf zaten bunu istiyorduk. Bu nedenle de rapor olarak basılmış ve ücretsiz dağıtılmış, hatta bir word kopyası Alevi Enstitüsü web sitesinde paylaşıma açılmıştı. Ancak bizler bu kullanım amacını gözetirken asgari düzeyde bir nezaketi de bekliyorduk. Bu rapor HBVAKV tarafından hazırlatılmış ve üstlenilmişti; öyleyse kullanımı sırasında öncelikle raporun ve sonra ilgili kurumun adı anılmalıydı. Bu hiç yapılmadı. Öyle oldu ki kullanımı itibariyle bakılırsa rapor vardı ama adı itibariyle bakılırsa yoktu; hem vardı, hem yoktu. Burada Alevi hareketinin içinde yer alan çeşitli aktörlerin bu tutumunu sorgulama gereği bile duymuyoruz.

Türkiye gündeminin, çalıştaydan bugüne ağırlaşmasıyla ve bu ağırlığın en başta Alevilerin üstüne bir heyula gibi çökmesiyle, raporda yer alan görüşlerin genişletilmesi, yeni verilerle zenginleştirilmesi, daha da kapsayıcı bir perspektifin ortaya konulması gerekliliği acil hale geldi. Siyasal ve toplumsal pratik, AKP hükümetinin Alevi Çalıştayı Nihai Raporu'nda ortaya konan görüşleri bir yol haritası gibi izlediğini ve bir bir uygulamaya geçirdiğini gösterdi. Ama buna karşın, ne yazık ki kimse dönüp bu bağı kurma gereğini duymadı: Özcesi Perşembe'nin gelişi Çarşamba'dan belliydi ama Çarşamba unutulmuştu! Çarşamba unutulduğu ölçüde, bizim yazdığımız karşı rapor mahi-

yetindeki metin de dipdiri ortada durduğu halde, raftaki yerini almıştı. Siyasal gelişmelerin dayattığı acil gereksinimler karşısında raporu raftan indirmeye ve yeniden basarak bugünle bağını kurmaya, bu nedenle de genişletmeye ve zenginleştirmeye karar verdik.

Bu kararımızı HBVAKV Genel Başkanı Sayın Ercan Geçmez'e ilettiğimizde bizden bu kez kendi adımızı kullanmamızı istedi: Sayın Geçmez'e göre, çeşitli aktörler kurumun adından ötürü raporu ya görmezden geliyor ya da kullanıp çiğniyordu. Oysa rapor çok önceden bazı saptamalara yer vermiş ve bazı gelişmeleri haber veriyordu. Değerinin bilinmesi için kurum olarak aradan çekilmelerinin daha yerinde olacağını belirtti. İşte böylece bu yeni, geliştirilmiş ve genişletilmiş baskıda kendi adlarımızı kullanmaya karar verdik. Ancak yine de raporun ilk baskısındaki özgünlüğünü, önsözü dahil, hiç bozmamaya, ona müdahale etmemeye de karar verdik. Raporun ilk basılan halini 1. Kısım olarak olduğu gibi bu kitaba aldık. Yeni yazdığımız kısımları ise bu kitapta 2. Kısım olarak tasnif ettik. Görüleceği gibi, yeni yazılan 2. Kısım, 1. Kısım'dan daha hacimlidir. 2. Kısımı yazarken de 1. Kısım'a olabildiğince sadık kalmaya, metni tümüyle akademik bir metne dönüştürmemeye, siyasal diline çok fazla müdahale etmemeye ve mümkün olduğunca aynı dili tutturmaya çalıştık. Bu bakımdan bu metin hala politik bir metindir. Aynı şekilde, kitabın adını ve kapak resmini de gündemle çok yakın ilişkisi nedeniyle değiştirmemeye karar verdik. Elinizdeki metnin kısa hikayesi budur.

Bu kitap ortaya çıkarken, ilkinde olduğu gibi, birçok kişiden yardım aldık. İlki bir rapor olduğu ve gerçek kişilere yer verilmediği için teşekkür edemediğimiz isimlere ve bu baskı için de yardımını esirgemeyenlere burada teşekkür etmek isteriz.

En başta Alevi Enstitüsü'nün akademisyenlerinden Dr. Ali Murat İrat'a, Doç. Dr. Bedriye Poyraz'a teşekkür borçluyuz.

Aynı şekilde ilgili dönemde görev yapan Vakıf komisyon üyelerine, başta Dr. Tuncer Baş ve Sadık Özsoy olmak üzere bir teşekkür borcumuz var. Bu baptan en büyük teşekkür borcumuz ise elbette 1. Kısım'la ilgili Vakıf adına tüm haklarından vazgeçerek metni kendi adımıza basmamıza olanak tanıyan HBVAKV Genel Başkanı Sayın Ercan Geçmez'edir. İhmal etmememiz gereken bir diğer teşekkür borcumuz ise Ankara Canlar Tiyatrosu'nadır. Çünkü gerek ilk baskıda ve gerekse bu kitapta, kapak için kullanılan görsel materyal, onların hoşgörüsüyle, kendilerinin bir oyun afişinden alınmıştır. Ayrıca özellikle bu baskı için hiçbir karşılık beklemeden "asistanlığımızı" üstlenen Halil Karaçalı'ya ve çeşitli dokümanlarla bizi zenginleştiren Tunceli Milletvekili Sayın Hüseyin Aygün'e teşekkür borçluyuz. Son olarak, bu sözler yazılırken, daha bu metinden haberi bile olmayan ama varlığıyla her zaman bizi kendisinden bir adım ileri çıkmaya zorlayan, bu metinde alttan alta bizimle yolculuk eden ve bize güç veren hocamız Prof. Dr. Ümit Hassan'a ödenmez bir teşekkür borcumuz olduğunu itiraf etmeliyiz.

Pınar Ecevitoğlu
Ayhan Yalçınkaya
Ankara, 28 Nisan 2013

I. KISIM

ALEVİLER

'ARTIK BURADA' OTURMUYOR

ÖNSÖZ

Başlangıç tarihi düşünüldüğünde (3-4 Haziran 2009) neredeyse iki yıla yakın bir zamana yayılan Alevi çalıştayları en sonunda *nihai rapor* adı verilen değerlendirme metninin ve ilgili toplantılar dizisinin tutanaklarının yayınlanmasıyla tamamlanmış bulunuyor. Ancak gündelik dile teslim olma pahasına, insan sormadan edemiyor: 'N'oldu şimdi? Elde ne var? Çitlembik ya da çiğdem çekirdek dışında'. *Çiğdem çekirdek* diyerek bütün süreci küçümsediğimiz kesinlikle sanılmasın. Aksine süreci son derece önemsediğimiz bütün kamuoyunun malumudur. Şöyle ki bütün kaygılarımıza karşın, çalıştay davetine hiçbir zaman *hayır* demeyi düşünmedik. Oysa *hayır* dememiz için çok önemli nedenler olduğunu daha en başından biliyorduk. Yine de el uzattığını iddia edenin, kamuoyu nezdinde el uzatıp uzatmadığını test için biz de el uzattık. Bu el uzatışımızı da, yani süreci nasıl ciddiye aldığımızı da çok ciddi bir hazırlıkla gösterdik.

Vakfımız kendi durduğu yerden emin olduğunu, durduğu yeri kimsenin zan altında bırakamayacağını belirtmek için, iktidar mensuplarından çok önce, kamuoyu nezdinde tam bir saydamlıkla ve yazıya geçirdiği görüşleriyle sürecin içinde yer aldı. Bildiğimiz kadarıyla çalıştay sürecine vakfımızın sunduğu *Kır-*

mızı Kitap[1] kadar ayrıntılı bir başlangıç değerlendirme raporunu hiç kimse sunmadı ya da sunmak istemedi. Biz sunduk. Dolayısıyla, şu 'elde ne var' sorusuna 'çitlembik' diye yanıt vermemiz, süreci ciddiye almadığımız anlamına gelmiyor. Tersine, ortaya çıkan sonucun, bu metnin başlangıç kısmında da belirttiğimiz gibi, vaat ve iri iri sözlerle iddia edildiği gibi çözüm üretmeye değil, olası bütün çözümlerin önünü kesmeye, olanakları boğmaya ve mevcut problemli statükonun dayandığı, barındırdığı ve yeniden ürettiği hakimiyet ilişkilerini payidar kılmak adına sorunu yeniden inşa etmeye dönük olduğunu gösterdiği anlamına geliyor. Öyleyse? Çalıştay öncesinde elimizde çitlembik vardı, yine çitlembik var; hatta yanmış, kavrulmuş olarak! Artık sorunların kavranılışında ve çözümünde aşılması gereken önemli engellerin başında bizzat ortaya çıkan raporun geldiğini gösterdiği için, elde kalan şey çiğdem çekirdek! Biz *bu* çiğdem çekirdeği ciddiye alıyoruz; öylesine ciddiye alıyoruz ki tıpkı çalıştayın başında yaptığımız gibi, sonunda da, rapor olduğunu iddia eden bu belgenin karşısına, kendisini elek elek eleyen bu metinle çıkıyoruz.

Yani asla şunu yapmıyoruz: 'Hükümet bizi düş kırıklığına uğrattı! Hükümet bizi kandırdı! Öyleyse oynamıyoruz' deyip dönüp sırtımızı gitmiyoruz. Bu, hükümetin bizi düş kırıklığına uğratmadığı anlamına gelmiyor; hükümetin Alevileri ve o evrenin bir parçası olarak bizi kandırmadığı anlamına gelmiyor. Bizim, yukarıda açık yüreklilikle beyan ettiğimiz gibi, göz göre göre bir serabın aldanışına teslim olduğumuz ileri sürülebilir; hatta daha ötesini de yaptığımız söylenebilir: Adım atması konusunda bu hükümeti yüreklendirmek için teşvik ettik, takdir-

[1] Bu metinde geçen Kırmızı Kitap ibaresi, bir HBVAKV yayını olan *Alevi Çalıştayı Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu'nu* (Haziran 2009, Ankara) nitelemektedir.

lerimizi hiç esirgemedik. Örneğin, *Kırmızı Kitap*'ta şunları yazan da biziz:

> "Genel bir ifadeyle, son yirmi yıldır ülkemiz gündeminde can yakıcı bir hale gelen "Alevilik Sorunu" Cumhuriyet Hükümetleri tarafından ilk kez AKP Hükümetince, ele alınış biçimlerine ve geliştirilen söylemler bütününe ilişkin bütün itirazlarımız saklı kalmak üzere, ciddiye alınmış ve çözümü yolunda adım atılması yönünde bir irade ve isteklilik ortaya konulmuş durumdadır. Bugün yapılan bu toplantı bu anlamda, Cumhuriyet Hükümetleri'nin ilk kez doğrudan Alevileri, Alevileri temsil eden Alevi örgütlerini dinlemek ve anlamaya çalışmak bakımından önemli bir dönüm noktası niteliğindedir."

Bütün bunlara karşın çalıştaya katılmaktan yana nadim olmadığımız gibi, hesabını veremeyeceğimiz hiçbir şey de yoktur. *Kırmızı Kitap*'tan da açıkça izlenebileceği gibi, bizler mevcut sonucu büyük bir isabetle öngörmüş olmamıza karşın, hükümet bizleri ne kadar düş kırıklığına uğratırsa uğratsın, "hükümet madem ki bizi kandırdı, biz oynamıyoruz" demeyeceğiz. Çünkü biliyoruz ki biz sırtımızı dönüp gitsek de, bu zihniyetiyle hükümet bizi rahat bırakmaz evlatlarımızı rahat bırakmayacak! Biz meydandan çekilsek de ebesini, oyuncusunu kendisi belirleme arzusuyla dolu her iktidar, Aleviler ve Alevilik meydanında bu körebe oyununu sürdürecek! Bildiği ezberlerle sürdürecek; yapısallaşmış ezberlerle.

Yine elinizdeki metnin açık seçik bir biçimde gösterdiği gibi, biz, Vakıf olarak çalıştay sürecine dersimizi çalışıp gelmişken dersini çalışıp gelmeyenin ve bilindik klişelerle soruna yaklaşıp problemi çözmeyi umanın bizzat iktidar olduğu bir anda açığa çıktı! Nihai rapor, çalıştay sürecini doğru, yerinde, sağlıklı, akademik referanslarıyla, ilişkilerin saydam bir biçimde kurulduğu, savların, tezlerin, varsayımların, kabullerin ve öngörülen sonuçların tüm açıklığıyla ortaya konulduğu bir değerlendirme metni olmaktan, bu anlamda, sürecin kendisiyle somut bağlan-

tıları içeren bir metin olmaktan ne yazık ki çok çok uzaktır! Buna karşın ve bununla birlikte biz bu metni de ciddiye alıyoruz.

Artık, en başta tüm muktedirler gelmek üzere, dostun düşmanın bilmesi gereken bir şey var: Demokratik Alevi Hareketi'nin bir parçası olan bizler, muktedirler ne kadar değişime direnirse direnşin ve statükoyu korumaya çalışırsa çalışşın, değişiyoruz, yenileniyoruz. Yukardan bakan, kibirli, soğuk, akademizmi içeriksizliğe ve boş söyleme indirgemiş diller bize ne kadar akıl verirse versin, bizi yeni bir dile çağırırsa çağırsın, biz biliyoruz ki onların bizi çağırdığı dil, hiç de yeni değil! Tam tersine bizi, muktedirlerin bin yıllık, iktidarla sarmaş dolaş, iktidarla *serhoş* dilinin oyun alanına çağırıyorlar.

Artık Aleviler kendi dillerini kendileri buluyor; evet, el yordamıyla, evet, acemice... Evet, eski ve küflendiği iddia edilebilecek ve örneğin çalıştay raporunda raportörün *mitik, efsanevi* diye yalan dolan derekesine indirdiği kadim dilimizden sözcükleri devşirerek, yeni cümleler kuruyoruz! Bu cümlelerin en temel özelliği, kesinlikle ve kesinlikle artık hiç kimsenin Alevileri akıl verilecek, azarlanacak, hizaya getirilecek bir aktör olarak tasarlayamayacağının göstergesi olmasıdır! Herkesin içinde olduğu gibi, bizim de içimizde elbette akla muhtaç, azarlanmayı hak eden, edebi yitirmiş birileri olabilir. Söylemeye çalıştığımız şey, evlatlarımızın hiçbirinin başının artık, zengin mahallesinin arkasındaki gecekondu arsasında yoksul çocuklarla top koşturmaya gönül indirmiş sosyete çocuklarının ayağında top muamelesi göremeyeceğidir! Elinizdeki metin *Kırmızı Kitap*'la birlikte bunun bir ifadesidir.

Biliyoruz ki bu metinde dile getirilmiş eleştirileri, her zamanki gibi, hep alışkın olduğumuz gibi, "radikal, diyaloğa kapalı, yıkıcı, yapıcı olmayan, rijid, marjinal, vb." gibi nitelemelerle baştan etiketleyip *terörize* etmeye pek meyyal bir grup tetikte bekliyor! Artık Alevilerin onlarla bir işi yok. Çalıştay raporu

bunun tescili oldu. Onlar duvar dibinde, parmaklarını çamura sokup 'bu çamuru kime sıvayacağız' diye bekleyedursunlar; Alevilerin işi çok. Rapor buysa, hükümetin, genel olarak siyasal evrenin Alevilere söyleyebileceği şey bundan ibaret bir *alemse*, bu *alemin krallığını* da onlara terk ediyoruz!

Bunun açık anlamı, bundan böyle Vakfımızın sorunun çözümü yolunda kendini diyaloğa kapattığı değildir. Bunun açık anlamı, bundan böyle, tam da bu rapor yüzünden diyaloğa açık olacağımızdır; ama diyaloğa... Yani her el edenin çağrısına, her söz edenin sözüne karşılık vermeyi artık reddediyoruz. Aleviler olarak düsturumuz bellidir: "Ne gelenden yüz çevirirız, ne gideni kovan oluruz!" Ama artık hiçbir gelenin, geldiği çulu unutup Aleviliğin postuna çıkmasına ve hiçbir gidenin altına serilen kilimi aşağılayarak gitmesine izin vermeyeceğiz. Hele de aşağılanacak olan tarihimiz ve belleğimizse...

Bu tarih ve bellek bize büyük Alevi aşığımız Yunus Emre'mizin diliyle "yaradılanı sevin, yaradandan ötürü" derken, yaratana nasıl kötülük atfetmiyor, kötülüğü onunla ilişkilendirmiyorsa ve her halükarda sevilecek olanın *yaratılan* olduğunu, yaratanın bu sevgide bir dolayımdan başka bir şey olmadığını, aksi olaydı sevgili aşığımızın "Yaratanı sevin! Bakın ne mucizeler, *insan* gibi bir mucize yaratıyor" da diyebileceğini öğretiyorsa, bundandır ki yaratılmış olan insan bizim için her şeyin üstündedir. Hiçbir devlet yoktur ki insanın üstünde ola! İnsan devleti yaşatmak için değildir ve kurban edilemez; yoksa onu yaratan da, yaratılan gibi kurban edilmiş olmaz mı?

Bundandır ki Aleviler olarak bizler, her gelen hükümetin içinde bulunduğumuz sorunlara bir milat biçmesinden de artık bıktık. Tarih bir çocuk oyuncağı değildir; oyuncu değişti diye oyun değişmez. Milattan söz eden çarmıhını yanında taşımalı! Elinizdeki bu metne gelecek tepkiler kimin çarmıhının yanında

olup olmadığını da, kimin iktidar sarhoşluğuyla *Hicri* ile *Miladi*, olmadı *Rumi* arasında top sektirdiğini gösterecektir!

Son olarak, bu metnin hazırlanmasında ve Büyük Alevi Kurultayı İstanbul Bölge Toplantısı'na yetiştirilmesinde gecelerini gündüzlerine katarak özveriyle çalışan GYK Üyelerimiz Aslan Köse, Ayhan Zor, Kamil Aykanat, Sadık Özsoy, Soner Özbek ve Tuncer Baş ile bizlere akademik danışmanlık desteği sunan değerli hocalarımıza, gerek örgütümüz ve gerekse örgütümüzün temsil ettiği Alevi topluluklar adına teşekkür ve minnetlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Saygılarımla...
Ercan Geçmez
HACI BEKTAŞ VELİ
ANADOLU KÜLTÜR VAKFI
GENEL BAŞKANI

ÖN RAPOR'DAN NİHAİ RAPOR'A ALEVİ ÇALIŞTAYLARI

I.
'DİYALOG'LA 'MÜZAKERE' BEŞİĞİNDE TINGIR MINGIR

Diyalog[1], artık belirli siyaset yapma tarzının ve siyaseti bu tarz dışında kabul etmeye bile yanaşmayan *siyaset biliminin* yeni kut-

---

[1] Burada, yani yalnızca Başlangıç bölümünün I. No'lu kısmında, Doç. Dr. Ayhan Yalçınkaya'nın bir yazısı, tümüyle kendisinin izni ve bilgisi dahilinde, adından başlanarak kimi kısımları değiştirilerek ve güncellenerek kullanılmaktadır. İlgili yazının özgün hali için, bkz. Ayhan Yalçınkaya, "Kör Ol Diyene Sağır, Sağırsın Diyene Kör: Türkiye'de Alevi Çalıştayları", içinde *Alman-Türk İşbirliğinin Konusu Olarak İslam ve Avrupa VIII, Almanya ve Türkiye'de Devlet ve Sivil Toplum Arasında Diyaloğun Yeni Şekilleri*, Tarabya 12-13 Haziran 2010, Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, Ankara, 2010, s. 140-168. Nihai rapora değin Alevi çalıştayları sürecine ilişkin devasa bir söylem üretilmesine karşın, başlangıç kısmının bu alt bölümünde, nihai raporla ön rapor arasındaki mesafeyi de görebilmek adına, yalnızca bu söylemin iki önemli aktörünün, Alevi Açılımından sorumlu Devlet Bakanı Faruk Çelik ve çalıştayların koordinasyon ve düzenlemesinden sorumlu Yrd. Doç. Dr. Necdet Subaşı'nın iki söyleşisiyle sınırlı kalınmıştır. Ayrıca ek olarak çalıştayların ardından yayınlanan ön rapora atıf yapılmaktadır. Dolayısıyla rapor, Faruk Çelik ve Necdet Subaşı'na ait atıflar için yalnızca şu üç kaynağa bakılmalıdır: TC Devlet Bakanlığı, *Ön Rapor Alevi Çalış-*

salı haline gelmiş durumda; özellikle liberal ve muhafazakar zihniyetli, onunla malul siyaset ve siyaset biliminin. Liberal siyaset, insanın çıplak, biyolojik varlığını, insan haklarıyla ilgili tüm bildirgelerde işaret edilen hedef doğrultusunda, nihayet siyasallaştırdığı, biyolojik anlamı tümüyle devşirmeyi başardığı ölçüde, aynı anda bir krize de girmiş oldu. İnsanın çıplak, biyolojik varlığı liberal siyasetin sırtının dayandığı duvar ya da artık son adımını attığı anda karşı karşıya kaldığı uçurum kıyısıdır da. Tanrı ve benzeri kutsallıkları kovarak kendini biricik kutsal olarak inşa etmeyi başaran ve aynı ölçüde seküler-dinsel karşıtlığı gibi bir karşıtlık varmış gibi bir hayalet üretmeyi ve bu karşıtlık üzerinden kendini var etmeyi sürdüren devlet ve dinsel olanın, yine devletin ürettiği koşullar içinde yeniden siyasal olarak yükselişe geçmesiyle, bu karşıtlığın zaten baştan beri hayali olduğunun, dolayısıyla günümüzde de aslında var olan çatışmanın sekülerizasyon-desekülerizasyon arasında bir çatışma olmadığının, sekülerizasyonun aslında çoğun bir fiksiyondan, aynı ölçüde eğer doğrudan dinsellikle ilişkilendiriliyorsa desekülerizasyonun da bir fiksiyondan başka bir şey olmayıp bambaşka bir siyasallığın tezahürüyle sınırlı olduğunun ortaya çıkmasıyla, kendini bu farklılık üzerinden üretemeyen liberal siyaset, mal bulmuş mağribi gibi, bu kez diyaloğa sarılıyor ve onu kutsuyor.

Bu bakımdan belirli bir siyasal algının diyaloğun kendisini diyalog konusu haline getirmekten özenle kaçınması, diyaloğu

---

tayları, 04.02.2010; *Zaman Gazetesi*'nden Nuriye Akman'ın Necdet Subaşı ile söyleşisi, 21.02.2010, *Yeni Şafak Gazetesi*'nde 15. 02.2010 tarihinde yayınlanan Faruk Çelik'le söyleşi. Bundan sonra nihai rapor da referanslar arasında yer alacak, ama bunun dışında herhangi bir referans notuna yer verilmeyecektir. Nihai rapordan yapılan tüm alıntılar hangi bölüm ve bağlamda tartışılıyorsa, ilgili bölümde aranmalıdır. Ayrıca özel olarak sayfa notuna yer verilmeyecektir.

veri biçimleriyle makbul, meşru ve tartışma dışı sayması son derece anlamlıdır. Kutsanan diyalog bu haliyle, özellikle Türkiye'de birbirinin payandası durumunda olan liberal ve muhafazakar siyasal algılara kendilerini yeniden üretebilecekleri yeni farklılıklar ve karşıtlıklar alanı açıyor. Üstelik bunu tam da farklılıklar ve karşıtlıkların ötesinde bir birliğin ya da kardeşleşmenin var olduğu iması ve iddiasıyla yapıyor.

İnsanın çıplak, biyolojik varlığının ana rahmine düştüğü andan başlayarak siyaset tarafından devşirilmesi, liberal siyasetin vaat ve vaaz ettiğinin ötesinde, biricik varlık koşulunun içkin bir şiddetten başka bir şey olmadığını da gösterdi. Bu ise liberal siyaseti büyük bir tehditle karşı karşıya bıraktı. Çünkü süngüyle her şeyi yapabilirsiniz, ama üstüne oturamazsınız. Bu yanıyla liberal siyasal algı, hegemonyasından eminliğince, aynı ölçüde boğazına kadar şiddete batarken, bu karşı şiddeti de beraberinde getirdi. Bu şiddet sarmalı ancak yeni bir yanılmayla aşılabilir. Özetle; liberal siyasetin şiddetiyle, onun lanetliyormuş gibi yaptığı örneğin "terör siyasetinin şiddeti" arasında bir mesafe olmadığının anlaşılmasıyla, kendini biricik çözüm olarak sunmak gereksinimini yeniden güncelleme gereği duyan liberal siyaset, "teröristlerin" şiddetiyle devletin şiddetini birbirinden ayırmak için yeni bir kutsallığa ihtiyaç duydu. İşte o kutsal, bir zamandır "diyalog" oldu ve böyle de sunuluyor. Diyaloğa çağrıldığınızda yanıt veriyorsanız makbulsünüz, vermiyor ya da duymazdan geliyorsanız *terörist*. Ve elbette *terörist* olduğunuzu bu ölçü üzerinden size "itiraf ettiren" liberal zihniyet, artık size istediği "muameleyi" yapmakta beis görmüyor.

Oysa diyalog sözü daha telaffuz edildiği anda, çoğunlukla savunulduğunun aksine, bir birliğe değil, açıkça bir ayrışmaya davetiye çıkarıyor, onu itiraf ediyor, meşrulaştırıyor ve farklılıkları sağlamlaştırıyor. Hatırlayalım, Petrus Damiani'ye göre, ilk dil bilgini şeytandı. Çünkü ilk kez "ben" diyerek kendisini Tan-

n'dan ayıran, farklılaştıran, dolayısıyla diyaloğu mümkün kılan oydu. Bu anlamda diyalog bir açıklığın, yarılmanın kapatılma anını değil, tersine yarılmanın artık geri dönüşsüz bir biçimde mutlaklaştığı anı işaretliyor.

Alevi Çalıştayları sürecinde diyalog söylemi, eşit olmayan bir zeminde, zeminin eşitsizliğini göz ardı ettirerek hayali bir eşitlik, en azından söz üzerinde(n) bir eşitlik vaaz ediyor! Oysa sözün kurucu gücüne atfedilen hayali eşitlik zemini, arkasında ağır toplumsal, siyasal ve hukuksal eşitsizlikleri saklıyor. Bu eşitsizliklerle malul zeminde, öncelikle onları ortadan kaldırması gereken aktörün, yani örneğin somut olarak diyaloğa çağıran hükümetin ya da daha genel olarak devletin adım atması gerekirken, bu adımların atılması şöyle dursun, zeminin eşitsizlikçi varlığı bu kez diyalog üzerinden güvence altına alınıyor. Hemen burada bir örnek verirsek, Alevi Çalıştayları'nın koordinatörü ve raportöründe görüldüğü gibi, bu hayali eşitlik bir yandan da su almaya devam ediyor. Raportör, bir müzakere süreci olarak gördüğü açılım ve çalıştaylar sürecinin başlangıcında bir eşitlik perspektifine sahip olmadığını; bir eşitlik olacaksa bunun müzakereyle gelişebileceğini belirtiyor; ancak eşit olmayan bir biçimde kurulmuş bir zeminde diyaloğun da eşitler arasında olmadığı açık olduğu ölçüde, nasıl bir müzakereden söz edildiği bir muamma olarak kalmaya devam ediyor. Alevi Çalıştayları'nın bir diyalog mu, bir müzakere mi yoksa daha alt ya da üst bir zeminde mi konumlandırılması gerektiği konusunda bizzat sürecin başındaki kişinin bile bir karar veremediği anlaşılıyor. Sürecin içindeyken bunu diyalogdan öte, *müzakere* diye adlandırmayı seçiyor; dışındayken bir bakıyorsunuz *diyalog* diyor, bir bakıyorsunuz yalnızca *diyalog niyeti* ya da *girişimi*.

Diyalog söyleminin işaret ettiği diyaloğun kendisi, bizzat diyalojik olma vasfından çok uzak. Diyalog söyleminin devasalığının gücüne güvenen aktörler, bizzat diyalog yoluyla diyalo-

ğun kendisini diyalogdan kaçırıyor. Öncelikli olarak diyaloğun bir çağrı olarak tezahür etmesi ve aynı anda kendisini çağrı merkezli olarak inşa etmesi bile, diyaloğun diyalojik olmadığını, tersine en kaba anlamıyla "ideolojik" olduğunu gösteriyor. Ancak kendi "ideolojik" yapısını gizlemek için de diyalog kendisini siyasal olanın ve genel olarak siyasetin yerine geçiriyor ya da siyasetin biricik hali olarak kendisini işaret ediyor. Bu ise siyasetin yine en kaba haliyle, sürekli olarak olumsuzlanmasıyla, kötüleyici, aşağılayıcı sıfatlarla özdeş kılınmasıyla (örneğin Türkiye'de sıklıkla siyasetin iki yüzlülük, ahlaksızlık, çıkarcılık olduğunun zikredilmesi ya da siyasilerin belirli sorunları kendi siyasal çıkarlarına alet etmemesi gerektiği yönündeki uyarılar; örneğin Kürt sorunu karşısında bizzat en üst düzey siyasetçilerin akan kanın siyaset malzemesi yapılmaması gerektiği yolunda uyarıları bu baptandır) gerçekleştiriliyor. Böylece bir bütün olarak olumsuzlanan siyaset yerinden edilirken, onun yerini bir bütün olarak diyalog süreçleri alıyor. Aynı şey *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*'nda da geçerli. Rapor boyunca, biraz ileride değinileceği gibi, siyaset kesinlikle kötü, olumsuz bir şey olarak takdim ediliyor; sanki nihai raporun kendisi siyasal değilmiş gibi. Oysa aynı anda bütün siyasal azametine güvenerek, sorunu bırakalım çözmeyi, ortaya koyabilecek biricik aktörün bile kendisi olduğuna kibirli bir imanı var bu raporun ve ona içkin zihniyetin.

Diyalog söylemi diyaloğun kendisini siyasetle özdeş kılabilmek ya da kendi varlığını siyasal olanın yerine ikame edebilmek için, siyasalın ya da siyasetin kapsayıcı bütünlüğünün yerine kendini geçirme refleksiyle, diyalog konusu olmayan şeyleri bile diyalog konusu haline getiriyor ve bir anlamda "masaya sürerek" pazarlık nesnesi konumuna indirgiyor. Örneğin liberal siyaset algısı içinde, zorunlu din derslerinin varlığı, liberal siyasetin kurucu birimi birey olarak kabul edildikte (bu birey

nasıl inşa edilmiş olursa olsun) tümüyle diyalog konusu dışındayken, şimdi tam tersine bu da diyaloğa ve pazarlığa ya da sözüm ona müzakereye tabi tutuluyor.

Diyalog söyleminin Türkiye'de, Aleviler nezdinde üç temel işlev üstlendiği görülüyor: Bunlar sırasıyla, somut bir sorunun diyalog tarafından yeniden formülasyonu ya da yeniden inşası; sorunun somut taraflarının seçimi, yeniden inşası ya da taraf yaratma girişimi ve son olarak da diyalog tarafından inşa edilen belirli bir sorun çözme ya da "siyaset" perspektifinin inşa edilen soruna giydirilmesi ya da çözümün inşası.

İlkinden başlanırsa, diyalog söylemi ilk elde diyaloğa konu olduğu savlanan sorunların inşasında doğrudan sorun yaratan bir özelliğe sahip. Buna göre, bir sorun diyalog konusu haline getirildiği ya da böyle anlamlandırıldığı ölçüde, aynı anda sorun olarak belirli bir biçimde yeniden inşa da edilmiş oluyor. Buna göre, diyaloğa konu olarak alınan sorun artık toplumun tümünün sorunu olmaktan çıkarılıyor; sorun ya da sorunlar, yalnızca diyaloğa çağrılan kesimlere özgüleniyor; örneğin Alevi Çalıştayları'nın ön raporunun daha ilk cümlesinde buna değiniliyor. Zorunlu din dersleri, Cemevleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türk siyasal hayatı içindeki yeri ve Madımak Oteli'nin müze yapılması sorunu gibi sorunların yalnızca Alevilerin sorunları olduğuna öncelikle Aleviler inandırılmaya çalışılıyor. Bu ve benzeri taleplerin Alevilerce savunulmasının, onları münhasıran Alevilere ait kılmayabileceği varsayılmıyor bile. Oysa bu sorunlar, Alevilerden öte, öncelikle ve özellikle hem Sünniliğin ve Sünnilerin sorunları, hem de bundan daha fazla, doğrudan devletin karakteriyle, örgütlenme tarzıyla, kuruluş ilkeleri ve temelleriyle ilgili sorunlar. Özetle aslında toplumun sorunları olan sorunlar toplumun olmaktan çıkarılıyor ve belirli kesimlere hasrediliyor. Böylece aynı anda toplumu oluşturan bütün alt topluluklar farklılıklarıyla işaretlenerek birbirinden ayrılıyor;

yani bir anlamda "*demos*", *demos* olmaktan çıkarılıyor; elbette demokrasi de "*demossuz*" bir demokrasi haline geliyor. "*Demos*"un boşalttığı demokrasinin içine ise kendisini "*demosun*" hayali bütünlüğü olarak sunanlar oturuyor.

Sorunun ya da sorunların diğer sorun ya da sorun öbekleriyle bağlantısı kesiliyor ve ilgili sorun, kendinde değer taşıyan ve bu ölçüde de ancak kendi çerçevesiyle sınırlı, son derece özgün ve özgül, biricik bir sorunmuş gibi takdim ediliyor. Bu nedenle de diyalog söylemi diyalog çerçevesini daha baştan sorunun biricikliği ve özgüllüğü kabulü altında sınırlandırmış oluyor ve sözün başka sorunlara doğru açılmasını, çeşitlenmesini ve zenginleşmesini önlemeye hizmet ediyor. Örneğin yine ön rapora dönülüp bakılırsa, ön raporda problemin çözüm noktalarının ülkenin ortak gündemiyle buluşturulması gerektiğinden söz edilmekle birlikte, tam tersine bütün raporun ülkenin ortak gündemi her ne ise, onu görmemekle malul olduğu açıkça görülüyor. Örnek olarak raporun amaçlar kısmına bakıldığında her şeyin Alevilikle sınırlı olarak okunduğu anlaşılıyor. Bunun çok açık bir örneğini de Alevi açılımından sorumlu Devlet Bakanı veriyor. Kendisine sorulan "Demokratik açılım (Kürt açılımı yani), Alevi açılımı, Roman açılımı... Bunlar birbiriyle ilgili mi?" sorusunu ilgili Bakan şöyle yanıtlıyor: "Her üçü de farklı konular ama ortak noktaları çözülmeleri gerektiği." Bu anlamda ilgiliye göre, örneğin işsizlik konusunun Kürt ve Alevi sorunuyla hiçbir ilişkisi yok, ortak noktaları çözülmeleri gerektiği...ve ilh.

Diyalog çerçevesinin sınırlandırdığı sorunlar, diğer sorun öbekleriyle bağlantıları kesildiği ölçüde, özgülleştirme girişimiyle marjinalleştiriliyor da. Sorunun muhatapları ya diyalog çerçevesinin tanımladığı ve kabul ettiği haliyle sorunu kabul etmeye ve bu ölçüde sorun üzerinde söz geliştirmeye çağrılıyor ya da bu kesimler sorunun asli parçası olmasına karşın, sorunu

marjinalleştiren, onu uç taleplere indirgeyen kesimler olarak okunmaya açık hale getiriliyor. Böylece, aslında sorunun tarafları hiçbir biçimde marjinal olmasa ve hiçbir uç talebin sahibi olmasa bile diyalog söylemi, kendi inşa ettiği sorunun kendi ana akım varlığını ya da sorunun ancak böyle konulabileceğine ilişkin yaklaşımını meşrulaştırabilmek ve yaygınlaştırabilmek için, onları yoksa da üretmeye çalışıyor.

Bunun bir diğer açık anlamı, diyalog olarak sunulan çalıştaylar sürecinin, sorunun muhatabıymış gibi sunduğu Alevileri yalnızca Alevilik konuşmaya zorlaması, Alevilerin "konuşmasından" da yalnızca "Aleviliği" konuşmasını anlamasıdır. Aleviler Kürt sorunu, Roman sorunu, Ermeni katliamı vb. sorunlar üzerinde söz geliştirmeye kalktığı anda, Aleviliklerini şu ya da bu ideolojiye taşeron olarak kullandırmakla, Aleviliği istismar etmekle ya da kötüye kullanmakla, en hafifiyle "Alevicilikle" suçlanmaktadır. Bu sayede parçalara ayrılmış toplumsal bütünlük içinde/üstünde Türklük ve Sünnilikle malul devlet dokunulmaz olarak kalıyor. Örneğin raportör, "Aleviler sekiz aydır rahat rahat konuşuyorlar" diyordu, daha önce. Bunu bütün sürece yayarsak demek Aleviler bir buçuk yıldır rahat rahat konuşuyor. Raportör bunu hükümetin artı hanesine yazıyor, ama unutulan şey, Alevilerin yalnızca belirli bir biçimde ve yalnızca Aleviliklerini konuşmalarına tahammül edildiği. Örneğin Aleviler Kemalizm üzerine belirli bir biçimin dışında konuşmaya kalktıkları an, hemen darbecilikle, darbecilerle işbirliğiyle suçlanıveriyorlar ya da Kürtlük üzerine konuştuklarında terörizmle bitiştiriliveriyorlar; dolayısıyla gerçekte Aleviler bir buçuk yıldır rahat rahat konuşmuyor; tıpkı diyaloğa çağrılan toplumun diğer kesimlerinin de konuşamadığı gibi.

Diyalog süreci içinde sorunlar ancak belirli kompartımanlar ya da reyonlar içinde ele alınmaktadır. Yani Alevilerle ancak Alevilik, Kürtlerle ancak Kürtlük, Romanlarla ancak Romanlık,

Ermenilerle ancak Ermenilik konuşulabilmekte ya da konuşturulmaya zorlanmakta, Kürtlerin Aleviler, Alevilerin diğerleri üstüne söz geliştirmesi kesinlikle kabul görmemektedir.

Sorunlar, özellikle Alevilik gibi bir sorundan söz ediyorsak, temel nitelikleri gereği devletin sorunu olarak ortaya konulmuyor. Tersine diyaloğa giren taraflardan biri asla devlet değil; sorun sanki örneğimizde Alevilerle Sünnilerin arasındaki bir sorunmuş gibi inşa edilmeye çalışılıyor. Bu, ön raporda açıkça ifade ediliyor ve tarafların tarihsel önyargılarına vs. atıf yapılıyor. Sanki Alevilik sürekli katliama uğrayan taraf değil de, iki yanlı, güçler dengesi eşit bir zeminde çatışmanın taraflarından yalnızca biriymiş ve bu çatışmacı zeminin inşasında devletin hiçbir payı yokmuş gibi. Yani işleyen yalnızca sosyolojinin "vicdan tanımayan, soğuk kurallarıymış" gibi.

Diyalog söylemi içinde tanımlanan sorunun tarihi, bu söylemin başlangıç tarihiyle eşleniyor. Yani sorunun sanki diyalog çağrısı çıkarılmadan önce bir tarihi yokmuş gibi, sorun, diyalog çağrısıyla aynı anda başlamış gibi, tarihsizleştiriliyor ve dahası sorunun asli muhataplarına da diyalog sürecine bütün tarihsel miras ya da yüklerini arkada bırakarak dahil olmaları çağrısı çıkarılıyor.

Sorunun tarihinin diyalog söylemi tarafından yok sayılması ve aynı anda, diyaloğa çağrılan kesimin miras ve yükünden vazgeçmesi koşuluyla bu çerçeveye çağrılması sonucu, soruna sıfır noktasında bir başlangıç biçilince, ister istemez sorunun şimdiye değin yaratmış olduğu bütün olumsuz sonuçlar da sıfır noktasına çekiliyor ve bu sonuçların nasıl olsa telafi edilemeyeceği, dolayısıyla bu olumsuz sonuçlar üzerinde durulmaması ya da bununla ilişkili talepler ileri sürülmemesi talep ediliyor.

Diyalog söylemi ilk elde soruna ilişkin bir söylem değişikliğiymiş gibi kendini kuruyor ya da bunu vazediyor. Örneğin, şimdiye değin Alevilik sorununun hep güvenlik konsepti içinde

değerlendirildiği, oysa bunun sorunun çözümüne hiç de hizmet etmediği, bundan ötürü artık güvenlik kaygılarını bir yana bırakıp sorunun taraflarıyla doğrudan yüz yüze gelmenin gerektiği konusunda bir uzlaşma varmış gibi görünüyor. Ancak, gerçekte diyalog süreci bunu dışlamıyor. Tersine, yeni ve daha inceltilmiş bir biçimde yeniden üretiyor. Örneğin güvenlik konsepti ortadan kalkmış gibi görünüyor, ama sorunun muhataplarını hala istismara ve provokasyona açık kesimler olarak yeniden *inşa* ediliyor. Örneğin ön raporda Alevilik sorunu, iç ve dış kışkırtmalar, cehalet ve ön yargıyla birlikte anılırken, hem devletin yapılanması, hem de devletin ürettiği, biçimlendirdiği bir Sünni vicdanı temizlenivermiyor. Buna bir başka örnek de açılımın koordinatöründen verilebilir: "Alevilik sorunu istismara, provokasyona çok açık olduğu, büyük ölçekli çatışmaların Alevilik üzerinden planlandığı" gibi saptamalardaki garabeti fark etmiyormuş gibi görünüyor raportör; sorunun hep güvenlik konsepti içinden değerlendirilmesine karşı hassas olduğunu belirttiği halde. Aynı söyleşinin devamında önce suskun kaldığı bu hususta raportörün de aslında aynı biçimde düşündüğünü öğreniyoruz ve suskunluğun nedeni açığa çıkıyor: O da Aleviliği istismar konusu olarak sunuyor, özellikle terör örgütleriyle olduğu öne sürülen, hayali olup olmadığının sorgulanmasına bile tahammül edilemeyen kimi sözde ilişkileri öne çıkararak!

Nihayet diyalog söylemi sorunu bir müzakere konusu haline getiriyor gibi gözükse de, aslında müzakerenin koşulları kesinlikle söz konusu olmadığından, aslında bir pazarlık süreci simulasyonundan başka bir şey değil ortada sergilenen. Simulasyon, çünkü bu pazarlık süreci hayali bir *serbest pazar* içinde tarafların karşı karşıya gelmesiymiş gibi sunuluyor, ama ortada ne *serbest pazar* var, ne *fiyat*, ne de *arz* ya da *talep serbestisi*. Diyaloğa çağıran kesim tam anlamıyla "piyasada" bir *monopol* konumunda.

Özetle diyalog söylemi sorunu, örneğin Alevilik sorununu kendisi nasıl tanımlıyorsa, çağırdığı çerçeve de baştan buna göre koşullayıcı ve sınırlandırıcı. Elbette çözüm önerilerini de buna göre şekillendiriyor. Örneğin, ön raporda da nihai raporda da görüldüğü gibi, Alevilik sorununun değil, Alevilerin sorununun bir parçası olan dedeliği ihya etmek gibi sorun alanlarına el atarak, Aleviliğin iç sorunlarıyla boğuşmayı tercih ediyor ya da onu şekillendirecek operasyonlara kapı açıyor.

İkinci olarak, diyalog söylemi, yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, sorunu yeniden inşa ettiği gibi, sorunun taraflarını da yeniden inşa ediyor. Yani, aslında bu söylem kimin kiminle diyaloğa gireceğine kendisi karar verdiği gibi, buradaki "kim, kiminle" sorularını var olanlar arasından bir seçim sorunu olarak kavramamıza da izin vermiyor; bizzat "kim ve kimi" kendisi yeniden yaratıyor ya da biçimlendiriyor. Buna göre, örneğin ön rapor ve nihai rapor temsil değeri yüksek kesimleri bir araya getirmekten söz ediyor, ama burada temsilden, ona atfedilen değerden ne anlaşıldığını da bizzat yine diyaloğa çağıran taraf olarak hükümet belirlemiş oluyor. Belirlediği yetmiyormuş gibi, gerekçesini açıklama lütfunu da hiç mi hiç göstermiyor!

Sorunun en asli tarafı olarak ilk elde Sünnilik ve Sünniler kabul ediliyor ve bu haliyle de örneğin çalıştay sürecinin katılımcılarının hem niceliksel olarak önemli bir kesimi Sünnilerden oluşuyor, hem de bu sayısal oran yetmezmiş gibi, Sünniliğin Aleviler bakımından olumsuz sembol isimlerine (Kahramanmaraş katliamının önde gelen sanıklarından Ökkeş Kenger-Şendiller gibi) yer verilmekten kaçınılmıyor. Sorunun ve diyaloğun asli tarafı olarak Sünnilik ve Sünniler kabul edildi mi, daha baştan Alevilik sorunu bizzat Alevileri ancak belirli bir biçimde içine dahil eden ya da muhatap olarak kabul eden bir sorun haline gelmiş oluyor ve böylece Aleviler sorun tarafından dışlanarak içleniyor. Örneğin raportör bu çalıştaylar dizisinin

aslında bir Sünni çalıştayları olduğunu açıkça söylüyor. O'na göre Sünniler sorunun ancak Alevilerle birlikte çözülebileceğini fark etmişler. Ancak unutulan şey, Alevilerle Sünniler arasındaki sorunun dinsel ve sosyolojik olduğu, bu çalıştayların konusunun bu olmadığı; ilk elde devletin yapılanması ve icrasında tezahür eden siyasal sorun olarak Alevilerin sorunlarına müdahale edilmesi gerektiği, yani siyasal iradenin oluşumu sorunu olduğu. Ancak bu irade belirdikten sonra dinsel ve sosyolojik olana müdahale edilebilir.

Raportör özenle devleti sorunun tarafı olarak görmüyor. Dolayısıyla sorunu çözmek isteyen, diyaloğa çağıran taraf da otomatik olarak devlet değil, Sünniler haline geliyor; devlet giysisiyle donanmış Sünniler. Bir örnek daha verebiliriz. Raportöre göre, Alevileri devletin değil, toplumun koruması gerekiyor. Anlaşıldığı kadarıyla, Aleviler toplumun bir parçası sayılmıyor. Bir yanda toplum var ki bunun Sünnilere ve diğerlerine eşit olduğu anlaşılıyor, bir yanda Aleviler. Böylece diyalog denen şeyin, aslında Alevileri toplumun bütününden ayırmak için nasıl işletildiğine bir kez daha tanık olduğumuz gibi, siyasal bir problemin sosyolojik olana nasıl transfer edildiğine de bir kez daha tanıklık etmiş oluyoruz.

Sorunun asli muhatabı Sünnilik ve Sünniler olunca, onların karşısında Aleviler, muhatap olarak, diyaloğa çağrı çıkarıldığı anda, sorun için mücadele eden, muhatap, müdahil, muzdarip kesimler olmaktan çıkıp hastalıklı, illetli, mikrop taşıyıcı, sorunlu kesimler olarak işaret edilmiş oluyor. Örneğin ön raporda taraflar özellikle vurgulanarak bariz bir biçimde Sünniler ve Aleviler işaret ediliyor ve Alevilik sorunu Alevilerle Sünnilerin ilişkileri içinde tehlikeli bir biçimde tanımlanıveriyor. Yani Aleviler ve Alevilik bütünün sağlığı için müdahale edilmesi gereken, bünyenin hastalıklı bir uzvuna dönüştürülmüş ve böylece işa-

retlenmiş oluyor. Alevilerin de öncelikle kendi hastalıklı hallerini bilerek ve kabul ederek sürece katılmaları isteniyor.

Devlet, diyalog süreci içinde kendisini bir tür tarafsız hakem rolüyle donatıp Sünniliği biricik muhatap olarak kabul ederken, kendi biricik Sünnilik algısı doğrultusunda, Alevilere de Sünniliği referans göstererek, kendisiyle muhatap olabilmesi için Aleviliğin tanımlanmasını dayatıyor. Ancak bu tanımlama girişiminde bulunulduğu ölçüde sürece dahil olunabileceği açıkça beyan ediliyor. Ön raporda ve nihayet son raporda da açıkça Alevilik tanımlanarak (bu tanıma birazdan değineceğiz zaten) Aleviliğin birçok temel özelliği daha baştan yok sayılıyor ve dışlanıyor. Sözüm ona diyaloğa çağrılan taraf, bu tanım üzerinden yeniden inşa edilmeye girişiliyor.

Ön raporun dışında, koordinatör de bunu açıklıkla söylüyor: "Öncelikle Aleviliğin net bir şekilde ortaya çıkması gerekiyor. Aleviliğin ne olduğu konusunda Alevi muhatapların üzerinde uzlaştıkları bir şemaya ihtiyaç var. Devlet muhatap kabul ettiği bir topluluğun neyi, nasıl doğru bildiğini bilmek istiyor." Alevilerin sorunlarının, Alevilerin neyi, nasıl doğru bildiğiyle bir ilgisi varmış gibi. Görüldüğü gibi sorun, Alevilerin tanımlanması meselesinde kilitlenivermiyor. Tanımlamaların ve bilme biçimlerinin devletle ilgili olmadığı, Alevi topluluğun kendisiyle ilgili olduğu gözden kaçırılıyor. Aynı anda, bu gözden kaçırmaya neden olan devlet ve Sünnilik ilişkisinin, devlet ve Alevilik ilişkisinde de biricik geçerli referans olarak dayatıldığı da gizlenmiş oluyor. Devlet, Sünnilik ve Sünniler içi çeşitlenmeler ve farklılıkları bir yana bırakarak nasıl belirli ve özellikle kendisinin inşa ettiği bir Sünniliği muhatap kabul ediyorsa, bu kez de mümkünse Alevilerin eliyle inşa edilecek, ama kendisince makbul bir Aleviliği muhatap almak istiyor.

Bu konuda bir diğer örnek de, dedelikle ilgili olarak verilebilir. Raportör şöyle diyor: "Devlet cem evlerine bir statü kazandı-

racaksa, bu statüyü dedeler üzerinden sürdürecekse bu dedelerin bir tanımlamaya ihtiyacı var. Aleviler kendi dedelik ölçütlerini ortaya koyacaklar."

Diyalog söylemi kendi çerçevesi dışına da taşarak, sorunun tarafı olarak kabul edilebilmek için bizzat kendisini biricik ölçüt olarak dayatıyor. Eğer Alevilik sorununda taraf olduğunuzu iddia ediyorsanız, muhatap alınma iddia ve savında iseniz, öncelikli şart olarak diyaloğa girmeniz gerektiği dayatılıyor. Diyalog dışı yol, yordam ve araçların işlevselliğini ya da benzeri bir savı ileri sürüyorsanız, zaten sorunla bağınız yok sayılıyor; siz başka sorun öbeklerine ait sayılıyorsunuz; örneğin Marksistlere ait, Alevilere değil de.

Diyaloğa girmeyi reddettiğiniz ölçüde marjinalize, hatta terörize ediliyorsunuz. "Uç ya da radikal taleplerin sahibi, ülke gerçekliğini umursamayanlar, ülkeyi karıştırmak isteyenler, kardeş kavgasından *medet umanlar* ya da *en hafif* deyimiyle sorunun biteviye sürüp gitmesinden rant elde edenler" olarak niteleniyorsunuz. Buradan da açık bir biçimde anlaşılıyor ki diyalog çağrısı aslında bir çağrı değil, bir yükümlülük, bir zorunluluk, bir dayatma olarak size yöneltiliyor. Yani diyalog, kendiliğinden eleştiriyi barındırıyormuş gibi görünse de aslında eleştiriden bağışık olarak düşünülüyor. Bunun tipik örneğini ilgili Devlet Bakanı veriyor gene. "Muhalefetin siyaseten bizi eleştirebileceği alan yok neredeyse" diye söze giren Bakan, mevcut eleştirileri de otomatik olarak kodlayıveriyor: "Tabii projeniz yoksa, iktidar hedefiniz yoksa, yapacağınız muhalefet şiddet üzerinden olur!" Bu yaklaşım açıkça bütün Alevi hareketini neredeyse şiddetle malul addetmenin ve dolayısıyla bir adım ötesinde terörle bitiştirmenin imkanını sağlıyor. Çünkü bu hareketin iktidar amacı yok ve çoğunlukla, Bakan'ın anladığı cinsten bir projeleri de yok.

Devlet, diyalog süreci içinde, sorunun muhatabı, hatta kaynağı olarak kendisini kesinlikle işaret etmiyor. Tersine, tarafları bir araya getiren bir dinleyici olarak kendini sunuyor. Böylece de sorunun çözüm merciinin neresi olduğu gözden kaybedilmiş oluyor. Örneğin değinildiği gibi, ön raporda tarafların bir araya getirilmesinden söz ediliyor ve anlaşılıyor ki devletin kendisi bizzat taraf olarak okunmuyor, bir araya getirici olarak sunuluyor. Bu anlamda sorunun muhatabının devlet olmadığını, çalıştayın Aleviler ve Sünniler arasmda cereyan ettiğini bizzat raportör de onaylıyor. Kendisine sorulan bir soru üzerine sanki çalıştay süreci tümüyle bunun için yapılmış gibi, toplantılarda Aleviler ile Sünniler arasındaki inançsal rekabetin basit muhabbetlerle, fıkralarla bile aşıldığını görmenin kendisini umutlandırdığını söylüyor.

Diyalog söyleminin üçüncü temel işlevi doğrudan çözümle ya da belirli bir çözüm söylemiyle ilgili. Alevi Çalıştayları sürecinde diyalog söylemi, bir çözüm arayışından çok, belirli bir çözüm algısının ve buna ilişkin yol ve yordamların soruna giydirilmesinden başka bir anlam taşımıyor.

İlk elde, çözüm zemini olarak, tarihten ve siyasetten arındırılmış, iktidar ilişkileriyle baştan sona kat edildiği halde böyle değilmiş gibi sunulan, sosyolojik alanda işlediği iddia edilen birlik-beraberlik-kardeşlik söylemine dahil olunması işaret ediliyor. Çözüm zemini tarihten ve siyasetten arındırıldığı ölçüde Alevilerden de kendi belleklerini boşaltmaları isteniyor. Örneğin kendi inanç algıları içinde, belirli bir inanma biçimini ifade eden "Yezit" nitelemesinden vazgeçilmesi bile talep edilebiliyor. ("Aleviler de bize yezit demekten vazgeçsinler!")

Aynı bağlam ve ölçüde sorunun geçmişle bağı kesildiği için çözümün de geçmişe atıf yapmaması istenerek, mevcut statükoyu bozucu çözüm önerilerine baştan karşı çıkılıyor. Bu ölçüde de aslında topluluk adeta rehin alınıyor. Örneğin oteli müze

yaparsak mevcut huzur bozulur deniliveriyor. Ön raporda müze fikrinin tehlike ürettiği düşünülmüş ve oranın park haline getirilmesi çoğunlukça desteklenmiş olarak sunuluyor. Kimin için tehlike üretiyor? Bilmiyoruz. Suçluların suçunu yüzüne vuracak bir abide olarak müze fikri, anlaşılan Sünni zihniyet açısından pek hoş karşılanmıyor. Zaten ön rapor Madımak Katliamı'nı hala katliam olarak zikredemiyor, suç olarak zikredemiyor, katliam hala bir facia, adeta bir yangın faciası olarak ele alınıyor; elektrik kontağından yangın çıkmış da onlarca kişi ölmüş gibi. Tüm bu özellikler daha da ağır bir biçimde, biraz ileride değinileceği gibi, nihai raporda da karşımıza çıkıyor.

O halde çözüme taraf olabilmek için öncelikle makbul vatandaş olmanız gerekiyor ki bunun örneğini ilgili Bakan veriyor, Romanlara atıfla. Devlet Bakanı Romanların sorununun 14 Haziran 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu'nun 4. maddesinden kaynaklandığını ileri sürüyor ve bu maddeye atıf yapıyor. Buna göre, "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe çingeneler... Türkiye'ye muhacir göçmen olarak kabul edilmezler." Sözüm ona bu fıkranın yarattığı mağduriyete karşı çözüm öneriyor. Önerdiği çözüm ise şu: Göçebe Çingenelerin göçebelikten arındırılması, onların toplu konut alanlarına yerleştirilmeleri, mesleki eğitime tabi tutulmaları gibi uygulamalarla, yani bizzat temel karakterleri olan göçebelik ve bunun getirdiği özelliklerden arındırılmış bir Çingenelik yaratmaya soyunuyor Bakan ve bunun da çözüm olarak kabul edilmesini istiyor.

Bu ölçüde de çözüm için niteliği belirsiz gibi görünen, ama belirli bir ışık altında çok da belli olan bir uzlaşma söylemi dayatılıyor. Örneğin Madımak'ın müze olması konusunda herkesin üzerinde uzlaşması gerektiği savına sarılınıyor. Buradaki herkesin içinde bizzat Sivas'ın katilleri, sessiz destekleyicileri de var. Örneğin ön raporda, Sivas'ta sivil toplum örgütleri, kanaat önderleri, resmi katılımcıların ortak olabileceği değişik plat-

formlarda bu süreci rehabilite ederek dönüştürecek girişimlere başlanması gerektiği vurgulanıyor. Nihai raporda da bu refleks olduğu gibi korunmuş durumda. Ama nedense Sivas'taki kimi kanaat önderlerinin, kimi sivil toplum örgütlerinin bizzat katliamın sessiz savunucuları olduğu unutuluveriyor. Hatırlatalım: Madımak Katliamı'nın ardından otelin altında faaliyet gösteren et lokantasının kapatılması talepleri karşısında, Sivas sivil toplum örgütlerinden biri, lokantanın bağlı olduğu oda, 'eğer o et lokantası kapatılırsa Sivas'taki bütün lokantaları kapatırız' diye tüm ülkeye meydan okumuştu. Aynı şekilde, otelin kamulaştırılması talepleri yükselince oteli satışa çıkaran sahibi, satış ilanına otelin marka değeri olduğunu özellikle işlemişti! İşte diyaloğun Alevileri uzlaşmaya çağırdığı aktörlerden ikisi!

Aynı şeyi açılımdan sorumlu Devlet Bakanı'ndan da örnekleyebiliriz. Bakan, Sivas'a gidip herkesin üzerinde uzlaşacağı bir çözüm arıyor! Marka değerli diye ilan verenler de buna dahil mi? diye sormaktan vazgeçelim hadi ama, Bakan çözüm ararken Aleviliği *sosyal bir mesele* olarak görmekte de ısrar ediyor. Sosyolojik, dinsel bir grubun varlığının neden sosyal mesele olduğunu anlayamıyoruz, ama Bakan'ın sorunun siyasal karakterini inat ve ısrarla dışta bırakmaya gayret ettiğini görüyoruz. Böylece ön raporda ve buna bağlı olarak nihai raporda da bir türlü dinselleştirilemeyen, aksine dar ve pejoratif anlamlarıyla siyasal ve kültürel alana hasredilen Alevilik burada da sosyal alanın bir meselesi olarak görülüyor, yani sorun olarak okunduğunda siyasi ve kültürel olan, çözüm aşaması geldiğinde sosyal bir soruna evriltiliyor; siyasal irade kendini korusun diye top sosyolojiye atılıveriyor.

Bir yandan çözüm için herkesin üzerinde uzlaşması gerektiği biçiminde bir söylem seferber edilirken, aynı anda bu "herkes"in içinde Alevilerin örgütsel çeşitliliğinin olmadığı, Alevilerin diyalog söyleminin yer yer bizzat tanımlayıp inşa etmeye gi-

riştiği kesimlerle sınırlı tutulduğu, bir anlamda Alevilerin örgütsel çeşitliliğinin tasfiye edilmesi ve diyaloğa çağrı çıkaran tarafın kendi ölçüleri uyarınca kabul edeceği bir muhatap yaratılması halinde Alevilerin çözüme muhatap olarak kabul edileceği anlaşılıyor. Örneğin ön raporda da, nihai raporda da Alevilerin örgütsel çeşitliliği çözümde açıkça güçlük çıkarıcı olarak niteleniyor.

Burada muhatap kabul edilebilecek aktörlerin ancak proje sahibi ve belirli bir anlamda proje sahibi aktörler olduğu anlaşılıyor. Bu anlamda çözüm yalnızca proje temelli, proje merkezli, projeyle koşullu bir siyaset algısına indirgeniyor ya da hapsediliyor. Muhataplar, bu alanda proje getirdiğinde ise bu kez projenin de, bizzat diyalog çağrısı çıkaran ondan neyi anlıyorsa, onunla sınırlı olarak sunulması gerektiği ortaya çıkıyor.

Proje temelli yaklaşımın projeciliğinin de ilgili sorun temelinde, esasında Sünniliğin dünyasıyla koşullu olduğu görülüyor. Yani Aleviliğin ve Alevilerin sorunları, ancak Sünniliğin ve Sünnilerin sorun çözme yöntemlerine, araçlarına, devletle ilişki kurma biçimlerine, örgütlenme tarzlarına tahvil edilebiliyorsa kayda değer sayılıyor. Bunun dışında önerilen şeyler daha baştan kabul görmüyor. Örneğin ön rapor ve nihai raporda DİB'in (Diyanet İşleri Başkanlığı) kaldırılması gerektiğini savunanların önerileri baştan irrasyonellikle damgalandıktan sonra, İslam'ın bir yeniden yorumu haline dönüştürülen Aleviliğin de DİB içinde, DİB eliyle örgütlenmesi savunuluyor. Böylece DİB'in tümüyle ilgasını savunanlar yok sayılarak, Aleviliği de DİB içinde örgütlemek isteyen kesimlerin önerisi biricik çözüm önerisiymiş gibi sunuluyor.

Aynı şey ön rapor ve nihai raporda zorunlu din dersleri (ZDD) konusunda da yapılıyor. Öncelikle bütün tarafların dinler üstü bir din öğretimi ihtiyacında birleştiği kabul edilip, burada sorun yaratanın "zorunlu" ibaresi olduğu iddia ediliyor ve

dahası, buradaki rahatsızlığın da Aleviler açısından siyasal ve kültürel nedenleri olduğu vurgulanıyor. Yani raporun yazarı zorunlu bir din dersinin Aleviler açısından doğrudan dinsel bir rahatsızlık konusu olabileceğini tahayyül bile edemiyor; çünkü esasta o tahayyülsüzlük gereği, Alevilik, çoğu tarikat gibi ve daha önce tarikat olarak kodlandığından ötürü, dini bir olgu değil, siyasal ve kültürel bir olgu. Aynı şekilde din derslerinin kapsamı genişletiliyor rapora göre, ama bu yine din dersi hocalarına ve ilahiyat fakültelerine havale ediliyor; yani Sünniliğin temel kalelerine. Ön rapor din dersi zorunluluğunun anayasa tarafından dayatıldığını veri sayıp, bunu hiç tartışma gereği duymadan, durumu daha da ağırlaştıracak bir yolu açıyor. 'Bu ders zorunlu, ama bir de isteğe bağlı din dersi açılmalıdır' demeye getiriyor. Bunu da Alevi öğrencilere Alevi hocaların verebileceğini bir ödül olarak vaat ediyor. Sanki dersi veren Alevi olunca sorun çözülecekmiş gibi, sanki Alevilerin büyük çoğunluğu kendi evlatlarının belirli bir dini algıya boğulmasından rahatsız değillermiş gibi. Bu yaklaşım bütün ağırlığıyla nihai raporda da beliriyor, ne yazık ki!

Çözüm proje temelli bir siyaset algısına hapsedildiği ölçüde, çözüme katkının yalnızca proje olabileceği dayatıldığı ölçüde, proje temelli bir siyaset algısına sahip değilseniz, bir kez daha, siyaseti şiddete tahvil etmekle, şiddet alanına kaymakla suçlanıyorsunuz. Bu da terörist ilan edilme riskini ve dolayısıyla terörize edilmeyi beraberinde getiriyor.

Çözüm projeciliğe indirildiği ölçüde, siyasal mücadele ve rekabet de projelerarası yarışmaya, bu yarışmayı kazanan tarafın da iş takipçiliği becerisine indirgenmiş oluyor. Dolayısıyla bir projeyi kabul ettirmek, siyasal mücadelenin bir aşaması olarak işaretlenirken, asıl mücadele kabul ettirilmiş projenin takipçiliğini yapmaya dönüşüyor. Bu da siyasal mücadeleyi hem bir yandan proje alanında çeşitli uzmanların elinde bir araca dö-

nüştürürken, diğer yandan iş bitiriciliği, patronaj ilişkilerini, kliantalizmi siyasal mücadelenin başlıca araçları olarak karşımıza çıkarıyor.

Buraya kadar izleyebildiğimiz ölçüde, en azından Türkiye'deki Alevi Çalıştayları sürecinde tezahür ettiğine inanılması beklenen diyalogun, liberal siyasetin kendisinden beklediği, kendisine atfettiği bütün işlevleri üstlendiği görülüyor. Diyalog süreci taleplerin ortaya konulmasına, çeşitlendirilmesine, dillendirilmesine, müzakere edilmesine vesile olmuyor; tersine zaten ortada olan ve daha önce başka araçlarla dillendirilen sorunların ve taleplerin tüketilmesine, içinin boşaltılmasına, bunu ortaya koyanların susturulmasına, marjinalize edilmesine ve yok sayılmasına hizmet ediyor.

Ancak yine de bunun ötesinde çalıştay sürecinin yeterince etkin bir işlev üstlenememesinin Alevilerin devlete ilişkin tarihsel güvensizliğiyle ilgili olduğunun ileri sürüldüğüne, dolayısıyla Alevilerin öncelikle bu güvensizliği terk etmeleri yönünde onlara sıklıkla akıl verildiğine tanık oluyoruz. Acaba sorun gerçekten de tarihsel birikimle mi ilgili, bunun rolünü yadsımamakla birlikte, yoksa tersine doğrudan bugünle mi ilgili?

Açıkçası Aleviler için diyalog süreci fazlasıyla *lüks*. İlk elde diyalog öncesi yapılması gerekenlerin hiçbiri yapılmadığı, atılması gereken adımların hiçbiri atılmadığı için; ikincisi, sözüm ona hükümetin bütün iyi niyet gösterilerine karşın Aleviler kendilerini sözcüğün dümdüz anlamıyla hala güvende hissetmiyorlar; oysa bir diyalog ortamından söz edilecekse öncelikle güven ortamının sağlanmış olması gerekiyor. Örneğin iktidar yanlısı liberal ve muhafazakar basın hala Aleviliği bir suç olarak siyasal muarızlarının en temel vasfı olarak sunmaya devam ediyor. Bununla da yetinilmiyor; sıklıkla Aleviler ve Alevilik terörle ilişkilendiriliyor ve sürekli aba altından sopa gösteriliyor. Üstüne üstlük bu, nihai raporda bile yapılıyor, fütursuzca. Bu-

nun en uç örneklerinden biri; çoğu uydurma, provokatif haberleriyle ünlü, iktidar yanlısı bir yayın organıdır; örneğin bu yayın organı şöyle bir manşet atmaktan geri durmamıştır: "PKK da Alevilerin kontrolüne geçti." Sürmanşetten verilen haberde yer alan "dahi, bile, ayrıca, ek olarak "gibi anlamlar taşıyan "de, da" vurgusunun yüksek yargıyı işaret ettiği de haberin içeriğinden anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde, hükümetin ve bir bütün olarak devletin atacağı adımlardan ilki Alevilere uygulanan baskı ve uğranılan katliamlardan dolayı somut bir özür/niyet/irade adımı olabilecekken, tersine bugün neredeyse Aleviler kendi kendilerini katleden bir topluluk olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla Alevilerin açılım ya da diyalog süreci olarak sunulan şeye güvenmeleri için hiçbir neden bulunmamaktadır. En başta gerek genel başkan olduktan sonra, gerekse önce, çoğu liberal ve muhafazakar tarafından Aleviliğiyle öne çıkarılan ve damgalanan, koskoca ana muhalefet partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun hali ortadayken, hiç kimsenin Alevilerin güvensizliklerinin ilk elde tarihsel olduğunu söyleme lüksü ve hakkı yoktur.

O halde ne yapılmalı? ilk ve belki de öncelikli tek şey, *siyasal* diyalog adı verilen ucubenin istilasından kurtarmak gerektiğidir. Bunun çok çeşitli yol ve yordamları olabilir; yeter ki diyalogun büyüsüne kapılınmasın. Belki ilk elde diyalog adı altında kendini dayatan, diyalojik olmayan söze maruz kalmayı reddetmek, maruz kalınacak sözü seçme hakkını yeniden ele geçirmek, sözün diyalog içinde üretilebileceği yanılsamasından kurtulmak, maruz kalmaktan öte maruz bırakacak araçlar geliştirmek; özetle her *sözüm var* diyene kendi sözümüzle koşmamak!

Alevi çalıştaylarının gösterdiği en tartışmasız sonuç şu: Türkiye'de Alevi çalıştaylarına değil, dizi dizi devlet çalıştaylarına ihtiyaç var. Artık nihai raporla tamamlandığı ilan edilen Alevi

çalıştayları süreci ve bu sürecin sonuçlarını sözde ifade ettiğini ileri süren nihai rapor ise, artık Alevilerin ve devletin karakterinden kaynaklanan ayrımcı konumlara itilenlerin öncelikle aşması gereken bir engel olarak kaleme alınmış durumda. Dolayısıyla rapor, çok önemli bir zihniyetin devlet ve siyasal iktidar içinde nasıl köklü bir biçimde yapılanmış olduğunu görmek bakımından son derece işlevseldir, ama aynı zamanda konjonktürel siyasal kaygılarla, bir kez daha bir fırsat ve olanağın kamu kaynaklarıyla birlikte nasıl heba edildiğinin de trajik bir örneği olmuştur. Şimdi bunu biraz daha açmaya devam edelim.

II.
'SEÇ BENİ SEÇEYİM SENİ!'

Alevi Çalıştayları Nihai Raporu kamuoyuna açıklandıktan ve ilk tepkiler alındıktan sonra, bu tepkiler üzerine raportörün kaleme aldığı *bir tür* savunuyla değerlendirmeye devam edebiliriz. "İtimat, sorgu ve iltifat" başlıklı ve 09.04.2011 tarihli *Sabah* gazetesinde yayınlanan bu yazıda, raportör, rapora yönelen ilk tepkileri değerlendirirken "Rapora ilişkin tepki ve değerlendirmeler henüz tam bir netlik kazanmış olmasa da alışılagelmiş refleks ve tavırların ortaya çıkmasında hiçbir gecikme yaşanmadı. Oysa rapor "hepten kabul" veya "hepten ret" şeklindeki bildik karşılamaların ötesinde bir değerlendirmeyi hak ediyor" saptamasıyla raporun en azından belirli bir özgünlüğe karşılık geldiği iddiasını, raporda sürekli yinelediği gibi, yine içeriksiz olarak gündeme getirmekle yetiniyor. Ona göre, "Her şeyden önce rapor, şimdiye kadar hiçbir şekilde adı konulmamış, üzerine gidilmemiş, anlaşılması için gayret sarf edilmemiş bir konunun sorundan olguya kadar değişen tabiatını deşifre etmeyi amaçlıyor." Bu cümleler açıkça, daha en başta çalıştay sürecine hakim olan, damgasını vuran zihniyetin nasıl bir inkarcılıkla ve somut

gerçekten kopuklukla malul olduğunu, Alevi hareketinin en küçüğünden en büyüğüne bütün aktörlerinin bunca yıllık çabalarının bir kalemde yok sayılarak soruna yukarıda belirttiğimiz gibi yeni bir milat biçildiğini gösteriyor. Üstelik hem yeni bir milat biçiliyor, hem de çalıştaylar süreci içinde Alevilerden ve toplumun diğer kesimlerinden, örneğin mitingler ve benzeri girişimler aracılığıyla yükselen sesler de kesinlikle sürecin bir parçası olarak kabul görmeyip kararlılıkla dışarıda tutuluyor. Bunun klasik devlet refleksinden ya da "sorun varsa ben bilir, ben size söylerim"den ne farkı var ki raportör bir de yakınıyor? Ama raportör bununla da yetinmiyor ve raporun "devlet ve toplum katında hiçbir şekilde müzakereye tabi tutulmamış bir gerçeğin, *gündelik-politik mülahazalar eşliğinde içeriklendirilen* [ki bunu yapanın özellikle Aleviler olduğu, Aleviler içinde özellikle "geleneksizler" olduğuna kuşku olmasa gerektir!] yapısını bugün yeniden okunmayı gerektiren bir evsafa" kavuşturduğu iddiasını ileri sürüyor. (Abç.) Oysa *gündelik-politik mülahazalar* ile örneğin ondan farklı olarak *kuramsal-politik mülahazalar* arasındaki farkın ne olduğunu bilen, herhangi bir siyaset bilimi lisans öğrencisi bile, raportörün mülahazaların tam da on yıllardır söylene söylene kendisinin doğruluğuna kendi kendine iman etmiş ve belirli bir iktidar şebekesinin söylemine dönüşmüş, aynı anda iç içe geçtiği belirli bir Sünni yaklaşımın klişesi haline geldikçe, kendisine akademi içinde de yer bulmaya başlamış bir mülahazalar yığından başka bir şey olmadığını görürdü. Bunun örneklerini raportör, raporunda bol miktarda veriyor. Biz de peyderpey değineceğiz.

Devlet katında bugüne değin meselenin müzakereye tabi tutulup tutulmadığına gelince... Bunu biz bilemeyiz; devletin arşivleri hükümetin elindedir ve bugüne değin, çalıştay sürecinin başından sonuna, o arşivlerde Aleviler hakkında kimin kimlerle, nasıl müzakere ettiğine ilişkin kayıtları bilse bile raportör ve

ait olduğu iktidar ağı bilebilir. Yalnızca kendisinin bilebileceği ve bizimle asla paylaşılmamış bir şeyin olup olmadığında bahisle olmadığı iddiasına inandırmak için insanın yine kendisini tanık göstermesi tuhaf duruyor doğrusu... Toplum katında bir müzakereden söz edildiğinde ise, buna müzakere demek için, raportöre iman etmiş olmaktan ya da raportörün iktidara iman etmiş olmasından başka ihtimal gelmiyor akla. Hiçbir açıklığı, katılımcılığı, saydamlığı, paylaşımcılığı içermeyen; Alevi katılımcıların daha baştan bedenlerinin ve ruhlarının katilleri olarak gördükleriyle karşı karşıya getirilmesi, Alevilere karşı bu kadarcık bir inceliğin bile gösterilmemiş olması, aksine bu gördükleriyle masaya oturtmaya zorlayarak tehdit edilmesi müzakere midir, yoksa Alevilerin içinden ders çıkarması beklenen bir müsamere midir; karar kamuoyunundur. Yani, ilk tuhaflığı gibi, "muktedir bensem, dilediğimi çağırırım, dilemediğimi çağırmam diyen" zihniyetin toplum katında müzakereden söz etmesi de aynı ölçüde tuhaf kaçıyor!

Ancak tüm bu sürecin müsebbibi, raportörün de içinde olduğu iktidar ağı olmasına karşın, raportör sorunu yine de Aleviliğe ihale etmekte ille de kararlıdır. Bu yazısında bile hala Alevilerin karşılaştığı sorunları illa ve zorunlu olarak "eklektik ve senkretik yapısının bir uzantısı olarak" görmekte ısrar ediyor. Öncelikle birisi raportöre *eklektik* sözünün ne olduğunu hatırlatmalı ve *senkretizmle* birlikte kullanıldığında en azından birinin diğerini çeldiğini de ya da belki de raportör *eklektik* alt bileşenlerin *senkronizasyonuyla* ortaya çıkman bir şeyden söz ediyordur da, *senkretizmle* karışmıştır; biz bilemeyiz...Ama biliyoruz ki Alevilik için bu ikisi birlikte kullanıldığında literatürde yaygınca görülen şey Alevileri teolojik olarak aşağılamaya dönük amaçlar taşındığıdır ki raportörün bu amacı zaten amaç olmaktan çıkmış, ürünlerini raporda vermiş; dolayısıyla böyle bir hatırlatmanın da aslında anlamı yok. Dahası, böylesi iddia-

nın doğrudan doğruya sorunun kaynağı olarak Aleviliği kesinleştirdiğini de hatırlatabiliriz ama o bunu zaten biliyor! Raportöre göre, "Bu çerçevede, Hükümet birikmiş sorunların üstesinden gelme konusundaki heyecan ve arzusunu bir dizi faaliyetle gerçekleştirme çabası içinde olduğunu kamuoyuna deklare etmiş," ama nedense hiçbir somut atmadığı gibi, bütün olası somut adımları da baştan marjinalize de etmiştir. Burada bir kez daha çalıştaya damgasını vuran düşünme biçimiyle trajik bir karşılaşma anını yaşıyoruz: Bir dizi toplantı düzenlemenin kendisini sorunların üstesinden gelme heyecan ve arzusuna bağlayan ve bu bağlamda *somut faaliyet sayan* bir düşünme biçimi, devlet yönetme geleneğimizdeki toplantı düzenleme rekorumuzla ilgili kayıtlara bir baksa, bunun pek de özgün olmadığını görecek; bunu kabullenemese bile, en azından toplantı düzenlemenin *somut adım* anlamına gelmediğini fark edebilecektir.

Raporun mahiyetini bu yazısında raportör açık seçik bir kez daha beyan etmektedir: "Hazırlanan Alevi Raporu da, Aleviliği başta kendi tarihinden beslenen bilgi ve tecrübesi olmak üzere, [elbette o bilgi ve tecrübenin hem dinsel, hem tarihsel ve hem de yetmezmiş gibi sosyolojik ve politik mahiyetine karar verecek olan Aleviler değildir] devlet ve Sünni toplumla ilişkileri çerçevesinde yeniden ele alına gayretinde olmuştur." Görüldüğü gibi hükümetin zihniyeti öncelikle ve öncelikle bir sorun olarak Aleviliği ele almaktır. Cümlenin devamı daha da korkunçtur: "Giderek kendini sorunsallaştıran bir olgu"; işte bu olgu, bir üst cümlede işaret edilen Aleviliğin ta kendisidir!

Nihai metni kaleme alan yazara göre çözüm çok basit görünmektedir: "Aslında sorunun dini ve kültürel müktesebattan hareketle tanımlanması ve çözümlenmesi pekâlâ mümkün olabilirdi. Ne var ki mevcut yapılar konunun bu çerçeve içinde ele alınmasını bir hayli zorlamıştır." Hangi mevcut yapılar diye sormayacağız; dini ve kültürel yapılar olmak zorunda zaten.

Peki, bu dini ve kültürel yapılar salt dini ve kültürel özellikleriyle mi sınırlı olarak zorlayıcıdırlar, yoksa bu dini ve kültürel yapılar, aslında aynı zamanda siyasal bir okumaya açık mıdır? Örneğin bu yapıların içinde devletin ve hükümetlerin ve onların izlediği dinsel politikaların, kültürel ve eğitsel politikaların rolü nedir? Raportör, baştan itibaren siyasal olanı reddetmek üzere, raporunda yaptığı gibi, özel bir gayrete düşmüştür. Öylesine bir gayret ki Alevilik gibi apayrı ve özgün bir dinsel yönsemeyi, onu kuşatan ve yine apayrı bir dinselliğe karşılık gelen müktesebatla [burada söz konusu müktesebatın Alevilere miras bir müktesebat olamayacağı rapor boyunca Alevilerin cehaletle, özellikle de dinsel cehaletle nitelendiği gözetilirse, kesindir]çözmeyi bile hesaplamış görünmektedir. Neyse ki ya da *Allah*'tan *mevcut yapılar* buna engel olmuş!

Hala ve inatla Alevilerin kendilerini tanımlamalarına takılıp duran raportör, gündeme getirdiği meseleyle öncelikle homojenize ettiği Sünnilik arasında bir kez ilişki kurulsa, kurmaya çalıştığı yapının nasıl çökeceğinin farkında bile değil görünür. Bunun farkında değildir ama bir yandan da birinci kısımda değindiğimiz gibi, meseleye kendileri gibi bakmayanları "siyasi ve ideolojik bir lehçeyle" sorunu kapatmaya çalışmakla suçlamaktan da geri durmaz. Oysa bunu yapan tam de kendisidir. Örneğin, gerçek, somut, tarihsel ayrımcılık yerine gözümüzün içine sokmaya çalıştığı şey, tam da ideolojik bir mugalata ile Alevilerin nasıl da mağduriyetten beslendiği iddiasından başka bir şey değildir! Biraz ileride göreceğiz.

Genel çerçevesiyle daha fazla uğraşmayıp ayrıntılara girmek adına, artık bizi pek ilgilendirmese de raporu yazanın nasıl bir düşünme biçimine sahip ve bu biçimin nasıl bir yanılmayla malul olduğunu anlamak bakımından yazısından iki cümleyi yan yana koyup okurun takdirine bırakacağız.

"Esasen rapor da bu dikkat içinde Alevilerin tarihsel ve gündelik gerçeklik içindeki boyutlarını göz ardı etmeksizin, *kendilerini ne devlet ne de Sünni toplum nezdinde tanımlamaya ihtiyaç duymaksızın* eşit birer yurttaş olarak kabullenilmelerinin önünü açmaktadır." Ve ikinci cümle: "Ancak raporda da vurgulandığı gibi *sorunun açıklık kazanmasının en temel şartlarından birisi, Alevilerin referans ve aidiyet vurgusunu tam bir açıklıkla ortaya koymalarıdır.* Kimliğin ve beyanın hangi köklerden beslendiği atlanmaması gereken bir noktadır. Bugün kendine özgü bir müfredat talebinde bulunan *Alevilerin bu çerçeveyi nasıl içeriklendireceği* sorusu asla ihmal edilemez." (Vurgular bize ait.)

Ama raportörün bu yazısında en ilginç ve tuhaf saptaması şudur: "Bu çerçevede *Rapor, sorunun çalıştaylara yansıyan boyutlarını bir referans olarak almakta ve mevcut durumun bir resmini çekmektedir*". Bizim için en tuhafı budur, çünkü bu raporun ortaya çıkması için, Alevilik çalıştaylarına hiç ihtiyaç olmadığını, sahaya ilişkin literatüre azıcık vakıf olanlar kolaylıkla fark edeceklerdir.

Bu rapor tümüyle masa başında üretilmiştir! Raporun temel argümanlarına bakıldığında bu argümanların hangi ilahiyatçılardan, hangi ilahiyatçı kökenlilerden neredeyse doğrudan alındığını göstermek son derece kolaydır. Şimdilik isim verme gereği duymaksızın, bu raporun arkasında biri raportörün kendisi olmak üzere, toplam dört akademisyenin yer aldığını kesinlikle söyleyebiliriz. Bunların tümü de ya imam-hatip kökenlidir, ya ilahiyat kökenli. Tümü de Aleviliğin kendisini bir sorun olarak kavramaktadır. Tümü de Aleviliğin kendisine müdahale edilmesini savunmaktadır. Tümü de Alevilik ile ideolojiler arasında özel bağlantılar kurmakta ve sorunu güvenlik konseptine indirgemekte mahirdir! Dolayısıyla toplam dört *kitap* ve milliyetçi-muhafazakar iki gazetecinin akıl hocalığıyla derlenmiş bir raporun çalıştaylarla hiçbir ilgisi yoktur. Eğer böyle bir ilginin, somut, organik bir ilginin olduğu iddia ediliyorsa en azından

kimi atıflar ama somut kimi atıflarla bunun gösterilmesi beklenirdi; genel geçer ifadelerle değil; tasnif edilmiş, üzerinde çalışılmış, işlenmiş verilerle.

Nihai rapor olarak önümüze çıkarılan metin işlenmiş bir tek veriye bile sahip değildir.

Raporun güven vermemesi yalnızca işlenmiş verilere dayanmamasından değil, bütün bir çalıştay sürecini *by-pass* etmesinden de kaynaklanmaktadır.

Rapor, bu anlamda hiçbir özgünlük içermediğinden, aynı şekilde raportör de herhangi özgün bir perspektif geliştirmediğinden, bizler burada bu raporu hazırlayan hiç kimsenin adını özel olarak belirtmek gereği duymuyoruz. Çünkü biliyoruz ki o adı kaldırıp yerine diğer üç başka adı, [olmadı, listeyi çoğaltabiliriz, bu üç–dört ismin daha kötü kopyaları olarak çeşitli medya mensuplarıyla çoğaltabiliriz] ya da dilenen herhangi bir ismi de koysak sonuç değişmeyecek. Hangi isimler konabilir diye merak edenler, rapor açıklanınca karşılaşılan Alevi tepkilerini mahkum etmeden önce, katılımcı listesi ve başlangıçtaki ekler hariç toplam 195 sayfadan oluşan bir raporun bir gecede kimlerce nasıl hatmedilip övgülerle karşılandığına baksın, isimleri de bulmuş olur!

Aleviler, somut olarak ve çeşitli araçlarla çalıştay sürecini sürekli gözetim altında tuttukları ve ön raporu daha önce tartıştıkları için son raporun (nihai raporun] yani Perşembe'nin gelişini, misali Çarşamba'dan biliyorlardı. Dolayısıyla metin yazarı, anında tepki vermelerini çeşitli biçimlerde küçümsemeye kalkacağına, öncelikle her akademisyen gibi eleştirel olanı övgüye değer bulup alkışlara boğana karşı mesafesini çizmeyi becermelidir! Bir gecede eleştirirseniz raportör için bildik tüm olumsuz sıfatlara layık görülürsünüz ama ya bir gecede överseniz...? Yanıtımız gayet açık: Bu raporu bir gecede okuyup hatmeden her bir övgücünün adı, raportörün adıyla kolayca yer değiştirebilir; "ödül olarak."

Bu rapor, siyasal irade bakımından, her ne kadar Sayın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Sayın Devlet Bakanı Faruk Çelik'in birer önsözünü içerse de ve bizzat bakan tarafından takdim edilse de, gerçekte raporun ardında siyasal iradenin olup olmadığı sorulduğunda, rahatlıkla raporun *cami avlusuna bırakılıp kaçılmış* olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki raporun daha en başında, resmi olduğuna ilişkin bütün ibareler üstünde yer almasına karşın, şu ifade vardır: "Raporun içeriği, T.C. Hükümeti'nin görüşlerini ya da konuya ilişkin duruşunu yansıtmayabilir." Peki, kimin duruşunu *yansıtır*? Raportör kimin adına, hangi siyasal iradenin adına bu kadar cansiperane, son yazısından yaptığımız alıntılar gibi, raporu savunmaktadır, kendi adına mı? Bilmiyoruz. Ama siyasal irade sorumluluğu üstünden atmaya devam ediyor: "Raportörün görüşleri, tüm ayrıntıları ve yönleriyle hükümetin görüşlerini yansıtmak ya da temsil etmek durumunda değildir." Bunun açık anlamı şudur: Devlet Bakanlığı, T.C. Hükümeti aslında temelde hiçbir bağlayıcılığı olmayan, kesinlikle kendini bağlı görmek zorunda olmadığı bir çalışmayı yaptırmış ve kamuoyunun dikkatine sunmuştur, hepsi bu. Yani, yarın herhangi bir hükümet temsilcisinin karşısına geçilse ve pek yok ama, raporda yer alan önerilerden birinin akıbeti sorulsa, hükümet kolaylıkla 'o beni bağlamıyor' deme hakkını elinde tutmaktadır! Bu, açıkça siyasal iradenin, raportörün sözünü ettiği türden bir heyecana sahip olmadığını ama başka bir heyecana sahip olduğunu göstermektedir.

Ne tür bir heyecandan söz ettiğimizi açalım: Raporun incelediğimiz kopyasının künyesine baktığımızda 2010 tarihiyle karşılaşmaktayız. Daha önce adı geçen ön rapor tarihine baktığımızda ise 4 Şubat 2010 ibaresiyle karşılaşırız. Ön raporun planına ve başlıklarına baktığımızda nihai raporla neredeyse bire bir aynı olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır. Nihai raporda en büyük değişiklik, inanç rehberleri ve cemevlerinin statüsün-

de görülmektedir. Ön raporda bu iki başlık ayrı ayrı bölümleri ifade ederken nihai raporda birleştirilerek tek bölüme indirilmiştir. Ön raporun neleri içerdiği ve neleri dışarıda bıraktığı da gözetildiğinde, iki raporun da aslında aynı olduğu rahatlıkla söylenebilir. O halde şu sonuca varmak abartılı olmamalı: Nihai rapor aslında bir yıl önce hazırdı! Ama açıklanmadı. Niye açıklansın; bir yıl sonra seçim varsa? Bunu kınamak için söylemiyoruz. Bir siyasal partinin, hele de iktidar partisinin kendince yaptığı icraatlardan oy toplamak istemesi son derece olağandır. Olağan olmayan şey, iktidar partisinin Aleviler söz konusu oldu mu hep savunduğunu iddia ettiği, Alevilere ilişkin açılım siyasalarını seçim malzemesi yapmayacaklarına ilişkin vaadin birden bire kırılması, terk edilmesidir! Bu tavrın terkinde ana muhalefet partisinde olup biten değişikler etkili olmuş mudur, bilemeyiz; spekülasyon yapmak da istemeyiz. Ancak şurası açıktır: Nihai rapor bariz bir biçimde seçim yatırımı olarak kullanılmıştır, kullanılacaktır. İşte hükümeti heyecanlandıran budur! Yoksa Alevilerin sorunlarını çözmek konusunda herhangi bir girişim, niyet, irade beyanı söz konusu değildir.

Bu, mevcut hükümetin bir süredir alışkanlık haline getirdiği ve yaygınlıkla başvurduğu bir iktidar stratejinin apaçık bileşenidir. Şöyle ki mevcut iktidar zihniyeti bütün sorunları öncelikle çözmeye pek hevesliymiş gibi, medyanın da rüzgarıyla bir hava yaratmakta, statükoyu bozuyormuş, bozacakmış gibi davranmakta, bir iktidar partisinin üstlenmeyeceği düşünülen talepleri sahiplenir bir izlenim uyandırmakta ve nihayet ele geçirdiği talebin içini tümüyle boşaltarak posasını fırlatıp atmaktadır. Örneğin, ileride yeniden değinme pahasına hükümetin Dersim Katliamı'na karşı tutumu tam böyle olmuştur. Önce katliam, adı konularak kabul edilmiş, bunun müsebbibi olarak ana muhalefet partisinin tarihi ve kurucu figürleri işaret edilmiştir ama asla ilgili arşivleri açarak, hala yaşayanlardan hesap sorulması gibi

bir tutuma girilmediği gibi, katliamdan sağ kurtulanların, sürgüne gönderilenlerin, ailelerinden koparılanların azıcık gönüllerini almaya dönük küçük jestler de asla hatıra bile gelmemiş ve hatta çeşitli yüzleşme girişimleri marjinalize edilivermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'e, İsmet İnönü'ye ve Cumhuriyet'in kurucu figürleriyle CHP'nin önde gelen kurucu ya da simgesel isimlerine "küfretmek" için Dersim Katliamı'nı anarsanız, iktidar "sırtınızı sıvazlama" ya hazırdır; ama Dersim Katliamı'nın şu ya da simgesel isimle, tikel olarak ilgili olmadığını, ancak kuşkusuz bu tikelleştirmeye itirazın tikel sorumluluğu da ilga etmediğini; yine de esasen devlete içkin kimi karakteristik unsurlarla ilgili olduğunu söylerseniz; birden bire "bölücü" olabilirsiniz, dikkat edin!

Aynı şey, geçtiğimiz yıl yaşanan referandum sürecinde de gözlenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinin müsebbiplerinden hesap sorulacağı havası ciddi bir biçimde kamuoyuna pompalanmış, ama referandum süreci kapandıktan sonra en küçük bir girişim de bulunulmamış ve konunun posası bir kenara fırlatılmıştır. Bunun en son örneğini Kürt sorununda yaşanmıştır. 18 Nisan 2011 tarihinde Başbakan, milletvekili adaylarıyla yaptığı toplantıda "Bu ülkede artık Kürt meselesi yoktur. Kürt kardeşlerimin meseleleri vardır. Kürt kardeşlerimi *istismar edenler de* vardır" diyebilmiştir. (Abç) Sayın Başbakan'ı böylesine güvenle, Kürt sorununun bittiğini ilana yönelten, 'Kürt sorunu yok, Kürtlerin sorunu var' dedirten ne gibi bir gelişme olmuştur ki? Biz bilmiyoruz ama meselenin asli taraflarının da bildiğine tanık olmadık. O halde? Artık şimdiye değin üstlenilen Kürt açılımının posasını bir kenara atma zamanı mı geldi acaba? Oradan yeterince güç devşirildiğine ikna olundu mu? Bilemeyiz.

Kürt sorunu Alevi sorunu bakımından tam bir laboratuardır. Alevilerin bu anlamda bu süreci, özellikle devletçi-ulusalcı-

milliyetçi-muhafazakar-İslamcı yaklaşımların büyüsüne kapılmadan, dikkatle izlemesi yerinde olacaktır ve elbette izlemektedirler de. Şurası açıktır, bugün Kürt meselesi yoktur diyen bir zihniyet, üç gün içinde Alevi meselesi yoktur der, diyebilir; bunu dememesi için önünde hiçbir engel yoktur. Sorunun kendi varlığının buna engel olmadığı açıktır. Mevcut hükümetin iktidar stratejisi sorunu kendi varlığı içinde ve sorunun gerekleri ölçeğinde hiçbir zaman ele almayı içermemektedir.

Bu bakımdan raporun ortaya çıkmış olması ve bu raporun hükümet tarafından üstlenilmesi, eğer üstlenilmeye devam edilirse, açıkça sorunun çözümü yerine ikame edilebilecek ve bundan sonra, mademki rapor yazımıyla birlikte 'Alevi sorunu çözülmüştür' ama 'Alevilerin sorunları vardır' denilebilecektir, elbette ardından, Kürtlere verilen gözdağı, Alevilere rahatlıkla verilebilecektir: 'Alevi kardeşlerimi istismar edenler de vardır.' Zaten nihai rapor, ön raporun ayağını kaldırdığı yere ayağını bastığı için, buna ilişkin malzemeyi bolca sergilemektedir. Oysa Alevi örgütleri çalıştay sürecine katkı sunarken, en azından tek bir konuda, artık gerek kendilerinin, gerekse bir bütün olarak Alevilerin güvenlik konsepti içinde değerlendirilmeyeceğine ve kendilerinin muhatap olarak alınacağına inanmak, güvenmek istiyorlardı. Aynı şekilde Alevi örgütleri içinde şunun ya da bunun tek başına asli muhatap olarak seçilmeyeceğini, gizli kapaklı pazarlıklar olmayacağını varsaymışlardı.

Bütün çalıştay süreci bu beklentinin boşa çıkma sürecidir. Bunu *Kırmızı Kitap*'ta daha önce işaret ettiğimiz için, kısaca atıf yapmakla yetineceğiz. Ama öncelikle bu süreç içinde gündeme gelen en az bir örneği işaret etmekte yarar var. Zorunlu din derslerinde okutulan müfredatın sözde Alevilerin de ihtiyaçları gözetilerek yenilenmesi süreçlerine ilişkin hiçbir toplantıya, Aleviler açık çağrılarla, örgütleri nezdinde çağrılmamışlardır. Ve hala da Aleviler bu konuda hükümet tarafından açık seçik

bir biçimde bilgilendirilmiş bile değillerdir! Bu ve benzeri gelişmeleri öngören *Kırmızı Kitap* bu konuda gerekli uyarıyı yapmıştı: "Bu toplantıdan başlamak üzere, çalıştay sürecinin başarılı geçmesi için vazgeçilmez koşullardan biri saydamlık ve açıklık olmalıdır." Saydamlık ve açıklığın yanına ise doğrudan Alevilerin sürecin asli parçası sayılması talebi iliştirilmiştir:

> "Buna bağlı olarak, çalıştay süreci bütün etaplarıyla tamamlandıktan sonra, oluşturulacağı ve nihai raporu yazmakla görevlendirileceği kamuoyuna açıklanan teknik komitenin oluşturulma sürecinde, işbu toplantıya katılan Alevi örgüt ve temsilcilerinin ilgili komite üyeliği için önerileri de alınmalı ve önerilen isimler de ilgili komiteye katılarak karma bir komite çalışması yürütülmelidir.
>
> İlgili karma teknik komitenin ön çalışmalarını tamamlamasıyla ortaya çıkan taslak rapor, işbu toplantıya katılan Alevi örgüt ve temsilcilerine makul bir süre önce iletilerek, hazırun yeniden bir araya getirilmeli ve nihai bir değerlendirme toplantısı yapılmalıdır. Bu anlamda, çalıştay süreci nasıl Alevi örgüt ve temsilcilerinin bir araya getirilmesiyle başlatıldıysa, aynı şekilde tamamlanmalıdır."

Yine *Kırmızı Kitap*'ta katılımcılar konusunda da ciddi uyarılar ve kaygılar dile getirilmişti. Ne yazık ki orada öngörülenden daha vahim bir durumla karşılaştığımız açıktır. Çalıştay sürecinden Arap Alevileri'nin, yurt dışındaki Alevi örgütlenmelerinin neden dışlandığına ilişkin kaygılarımızı dile getirirken, nihai rapor dışlananlar kapsamını da çelişkili, tutarsız bir biçimde daha daraltmakta ve Bektaşileri de "Alevi olmayanlar kategorisi"ne atıvermiştir!

> "Ancak asli olarak mevcut toplantı bileşeninin oluşturulmasında kullanılan ölçütler ne olursa olsun, bu bileşenin oluşturulmasıyla, Hükümet'in Aleviliği kendi çeşitliliği ve zenginliği içinde, kendinde bir değer olarak kabul ettiğini; bu durumun, bu haliyle Aleviliği şu ya da bu tikel biçimine indirgeyerek ya da hakim

> Sünni Müslümanlığın kodları ve anlam dünyasıyla sınırlı olarak anlamlandırma eğilim ve alışkanlığından vazgeçmeye doğru bir adım atma yönünde bir irade beyanı mahiyetinde olduğunu düşünmek isteriz."

İtiraf ederiz ki ne büyük yanılgı! Ne büyük bir iyi niyet!

Olsun, biz büyük yanılgıdan nadim değiliz. Çünkü perspektifimiz öylesine genişti ki....*Kırmızı Kitab*ın yaklaşımı bu konuda, yalnızca Alevilerle sınırlı değildi ve "Kürt meselesi yok, Kürtlerin meselesi vardır" söylemini öngörmüş gibi şu saptamaya yer vermişti:

> "Bizler, Alevi sorununun "Alevilerin sorunları" olarak okunmasına ve bu okumadan hareketle çözüm önerileri ortaya atılmasına şiddetle karşı çıkıyoruz. Bu anlamda Alevi sorunu ülkemizdeki baskın inanç grubunun, yani hakim durumdaki Sünni Müslümanlığın dışında kalan tüm inançların sorunlarıyla koşutluk gösterir. Bu çerçevede, Lozan Antlaşması kapsamında yer almayan, ancak hakim dinsel inanç mensuplarından farklılık gösteren tüm kesimlerin işbu çalıştay sürecinin bir parçası olması gerektiği kanısındayız."

Şimdi bütün bunların karşısına örülmüş çelikten bir duvar olarak karşımızda nihai raporun kendisi durmaktadır ve biz yer yer gereksiz sayılabilecek ayrıntılara inme pahasına bu raporu tartışmayı görev biliyoruz.

ÇALIŞTAY *RAPORU* YA DA *ZABIT* TUTANAĞI

Hükümetin Haziran 2009-Ocak 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve Alevi Çalıştayları olarak adlandırılan yedi çalıştay ve bunların hemen ardından 2010 yılının Ocak ve Şubat aylarında biri Alevi dedeleriyle, biri Sivas Katliamı'nda yaşamını yitirenlerin aileleriyle ve sonuncusu da sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle gerçekleştirilen üç toplantıyla görünürlük kazanmış bulunan Alevi Açılımına ilişkin nihai rapor, sürecin başlamasından bir buçuk yıl sonra nihayet tamamlanmış ve kamuoyuyla paylaşılmıştır.

AKP hükümetinin dinsel, etnik, kültürel vb. farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa maruz bırakılmış toplulukların sorunlarını ve taleplerini müzakere etmek ve çözüme kavuşturmak iddiasıyla gerçekleştirdiği girişimleri adlandırmak üzere dolaşıma soktuğu açılım kavramı, Alevi açılımının nihai raporunda da bu iddiaya uygun bir biçimde tanımlanmıştır. Raporun önsözünde "iyice aşınmış ve eskimiş bir süreçten sonra açılım, belli başlı kalıplara teslim olmuş ezberlerden kopmanın zorunluluğuna gönderme yapmakta; bu amaçla yeni bir dil kurmanın, başvurulan rol ve istikameti sık sık gözden geçirmenin, bilumum en-

gelleri cesaretle aşmanın, düğümleri kararlılıkla açmanın önemini yansıtmaktadır" denilmektedir. Ezberlerden ve önyargılardan azade yeni bir dil inşa etmenin yolu, bu önyargılara ve onların sonucu olarak gelişen ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalmış olan ve bugün eşit yurttaşlık talebi doğrultusunda mücadele veren ilgili toplulukların müzakere sürecine dahil edilmesidir. Açılımın çalıştaylar ve toplantılar biçiminde örgütlenmiş olması da, politikanın mimarlarının müzakereyi sürecin temel yöntemi olarak benimsediklerini düşündürmektedir. Ne var ki önümüzde duran Alevi Çalıştayları nihai raporu, açılımın anlamı ve yöntemine ilişkin bizzat açılımın mimarları tarafından ortaya konulan bu ilke ve hedefleri yansıtmaktan uzaktır. Raporun gerisinde Alevilere yönelik ezber ve önyargıları aşmaya ve Alevilerin eşit yurttaşlık taleplerini "siyaset diline dahil etmeye" yönelik gerçek bir müzakere sürecinin bulunduğuna hükmedebilmek olanaksızdır. Önümüze konulan rapor, Alevilere yönelik ezber ve önyargıları yeniden üreten ve sorunların asıl müsebbibinin de Aleviler olduğunu açıkça ilan etmekten çekinmeyen bir zihniyetin ürünüdür. Böyle bir zihniyetin ürünü olan raporun Alevileri tarihlerini çarpık bir biçimde inşa eden, belirli bir siyasi görüşün arka bahçesi olmaya hazır, geleneklerini koruma konusundaki duyarlılığı zayıf ve taleplerini dile getirmede fütursuz ve sınır tanımaz bir topluluk olarak tarif etmekte hiçbir beis görmeyen mütecaviz bir dil ve üslupla malul olması en azından Aleviler açısından şaşırtıcı değildir. Öte yandan müzakere ve sorun çözme iddiasına yaslanan bir politik girişimin sonuç belgesi niteliğinde olan raporun Alevileri "yeterli özen gösterilmediği takdirde özellikle radikal bir dile tutulmuş Alevilerin çok boyutlu bir güvenlik sorununun parçası olacakları"nı söyleyerek tehdit etmesi ve bununla da yetinmeyip onları "Aleviliklerine yaslanarak siyasi cinayetler işlemek"le itham etmesi kabul edilemezdir. İlgililerin bir an önce bu tehdit ve it-

hamın siyasi ve tarihsel sorumluluğunu üstlenmeye çağrılmaları, yalnızca Alevilerin değil, toplumsal barış ve eşit yurttaşlık temelinde bir arada yaşamayı arzulayan tüm yurttaşların görevidir.

Bütün bunlara rağmen elimizdeki raporun bir başarısından söz edilecekse söylenmesi gereken, raporun, Alevilerin tarih boyunca bu topraklar üzerinde maruz bırakıldıkları ayrımcılığı ve katliamları haklı ve meşru gören bir dil ve zihniyetin *kendince* son derece "akademik", sistematik ve bütünlüklü bir ifadesi olduğudur. Raporun sırf bu nedenle her Alevi ailenin evinde, kütüphanesinde, gelecek kuşaklara tarih bilinci kazandırmak amacıyla miras bırakılmak üzere bulundurulması gerektiğini vurgulamak gerekir.

I.
İNKARIN YÖNTEMİ, YÖNTEMİN İNKARI

Kim tarafından, hangi amaçla kaleme alınmış olursa olsun bir sonuç raporundan beklenen, kendisini ilişkin olduğu sürece yaslanarak temellendirmesidir. Elimizdeki metnin Giriş bölümünde de raporun Alevi açılımı adı verilen süreç içerisinde gerçekleştirilen "tüm çalıştay ve müzakerelerde elde edilen bilgi, gözlem ve tecrübelere dayanılarak" hazırlandığı vurgulanmaktadır. Ne var ki raporda gerçekleştirilen yedi çalıştay ve üç toplantıdan herhangi birine doğrudan ya da dolaylı olarak yapılmış tek bir atıf dahi bulunmamaktadır. Yazar raporun ve dolayısıyla da açılım sürecinin meşruiyetini temelden sakatlayan bu metodolojik hatayı raporun Giriş kısmında her bir çalıştayda ele alınan konuları sıralamak ve Çalıştay ve toplantıların kayda alınıp deşifre edildiği ve kitaplaştırılarak kamuoyuyla paylaşıldığı bilgisine yer vermekle bertaraf ettiğini düşünmüş olmalıdır. Alevi çalıştaylarının hangi tarihlerde, nerelerde ve hangi

konular etrafında toplandıkları, tüm kamuoyu tarafından bilinmektedir. Deşifre edilerek yayınlanmış olan kayıtlar da sürece ilişkin temel bilgi kaynağı olarak son derece değerlidir. Ancak bir sonuç raporundan beklenen, bu kayıtlara gerçekten dayanması, başka bir deyişle, kayıt altına alınmış hangi verilerden ve nasıl, önümüze koyduğu sonuçlara ulaştığının deşifre edilebilmesidir.

Raporun müzakere sürecine ilişkin verilere hiçbir atıfta bulunmaması, bozmayı hedeflediğini iddia ettiği ezberlere dayanarak masa başında kotanlmış olduğu izlenimini güçlendirmektedir. Müzakere sürecine rapor boyunca defalarca yapılan yegâne atıf, kimi Alevi kesimleri süreci sekteye uğratan özneler olarak teşhir etmeye ve kamuoyuna şikâyet etmeye yöneliktir. Yazar topluluk genelinde kayda değer bir temsile sahip olmadıklarını iddia ettiği bu kesimlerden, "fantastik", "farazi", "ilkesiz" ve "sınır tanımaz" talepleriyle "kışkırtıcı" çıkışlar yaptıkları gerekçesiyle yakınmaktadır. Bu kesimlerin Alevi toplumu nezdinde temsil gücüne sahip olmadıkları ve çıkışlarının değersiz olduğu iddiasının kaynağı belirsizdir. Burada temellendirilmeye açık bir iddiadan çok Alevi toplumunun hangi bileşenlerden oluştuğunu ve neleri talep edip nerede durması gerektiğini belirleme yetkisini kendinde gören bir iradenin beyanı söz konusudur. Elimizdeki rapor bir müzakerenin değil, 1990'lı yılların başından bu yana eşit yurttaşlık taleplerini örgütlü bir biçimde dile getiren ve Alevi toplumu içinde azımsanamayacak ölçülerde temsil gücüne sahip olan bu kesimleri yok sayan söz konusu iradenin belgesidir.

Raporda katılımcıların belirlenmesinde "örgütsel yapılardan çok belli başlı söylemlerin tercih edilmesine dikkat edildiği" sıkça tekrarlanmaktadır. Herhangi bir görüşü veya fikirler bütününü siyasi bir söylem olarak adlandırabilmemizin koşulu, kendi içinde bütünlüklü ve tutarlı bir yapı arz etmesidir. Bu ne-

denle siyasi söylemlerin esas olarak "örgüt" adını verdiğimiz yapılar içinde geliştirilip kotarıldığı açıktır. Bu açıdan bakıldığında raporun örgütsel yapılarla siyasi söylemleri birbirinden ayırma konusundaki ısrarını anlamak olanaklı değildir. Bu ısrarın gerisinde yazarın söylem kavramını kullanırken farklı bir maksat taşıdığını düşünmek de safdillik olacağından geriye tek bir seçenek kalmaktadır. Açılıma soyunan irade ve bu iradenin temsilcisi, organizatörü ve/veya danışmanı olan aktörlerin emeli, gerçek anlamda temsil gücüne sahip söylemleri dışarıda bırakmak ve temsil gücüne sahip oldukları iddia edilen başka aktörlerle müzakereye dayandığı iddia edilecek makbul bir söylem inşa etmektir.

Tam da bu nedenle raporda katılımcılardan "gizli ajandalarından" vazgeçerek tartışmaya gelmeleri beklendiği halde bazılarının "siyasi ve ideolojik bir takım çıkışlarla" "olası bir kargaşadan nasiplenmek" istediklerinden yakınılmaktadır. Söz konusu emelin ve yakınmanın, örgütlülüğü ve siyaseti bölücülükle eş tutarak mahkûm eden 12 Eylül zihniyeti ve retoriğinin bir devamı olduğuna şüphe yoktur. Dikkat çekici olan, siyasete böyle bakan ve taraflan "siyaset üstü bir dil"e davet eden bu iradenin açılım adı altında gerçekleştirdiği girişimi "siyaset" olarak adlandırmakla düştüğü derin çelişkinin bilincinden yoksun olmasıdır.

Tüm bu nedenlerle raporun müzakere zemini olarak kurgulanan çalıştaylara dayandığını söylemek olanaksız olduğu gibi, çalıştaylan gerçek bir müzakere platformu olarak düşünmek için de bir neden bulunmamaktadır. Bunun en açık göstergesi raporun açılımın taraflarına ilişkin iddiasıdır. Raporda açılım süreci, "Alevilerin belli başlı sorunlarının devlet tarafından tespit edilip değerlendirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda gereken adımları atmak üzere bir Hükümet girişimi" olarak tanımlanmıştır. Buradan hareketle, sürece yön vere-

cek müzakerelerde Alevilerin yegâne muhatabının hükümet olduğunu düşünmek gerekir. Buna karşılık raporda; Alevilerin, Sünnilerin ve devletin müzakere sürecine dâhil edildiklerinin vurgulanması, sürecin amacına ve meşruiyetine ilişkin bir dizi soruyu davet etmektedir. Çalıştaya davet edilen yurttaşların bazılarından Alevilerin sorunlarının ve eşit yurttaşlık taleplerinin müzakere edileceği bir platforma eşit sıfatının yanına Sünni sıfatını da takınarak gelmeleri mi istenmiştir? Alevilerin sorunlarının tespit edilmesi ve taleplerinin karşılanması Sünni olduğu ya da Sünniliği temsil ettiği varsayılan katılımcıların istek ve iradesine mi bağlanmıştır? Sünniliğin ya da Sünnilerin Alevi açılımı çerçevesinde taraf olarak kabul edilmeleri siyaseten ne anlama gelmektedir? Eğer Sünniler tarafsa, Sünni ya da Alevi olmayan diğer kesimler neden taraf değildir?

Sünnilerin ya da Sünni kimliğinin taraf olarak tanımlanmasına ilişkin olarak yapılabilecek en masumane açıklama, Türkiye'de Alevi ve Sünni topluluklar arasında süreğen ve açık bir gerginlik olduğu ve bu gerginliğin Alevilerin sorunlarını derinleştirdiğidir. Ne var ki rapor böyle bir gerginliğin varlığını açıkça ve tekrar tekrar reddetmektedir. Rapora göre, "Türkiye'de Alevi-Sünni farklılaşmasından söz etmek pekala mümkündür ancak Alevi-Sünni geriliminden söz etmek için mevcut gündelik gerçeklik hiçbir veri sunmamaktadır." Geriye Sünnilerin taraf olarak belirlenmesini açıklayan tek bir neden kalmaktadır ki o da hükümetin Alevilerin taleplerini hükümet ve Aleviler arasında gerçekleşecek bir müzakerenin değil, hakim inanç grubunun gözetilmesini esas alan bir pazarlığın konusu yapmasıdır. Alevilerin taleplerinin sınır tanımaz olarak nitelendirilmesinin kaynağını da burada aramak gerekir. Sınır, hakim inanç grubunun çıkarlarıdır. Öte yandan bu çıkarların Sünni yurttaşlar tarafından değil, bizzat açılımın mimarları tarafından belirlenmesi dikkat çekicidir.

Raporda Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik eleştiri ve rahatsızlıkları "genel Müslüman toplumun hoşnut olduğu yapıların sorgulanması" olarak nitelendirilmekte ve bu sorgulamanın "özünde kendini Sünni olarak gören Müslümanların çıkarlarını da göz ardı etme tehlikesi taşıdığı"na işaret edilmektedir. Laik bir sistem içinde Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun varlığı ve işlevi bugün çok sayıda Sünni yurttaş tarafından da sorgulanmaktadır. Belli ki bu yurttaşlar da hükümetin genel Müslüman toplum ya da özünde Sünni Müslümanlar olarak adlandırdığı toplumun dışında kalmaktadır. Bu durumda müzakereye bir taraf olarak dahil edilenin Sünniler değil, hükümetin "genel Müslümanlık" ya da "özünde Sünnilik" olarak nitelendirdiği belirli bir Sünnilik tasarımı olduğu açıktır. Öz ya da gerçek Müslümanlık olarak lanse edilen bu tasarımla masaya oturanların müzakereci olmaları beklenemez.

Birinci Çalıştaya Alevilerin ibadethaneleri olan cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, Alevi köylerine cami yapılmasından vazgeçilmesi, Hacı Bektaş Dergahı'nın sahiplerine yani Alevilere iade edilmesi ve Madımak Oteli'nin müze yapılması biçiminde sıralanan temel talepler üzerinde uzlaşmış olarak katılan Alevi örgüt temsilcileri önyargılardan arınmış, müzakereye ve çözüm üretmeye açık bir zeminin var olmadığını gördüklerinden süreçten çekilmek zorunda kalmışlardır. Açılımın mimar ve yürütücüleri çalıştayları geçek bir müzakereye dönüştürebilecek tüm özneleri ve talepleri sürecin dışına itmekte büyük bir başarı kaydetmişlerdir. Raporda, ulaşılan sonuç ve tespitlerin dayanağı olduğu iddia edilen çalıştay müzakerelerine tek bir atıf dahi yapılmamasının nedeni, gerçekte herhangi bir müzakerenin olmamasıdır.

Müzakerenin yerini, raporda "sınır tanımaz" ve "fantastik" olduğu ilan edilen taleplerin bu niteliklerini uzmanlıklarına dayanarak tescil etmeye soyunan öznelerin Alevi toplumunca aşi-

na olunan retorikleri almıştır. Bu retoriğin sahibi olan kimi ilahiyatçı akademisyenlerin ve Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Üçüncü Alevi Çalıştayı'nın ana teması raporda "Aleviliğe ilahiyatçı bakış" olarak nitelendirilmiştir. Rapor burada da ilgili çalıştayda nelerin tartışıldığını ve hangi temel görüşlerin dile getirildiğini aktarmak yerine ilahiyatçıları kapsayan bir toplantının yapılmasının gerekliliğini ve önemini anlatan savunmacı bir üsluba yaslanmaktadır. Raporda ilahiyat din ve inanca dair nesnel bilginin üretildiği bir alan olarak tarif edilmekte ve Alevilerin bu alanı asimilasyonla ilişkilendirerek değersiz ilan etmelerinden yakınılmaktadır. Alevileri her konuda olduğu gibi bu konuda da önyargılı ilan eden rapor, ilahiyat alanına yönelik derin kuşkunun önyargılardan değil, bizzat ilahiyatçıların Alevilerin ibadet yerinin cami, ibadetlerinin namaz olduğunu ve inanç ve kültür açısından taleplerine temel oluşturacak bir farklılıklarının bulunmadığını her platformda beyan etmekten çekinmeyen tutumlarından kaynaklandığını inkar etmektedir.

Açıklanmaya ihtiyaç gösteren şey Alevilerin ilahiyatçılara yönelik kuşkusu değil, nesneye söylemediğini söyletmekte ısrarcı olan ilahiyatçıların bu tutumun nesnel bilgi adı altında ve başlı başına bir çalıştayın konusu olacak biçimde sözde müzakere sürecine dahil edilmesidir. Amaç Alevi teolojisine ilişkin bir tartışmaysa bu tartışmaya Alevi teolojisi üzerine çalışan ancak ilahiyat kökenli olmayan bilim insanlarının ve hatta Alevi dedelerinin neden çağrılmadığı sorusunun yanıtlanması gerekir.

Raporun sorulmasını zorunlu kıldığı ve yanıtsız bıraktığı bir başka soru da nesnel dolayısıyla da bilimsel bilgi ürettiği iddia edilenlerin katıldığı bu oturumun neden ana teması "Alevilere akademik bakış" olarak özetlenen ikinci çalıştaydan ayrı bir toplantı olarak örgütlendiğidir. Akademisyenlerin katılımıyla

gerçekleştirilen ikinci çalıştayın Alevilere, ilahiyatçıların katılımıyla gerçekleştirilen üçüncü çalıştayınsa Aleviliğe odaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim rapor ikinci çalıştayın "Alevi toplumunun tarihsel, kültürel ve inançsal düzeydeki yapılanma arzusunun ortaya çıkardığı sorunlara" odaklandığını vurgulamaktadır. Öte yandan raporda üçüncü çalıştaya katılan ilahiyatçıların "Türkiye'nin sosyo-politik gerçekliği içinde erişilmesi arzulanan toplumsal birlik ve kardeşliğin bugün hangi yollar üzerinden gerçekleştirilebileceği konusundaki projeksiyonlarını" paylaştıkları aktarılmaktadır. Aleviliğin teolojisi ile toplumsal birlik ve kardeşliğin sağlanması arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır? Bir inanç biçimi olarak Aleviliğin taşıdığı özgünlük ve farklılıkların toplumsal birlik ve kardeşliği engellediği mi varsayılmaktadır? Aleviliğin teolojik olarak, bu özgünlük ve farklılıkları elimine edecek biçimde yeniden inşa edilmesi mi hedeflenmektedir?

Raporun genel metodolojik zaafı, Alevilerin kuşkuyla yaklaştığı üçüncü çalıştayın verileri ile ulaşılan sonuçlar arasında bağlantı kurmayı güçleştiriyormuş gibi görünse de Aleviliğin raporun ilerleyen kısımlarındaki tanımlanma biçimi, bu sorularda ifadesini bulan kuşkuyu doğrular niteliktedir. Rapor bize bilimsel niteliği son derece kuşkulu ancak hükümet açısından politik avantajları tartışmasız bir Alevilik tanımı ve Alevi imgesi sunmaktadır. Açılımın mimarlarının bu tanım ve imgeye ulaşmak için herhangi bir müzakereye ihtiyaçları olmadığı kesindir.

II.
'MÜZAKEREYLE (İTİNAYLA) DÜŞMAN YARATILIR'

Raporun "Bağlam ve Konsept" başlığını taşıyan birinci bölümünde, yapılan toplantılarda ne Alevilerin ne de Aleviliğin birer sorun olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Ne var ki Aleviliğin ve Alevilerin raporda ele alınış biçimi bu iddiayı yanlışlamakta ve hükümetin Alevilikle ve Alevilerle bir sorunu olduğunu açık etmektedir. "Alevi sorunu" ifadesinin raporda defalarca geçmesi ve ancak bu ifadenin neredeyse raporun hiçbir yerinde Alevilerin hak ve taleplerinin yok sayılmasından kaynaklanan güncel ve yakıcı sorunlarıyla ilişkilendirilmemiş olması da bu açıdan dikkat çekicidir. Rapor sürekli hasıraltı ettiği bu sorunların müzakere edilmesini ve sorunları çözmeye yönelik bir siyasi iradenin harekete geçirilmesini, Alevilerin kendilerini politik açıdan makbul bir biçimde tanımlayabilmeleri koşuluna bağlamakta ve Alevilerin bu konudaki yetersizlik ve becerisizliklerinden yakınmaktadır.

Rapora göre "bugün itibariyle yeterince kavranamamış olsa da uzun vadede Alevileri en çok rahatsız edecek konuların başında referans ve sabite sorunu" yer almaktadır. Rapor Alevilerin farklılıklarını üzerinde uzlaşılmış referanslarla temellendiremediklerini iddia etmekle kalmamakta, bu kusurlarının toplumun geri kalanıyla barış içinde bir arada yaşamanın erekleriyle bağdaşmadığı ileri sürülmektedir. Buna göre "birlikte yaşamanın en temel koşullarından belki de en başta geleni ilişkilerdeki çifte standartları ve müphemliği gidermek" iken "Aleviliğin tanımlanması etrafında ortaya çıkan belirsizlik bile" henüz giderilememiştir. Aleviliğin tanımı yani ne olduğu konusunda var olduğu söylenen bir belirsizliğin birlikte yaşamanın gerektirdiği dürüstlük, açıklık ve karşılıklı anlayışı olanaksız kıldığını iddia etmek, en hafif deyimle Aleviliğin toplumun geri kalan

kesimlerinin gözünde şüphe uyandıran ve onları tehdit eden bir yapı olduğunu ilan etmektir. Bu iddia ile Aleviliğin pejoratif anlamıyla bir "sapkınlık" olduğunu bu topraklarda tekrar edip duran ve açıkça hakaret niteliğindeki kalıp yargıları gündelik dil içinde yeniden üreten kadim anlayış arasındaki mesafenin hiç de uzak olmadığı açıktır.

Raporda bir yandan Aleviliğin "Aleviler kendilerini neye nispet ediyorsa o bağlamda ele alınması" gerekliliğinden söz edilirken diğer yandan Alevilerden "gerçek anlamda hangi referans dünyasına nispet ettiklerini açıklığa kavuşturarak" genel kamuoyunu aydınlatmaları beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiçbir Sünni, referans dünyasını açıklama ve temellendirme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakılmamıştır. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı ve *nesnel bilginin* üreticisi olduklarından en ufak bir şüphe duyulmayan İlahiyat Fakülteleri, Sünni yurttaşlar adına ve çoğu zaman da onlar hilafına bu gerekliliği yerine getirmeye soyunmuştur.

Rapordan anlaşılan, Alevi açılımının mimar ve yürütücülerinin Alevilerin yetersiz kaldığı bu hususta engin bir donanım ve birikim iddiasında olduklarıdır. Öyle ki onlar Alevilerin çoktan koptukları iddia edilen otantik ve geleneksel bir Alevilikten ve "gelenekli Aleviler"den söz etmektedirler. Alevilikle Aleviler arasındaki mesafenin açıldığı tespiti de kaynağını bu otantik Alevilik tasarımından almış görünmektedir.

Benzer tüm topluluklar gibi Aleviler de modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği dönüşümden derin bir biçimde etkilenmişlerdir. Kitleleri yerinden çıkartan ve gelenekle olan bağlarını zayıflatan bu dönüşümü hiçbir Alevi inkar etmediği gibi raporda sürekli bir biçimde mahkum edilen Alevi örgütlülüğün çözmeye çalıştığı en önemli sorunlardan biri de gelenekle yaşanan bu kopuştur. Aynı kopuşun Sünnilik ve Sünniler nezdinde deneyimlenmediğini iddia etmek için hiçbir neden bulunmamaktadır. Aynı şekilde, otantik bir Alevilikten söz edebileceği-

miz gibi otantik bir Sünnilikten söz etmek de mümkündür. Ancak bu otantikliğin tarih boyunca korunabilecek ve korunması da gereken bir öz olarak tasarlanmasının ne kadar problemli olduğunun en önemli kanıtı, Sünniliğin bugünkü yapılanmasıdır.

Tarihin tanıklık ettiği şey bir özün korunması değil, geleneğin sürekli bir biçimde yeniden üretilmesidir. Ne var ki rapor Alevilerin "başta modernleşme olmak üzere mevcut koşullardan kaynaklanan problemlerle baş etme konusunda diğer din ve cemaatlerin kendilerini koruma ve güncelleme yöntemlerine pek az dikkat kesildikleri"ni iddia etmektedir. Bu iddianın Alevilerin modernleşme sürecinden kaynaklanan sıkıntılarının sorumluluğunu bütünüyle Alevilerin sırtına yükleyerek egemen iktidar ve Sünni ortodoksinin sorumluluğunu inkar etmeye dönük olduğu açıktır. Öte yandan Aleviliğin örgütsel ve öğretisel yapısında geleneğin ne olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiğini vazeden merkezi otoritelere yer yoktur. Bu nedenle raporun "gelenekli Aleviler" ile diğerleri arasında yaptığı ayrımın Alevilik içinden açıklanabilecek hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Bu da gelenekli Alevilerle kastedilenin daha birinci çalıştayın sonunda üzeri çizilen taleplerin ve bu taleplerin sahibi olan örgütlü Alevilerin dışında kalan kesimler olduğunu düşündürmektedir. Nitekim raporda genel Alevi kitlesini maniple ederek marjinalleştiren politik grupların gelenekli Alevileri baskı altına aldığı iddia edilmektedir. Gelenekli Aleviler kimlerdir? Hükümet "kayda değer ve iç tutarlılığı sağlam bir Alevilik" beklentisini karşılamak üzere onları mı masaya oturtmuştur?

Rapordan hükümetin sadece kendisi açısından kayda değer bir Alevilik tanımına ulaştığı anlaşılmaktadır. Buna göre Alevilik, "baskın özelliği Hz. Muhammed ve ailesine özellikle de Hz. Ali ve soyuna derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olan ve Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının yol, adab ve erkanları"dır. Önümüze konulan tanımın doğruluğu sorununu şimdilik bir kenara bakacak olursak vurgulanması geren ilk husus, bu ifa-

denin içeriği itibarıyla bir tanım ya da açıklama olmadığıdır. Bunun nedeni Hz. Ali ve soyuna duyulan derin bağlılığın neden Alevilik adı verilen özgül ve farklı bir yol ve erkanı beraberinde getirdiğinin açıklanmamasıdır. "Alevilik Hz. Ali'yi sevmekse ben de Aleviyim" diyen Başbakan Alevilerle aynı yol ve erkanı mı sürmektedir?

Aleviliği basitçe Hz. Ali sevgisine indirgeyen bu yaklaşım Ali kültünün Alevilik içindeki yerini tartışmaya yanaşmamakta, Anadolu Aleviliğinde Hz. Ali vurgusunun özgül bir nitelik taşıdığını belirtmekle yetinmektedir. Öte yandan bu vurgunun Aleviliği "sanıldığının aksine" Şii, İsmaili ya da Arap Aleviliği geleneklerine yakınlaştırmadığını iddia etmektedir. Rapor Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları olan binlerce Arap Aleviyi ve Arap Aleviliğini nereye koymaktadır? Raporda yer alan bu ifade Alevi açılımı girişiminin Arap Alevileri muhatap olarak kabul etmediğinin açık beyanı niteliğindedir. Kaldı ki zaten rapor da bunu açık seçik kabul etmekte ve Bektaşilerle birlikte Arap Alevileri de 'Aleviler ve Alevilik' kapsamının dışında tutmaktadır.

Raporda yer alan Alevilik tanımından hareket ettiğimizde Alevi olmanın iki temel göstergesi bulunduğuna hükmedilebilir. Bunlar Hz. Ali ve ehlibeyte derin bağlılık ve Sünni olmamaktır. Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının tamamı Alevi midir? Ya da Sünni Müslümanların ehlibeyte bağlılık gibi genel geçer bir ifadeyi sahiplenmemeleri düşünülemeyeceğinden, Alevilik ve Sünnilik arasında esaslı bir fark bulunmamakta mıdır? Ne var ki rapor Aleviliğin "Sünnilikten ayrı tutulmayı zorunlu kılan bir topluluğun temsili" olarak anlaşılması gerektiğini de vurgulamaktır. O halde karşımızda bir yandan farklılığa vurgu yaparken diğer yandan farklılığı müphemleştiren bir anlayış durmaktadır. Bu çelişkili anlayışın anlamı açıktır. Buna göre farklılık, muktedirlerin gözünde makul ve makbul ölçülere çekilebildiği sürece meşrudur.

Bu tanımın en önemli özelliklerinden birisi, bir dönemden beri, özellikle Demokratik Alevi Hareketi'ne bir bütün olarak yapıştırılmaya çalışılan "Alevilik İslam-dışıdır" iddiasının sahiplerinin bizzat muktedirler olduğunu açıkça itiraf ve kabul etmesidir. Buna göre, tanımın ya da tanım olduğu iddia edilen şeyin, tanımladığını iddia ettiği şeye ilişkin ön önemli saptamasının yol, adap ve erkan olduğu, onun dışında sayılan özelliklerin, Hz. Ali ve ehlibeyte bağlılık gibi, bu adların sıfatları olduğu anlaşılmaktadır. Dikkatimizi sıfattan ada, adlara çevirdiğimizde Aleviliğin tümüyle toplumsal ve ahlaki kategoriler içinde değerlendirildiği görülecektir. Bu kategorilerin tamamlayıcı sıfatları ise dinsel evrenden ödünç alınmaktadır ama bunlar bile (Hz. Ali sevgisi ve bağlılığı, ehlibeyt sevgisi ve bağlılığı) esasta kesinlikle teolojik değildir; tümüyle toplumsal ve hatta psişiktir. Bu hat üzerinden açıkça söylenmeye çalışılan şey, Alevilik adının kesinlikle dinsel bir ada karşılık gelmediği, bu anlamda Alevilerin de kesinlikle kendi özgünlüğüyle dinsel bir pratiği tecrübe eden bir topluluk olmadığıdır. Kendine has bir dinsel vasfı olmayan bir topluluk olarak Aleviler, tümüyle önce İslam'ın dışına itilmekte, arkasından genel Müslümanlık çatısı altına davet edilmektedir.

Bu yaklaşımın arkasındaki anlayış bellidir: İslam'ın kendi iç dinamiklerinin Alevilik gibi bir dinsel algıyı üretmiş olamayacağına ilişkin, ortodoks zihniyet ve din dünyasının saplantılı bir kabulü. Bu kabul üzerinden gidildi mi Alevilik kaçınılmaz olarak, cehaletin, halkın İslam'ı okuma ve Müslümanlığı yaşama biçiminin, Arapça bilmemenin, İslam öncesi dinlerden gelen kalıntıların ve nihayet batıl inançların, yani paganlığın eklektik bir ifadesi olması anlamında, öncelikle İslam dışında konumlandırılmış olmakta; arkasından ortodoksinin makul kabul ettiği tarikat, yol, edep, erkan gibi ve gerçekte tümüyle İslam'ın kendi bağrından türemiş bir dinsel refleksi boğmak üzere, siyaseten örgütlenmiş olduğu düşünülebilecek tasavvufi oluşumların dili

içinden yeniden Müslümanlık çatısı altına çekilmektedir. Bu *Petrus'un İsa'yı ilk inkarıdır*. Arkası gelecektir.

Aleviliğe ilişkin böyle bir tanıma yaslanan raporun Sünniliği tanımlama gereğini duymaması dikkate değerdir. Tanımlama neye ilişkin olursa olsun her durumda sınır çizen ve sınırın içindekileri vurgularken dışarıdakileri de işaret eden bir girişimdir. Aleviliği tanımlamaktan ve içerdekiler ile dışarıdakileri (Arap Aleviliği vurgusunda açığa çıktığı gibi) işaret etmekten çekinmeyen bu zihniyetin Sünniliği belirli bir biçimde tanımlamaktan imtina etmesi doğaldır. Aksi halde her durumda dışarıda kalanlara işaret etmiş olacak bu anlayış, farklı Aleviliklerin var olabileceğini reddettiği gibi farklı Sünniliklerin ya da Sünnilik içinde bir farklılaşmanın varlığının açığa çıkmasına da tahammül edemeyecektir. Sünnilik söz konusu olduğunda olası farklılıklar daha önce de vurgulandığı gibi, genel Müslümanlık gibi müphem bir kategori altında baştan yok sayılmaktadır.

Böyle toptancı ve indirgemeci bir Alevilik tanımına yaslanılan raporda aynı zamanda Aleviliğin senkretik niteliğinden söz edilmesi derin bir çelişkiyi işaret etmektedir. Buna göre Alevilik "eklektik ve senkretik özellikleriyle başta İslam olmak üzere bir çok din, inanç ve felsefeden " beslenmiştir. Rapora göre, Aleviliğin senkretik özelliğinden kaynaklanan bu yapısal çeşitliliğin ihmal edilmesi Aleviliği tanımlamada sorun yaratmaktadır. Oysa gerçekte bunun tersi geçerli gibi görünmektedir. Alevilerin Aleviliği tanımlama gibi bir sorunları olduğu yolundaki ısrar ve bu sorunu çözme adına yapılan her tanımlama girişimi, Aleviliğin senkretik yapısının ihmal edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Raporda yer verilen Alevilik tanımı da bunun açık kanıtı olarak önümüzde durmaktadır.

Farklılıkları nedeniyle eşit yurttaşlar olarak tanınma ve yaşama haklarından yoksun bırakılan bir topluluğun taleplerini etkisizleştirmenin yolu, özgünlüğü ve farklılığı 'ehlileştirilmiş' bir Alevilik tanımında bulunmuş görünmektedir. Ancak açılı-

mın mimarları bu hedefe ulaşabilmek için Alevilerin de ehlileştirilmeleri gerektiğinin bilincindedirler. Nitekim raporda "dar kapsamlı örgüt dillerine hapsolmuş bir retoriği geniş çaplı bir müzakere diline eklemleyerek bir şekilde ehlileştirmek" gerekliliği açıkça ifade edilmektedir.

Rapor, *ehlileştirilmesi gereken bir Alevi imgesi* ortaya koymaktadır. Bu imge çerçevesinde sunulan Alevi bireyin temel özelliği "hep isyan, itiraz ve nefrette karar kılan" iflah olmaz bir muhaliflikliktir. Rapora göre Alevi bireyin muhalifliği, kendisinin sandığı gibi Aleviliğe içkin olmayıp dışarıdan beslenmektedir. Muhalif niteliğin beslendiği temel kaynak olarak rapor, "Marksist-sosyalist ideolojiyi" işaret etmektedir. Bu ideolojiye yönelen özellikle genç kuşak Aleviler, aslında kendi kendilerini ötekileştirmektedir. O halde rapora göre Aleviler eşit yurttaşlık taleplerine temel oluşturacak bir ötekileştirmeye maruz bırakılmamışlar, yine raporda geçen ifadeye başvuracak olursak "belirli bir dil ve lehçeyle bütünleşmiş bir siyasi görüşün arka bahçesi" olmaya soyunarak kendi kendilerini ötekileştirmişlerdir. Bu noktada sorulması gereken ilk soru, Alevi olmaktan kaynaklanan ciddi bir dışlanma ve ötekileştirilme söz konusu değilse hükümetin neden bir Alevi açılımına gerek duyduğudur. Neyse ki rapor, Alevilerin ayrımcılığa maruz kaldıkları iddiasını doğrulayabilecek "bazı" teamül ve uygulamaların olduğunu teslim etmektedir. Ancak her durumda Alevilerin bu deneyimlerini abartılı bir biçimde ve gerçek dışı boyutlarda kurgulayıp aktardıkları iddia edilmektedir. Bu iddianın kaynağı, yani nasıl bir tartışma ve müzakere sürecine dayalı olarak ileri sürüldüğü bir muamma olmakla birlikte amacı açıktır. Açılımın mimarları Alevilerin eşit yurttaşlık taleplerini ayrıcalık talebi olarak anlamakta ısrarcıdır. Taleplerin sınır tanımaz bir çeşitlilik gösterdiği iddiası da bunu doğrular niteliktedir.

Rapor Alevi bireyi müzmin ve temelsiz bir muhaliflikle itham ederken iki noktayı ihmal etmektedir. İlk olarak muhalif

niteliğin Aleviliğe içkin bir karakter taşıyabilme ihtimalini yok saymaktadır. Bu tarz bir Alevilik ve Alevi tasarımı hükümetin niyet ve arzularıyla uyuşmayacağından bu anlaşılabilir bir tutumdur. Ancak anlaşılması güç olan nokta, Alevilerden siyasal iktidara yönelen süreğen bir muhalefetin en azından Türkiye topraklarında Alevilere yönelik süreğen bir dışlama ve ötekileştirmeyle ilişkili olabileceği ihtimalidir. Açılımın mimarlarının Sosyalizme ve sosyalist hareketlere karşı hissettikleri derin kuşku ve nefret, muhalif niteliği bu hareketlere bağlamak suretiyle bu ihtimalin devre dışı bırakılması için uygun bir araç işlevi görmüş gibidir. Ne var ki Alevilerin dışlanma ve ötekileştirilme deneyimlerini hafife alan ve hatta inkar eden bu anlayış, akademisyenlerden medya mensuplarına kadar çok geniş bir kitleyi seferber eden Alevi açılımı girişiminin böylelikle tüm anlamının ve meşruiyetinin de bizzat kendisi tarafından inkar edildiğinin farkında değildir.

Raporda Türkiye'de Alevilerin sol muhalefetle kurdukları ilişkiye dair bir çözümleme çabasına rastlamak da olanaklı değildir. Belli ki amaç bu ilişkinin nedenlerini anlamak değil, önce bu ilişkiyi, sonra da bu ilişkinin varlığı üzerinden sol ve sosyalist muhalefeti mahkûm etmektir.

Türkiye'de sosyalist hareket ile Aleviler arasında 60'lı yıllarda başlayan yakınlaşma, Aleviler açısından tamamen anlaşılabilir niteliktedir. Sosyalist hareket Alevilere, hızlı kentleşme sürecinde çözülen geleneksel dayanışma ağlarını yeni dayanışma ağlarıyla bütünleştirerek güçlendirme olanağını sunmuştur. Bu yeni ağlar yalnızca Aleviliğin canlı tutulabilmesi için değil, ilerleyen süreçte Alevilere yönelen faşist ve dinci saldırılar karşısında kolektif eyleyebilme becerisini geliştirmek için de elzem olmuştur. Öte yandan bu yakınlaşma, senkretik niteliği dikkate alındığında Alevilik içinden de anlaşılabilir niteliktedir. Ne var ki Aleviliğin senkretik niteliğini teslim eden rapor, bu niteliğin Aleviliğin yalnızca din ve inanç temelli fikirlerle bir yakınlaşma

kurmasına izin verdiğini varsaymış, Alevilik gibi senkretizmi de geçerliliği kendinden menkul bir okumaya tabi tutmuştur. Nitekim rapor Alevilerin pozitivist bir müfredatla hesaplaşmazlarken, sekülerizmle sosyalist bir terminoloji üzerinden buluşmalarını anlaşılması olanaksız bir çelişki olarak değerlendirmektedir. Oysa çelişkiyle malul olan, gerçek anlamda pozitivist bir müfredatın da, sosyalist değerlerin de Alevilerle ve Alevilikle buluşmasını yadırgayan ve yargılayan zihniyetin kendisidir. Toplumsal yaşamı kutsal ve seküler, özel ve kamusal, inanç ve pratik gibi karşıtlıklar çerçevesinde algılamak, modernizmle fazlasıyla malul bir zihniyetin alışkanlığıdır. Raportör Aleviliğin bu ayrımları karşıtlıklara dönüştürmesini engelleyen senkretik yapısının ne anlama geldiğini kavrayamamıştır. Raporun modernlik karşısında eleştirel bir tutum sergilenmiş gibi görünürken sık sık Alevilerin modernliğe ve modernizme teslim olduklarını vurgulaması da bu yüzdendir. Buna göre, "şifahi bir geleneğin taşıyıcısı olan Aleviler, modernleşme sürecine sınır tanımayan bir ilgi ve hevesle dahil olmuşlar, geleneksel kabul, inanç ve ritüellerinin pek çoğunu bu hengamede ya kaybetmiş ya da ihmal ve göz ardı etmişlerdir".

Alevilerin modernleşme sürecine ilgi ve hevesle dâhil olmalarının da yine hem Aleviler hem de Alevilik içinden anlamlandırılması mümkündür. Alevilerin dini ortodoksinin baskısından kurtulma umuduyla modernliğe ve bu bağlamda da laikliğe dört elle sarılmalarında anlaşılmaz bir şey yoktur. Öte yandan Alevilik kendisini, özgürleştirme potansiyeline sahip hiçbir deneyime kapatmaz. Modernleşme sürecinin Aleviler aleyhinde yarattığı sonuçlar onların bu süreci coşkuyla karşılamasının değil, modernlikle gerçek ve eşitlikçi bir bütünleşme olanağından çeşitli biçimlerde yoksun bırakılmalarının sonucudur. Tam da bu nedenle bugün Aleviler eşit yurttaşlık talebiyle meydanlara çıkmış bulunmaktadırlar. Bu talebi karşılama iddiasıyla başlatılan Alevi açılımının mimarları, sol muhalefetle olduğu gibi mo-

demlik ve laik devletle olan hesaplaşmalarını da Aleviler üzerinden görmekte hiçbir engel tanımamaktadırlar.

Burada niyetli ve çarpıtılmış bir tarih okumasıyla karşı karşıya bulunduğumuza şüphe yoktur. Ne var ki rapor bu tarz bir okumayı da Alevilere atfetmektedir. Buna göre Alevi birey, muhalif niteliğinin Alevilikten kaynaklandığını düşünmek gibi bir yanılsama içindedir. Bu yanılsama ise tarihin yanlış bir biçimde okunmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre Aleviler, "kendini neredeyse rutin bir dışlanmışlıkla, mağduriyet ve mahrumiyetle malul sayan, hatta bütün yaşadıklarını bir şekilde kutsallaştıran" bir topluluktur. Bu topluluğun "acıyla anlattığı hikayeler", sorunların çözümü için ortak bir dil geliştirilmesini engellemektedir. Rapora göre söz konusu hikayeler, yaşanılan acı ve sıkıntıların "özensiz bir şekilde hatırlanıp" bir araya getirilmesiyle kurulmaktadır. Bu tarih perspektifi belirli bir metodolojiye dayanmamakla birlikte Marksist tarih metodolojisinin etkisi altındadır. Öncelikle, üzerine yüzlerce kitap yazılmış olan Marksist tarih metodolojisinin tarihi mağduriyet ve mazlumluk üzerinden inşa eden bir perspektife sahip olduğu bilgisi hangi kaynağa dayanmaktadır? Tarihi, ezen ve ezilen arasındaki sömürü ilişkisi çerçevesinde anlamlandırmakla tarihi mağduriyet ve mazlumluk üzerinden okuyan bir tarih perspektifi bir ve aynı şey değildir. Bunları bir ve aynı şey olarak kabul ettiğimiz takdirde Marksist-sosyalist hareketlerin muhalif karakterini anlamlandırmak nasıl mümkün olacaktır?

Raportörün Marksist tarih metodolojisi konusunda düştüğü açmazı bir kenara bırakacak olursak ve Alevilerin gerçekten sadece mağduriyet ve dışlanmışlık deneyimlerini kaydetmeye ve bu deneyimleri kimliğin bir parçası olarak içselleştirmeye dönük bir tarih perspektifine sahip olduklarını kabul edersek, yanıtlanması güç bir başka soru ortaya çıkmaktadır. Kimliğini tek başına dışlanmışlık ve mağduriyet üzerinden inşa eden ve aynen raporda belirtildiği gibi "Alevi olmayı her türden mahru-

miyet ve hak ihlaline maruz kalmanın biricik nedeni" sayan bir özne, nasıl ısrarlı ve kararlı bir biçimde muhalif kalabilmektedir? Raporun "öğrenilmiş çaresizlik" olarak nitelendirdiği bu tutum nasıl muhalif bir özne yaratabilmektedir?

Bunun olanaklı olduğunu, daha açık bir deyişle öğrenilmiş çaresizliğin kararlı bir muhalefeti doğurabileceğini varsaysak bile rapor, Alevilerin muhalifliğinin amacına ve niteliğine ilişkin yanlış bir kavrayışla maluldür. Rapora göre Aleviler Osmanlı'dan beri bilinen gerekçelerle dışlandıklarını iddia etmekte ve inançlarının her zaman korunmaya ve gözetilmeye muhtaç olduğunu ileri sürmektedirler. Öncelikle, korunma ve gözetilme ihtiyacını dile getirmek, muhalefet değildir. Bu olsa olsa raporun Alevilere atfettiği öğrenilmiş çaresizliğe karşılık gelebilir. Öte yandan Aleviler devletten inançlarının korunmasını istememekte, inançlarını koruyabilmelerinin ve yaşatabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmektedirler. Alevilerin inançlarının gözetilmesi ihtiyacına vurgu yaptıkları iddiası ise gerçeğin çarpıtılmasından başka bir şey değildir. Aleviler inançlarının gözetilmesini değil, devletin inançları karşısında kör olmasını ve bu alanı Alevilere bırakarak terk etmesini talep etmektedirler. Ancak açılım iddiasında olan hükümet, gerçek anlamda muhalif bir tutuma karşılık gelen bu talepleri çarpıtmakta ya da en iyi ihtimalle görmezden gelmektedir.

Öte yandan Alevi öznenin muhalif karakteri, belirli bir tarihsel dönemde ve yine belirli talepler etrafında şekillenmiş bir siyasi muhalefete de indirgenemez. Bu muhalefetin kaynağını Alevilerin tarihe ve siyasi iktidara bakışında aramak gerekir. Döngüsel bir tarih kavrayışına sahip olan Alevilik, siyasi iktidarın tarihi bütünüyle hükmü altına almak ve böylece kendisini mutlaklaştırmak isteyen mantığıyla uzlaşmaz niteliktedir. Bu açıdan Aleviliğin yapısal özelliklerinden biri olarak görülebilecek muhalif nitelik, her dönemde farklı tarihsel biçimler kazanmaktadır. Bugün Türkiye'de bu muhalefetin belirli bir tarihsel

biçimiyle karşı karşıya kalanlar, siyasal sorumluluk üstlenmek yerine Aleviliği muhalif karakterinden azade bir biçimde yeniden şekillendirmeye soyunmaktadır.

Öte yandan raporda Alevi özneye atfedilen muhalifliğin temellendirilme biçiminin çok özel bir anlamı bulunmaktadır. Buna göre Alevilerin iflah olmaz muhalif tutumlarının gerisinde dışlanma ve mağduriyet söylemi yatmaktadır. Bu söylem, Kerbela'dan Sivas Katliamı'na kadar uzanan bir olaylar silsilesinin "özensiz" bir biçimde hatırlanmasından kaynaklanmaktadır. Belli ki "özensiz" bir hatırlamayla kastedilen, Alevilerin bu trajik olayları bir arada ve birbirleriyle ilişkilendirerek hatırlamalarıdır. Alevilerin tarih boyunca karşı karşıya kaldıkları zulmü güçlü bir biçimde temsil eden Kerbela olayı Alevilerin tarihsel belleğinde kurucu bir niteliğe sahiptir. Öte yandan Kerbela bu kurucu niteliğini acıyı ve yası kutsallaştıran özensiz ve metotsuz bir tarih yazımından değil, Kerbela'da ifadesini bulan zulmün farklı yer ve biçimlerde sürekli olarak Alevilerin karşısına çıkmasına tanıklık eden tarihsel gerçekliğin kendisinden almaktadır. Raportör elbette bunun farkındadır. Ancak Alevilerin tarihsel belleklerini inşa etme biçimlerine yönelik eleştirinin çok daha incelikli bir hedefi olduğunu vurgulamak gerekir. Buna göre, tarihte yaşanan zulüm ve acılar telafi edilemeyeceğine göre, bu acılardan süreğen bir muhalefet türetmenin anlamı yoktur. Bu zihniyetin görmezden geldiği husus, Alevilerin yaptığı şeyin, Kerbela'nın, Dersim, Maraş, Çorum ya da Sivas'ın yası üzerinden hak ve "merhamet" talep etmek değil, kendilerine yönelik sistematik ve süreğen bir zulme karşı tetikte durmak olduğudur. Aleviler ne hükümetten ne de toplumdan Sivas'ın yasını tutmasını istemektedir. Tam tersine onlar yasın ve acının olağanlaşması ve mutlaklaşmasına karşı Madımak'ın utanç müzesi olmasını, Cumhuriyet tarihinde yaşadıkları tüm katliamların soruşturulmasını ve aydınlatılmasını talep etmektedir-

ler. Bunu Alevi oldukları için değil, yurttaş oldukları için istemektedirler.

Alevilerin tarihsel belleğini "makul" bir biçimde yeniden inşa etmelerini talep eden zihniyet, iddia ettiğinin aksine kendisi de kendinden önceki iktidarlar gibi onları ulusal güvenlik sorunu çerçevesinde kavramaktadır. Raporda "tarih algısındaki farklılıkların genel toplumun ortak geçmiş vurgusuna gönderme yapan bir şekilde buluşma arzusunu sekteye uğratmakta" olduğu iddia edilmektedir. Belli ki Alevilerin farklı tarih algılarıyla, ulusu var eden ortak tarih kurgusunu parçaladıklarından ya da parçalayabileceklerinden şüphe edilmektedir. Böyle bir Alevi imgesine yaslanan raporun Alevileri radikal tutumlarından vazgeçmedikleri takdirde çok boyutlu bir ulusal güvenlik sorununun parçası haline gelmekle tehdit etmesi şaşırtıcı olmamakla birlikte "Alevi açılımı" olarak adlandırılan bir süreçten böyle bir imge ve tehdidin çıkması kabul edilemezdir. Aslında Alevilerin kimliklerini bütünüyle mağduriyet ve dışlanmışlık üzerinden inşa ettikleri fikri, Sünni yazarlar tarafından çokça dile getirilmiş ve Alevilere yönelik yaygın bir önyargıyı da temellendirmiş olan bir fikirdir. Alevilerin ve Alevilik üzerine düşünen hemen herkesin aşina olduğu bu fikri en ufak bir şüphe duymadan kabullenenlerin ezberleri bozmak ve önyargıları kırmak iddiasıyla bir Alevi açılımını neden gündeme getirdiklerini anlamak son derece güçtür.

ALEVİLİĞİ ÇÖZÜMLEMEK: ALEVİLİĞİ "ÇÖZMEK"

I.
ÇÖZ DE AL!

Öncelikle bu tuhaf gelebilecek başlığı açmalıyız. Hemen çoğu kişinin, artık aramızda olmayan, büyük halk müziği sanatçılarımızdan Özay Gönlüm'ün büyük bir keyifle söylediği bir türküden haberi vardır: "Çöz'd'al Musduv'ali, Çöz'd'al". Açık haliyle yazılırsa "Çöz de al Mustafa Ali". Türkü, kocası dışarıdayken kapıyı kilitleyip düğüne giden bir kadının hikayesini anlatır. Kadın düğünde cuşa gelir ve atar kendini meydana, döne döne oynamaya başlar. Bu arada koca eve gelir ki kapı duvar, anahtar yok. Düğüne gittiğini anlar eşinin ve o da düğüne gider. Karısının oynadığını görür ve anahtarları istediğini belli eder, ama kadının oyunu bırakmaya niyeti yoktur. Oysa anahtarlar beline bağlıdır ve oyunu bırakması gerekmektedir; onu çözüp kocasına vermesi için. Bunun yerine kadın, kocasını da oyun meydanına davet eder ve başlar söylemeye bir yandan dönüp durmaya devam ederken: "Çöz'd'al Musduv'ali, Çöz'd'al"! İşte *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu* adı verilen bu ra-

por, Alevilerin sorunlarının çözümü için, tüm anahtarları kendi beline bağlayanların bir yandan ha bire dönüp dururken aynı anda Alevileri kuralları kendilerince belirlenmiş ve Aleviliğe yabancı bir meydana davet etmesi ve bu dönüş sürerken, bele bağlanmış deste deste sorun yumağını yine bizzat Aleviler çözebilirse ancak temel sorunun da çözülebileceğini beyan etmesidir! Dolayısıyla anahtarları beline bağlayan ve oyun meydanına fırlayanların hiç bir "günahı" yoktur; bu meydanda!

Raporun dördüncü ve nihayet soruna ilişkin değerlendirme ve önerileri içermesi beklenen bölümünü oluşturan kısım, sekiz ayrı alt başlığa ayrılmış bulunmaktadır. Gerçekte ilgili kısmın "Diyanet İşleri Başkanlığı", "Din Eğitimi ve Öğretimi", "Cemevleri, İnanç Rehberleri ve Yeniden Yapılanma" ve "Madımak Olayı" başlıklarını taşıyan kısımlar dışında, diğer dört alt başlığı (1. "Bazı İşaretler: Genel ve Özel Durumlar"; 2. "Tanınma ve Tanımlanma"; 3. "Ayrımcılık, Kimlik ve Beyan Sorunları"; 4. "Anayasal ve Hukuksal Konular") herhangi bir öneri içermemekte, mevcut Alevi taleplerinin önünü kesmeye ve Alevilerin taleplerini, daha önceki üç ana bölümde yeterince yapılmadığı hissine kapılınmış olmalı ki yeniden yapılandırmaya dönük bir işlev dışında bir anlam taşımamaktadır. İlgili dördüncü bölüm raporun aşağı yukarı yarısını kapsamaktadır. Konu başlıklarına ayrılan sayfa sayılarına bakıldığında da raporun özellikle neyle hesaplaşmak istediğine ilişkin genel bir fikir edinilebilmektedir. Buna göre, alt başlıklar içinden, "Ayrımcılık, Kimlik ve Beyan Sorunları" başlığına toplam sekiz sayfa (93-101), "Anayasal ve Hukuksal Konular" başlığına toplam on dört sayfa (101-115), "Diyanet İşleri Başkanlığı" başlığını taşıyan bölüme toplam on yedi sayfa (115-133), "Din Eğitimi ve Öğretimi" başlığını taşıyan kısma yirmi dokuz sayfa (133-161), "Cemevleri, İnanç Rehberleri ve Yeniden Yapılanma" başlığına on sekiz sayfa (161-179) ve nihayet "Madımak Olayı"na (169-187) toplam sekiz sayfa ay-

rılmış bulunmaktadır. Buna göre, raporun çözüm önerileri ve değerlendirme bahsinde öncelik sıralaması, yer verilenin aksine, "Din Eğitimi ve Öğretimi", "Cemevleri, İnanç Rehberleri ve Yeniden Yapılanma" ve "Diyanet İşleri Başkanlığı"nın konumu olarak belirmektedir. Gerçekten de tüm rapor adeta yalnızca bunlar için yazılmış gibidir ve raporu kaleme alan için Alevilerin sorunları bu üç başlığa neredeyse indirgenmekte ve bu başlıklar altında da hiçbir somut adım atılmaması için gayrı ciddi analizler ve bu analizlere bağlı gayrı ciddi öneriler ortaya atılmaktadır.

Şimdi sırasıyla "Değerlendirme ve Öneriler" başlığını taşıyan dördüncü bölümün önce ilk iki alt bölümünü, "Bazı İşaretler: Genel ve Özel Durumlar" başlığı ile "Tanınma ve Tanımlanma" başlığını taşıyan bölümlerini değerlendireceğiz ve ardından, raporun sıralamasına bağlı kalmaksızın, sorun olarak saptanmış başlıklara ilişkin yaklaşımları ve çözüm önerisi olduğu iddia edilen unsurları ele alacağız.

Kökleri Gökte, Dalları Yerde: "Çalıştay" Sorunu Değerlendiriyor

Dördüncü bölümün "Bazı İşaretler: Genel ve Özel Durumlar" başlıklı alt bölümüne bakıldığında, tüm çalıştaylar boyunca Alevilik ve Aleviler hakkındaki yaygın kanaat ve değerlendirmelere ulaşılması başarılmış görünmekte ya da bu iddia ileri sürülmektedir. Bu çerçevede amaçlanan şey, "en başta Alevi sorunlarının tespit edilmesi ve çözüm için elverişli sayılabilecek bir makuliyet alanının oluşturulması"dır. Fakat hala raporun kastettiği "Alevi sorunlarının" neye karşılık geldiği belirsizdir. Raportör baştan beri sorunu tanımlama girişiminde olmasına karşın, bir türlü tanımlamayı başaramamış gözükmektedir. "Alevi sorunları" ibaresi "Alevilerin sorunlarına" mı, "Alevili-

ğin sorunlarına" mı, "Alevilerin ve Aleviliğin sorun oluşuna" mı karşılık gelmektedir? Raporda bunların tümü birden karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, "Alevi sorunları" nitelemesi, hem Aleviliği ve Alevileri bir sorun olarak kurmaktadır, hem de Aleviliğin ve Alevilerin sorunlarına atıf yapmaktadır. Üstelik bu, biraz ileride de anlaşılacağı gibi, hem devletle, hem genel olarak toplumun bütünüyle, hem de özel olarak Sünnilik ile ve Sünnilerle ilişkisellik içinde bir sorun olarak belirmektedir. Dolayısıyla tek hamlede, çoğul ve birbirinden son derece farklı özelliklerle karakterize olan düzlemlerde beliren bir sorunu çözme iddiasını taşımaktadır rapor.

Ancak, kendileri de bunun farkında olmalı ki daha en başında bir "makuliyet alanı" işaret edilmektedir. Ama belli olmayan şey, oluşturulacak ya da oluşturulduğu iddia edilen "makuliyet alanı"nın makul olup olmadığına kimin, nasıl, hangi ölçüyle karar vereceği ve bu karar verme süreci içinde Alevilerin konumunun ne olduğudur. Örneğin DİB'in kaldırılması talebi "makuliyet alanı" içinde tartışılabilir mi, onun kapsamında yer alır mı? Biraz sonra göreceğiz ki, hayır. Dolayısıyla rapora göre Alevilerin temel taleplerinin hemen hiçbirisi "makuliyet alanı" içinde tartışılabilir durumda değildir. Öyle ki rapor zaten hemen birkaç satır aşağıda Alevilerin "birlikte yaşama şansını zorlayan taleplerini ortaklaşa tespit etmek" amacını da benimsediğini beyan etmektedir. Bu durumda "makuliyet alan"ı oluşturma girişiminin yolunun birlikte yaşama şansını zorlayan taleplerden öncelikle vazgeçmekten geçtiği açıkça anlaşılmaktadır. Ancak sorun hala aynıdır: Hangi Alevi talepleri birlikte yaşama şansını zorlamaktadır? Örneğin din derslerinin zorunluluğunun ortadan kalkmasını istemek bu taleplerden sayılabilir mi? Rapora göre evet. Çünkü raporda mevcut din derslerinin zorunluluk konumuna ilişkin hiçbir düzenleme öngörülmemektedir; tıpkı DİB'in konumunda olduğu gibi. Ya da cemevle-

rinin ibadethane sayılması birlikte yaşama şansını zorlamakta mıdır? Rapora göre kesinlikle evet. Hatta bu talep açıkça bölücü bir taleptir. Böylece daha baştan rapor, belirli bir "makuliyet alanın"ı ve birlikte yaşama şansını işaret ederek Alevilerin sorunları ve taleplerine ilişkin dış sınırı da çizmektedir.

Raporun tümü, özellikle ilk üç bölümü gözetildiğinde bu "makuliyet alanı ve birlikte yaşama şansının" diğer dış çizgileri de belirmektedir. Buna göre, radikal olduğu iddia ve kabul edilen Alevi unsurların yaratabileceği güvenlik sorunları, Aleviliğin Sünni algının öngördüğü referans sistemleri dışında kendini tanımlama ve inşa etme girişimlerinin yaratabileceği teolojik riskler, Alevi diasporasının sağladığı uluslararası destek, Sünnilerin Aleviliğe ilişkin derin refleksleri, Sünni cemaatlerin sonu gelmez talepleri, devletin Aleviliğe ve Sünniliğe biçtiği siyasal roller bu "makuliyet alanını" inşa eden göstergeler olarak rapor boyunca karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla raporun vazettiği "makuliyet alanı", makul olanı değil, Alevilerin taleplerinin, doğrudan makuliyeti tanımlayana göre inşasını göstermektedir. Zaten böyle de olmak zorundadır çünkü Alevilerin "Sünni halk ve devletle algıladıkları çatışma alanları" mevcuttur.

Rapor, tüm metin boyunca devlet ve Sünnilik özdeşleşmesinden hiçbir rahatsızlık duymadan ilerlediği ölçüde, Alevilerin devletle olan "çatışmalarını" ve devletten beklentilerini de doğrudan Sünni halkla çatışma ve Sünni halktan beklenti olarak okumaktadır. Üstelik rapor boyunca bu Sünni halkın kim olduğuna dair hiçbir işaret de bulunmamaktadır. Örneğin anası-babası gereği Hanefi ya da Şafii olan ama kendini bununla tanımlamayanlar, Sünniliğinin farkında bile olmayanlar, farkında olsalar da umursamayanlar, ömründe Sünni pratiklerle ilgisi olmayanlar, bayramdan bayrama namaza gidenler, Sünni kökenli ama ateistler olanlar bu halkın kapsamında mıdır? Rapor, Türkiye'deki Sünni halkı, tüm metin boyunca homojen bir bi-

çimde takdim ederek Alevilerin çatışma içinde olduğunu iddia ettiği grubu homojenleştirdiği ölçüde, Alevilerin kendisini içsel çeşitliliğine dayanarak ötekileştirmekte, istisna kılmakta ve hatta, yine biraz ileride göreceğiz ki travmatize etmekte, patolojik vaka olarak sunmaktadır. Oysa çalıştaylar sürecinde Aleviler tarafından hükümete sunulan tüm görüşler ve raporlarda Sünnilerden herhangi bir talepte bulunulmadığı gibi, Sünnilikle ilgili herhangi bir problem de işaret edilmemiştir. Edilmemiştir, çünkü Alevilerin ve Aleviliğin Sünnilik gibi bir problemi yoktur: Sünnilik Sünniliktir ve belirli bir dinselliğin adıdır! Aleviliğin teolojik düzeyde Sünnilik gibi bir problemi de yoktur, çatışma alanı da. Çünkü Sünniliğin teolojik biricikik iddiasını zan altında bırakan Aleviliktir; Aleviliğin biricikik iddiası olmadığı için, Sünniliği teolojik bir tehdit olarak ciddiye almaz. Sünnilik siyasal olarak devletle özdeşleştiği ölçüde -ki tarih içinde sahne alışı devletleşme süreçleriyle iç içe geçmiştir- tehdit edici bir rol üstlenir. Dolayısıyla Aleviliğin ve Alevilerin çatışma alanı Sünniler ve Sünnilikle ilgili değildir; devletle ilgilidir! Fakat rapor, baştan beri sorunu ve sorunun taraflarını, muhataplarını işaretlemekte özel bir başarısızlıkla malul olduğu için Alevilerin Sünni halkla bir çatışma alanına sahip olduğunu varsaymaktadır. Üstelik birinci kısımda belirttiğimiz gibi, bir Alevi-Sünni gerginliği olmadığını beyan ettiği halde.

Rapor, çalıştaylar süreciyle birlikte Alevilerin "ilk kez devletin resmi makamları tarafından muhatap alındığı; sorunlarını hem devlet hem toplum nezdinde ortaya koyarak kendilerini, sorunlarını ve taleplerini ifade ettikleri" iddiasıyla, kendini özgün bir sürecin ürünü olarak biricikleştirmek arzusundadır. Ancak devlet ve hükümet ciddiyetiyle ilişkisiz bir tutumla, aynı zamanda bu bir itirafa da karşılık gelmektedir. Aleviler, sorunlarını, bu sorunlar nasıl ele alınmış ve tanımlanmış olurlarsa olsunlar, 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesiyle başlayan yeni dö-

nem gözetilirse, en azından 1989'dan beri gündeme getirmektedirler. Kaldı ki 1993'ten beri de Aleviler yoğun olarak örgütlenmeye başlamış, sorunlarını hem devlet, hem toplum nezdinde ortaya koymuşlardır. Buna rağmen, sorunlarını toplum nezdinde ilk kez ortaya koyduklarını ileri sürmek, Alevi hareketinin tarihine ilişkin bir cehaletten kaynaklanmıyorsa, AKP hükümetlerinin ve genel olarak devletin kulaklarının sağırlığını itiraftan başka bir şey değildir. Bu sağırlık ölçeğinde, "ben ancak duyduğumu başlangıç sayarım" demekten ve başlangıç inşasına yönelerek sorunu kendi tarihinden koparma girişiminden başka bir anlam taşımamaktadır bu özgünlük savı. Sorunu ve sorunla ilişkiyi, ancak kendisinin soruna ilgisiyle başlatan bir zihniyet, karanlık odadan çıkmayı reddedip "çıkıp ne yapacağım, aydınlık diye bir şey yok" diyen bir zihniyet kadar güneşi kendi karanlığıyla örtmeye çalışmaktadır. Elbette burada felsefi bir komiklikten öte, siyasal bir duruş ve iddia vardır ve bu iddia da devletin ilk kez bu çalıştaylar süreciyle Alevileri Aleviler olarak muhatap aldığı iddiasıdır ve ne yazık ki rapordaki bir çok şey gibi bu da gerçek dışıdır.

Devletin kendisine Aleviyim diyenleri Alevi olarak kabul edip muhatap kabul etmediğini bizzat yine rapor belirtmektedir. Buna göre, üzerinde konuştuğumuz bölümde, büyük Alevi topluluktan Bektaşiler hemen ayrılmaktadır! Rapora göre, "Alevi ve Bektaşileri ortak bir payda içinde görmek yaygın bir alışkanlık olsa da her iki grubun gerek türdeşlik gerekse içerik açısından birbirinden farklı özelliklere sahip oldukları tartışılmaz." Böylece rapor yazarından öğreniyoruz ki Alevi olmayan Bektaşiler de var ve bunlar kapsam dışı. Hatta raportör büyük ve yeni bir sır ifşa ediyormuş gibi Alevilerin "referansları söz konusu olduğunda Sünnilerden çok Bektaşilere yakın bir noktada durduklarını" beyan etmektedir. Böylece rapora göre, Alevilerle Bektaşiler arasında kesin bir uçurum vardır, ama yine de

Aleviler Bektaşilere yakın durmaktadırlar. Raporun aklına Bektaşilerin de kendilerini büyük Alevi topluluğunun bir parçası saydığını, bu topluluğun bir bileşeni olduğu gerçeğini ifşa etmek nedense gelmemektedir. Aynı şekilde, bu büyük Alevi topluluk içinden bir büyük kol daha, Arap Alevileri de, kendilerine dışarıdan verilen adla, Nusayrilikle anılarak hemen dışlanmaktadırlar. Bu da yetmezmiş gibi, açıkça Şiiliğin mezheplerinden biri olan ve bu anlamda büyük Alevilik şemsiyesi altında zaten hiçbir zaman yer almamış Caferiler ya da On iki İmamcı Şiilik anılarak, bunlar da saf dışı edilivermektedir. Çalıştay sürecine dahil edilmeyen yurt dışı Alevi toplulukları da kattığımızda devletin muhatap aldığı Alevi topluluğun epeyce budanmış olduğu açıktır. Ama bu da raportöre yetmemiş olacak ki raporda Alevi topluluğun iç çeşitliliğinden bahsederek "aynı dil, söylem ve dünya görüşüne sahip olmayan" Alevilerin varlığına atıf yapmış ve örnek olarak da Türkmenleri, Tahtacıları, Abdalları zikretmiştir. Madem ki Aleviler çeşitlilik içindedirler ve hatta ortak dilleri, ortak söylemleri, ortak dünya görüşleri yoktur; o halde nasıl olup da bunların hepsi Alevidir? Bu sorunun raporda hiçbir yanıtı olmadığı gibi, devamla, mademki ortada böyle bir Alevilik yoktur, o halde devlet ilk kez kiminle muhatap olmuştur sahi?

Bunun olası tek bir yanıtı vardır: Devlet, dilediğini Alevi olarak nitelemiş, dilemediğini dışarıda bırakmış ve kimin Alevi olduğuna kendisi hükmederek muhatap olduğu savıyla çalıştaya çağırmıştır! İşte çalıştayların biricik özgünlüğü budur, ama bunun devletin geleneksel refleksinden farkı nedir, belli değildir. Devlet, zaten şimdiye değin muhatap olacağını kendisi seçmiş, ölçmüş, biçmiş, inşa etmiş ve muhatap almış ya da almamıştır. O halde sahi ilk kez olan nedir? Raporun kendisini dev aynasında görüp iman etmesinden gayrı!

Raporun bu bölümü bundan sonra, Alevilerin sorunlarıyla tümüyle ilgisiz bir biçimde Alevi toplulukların kendi iç sorunlarına yönelmekte ve Alevilerin devlete ilişkin sorunlarını, hukuksal ve toplumsal sorunlarını tümüyle geri plana atmakta ve Alevilerin iç çeşitliliğini, parçalanma, bölünme olarak okuyarak sorunların biricik müsebbibi olarak bizzat yine Alevilerin kendisini işaret etmektedir.

Buna göre, Aleviler fiili bir bölünmüşlük içindedirler. Alevilerin "temsil, liyakat ve ehliyet konusunda problemleri" vardır. "Tartışma dilleri siyasidir." "Çıkışlarında akademik ve entelektüel bir yeterliğe sahip analizlere ihtiyaç duymamaktadırlar." Ama yine de her nasıl olmuşsa bu halde bile güçlü bir kamuoyu oluşturmayı başarmışlardır! Rapor, bütün bunlarla yetinmez. Aleviler arasındaki sorun kendi inisiyatifleriyle çözümlenecek durumda değildir. "Grupların birbirlerine karşı öz saygıları kalmamıştır. Topluluğun birlik ve beraberliğini sağlamak konusunda devletin önayak olması beklenmektedir."

Rapor, Alevilerin durumunu tespit etmek adına açıkça ve doğrudan hakarete varan ifadeler içermektedir. Yukarıdaki paragrafta Alevi sözcüğünün geçtiği her yere Sünni sözcüğü koyulduğunda ne demek istediğimiz daha rahat anlaşılır. Örneğin Alevilerin çıkışlarının akademik ve entelektüel bir yeterliğe sahip analizlere dayanma ihtiyacı duymadığı iddiası açıkça, tersinden okunduğunda hem siyasal bir mücadeleyi akademik ve entelektüel elitizmle ilişkilendirmekte, hem de akademizmi ve entelektüelizmi kendisi belirleyen bir mağruriyetle Aleviliğe yönelmektedir. Alevilerin birbirlerine karşı öz saygılarının kalmadığı iddiası ve buradan hareketle devleti göreve çağırdıkları ise tam anlamıyla gülünçtür. Bugüne değin, Alevi hareketinin, bütün çeşitliliği içinde dile getirdiği talepler bellidir ve bu taleplerin bir tekinde bile Aleviler kendi iç ilişkilerine devleti davet eden bir yaklaşımın sahibi olmamışlardır. Ancak kuşkusuz ki-

min Alevi olduğuna hükümetin adamları karar verdiği sürece, devleti her tür göreve çağıracak birileri mutlaka bulunacaktır!

Rapor, Alevilere yönelik hıncında hiçbir sınır tanımamakta, Alevilik üstüne çalışan araştırmacıları da öncelikle seküler ve din karşıtı eğilimlerle hareket ettikleri iddiasıyla mahkum ettikten sonra, onlara karşı da saldırıya geçmektedir. Burada ilk elde anlaşılan odur ki ilahiyatçılar ya da imam-hatip kökenli araştırmacılar dışında kalan ya da geleneksel, bildik Sünni reflekslerle Aleviliği araştırmayanların tümü ya seküler ya da aynı anlama gelmek üzere din karşıtı eğilimlere sahiptir. Bu varsayımın kendisi, dini kendisinin tanımladığı haliyle kabul eden, dindarlığı bu tanım üzerinden veri sayan, başka türlü bir dini algıyı tahayyül bile edemeyen akademik bir cehaletin ve tasavvur yeteneksizliğinin ürünüdür. Bu "had bilmezlik" ölçeğinde, rapora göre, "Alevileri şifahi kültürün birer temsili olarak değerlendiren yaygın bakış açısı da, tanımlama ve tarif etme [raportör bu ikisinin ayrı şeyler olduğunu sanıyor ya da tarif etmeyi betimlemeyle karıştırıyor] söz konusu olduğunda bilimsel ölçütleri zorlamak pahasına "heretik", "Rafızi", "mülhid" ve "Kızılbaş" gibi kavramları pejoratif anlamlarıyla kullanmakta, bu çerçevede ortaya çıkan "tahrif" de mevcut gerilimi daha derinleştirmektedir."

Neresini düzeltelim? Öncelikle anılan niteleme sıfatları eş değer değildir. Yani örneğin Kızılbaş sözü Alevilerin belli bir bölümünün kendisini adlandırmak için kullandığı bir sözcüktür ama özellikle Sünni çoğunluk tarafından ensest anlamında hakaret sözü ile eş anlamlı kılınmıştır. İkincisi, bu sıfatları Alevilere ve Aleviliğe yakıştıranlar hiçbir zaman araştırmacılar olmamıştır. Bizzat Sünni hakim çoğunluk ve onu hakim kılan, o hakimiyeti ören siyasal formasyonun ta kendisi olmuştur. Bu nitelemeler örneğin Sünni ulemanın çeşitli ürünlerinde, yönetsel-dinsel buyruklarda tarihten bugüne bolca ve keyfe keder kulla-

rulmuş nitelemelerdir. Bugün bile Kürt sorunu ve özel olarak PKK söz konusu edildiğinde, doğrudan bu sorunu bile Kızılbaşlığın "soysuzluğuna" bağlayan Sünni bir medyatik damar vardır. Dolayısıyla ortada bir tahrifat varsa bundan sorumlu olan araştırmacılar değil, bizzat Sünnilik, kendisinin olmazsa olmaz cüz'ü olarak Sünniliği gören çoğunluk ve bizzat dini kendi tekelinde sayan, ilahiyatı Sünni ilahiyatla özdeş kılanlardır!

Raporun bu bağlamda en önemli özelliklerinden biri bu ve şimdi belirteceğimiz örnekle birlikte daha somut halde beliren, her şeyi ters-yüz etme özelliğidir. Rapor, Sünnilerden, Sünnilikten ve bununla malul siyasal formlardan kaynaklanan her şeyi ya Alevilere ihale etmekte ya da yalnızca bir söyleme indirgeyerek toplumsal, siyasal ve dinsel gerçekliğini, somutluğunu reddetmektedir. Örneğin rapora göre "Aleviliğin İslam'ın içinde mi yoksa dışında mı olduğu konusunda ancak bir "fitne" ya da "fesat" kabilinden okunabilecek bir tartışma, giderek [Aleviler için] gerçekliğin ihmal edilmez bir kıstası olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu provokatif söylem sonuçta Aleviler arasında şaşırtıcı bir kırılma noktası yaratmıştır." Bu çerçevede raportör açıkça Alevilerin İslam'la mesafesini ya da ilişkisini ifade eden bu tartışmayı öncelikle tarihten ve aynı anlama gelmek üzere Sünnilikten, Sünnilerden ve onların domine ettiği siyasallıktan kaçırmakta ve yalnızca Alevilere bağlamaktadır. Oysa Alevilik üstüne küçücük bir araştırma yapan bir lise öğrencisinin bile kolayca erişeceği ilk not, Sünni dinsel evrenin yüzyıllar boyunca Alevileri ve Aleviliği İslam dışı saydığıdır! Kızılbaşların ve cümle Alevi taifenin kanlarının ve mallarının helalliği de buradan kaynaklanmaktadır. Anlaşılan raporu kaleme alan zihniyet, bir lise öğrencisinin bildiğini bilmemektedir. Hatta öylesine ki Aleviler ve Alevilik, Sünnilik ve onun militanı Sünniler tarafından diğer tek tanrılı dinlerin de dışında, bu dinlere bile layık görülmeyen bir topluluk ve inanç olarak lanetlenmişlerdir. İslam dai-

resi içine kabul edilmeleri için önce diğer tek tanrılı dinlerin kapılarında dolaşmaları istenmiştir. Aleviler ise buna 'Devletin dini devlete, benim dinim bana' deyip burun kıvırmaktan başka bir şey yapmamıştır.

Aleviliği kendi dinsel algısını ve bu algının biricikliğini zan altında bıraktığı ölçüde ve sorun yaratmadıkça kenarda, dinin dışında tutan Sünnilik ve bununla koşullu siyasal formlar, günümüzde yaşanan gelişmelere koşut olarak Aleviliğe müdahaleye giriştikçe, birden bire yüzlerce yıllık savlarını terk ederek Alevilerin İslam içi olduğunu keşfedivermişlerdir! Asıl şaşırtıcı olan ve öncelikle analize, açıklamaya ve dahası hesap verilmesine ihtiyaç duyulan şey budur. Yoksa birden bire kendilerini keşfediveren Sünni siyasal reflekslere karşı, kendisinin Sünnilikle özdeş kılınmış bir İslam'la ilişkilendirilmesine tepki duyan Aleviler değil! Alevilerin önemli bir bölümü kendisini, değil Sünniliğin, İslam'ın da, diğer tek tanrılı dinlerin de zaten koşullananı olarak görmez. Alevi, Hıristiyan olsa da gam değildir, Yahudi olsa da, Müslüman olsa da... Bunlar türlü türlü dinlerden gayrı değildir! İman değişmesin yeter. Bu durumda dinlerin politik, yani dünyevi değerini burun kıvırarak önemseyen Alevilik ve Aleviler için, İslam'ın içinde mi dışında mı olduğu tartışması teolojik bir tartışma konusu değil, ancak politik bir tartışma konusudur ve politik olarak anlaşılabilir. Bu bağlamda da politik tarih ihmal edilerek, bu tarih içinde Sünnilik ihmal edilerek böyle bir tartışmayı salt Alevilere "ihale etmeye" girişmek, akademik ve entelektüel bir analize ihtiyaç duyulmadığının en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Rapora göre, "bugün her bir Alevi bu soruya [İslam'ın içinde mi dışında mı olduğu sorusuna] cevap vermeye zorlanmaktadır." Ama raporun yine Alevilere ihale ettiği şey, sanki bu zorlanma ilişkisi Aleviler içinde geçerliymiş gibi sunulmaktadır. Aksine Alevileri buna zorlayan bizzat Sünni evren ve onun si-

lahlı kolu durumundaki hükümet ve hatta bizzat çalıştay sürecinin ta kendisidir. Çünkü doğrudan işbu rapor, Aleviliği otomatik olarak İslam içinde tanımlanmış gibi yapıp sonra da onun nasıl Sünnilikle özdeş bir İslam dairesi içinde yapılandırılabileceğine ilişkin ibret verici bir vesika durumundadır. Çünkü rapora göre zaten Aleviler ve Alevilik İslam dışıdır. Bunun açıklamasını yukarıda ilk kısımda yapmıştık. Bir örneğini de bu bölümden kolayca verebiliriz.

Aleviliğin ve Aleviliğin iç çeşitliliğinden hareketle ortak hiçbir şeyi olmadığını iddia eden rapor, Bektaşiliği dinsel tarikat, Nusayriliği ve Caferiliği dinsel mezhep örgütlenmesi olarak takdim ederken, bunun dışında kaldığını iddia ettiği Aleviliği ise "genellikle kültürel" yani buradaki vurgusuyla, diğerlerine izafeten yapılan vurguyla, açıkça din dışı saymaktadır! Aleviliği ısrarla ve hala din-dışı sayarken, İslam'ın içi mi dışı mı tartışmasını da aynı ısrarcılıkla Alevilere bağlamanın hangi zihniyetle, ne tür bir vicdan ve dünya görüşüyle ilişkili olduğunu okurun takdirine bırakınız!

Bu dünya görüşü açıkça Aleviliğe kerameti kendinden menkul bir öz, bir "asıl" biçmektedir. Buna göre "Aleviler, bugün kendi inanç ve ritüelleriyle yaşadıkları çelişkileri aşma konusunda asıllara dönmeyi pek az tercih etmektedirler." Raporu yazan zihniyet, daha biraz önce, Alevilik bir kültür oldukça, dönülecek dini bir *asıllar* grubunun olmadığını pek güzel belirtmişti. Şimdi bu *asıllar* nereden çıkmıştır? *Asıl* diye bir şey tarihin bir yerlerinde değişip dönüşmeden insanları mı beklemektedir? İnsanlar ona dönünce bütün sorunlarını aşacak mıdır? Ritüel sorununun modern bir sorun olduğunu söyleyen raportör modern bir sorunun değişmediği varsayılan arkaik bir *asılla* nasıl çözüleceğini varsayabilmektedir acaba? Bu nasıl bir akademik yaklaşımdır?

Raporun ilgili paragrafının hemen devamında raportörün temel derdinin Alevilerin *asıllarına* dönmesi dönmemesi değil, Aleviler içinde tehdit olarak kodladığı okuma biçimlerini tasfiye olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Aleviler ve Alevilik, bir yerlerde hazır ve nazır "asıllarına dönmeyince" "Alevilik, folklorik ve seremonik ham malzeme üzerine inşa edilen [umarız ki raportör folklor ve seremoninin ne anlama geldiğine ilişkin vuzuh bir fikir sahibidir ve yine umalım ki eğer bir malzeme folklorik ve seremonik olarak nitelenebiliyorsa, ayru malzemenin ham olarak nitelenemeyeceğinin de farkındadır ve yine umalım ki seremonik olanın ritüelle bağlantısının da farkındadır] yeni bir tasarımdır. Dolayısıyla bu yeni inşa topluluğun manevi açıdan tezyirine pek fazla izin vermemekte hatta bu ihtiyaç çok yerde de unutturulmaya çalışılmaktadır." "Her şeyi bilen adam" olarak raportör bu yeni inşarın yeni bir maneviyat anlamına gelebileceğini kesinlikle kabul etmemektedir. Çünkü maneviyat yalnızca onun bildiği biçimde tezahür edebilir! Bu imanla devam eder raportöre göre, "İdeolojik, basmakalıp ve radikal unsurların hegemonyasına fırsat veren bu yönelim, sonuçta Alevileri daha da gergin ve muhalif bir dile muhtaç hale getirmektedir." Böylece raportör sorunu çözmüş bulunmaktadır! Alevilerin gergin ve muhalif bir dile muhtaçlığı, [dikkat edelim, muhtaçlığı, yoksa gerçekte böyle bir dilleri tarih içinde şekillenmiş midir, şekillenmemiş midir, bununla ilgilenmez bile raportör] aslında maneviyat eksikliklerinden, maneviyat eksikliklerinin radikal, ideolojik, basmakalıp unsurlarca unutturulmasmdan kaynaklanmaktadır!

Raporun Alevilik ve Alevilerle ilgili sorunları ters yüz etme konusunda bu bölümde gösterdiği en büyük maharetlerden biri de laiklikle ilgilidir. Buna göre, "Alevi taleplerinin pek çoğunu devletin geleneksel laiklik politikalarıyla birlikte ele almak ve tartışmak gerekir. Fakat Aleviler devletin laikliğini mahrumiyet-

lerini pekiştiren bir düzenek olarak görmekte ısrarcı değillerdir." Bu cümleye göre, devlet laik olmasaydı, Aleviler bugün yaşadıkları mahrumiyetleri yaşamayabilirlerdi. Yani her halükarda devletin laikliği Alevilerin uğradığı mahrumiyetin başlıca nedeni olarak gösterilmektedir! İlk cümlede "geleneksel laiklik" diyerek belirli bir tarihsel arka plana atıf yapan raportör, ikinci cümlede bu tarihsel arka planı da bir yana atarak laikliğin Alevilerin mahrumiyetinde başlı başına sorumlu olduğunu iddia etmektedir. Bunun karşısında ise devletin laik olmadığını, laik olması gerektiğini iddia eden Aleviler yer almaktadır. Yani Aleviler raporun tersine laiklikten yana hiçbir yakınmaya sahip değillerdir! Onları mahrumiyetle karşı karşıya bırakan, devletin laik olmayan karakteridir. Kaldı ki belirli bir tarihsel tecrübeyi de içerecek şekilde, özellikle 12 Eylül 1980 askeri faşizminin "geleneksel laiklik" uygulamalarını tasfiye eden girişimleri, devleti, bir bütün olarak eğitim sistemini ve bir bütün olarak neredeyse tüm toplumsal kurumları ve gündelik yaşamı Sünni din algısı doğrultusunda dinselleştiren girişimleriyle Alevilerin yakınmaları had safhasına çıkmıştır! Ama elbette mağduriyetin kaynağını Alevilerden çok, raportör yani hükümet bilecektir ve Alevilerin payına düşen susmak olmalıdır.

Hal böyle olunca rapor, öncelikle Alevilerin laiklikten anlamadığını, "Aleviler için ütopik bir laiklikten söz etmenin daha yerinde olacağını" iddia ederek, bizzat *ütopik laiklik* kategorisiyle, kendisinin ne ütopiklikten, ne de laiklikten anladığını da açık edivermektedir. Ama ne yaptığının farkındalığı tartışmalı olsa da, ilgili Alevileri sekterlikle suçlamaktan da geri kalmamaktadır. *Ütopik laikliği* savunanlar zaten "sekter" Alevilerdir. Rapora göre, bir uydurma kategori olarak "ütopik laikliğin" ana ekseni "her şeyden önce devletin tam anlamıyla "dinsiz" olmasına yöneliktir." Raportör devletin dinsiz olmasıyla, hiçbir eyleminde dini referans almamasını birbirine karıştırmaktadır. Bazı ülke-

lerde devletin resmi bir dini vardır ama bunun anlamı, devletin eylemlerinde dini referans almak zorunda olduğu ya da aldığı değildir. Raportör bundan habersiz gözükmektedir.

Raportör emin olmalıdır ki en az kendisi kadar, her bir Alevi de, devletle din arasındaki ilişkinin gerek tarihsel ve sosyolojik ve gerekse siyasal olarak "ilişkisizlik" biçiminde ele alınamayacağının, tartışılamayacağının ve analiz edilemeyeceğinin farkındadır. Mesele bu "ilişkinin" tarihsel ve şimdiki zamana ilişkin biçimleri, bu ilişki içinde tezahür eden hakimiyet formları, bu formların şekillendirdiği sosyolojik ilişkiler meselesidir. Bu bakımdan laiklik özsel bir kategori değil, tarihsel bir kategori ya da tarihsel bir tecrübenin adıdır. Bu haliyle Alevilerin yakınısı, Türkiye'de özellikle 12 Eylül 1980 askeri faşizminin şekillendirdiği haliyle, devletin, tarihsel bir tecrübe olarak var olduğu iddia edilen laik niteliğidir! Yani aslında artık laik demeye bin şahit gerek niteliği; raportörün iddiasının aksine.

Neyse ki "ütopik laikliği" savunan "sekter Aleviler" yalnız değildir. Bazı "ateistler ve hatta bazı Sünni dindarlar da" Aleviler gibi düşünmektedir. Yani "Diyanet'in kaldırılması, din eğitimi ve fetvanın devlet elinden alınması ve artık dinle ilgilenmemesi" ilk elde zaten rapor tarafından sekterlik olarak nitelenmekte ve hatta bunu savunan dindar Sünniler bile sekterlik suçlamasına hazır ve nazır hale getirilmektedir. Dolayısıyla Perşembe'nin gelişi Çarşamba'dan bellidir: Raporun Diyanet, din eğitimi ve fetva makamı olarak devlet meselesine bakışı burada özetlenivermiştir. Bunları talep etmek sekterliktir ve elbette sekterlik birlikte yaşamayı zorlar!

Rapor, Alevilerin bu "ütopik laiklik"le tezahür eden "sekter" vasfının altında yatan nedeni de kendince teşhis etmektedir. Aslında bu *sekter* söylem (Diyanetin kaldırılması, vs.) "ve taleplerin genel Alevi kamuoyunda şaşırtıcı düzeyde bir taban bulmasının tahmin edilebilir nedenlerinin başında, topluluğun refe-

rans ve aidiyet bağlamında açıkça ve *resmen* [abç] ihmal edilmiş olması gelmektedir." Eğer bu yazılanlar doğru bir Türkçe içinde ifade edilmişse, yani raporun Türkçesinde bir sorun yoksa, raportörün sözünü ettiği şey açıkça bir temel kabulü içermektedir: Bir topluluğun referans ve aidiyetleri kesinlikle **resmi** bir meseledir. Umarız ki rapor yazarı "resmi" sözcüğünü doğru kullanmaktadır. Yani topluluğun referansları ve aidiyetleri meselesi kesinlikle ve açık olarak bir devlet meselesidir! [*Resmi* sözcüğünü *formel, biçimsel* anlamında kullanmadığı metnin ilerleyen bölümlerinden anlaşılmaktadır.] Bu zihniyet açıkça Sünniliğin itirafıdır. Kendi referans ve aidiyetlerini İslam dininin bir devlet olarak örgütlenmesi, dolayısıyla "dünyevi koşullara uyarlanmasında" bulan Sünni evren, aynı şeyi kendi dışındaki dinselliklere giydirmeye çalışmakta, başka dinselliklerden bihaber bir biçimde referans ve aidiyet oluşumunun mutlak ve zorunlu olarak resmi olduğunu sanmaktadır! Ya da eğer bu geçerli değilse, daha da kötüsü, bu yaklaşım sahipleri açıkça Aleviliğin referans ve aidiyet sistemlerini *resmi* olarak inşa etmeye hazırlanmaktadırlar. Her iki ihtimalin de doğru olduğu, raporun çözüm önerilerinde belli olmaktadır.

Rapor Alevilerin hiçbir gerçek sorununa eğilmemekte, herhangi bir çözüm önermemekte, doğrudan Aleviliği yeniden inşaya yönelmektedir! Bu yönelişin arkasında da açıkça belirtilen Sünni dinsel algının biricikleştirilmesi yatmaktadır. Bu algı öylesine bir körlük yaratmaktadır ki belirli militan siyasal çevrelerin dilinde bir mermi gibi iş gören *laikçilik* suçlaması bile kimi Alevi çevrelere ve topluluklara bizzat raportör tarafından yöneltilmektedir. Hemen satır arasında belirtilebilir ki *laikçi* suçlamasının hemen peşinden *Alevici* suçlamasının gelmesi neredeyse kaçınılmazdır. Zaten alttan alta raportör bunu ima etmektedir. Buna göre "yeni kuşaklar arasında Alevi söylemlerinin laikçi aktörler tarafından belirlenmeye çalışılması, özellikle gelenek

vurgusu baskın Aleviler arasında rahatsızlık yaratmaktadır." Görüldüğü gibi iki ayrı Alevi grubu vardır: Gelenek vurgusu baskın olan ve dolayısıyla Alevi sıfatına layık görülen bir kesim ve bir de yeni kuşak olup *laikçi* vasıflarıyla Alevi sıfatına layık görülmeyen, en fazlasından *Alevici* sayılabilecek bir başka kesim.

Bu her iki sözcük de (*laikçi* ve *Alevici*) laikliği ve Aleviliği tarihsel bir tecrübenin ve tam da sürekli güncellenme başarısı nedeniyle gelenek adını hak eden bir pratiğin ve yaklaşımlar bütünlüğünün adı olarak değil, tersine, tarihten kaçınılmış belli özler ve sabiteler üzerinden tanımlayan yaklaşımların uydurduğu iki terimdir. Eğer bu terimler geçerliyse, bugün çoğu Müslüman için Müslümancı, çoğu Sünni için Sünnici demek de doğru hale gelecektir; dilsel yanlışlıklara değinme gereği bile duymuyoruz. Bu düzeyde militanlaşmış bir dil kullanan raportör için, Alevilerde mevcut olduğu iddia ve iman edilen eksiklikler, zaaflar ve yanlışlıklara karşın, kamuoyunda ve uluslararası düzeyde bir desteğin seferberliğinde başarılı olunması elbette şaşırtıcı olacaktır, ama burada bizi ilgilendiren raportörün kişisel şaşkınlığı değil, daha önemli bir meseledir.

Hiç eskimeyen bir mesele: Aleviliği, yine sözüm ona birilerinin kötüye kullanımına uygun, bazı mihrakların kaşıyabileceği bir sorun olarak görme hastalığı, bütün cüssesiyle bu raporda da karşımıza çıkmaktadır. Ama bu kez düşman cephesi daha da genişletilmiştir. Düşman sadece uluslararası aktörler değil, onların işbirlikçi uzantıları olan, özellikle yurtdışındakiler başta olmak üzere Alevilerdir! Rapor aynen şu ifadelere yer vermektedir: "Alevilerin Türkiye içindeki mevcut koşullarının seyriyle ilgili olarak uluslararası ilginin oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Bazı ülkelerin dikkatlerden kaçmayan ilgileri devlet katında olduğu kadar genel kamuoyunda da endişeye mahal verecek boyutlardadır. Öte yandan Aleviler arasında da bu ilgi,

kullanılmaya müsait bir imkân ve fırsat alanı olarak görülmektedir. Sorunları iç dinamikleri harekete geçirerek çözmek isteyenlerde de dış dinamiklerden yardım umanlarda da ortak olan ana tema kendilerini her zaman mağdur bir şekilde tanımlamaları ve bu koşullarının iyileştirilmesine yönelik ısrarcılıklarıdır. Bu durumu hiçbir şekilde göz ardı etmemek gerekir." Açıkça yazıldığı gibi, örneğin Sünnilerin uluslararası bağlantıları, Sünniliğin Türkiye'deki seyrine ilişkin uluslararası ilginin yoğunluğu, örneğin Fethullah Gülen hareketinin uluslararası etkinliği, vb. hiçbir biçimde "genel kamuoyunda endişeye mahal vermemekte", ama nedense söz konusu olan Aleviler olunca "genel kamuoyu" endişelenmeye hazır ve nazır bir biçimde beklemektedir. Bu bile, bizzat rapor, raportör ve hükümet tarafından Alevilerin hala ve hala, ülkenin bağrına saplanmış ve her an sözüm ona kötü niyetli bir biçimde kanırtılmaya hazır bir hançer gibi görüldüğünün açık itirafıdır. Üstelik öylesine açık ve kapsamlı bir itiraftır ki bu, kendisini "mağdur olarak gören" ve mağduriyete yol açan "koşullarının iyileştirilmesine yönelik ısrarcı" tutum takınanların tümü, yani yine bizzat rapora göre, aslında Alevilerin tümü, bu endişenin biricik kaynağından, üreticisinden başka bir şey değildir!

O halde sivrisineklerle uğraşmak neden? "Alevilik" bataklığını kurutalım; yeter! İşte rapor, dördüncü bölümün ikinci alt başlığında "Tanınma ve Tanımlanma" başlığı altında bu "bataklığa" biraz daha yakından eğilmektedir.

"Hasta Alevilere" Hekim Çalıştay

Raporda dile gelen zihniyete göre, aslında "hiç de homojen olmayan bir topluluğun yaşadığı sıkıntılar üzerinden" "Alevi duyarlılığının" bir karşılık bulması, "tartışmaların teolojik değil siyasal bir düzlemde ele alınmasından kaynaklanmaktadır." Bu-

na göre, rapor bir şaşkınlığı saptamaktadır. Adeta şöyle bir şaşkınlığı: 'Nasıl oluyor da oluyor, homojen olmayan bir topluluğun duyarlılığı kamuoyunda karşılık buluyor, hayret!' Bu saptamayı anlamakta bizler güçlük çekiyoruz. Hem bizler de bu saptamaya şaşırdığımız için, hem ilgili cümleyi tam olarak "anlayamadığımızdan." Yani raportör, tartışmanın teolojik düzeyde sürmesinden mi yanadır? Tartışma teolojik düzeyde sürse, Alevi duyarlılığının kamuda bir karşılığı olmayacak mıdır? Ayrıca bu kamudaki karşılık istenir bir şey midir, rahatsız olunan bir şey mi? Raporun bütününden çıkan hava ve zaten Aleviliğin teolojik bir mesele olarak değil, özel kültürel bir mesele olarak kavranışından anlaşılan o ki, istense de istenmese de, teolojiden yoksun bir Aleviliğin teolojik bir tartışma yürütme kapasitesi olmamak gerekir. Yani raportörün mantığı gereği Alevilik ve Aleviler siyasal olana mahkumdur. Bu durumda yapılması gereken belki de teolojiden yoksun bu *kültürel* olguya teoloji enjekte etmektir! Elbette burada raporun tümünde siyasetin "tu kaka" bir şey olduğuna ilişkin imanlı bir yaklaşımın olduğu bir kez daha hatırlatılmalı, kendisi siyasal olan bir metnin siyaseti inkar da sınır tanımadığı ayrıca bir kez daha not edilmelidir.

Metin yazarı, devamında tartışmanın siyasal düzlemde sürmesinin sağlıksızlığını açıkça beyan etmektedir. Buna göre "tartışma ancak tarafların birbirlerine kulak verebildikleri şartlarda bir anlam ve değer kazanabilir." Ama metin yazarının unuttuğu bir şey vardır: Tartışmanın siyasal mahiyeti tarafların birbirini anlamasına niçin engeldir ki? Hele de taraflardan biri devletse? Belli ki raportör için burada taraflardan biri devlet olmayıp doğrudan Sünnilerdir! Oysa başından beri Alevilerin devletle ilişkilerinde beliren ve toplum içindeki konumlarını işaretleyen sorunlarda öncelikli muhatap ve üstüne öncelikle yük düşen taraf devlettir! Sünni halk değil. Öyleyse raportör neden ısrarla Alevilerle Sünnileri karşı karşıya getirmeye çalış-

maktadır? Bu çalıştaylar süreci Alevilerle Sünnileri, 12 Eylül askeri faşist darbesinin bir cezaevi klasiği olan "karıştır-barıştır" süreci midir? Elbette hayır, mesele olabildiğince Aleviliği Sünni bir eksen üstünde, olmadı Sünniliği veri sayan, ölçütlerini Sünniliğe göre belirleyen bir düzlemde sabitlemektir. Ancak bu halde devlet Aleviliği muhatap kabul edecek ya da bataklığı kurutmaya girişmiş olacaktır.

Anlaşılacağı gibi, tartışmalar en sonunda dönüp dolaşılıp Aleviliğin ne olduğunu sorusuna kilitlenmektedir ve metin yazarı da nihayet buraya gelmiştir. Aleviliğin "gerçekte ne olup ne olmadığının" Alevilerin devletle ilişkilerinde ve toplumsal boyutta uğradıkları negatif ayrımcılık uygulamalarıyla, maruz kaldıkları nefret suçlarıyla hiçbir ilgisi olmamasına karşın raportör sorunu özellikle buraya kilitlemektedir. Burada raportör açıkça tercihini beyan etmektedir. Buna göre " Aleviliği genel İslam muhayyilesinden uzaklaştırma yönündeki arayışlarla, onu Sünnilikle benzeştirme çabalarını aynı kategoride ele almak açıkça sorunludur. Çünkü Aleviliği genel İslam tasavvurunun dışına çekme azminde, doğrudan doğruya yeni bir eksen arayışı söz konusudur." Bu durumda metin yazarının söylediği şudur: Aleviliği İslam dışına çekme azmi, yeni bir eksen arayışıdır ama Sünniliğe çekme azmi yeni bir eksen arayışı değildir! Oysa raportörün bilmesini umarız ki Sünnilik kendine has bir dini yönsemenin genel adıdır. Aynı şekilde, Alevilik de, en az Sünnilik kadar doğal, meşru, en az onun kadar teolojik, en az onun kadar kültürel bir başka dini yönsemenin adıdır. Birbirinden kökten farklı iki ayrı dini yönsemeyi birbirine benzeştirmeye çalışmak açıkça eksen kaymasıdır ve hele de İslam üst başlığını özel olarak dünyevi-politik bir kategori olarak değerlendirmeyen Alevilik bakımından, ekseni Sünniliğe doğru kaydırmak daha da vahim bir omurga kırılmasına tekabül eder. Bu bakımdan

resmi bir misyonla hazırlandığı iddia edilen bir raporun Sünniliğin savunusuna soyunması açıkça manidardır.

Aleviliği, çeşitliliğinden ve homojen olmayan yapısından hareketle, bir muğlaklık olarak okumakta ısrarlı olan rapor, bu belirsizlik mıntıkasında devletin rolünün de ihmale gelmeyeceğini saptamaktadır. Ancak "devletin rolü hiçbir şekilde göz ardı edilemez" diyen raporun bu muğlaklığın giderilmesi için devlete nasıl bir rol biçtiği ve ne beklediği, ilgili paragrafta muğlak olarak kalsa da, metnin tümünde açıkça bir tanımlama arzusu ve tanımın devlet tarafından güvence altına alınması talebi görülmektedir ki raporun ön bölümlerinde, daha önce değindiğimiz gibi, açık seçik bir tanım zaten yapılmıştır. Ancak burada muğlaklıkla damgalanan Aleviliğin bizzat kendine has özelliklerinden birinin, tam da bu çeşitlilikte ifadesini bulan, kesinlikleri reddeden kavrayıcı ve kuşatıcı dil ve dininin olabileceği nedense ihtimal dahilinde bile ele alınmamaktadır. Bunun yerine muğlaklığın giderilmesi için adeta devlete çağrı çıkarılmaktadır.

Şöyle ki rapora göre "devletin herhangi bir inanç alanının sınırlarını belirleme ya da içeriğine istediği şekilde müdahale etme hakkına sahip olduğundan asla söz edilemez. Ancak devlet, vatandaşlarının mensup olduğu inanç ve ritüeller hakkında net bir şekilde bilgi edinme hakkına sahiptir." Bu sözlerle siyaset bilimi içinde ilginç bir tartışmanın da kapıları açılıverir: Yurttaşlarının mensubiyetlerini bilmek devletin görevi midir, hakkı mı? *Eninde sonunda* silahlı bir örgütlenme olarak ifade edilebilecek devletin haklarından söz etmek ne ölçüde manidardır? Konuşma yapmak üzere bir polis ordusuyla bir salona gelen, polis ordusuyla birlikte konuşmaya kalkan, itiraz edeni polis ordusunun yaka paça götüreceği bilinen birinin kendisinin de konuşma hakkı olduğundan söz etmesi ne kadar manidardır? Bir başka örnek: Kamusal yaptırım gücünü elinde tutan, kamu güvenliğiyle ilgili işlere bakan bir kamu görevlisinin, kamu gö-

revlilerini protesto eylemi yapılırken bütün vasıflarını bir kenara koyup protestoculara karşı protesto eylemi yapması, hali hazırda o makamda otururken, haklar kuramı içinde ne kadar anlamlıdır?

Bütün bu incelikli tartışmalar bir yana; devlet Alevilerin inançlarını ve ritüellerini bugüne değin öğrenememiş midir ki şimdi, çalıştay süreciyle devletin bunu bilme hakkı olduğu hatırlanmıştır? Öğrenememişse, devlet olma vasfında bir problem mi vardır da bu problem ilk kez şimdi teşhis edilmektedir? Yoksa aslında hiçbir problem yok da devletin inançları bilme hakkı aslında, muhatabını, yani burada Alevileri belirli bir inanç ve ritüel demetini kabule zorlama hakkı mıdır? Kaldı ki devletin hakları olduğu kabulü altında bile, herhangi bir devlet, anayasasında inançların açıklanmaya zorlanamayacağını beyan etmişse "açıkla, bilmek hakkım" deme hakkına sahip olabilir mi? Raportör Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın temel esaslarından ne ölçüde haberdardır acaba?

Rapor yazarı bir yandan sözüm ona bir inanç grubunun kendi eksenini, sınırlarını, güzergahını serbestçe belirleme hakkı olduğunu iddia ederken, aynı anda eksen kaymalarından, muğlaklıklardan nasıl olur da şikayet etme hakkını ve bu çerçevede devleti göreve çağırma hakkını kendisinde bulur? Bu tutum bizler için anlaşılamaz olduğu kadar, kabul edilemez bir nitelik de taşımaktadır.

Raportör bütün bu ve benzeri soruların farkında değilmiş gibi "devlet anlamaya ve tanımaya çalıştıkça, Aleviler de bu çabayı kendileri açısından bir kontrol ve baskı aracı olarak görmekte ısrarlı olmuşlardır" saptamasını yapmaktadır. Evet, gerçekten öyledir, ama Aleviler öyle dediği için değil. Devlet zaten bir şeyi anlamaya ve tanımaya, ilk elde onu kontrol edebilmek üzere girişir. Eğer, ilgili şey, burada Alevilik, o devletin varlığı, şu ya da bu vasfı için şöyle ya da böyle bir "şey" niteliği taşımı-

yorsa, niçin devletin ilgi alanına girsin ki? Hele de kendisini biricik egemen varlık olarak kuran bir ulus devlet nasıl olur da kendisinin daimi egemenlik iddiasına halel getirecek bir dinsel anlayışa sahip bir kesimi kontrol altında tutmak istemez? Bu, siyaset biliminin genel geçer saptamalarından biridir; metin yazarı bilsin bilmesin. Dolayısıyla söz konusu iddianın Alevilerin paranoyasıyla bir ilgisi yoktur. Devletin kendisini biricik egemen varlık olarak kurmasıyla bir ilgisi vardır. Ancak raportöre göre, "aslında bu tavır [Alevilerin tavrı] eskimiş bir temsil ve tavrın devamıdır. Geçmişte bu ilişkiselliğin hep aynı şekilde işlemesi, Alevilerin iyice gizlenmelerine ve bu psikoloji içinde yaşamalarına neden olmuştur." Görüldüğü gibi, raportöre göre, sorun, devletin devlet olma vasfından kaynaklanmamakta, Alevilerin psikolojik hallerinden kaynaklanmaktadır. Yani aslında sorunun somut hiçbir karşılığı yoktur! Alevilerin psikolojisi, eskiden kalma psikolojileri, artık siyasal temelini yitirdiği için, patolojiye dönüşmüş psikolojileri hariç! Bu yaklaşım ancak devlet içinde kendini artık tümüyle hükümran gören ve dolayısıyla devletle mesafesini yitirmiş, devleti kültleştiren bir yaklaşımın ürünü olabilir. Ve asıl patoloji burada, Alevilerde değil, iktidarla bütünleşmiş, etle tırnak gibi kaynaşmış muktedirde aranmalıdır!

Ama bununla zaman kaybetmek yerine devlete çıkarılan çağrının anlamıyla ilgilenebiliriz ki ilgili bölümde bu açıkça karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, sözüm ona çalıştay sürecinde, daha önce zikredilen bir tanım üzerinde mutabakat sağlanmıştır. Çalıştaylara kimlerin katıldığı, katılmadığı meselesi ve bunun analizi ilerleyen bölümlerde zaten yer alacaktır; bunu şimdilik bir yana bırakırsak, devlet, doğrudan bu sözde mutabık kalınan tanımın garantörü olarak devreye sokulmaktadır.

Öncelikle, söz hiç devlete gelmeyecekmiş gibi bir tutumla, "her bir Alevinin rahatlıkla kabul edebileceği bir şekilde Alevi-

liğin tarihsel, teolojik ve kültürel düzeyde yeni bir ufuk kazanabilmesi için [görüldüğü gibi burada da açık bir itiraf söz konusudur: Raporun sorun olarak algıladığı ve yöneldiği şey, Alevilerin sorunları değil, bir sorun olarak Aleviliğin sorunlarıdır] her şeyden önce gündelik, popülist ve politik yaklaşımlardan olabildiğince uzak durmak gerekir." Peki ama popülist ve politik, gündelik olana kim karar verecektir? Yanıt raporda bulunmaktadır: "Bu da başta Alevi inanç önderleri olmak üzere bilim insanlarına ve objektif araştırmacılara her aşamada başvurmayı zorunlu kılmaktadır." Kimdir bu objektif araştırmacılar ve bilim insanları? Sosyal bilimlerde objektifliğin ne anlama geldiğini sorgulama gereği bile duymaksızın soruyoruz, kimdir bu objektif araştırmacılar; bir şeyin popülist, politik ve gündelik olmadığını anlamak için başvuracağımız bu merciler nasıl olmuş da politik, popüler ve gündelik olandan azade olabilmişlerdir?

Önce "kimdir bunlar?" sorusunun yanıtına bakalım. Raportör daha önce, sekülerlikle ve hatta din karşıtlığıyla önemli bir kesim araştırmacıyı zaten saf dışı etmişti. Bunlara, sekter araştırmacılar da eklendiğinde ve nihayet, raporun en başından beri düşman ilan edilen radikal yaklaşımlar da dışlandığında; objektif araştırmacıların Sünni teologlardan başkası olmadığı neredeyse kendiliğinden anlaşılmaktadır. Böylece tarihinin başlangıcından bugününe boğazına kadar politikaya batmış Sünni teolog politik olmayanın, başlangıcından beri dini gündelik gereksinimlere göre şekillendirme misyonuna batmış teolog gündelik olmayanın, başlangıcından beri dini, kalabalığın isterlerine göre şekillendirmiş teolog popüler olmayanın güvencesi ve dahası Alevilerin karşısına, Alevilerin öğretmeni olarak çıkarılmaktadır! Sahi, bir de Alevi inanç önderleri vardı, öyle ya... Kimin Alevi olduğuna karar veren siyasal irade olduktan gayrı, nasılsa kimin Alevi inanç önderi olacağına da o karar verecektir.

Dolayısıyla ne gam! Zaten biraz ileride öneriler kısmında doğrudan bu da Alevilerin karşısına çıkarılmaktadır.

Devamla söz nihayet devletin garantörlüğüne getirilip bırakılmaktadır: "O halde, Alevi temsil grupları, her şeyden önce "Hak-Muhammed-Ali" çerçevesi içinde birer inanç ve erkan geleneği olarak tanımlanan Aleviliği net bir şekilde ortaya koymaya gayret etmeli ve bu bağlamda karşılaşılabilecek sorunların giderilmesi için de devlet kendilerine sağlam bir güvence sunmalıdır." Bu güvence ne olabilir? Rapora göre "inancın [aslında yukarıdaki gibi tanımlanmış bir inancın demek istiyor] güvence altına alınması her şeyden önce o inanca ilişkin materyallerin güvenli bir şekilde ortaya çıkarılmasını ve hayatiyetini sürdürecek ölçüde de kurumsallaşmasını gerektirmektedir." Bu, raporun söylediğidir. Söylemediğine geçmeden önce, söylediğine dikkat edildiğinde, açıkça devletin Aleviliği belirli bir tanım doğrultusunda kurumsallaştırmak üzere göreve çağrıldığı bellidir. Zaten baştan beri hedeflenen de budur: Devletin Aleviliği yeniden ve belirli bir tanım doğrultusunda yapılandırması. İnanca ilişkin materyallerin ortaya çıkarılması, saklanması meselesi zaten akademik araştırmaların, kuruluşların işidir ve bu, niteliği tartışma konusu olsa da çeşitli kurumlar ve oluşumlar tarafından yapılagelmektedir. Burada mesele, devletin aynı zamanda bu materyallerin ve araştırmaların disipline edilmesinde de göreve çağrılmasındadır. Yani, bu sözüm ona mutabık kalınan tanım dışında kaldığı kabul edilen, (ölçü elbet muktedirler tarafından konacaktır) her bir çalışma, bundan sonra bizzat devlet eliyle engellenecek, durdurulacak ve olmadı "gereği yapılacaktır." Bu, raporun alenen söylediği şeydir. Alenen söylemediğine gelince: Rapor Alevilere bir görev yüklemektedir. Zikredilen tanım çerçevesinde, "oturun ve Aleviliği o biçimiyle ortaya koyun!" Devlete de bir görev yüklemektedir: "Alevileri bu çabalarında engelleyen, eksen kaymalarına neden

olabilecek girişimleri, aktörleri durdur! Bu tanım üzerinden Aleviliği ifşa ve inşa edenleri koru, kolla ve onları zan altında bırakabilecek her tür Alevilik yaklaşımını izale et!"

Böylece bataklık kurutulacaktır. Çünkü sorun hep Alevilerdedir. Görüldüğü gibi, buraya kadar olan kısımda, hiçbir saptamada devlete, genel olarak siyasal topluma ilişkin hiçbir soruna yer verilmemiştir. Sorun hep Alevilerin kendilerinden kaynaklanmaktadır. Ama bu tavır asıl devamında, üçüncü alt bölümde, "Ayrımcılık, Kimlik ve Beyan Sorunları" başlığı altında şahikasına erişmektedir. Öyle ki aslında 'Aleviler ne ayrımcılığa uğruyorlar, ne beyan sorunları var; esas olan Alevilerin hastalıklı ruh halleridir. Her şey Alevilerin 'putunu kendi yapar, kendi tapar' misali inşa edip tapındığı bir söylemden ibarettir!' Şimdi bunu görelim.

Hayattan Söyleme Sorun Kaçırma

Alevilerin gerek siyasal, gerek toplumsal düzlemde karşı karşıya kaldığı negatif ayrımcı pratikler ve buna ilişkin yakınma konuları, rapor tarafından hayali, gerçek dışı, en nihayetinde sözden ya da sanıdan ibaret konular haline getirilmek için özel bir çaba sarf edilmekte, sorunların somut gerçekliği itinayla reddedilmektedir. Bunu biraz açabilmek için rapordan kimi saptamaları alt alta, yorumsuz bir biçimde anmak anlamlı bir başlangıç olacaktır.

"Aleviler kimliklerini açığa vurup beyan etme noktasında ciddi engellemelere maruz kaldıklarından *emindirler.* (...) Devlet ve toplum katında karşılaştıkları sorunları, maruz kaldıkları ayrımcılığın birer ifadesi olarak *gören* Aleviler... (...) Devletin bilinen laiklik uygulamalarının Alevilere çok az imkan sağladığının *dile getirildiği* bu *iddialarda,* sözgelimi Sünni yurttaşlara her zaman daha fazla "iltimas geçildiği" *ifade edilmektedir.* Alevilerin

Sünni vatandaşların yaşadıkları sahip olduklarını *düşündükleri* "imtiyazlar" hakkındaki değerlendirmelerinin de her zaman *ispatlanabilir verilere dayandığını söylemek güçtür.* Bu tür algıların zaman zaman birer *hayali kurgu olarak üretilebileceğine* de dikkat etmek gerekir. (...) *Yaygın Alevi perspektifinde* Türkiye'de devletin başından beri Sünni eksenli bir yapılanma içinde olduğuna *inanılmakta*...(...) Aleviler arasında yer yer bir *ezbere dönüşme eğilimi gösteren* "ayrımcılığa maruz kalma" *iddialarının* derinlemesine incelenmesi...(...) Toplumda yer yer "mahalle baskısı" ve "dışlanma," "ayrımcılık" gibi iddiaları haklı kılan kimi deneyimlerin özellikle Aleviler arasında birer sürpriz olmaktan çıktığı sıklıkla *vurgulansa* da....(...) Toplumda Aleviler, kendilerine yönelik sistematik bir dışlamanın varlığına ve bu eylemliliğin her fırsatta güncellendiğine *inanmaktadırlar.* Bu *kanaatin* ne derece doğru olduğu ayrıca *tartışılmalıdır;* ancak Aleviler *kanaatlerini kesin bir inanca dönüştürmüş* durumdadırlar. (...) Özellikle yönetim birimlerinde Aleviliği ile bilinen herhangi bir bürokrata görev verilmediği *iddiası,* okullardaki eğitim müfredatında Aleviliğin göz ardı *edilmesi ya da geçiştirilmesi gibi suçlamalar...*"

Azıcık sabırla alıntının ve aslında raporun varmak istediği ya da zurnanın zırt dediği yere geliyoruz.

> "Karşılaştıkları sorunların devlet düzeneği tarafından haksız bir şekilde kurumsallaştırıldığına işaret edilmekte ve kendi aralarındaki iletişim dili de bu *"inançlar"* üzerinden kurulmaktadır. (...) Alevilerin devlet ve topluma ilişkin değerlendirmelerinde de söz konusu yapılanmanın *gerçekçi bir analizinin sürekli olarak ihmal edildiği* dikkatlerden kaçmamaktadır."

Ve nihayet sonuç:

> "Aleviler bugün kendi kimliklerini mağduriyetle özdeşleştirilmiş bir dil üzerinden kurmaktadırlar. Bu dilin toplumsal ilişkilerdeki yakınlaşma arzusunu körelten yanlarına dikkat etmek gerekir. [Yani yine Aleviler kabahatli!] Alevilerin hem devlet

hem de toplumla derinleşen sorunlarının altında karşılıklı güven sorunu yer almaktadır." (Alıntılardaki bütün italik vurgular tarafımızdan yapılmıştır.)

Buradan çıkan sonuçları toparlayalım:

1. Aleviler bugün kendi kimliklerini sürekli olarak mağdur olduklarına dair bir dil ve bu dilin inşa ettiği bir inanç temelinde kurmuşlar ve kurmaktadırlar.
2. Bu dil ve inanç kimliklerinin vazgeçilmez parçası olduğu için, bu parçayı beslemek adına sürekli olarak negatif ayrımcılığa uğradıklarını iddia etmekte, savunmakta ya da buna iman etmektedirler.
3. Bu nedenle aslında Aleviler sözde ayrımcılık ürettiğini iddia ettikleri yapıların gerçekçi bir analizini de ihmal etmektedirler.
4. Bu bakımdan öncelikle Alevilerin kendilerini niye hep mağdur olarak kurduğunu analiz etmek ve anlamak gereklidir.
5. Bu anlaşıldıktan sonradır ki karşılıklı güven sorunu aşılır.
6. Demek ki sorun somut bir varoluşa karşılık gelmemekte, yalnızca güven eksikliğiyle anlaşılabilir ve aynı biçimde bu eksiklik tamamlandıkça çözülebilir durumdadır.

Görüldüğü gibi, bu yaklaşıma göre, somut hiçbir sorun yoktur! Somut bir ayrımcılıktan söz etmek olanaksızdır. Yalnızca Alevilerin somut olduğuna iman ettiği kimi iddialar vardır, hepsi o. Öyleyse çözülmesi gereken sorun da negatif ayrımcılık uygulamalarıyla ilgili olmaktan çok, öncelikle ve özellikle *Alevilerin bu özellikleriyle, mağduriyet saplantılarıyla* ilgili olmalıdır. Yani ortada 'hasta bir topluluk olarak Aleviler ve tedavi etmeye soyunmuş siyasal bir irade' vardır ki bu en hafif tabiriyle, raporun başından beri yinelenip duran "merhamet" çorbasına vic-

danını ekmek yapmış bir aklın ürünü olabilir. Ancak bu akıl, nihai raporun yazarına has olmadığı gibi, bu anlamda özgün de değildir ve üstelik bu yaklaşımın çalıştaylar süreciyle en ufak bir ilgisi de bulunmamaktadır. Raporun çoğu bölümünde olduğu gibi, burada da çalıştayla uzak ara ilgisiz bir sonuç, raportör tarafından çalıştay tarafından üretilmiş bir sonuç gibi takdim edilmekle yetinilmektedir. Zaten eğer bu yaklaşım çalıştay içinden üremişse, ortada çok daha vahim bir tablo var demektir ki kimse ona çalıştay deme hakkına sahip olamaz. Bu yaklaşım hayli zamandır kendini akademik nitelikli olarak takdim ederek AKP hükümetlerinin açık yandaşlığı misyonuyla kendini donatmış militan bir eğilimin en has, en vazgeçilmez bileşenidir.

Yukarıdaki benzetme ve eleştirinin fazlasıyla ağır olduğu ileri sürülebilir, ama öyle bir ülke düşünelim ki bu ülkenin cumhurbaşkanı "Alevi rektör bile atadım" diyebilirken, ülkenin başbakanı "beni belli bir mezhep mensubu hakimler mahkum etti" iddiasını ileri sürebilmekte, aynı ülkenin ana muhalefet partisi liderinin Alevi kökleri, daha geride Ermeni olduğu iddia edilen kökleriyle birleştirilerek sürekli alay ve aşağılama konusu olarak işlenmekte, aynı siyasal sistemin bir parçası olan muhalefet partisinin lideri, ülkenin iktidar partisinin bir referandum sürecinde kendi partisinin yandaşlarına, "bize destek verin, bakın yargıdan Alevileri temizliyoruz" diye destek istediğini ifşa etmekte, aynı ülkenin başkentinin büyükşehir belediye başkanı birisi için "Alevi olduğunu bile bile nikahını kıydım" deme fütursuzluğunu rahatlıkla gösterebilmektedir. İşte bu ülke Türkiye'dir ve işte bu ülkede yaşayan Alevilerin negatif ayrımcılığa uğradıkları gerçeğinin, yapılan bütün akademik çalışmalara, saha araştırmalarına karşın, bir somutluğa karşılık gelmediği ileri sürülebilmekte, bu gerçek yalnızca zanna indirgenebilmektedir! Aynı ülkede mülki idare içinde tüm Aleviler tasfiye edilmiş, emniyet teşkilatı tümüyle belli bir mezhebin belli bir

örgütlenme tarzına tahsis edilmiş, neredeyse tüm kamu istihdam sınavlarında Alevi kökler, hatta doğum yeri bile işe alınmakta engel olarak görülmüş, Alevilerin kendi dinsel, teolojik özellikleri sürekli aşağılanmış, Alevi oldukları için işçiler işten çıkarılmış, öyle bir ülke ki tüm kamu yemekhaneleri Sünnilerin Ramazan oruç ayında tadilata girmiş, tüm kamu kurumları mescitlerle donatılmış, ülkenin eğitim sistemi, zorunlu din dersleri bir yana, neredeyse tümüyle dinselleştirilmiş, belirli bir dini grubun giyinme, davranma ve genel olarak gündelik hayatla ilişki kurma biçimi biricik İslami, dini biçim olarak tüm ülkeye dayatılmış, ülkede neredeyse içki satmak başlı başına bir problem olmuş, içki tüm kamusal alanlardan dini gerekçelerle kovulmuş, daha saymaya gerek var mı? İşte bu ülkede Alevilerin ayrımcılığa uğradığı iddiası, sadece "iddiadan" ibarettir ve 'hastalıklı Alevi zihniyetinin bir zanrından' ibarettir! *Öyleyse onları tedavi edelim! Onları tedavi edelim ki aslında toplumun diğer kesimleriyle,* (aslında belirli bir Sünnilik biçimi kastediliyor) *sorunlarının ortak olduğunu fark edebilsinler!*

Gerçekten de raportör tam burada Sünni Müslümanların ayrımcılığa uğradığını iddia edivermektedir! Her nedense Alevilerinki bir iddia mahiyetinde iken "imam hatip okullarının maruz kaldığı kısıtlamalar, başörtüsünü bir inanç tercihi olarak görenlerin muhatap oldukları örtük ya da fiili ayrımcılık" iddianın ötesinde bir problem olarak tanımlanıvermektedir. Bu düzeyde fütursuzca ve açıkça Sünnilik yanlısı bir perspektifin sergilendiği raporun nihai hedefi de böylece anlaşılmaktadır: Aslında Alevilerin de, Sünnilerin de sorunları laiklikten kaynaklanmaktadır! Hedefe doğrudan laiklik konulmaktadır.

Ancak bu kez, biraz önce *sekter* Alevilerin *ütopik* laikliğine vurgu yapan yazar, yeni bir kategori icat etmektedir: İdeal laiklik kategorisi. Yani aslında Aleviler hiç de gerçek olmayan ya da gerçeklikte somut bir karşılığı ve anlamı bulunmayan, en fazla-

sından ulaşılması hedeflenen normlar bütünlüğü olarak hayali bir kategoriden hareketle karşılaştıkları ayrımcılığın laikliğe aykırı olduğunu ileri sürmektedirler. Rapora göre, "yaygın Alevi perspektifinde Türkiye'de devletin başından beri Sünni eksenli bir yapılanma içinde olduğuna inanılmakta ve bu tercihin de ideal laiklik normlarına aykırı bir şekilde kurumsallaştığına işaret edilmektedir." Oysa rapor, kendisinin değişik yerlerde ifade ettiğini yine kendisi unutmuştur: Türkiye'de devletin baştan beri Sünni eksenli bir yapılanma içinde olduğu yaygın bir Alevi inancı olmayıp ciddi akademik tartışmalar içinde yaygınca karşılaşılan bir sav ve hatta kabuldür! Hatta bu kabule rapor da yer vermektedir. Şimdi neden bu kabul yalnızca Alevilere ihale edilivermektedir? Üstelik hem de Alevilerin Cumhuriyetin başından beri bu laiklikle pek de sorunlu olmadığı, bunu reddettiği iddiasıyla birlikte. Buna göre, yaygın Alevi söylemi hem devletin Sünni yapılanmasına dayalı laikliğinin farkındadır, hem de bundan şikayetçi değildir! Bu *yüksek düzeyli tutarlılığa* ne denilebilir ki!

Tutarlılık ya da tutarsızlık metin yazarının birincil düzeyde önemsediği bir sorun değildir: Önemli olan Sünni ve Alevi kesimlerin ortak düşmanlıklar ekseninde bir araya getirilmesidir; ortak baş düşman da "Türk laikliğinden" başka bir şey değildir. Bu bağlamda rapor, Alevileri bu düşmana karşı güç yığmaya çağırmaktadır. Üstelik Aleviler Sünnilerle aynı düşmanlık ekseninde buluşmazlarsa, bunun sonu hiç de iyi olmayacak, toplumsal barış sağlanamayacaktır: "Laiklik uygulamaları, en azından başlangıç etapları açısından her zaman din alanının kamusal görünürlüğünü dikkate almak ve gözetlemek üzere inşa edilmiştir. Bunun söz konusu dönemler için anlaşılabilir yönleri olmakla birlikte bugün erişilen dünya bilgisiyle aynı duyarlılığın sürdürülmesinde ısrar etmek toplumsal barış için hiç de uygun bir tercih olmayacaktır." Metin yazarı, laikliğin baştan

bugüne aynı esaslar üzerinde yükseldiğini, kendi beyanı hilafına, iddia etmektedir. Cümlenin sonu, ancak bu süreklilik çerçevesinde anlamlı olmaktadır. Oysa Cumhuriyet'in tek parti dönemi laiklik uygulamalarıyla, çok partili sürecin başlamasıyla ortaya çıkan uygulamalar, nihayet 1970'li yılların uygulamaları ve kritik dönemeç olarak 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinin yeniden yapılandırdığı laiklik uygulamaları kesinlikle aynı esaslar üzerinde yükselmemekte, aynı hedeflere yönelmemektedir. Çünkü basit bir gözlem bile, ilgili dönemlerde ne devletin ne de dinin aynı kalmadığını göstermeye yetmektedir. Ama bu basit gözlem raportör nezdinde hiçtir! Çünkü yukarı belirtilen amaç bunu gerektirmektedir.

Açık hedef, Alevilerin sorunları üzerinden Sünni dinsel algının ve kendisini biricik ilan eden bir pratiğin zaten fersah fersah genişlemiş özgürlük alanını berkitmektir. Bu bağlamda Sünnilik de tümüyle yekpareymiş gibi sunulmakta ve bu yekparelik aynı zamanda Alevi taleplerinin karşısında, hiçbir somut veriye dayanmadan, bir itiraz duvarı olarak yükseltilmektedir. Rapora göre "ideal laiklik normları içinde [Diyanet'in] lağvedilmesine ilişkin öneriler, özellikle Alevilerden gelen bu yöndeki talepler Sünniler tarafından hiçbir şekilde kabul edilmemekte, hatta makul de görülmemektedir." Oysa aynı raporun aynı ana bölümünde, daha biraz önce kimi Sünni dindarların da Diyanet'in kaldırılmasını talep ettiği saptanmıştı. Şimdi bu unutulmuş, Sünnilik yekpare bir engel olarak Aleviliğin karşısına dikilivermiştir. Yine yüksek düzeyli bir tutarlılık örneğiyle karşı karşıya olmalıyız. Yazar, tümüyle keyfe keder bir biçimde dilediğinde toplulukları dilediği gibi inşa edip dağıttığı gibi, aynı biçimde tarihle de dilediğince oynamakta ve hiçbir açıklama yapmadan, arkasını dönüp gitmektedir.

Buna göre, yazar Alevileri önce Cumhuriyet'le kristalize olan laikliğe karşı yığabilmek için, Cumhuriyet'in aslında Os-

manlı'dan devraldığı mirası hiç de gözden geçirmediğini, yani Alevilerin durumunda pek de değişiklik olmadığını öne sürmektedir. Hemen ardından Osmanlı'nın millet sisteminin din eksenli olduğu, dinler arasında bir hiyerarşi bulunduğu da belirtilmektedir. " Bu sistematik içinde Aleviler, genel İslam toplumunun bir parçası olarak görülmekle beraber yine de bu halleriyle, tarih boyunca Osmanlı Devleti'nin diğer dinlere tanıdığı kayda değer imtiyazlara sahip oldukları söylenemez." Bu ve benzeri saptamaların neresini nasıl düzeltmeli? Sondan başlarsak, eğer Aleviler Osmanlı sistemi içinde genel İslam toplumunun bir parçası sayılıyorsa, neden diğer dinlere tanınan kayda değer imtiyazlar karşılaştırma noktası olarak ileri sürülmektedir? Aleviler İslam içinde sayılmıyor muydu ki? Yani Osmanlı'da Aleviler açıkça İslam dışı sayılıyor olmasın? Tam da bu yüzden raportör birden diğer dinlere tanınan imtiyazları gündeme getiriyor olmasın? Yani özetle, bir gerçeğin nihayet ifşasıyla mı karşı karşıyayız? İkincisi; eğer Osmanlı sistemi içinde hiyerarşik bir diziliş varsa, İslam'ın bir parçası olduğu iddia edilen Aleviler neden bu hiyerarşi içinde düşük seviyelidir acaba? Devamla, madem tarihten Cumhuriyet'e böyle bir miras var, Aleviler hep düşük hiyerarşik mevkilerde tutuluyor, bunun somut negatif ayrımcılıklar için bereketli bir siyasal ve toplumsal yatak olduğunun açık itirafı değil midir bu? Öyleyse biraz önce neden bütün ayrımcılık olayları iddia derekesine indirilivermiştir?

Bunun altında yatan temel neden, raporun, devletin bir problem olarak konulmasını özellikle ve kesinlikle engellemeye dönük tavrıdır. İster Osmanlı Devleti söz konusu olsun, ister ulus devlet (ulus devletin sahip olduğu iddia ve kabul edilen laik niteliği bir yana) kesinlikle Alevilerin sözüm ona sunduğunun aksine, devlet sorun olarak gündeme getirilmemelidir. Örneğin, bu refleks doğrultusunda Alevilerin geleneksel yapısının

parçalanması tümüyle apolitik/depolitik bir sürecin ürünüymüş gibi gösterilmekte, yaygın kabullere sığınılmakla yetinilmektedir; modernleşme, pozitivizme teslimiyet, küreselleşme gibi ve sanki tüm bunlar aynı anda politik bir içeriğe sahip değilmiş gibi ve en nihayetinde tüm bunlar özel olarak devletten azadeymiş gibi. Oysa Alevi köylerinde ve merkezlerinde gerçekleştirilen, 1834'te Hacı Bektaş Dergahı'na yaptırılan cami örneği gibi, zorla cami uygulamaları tam da modernleşen devletin işaretlerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla Alevilerin geleneksel yapısı çözüldüyse eğer, bunu çözen devletten ari, nesebi gayri sahih bir modernlik değil, tam da devletle malul bir modernliktir; raportör devleti ne kadar sorunsal alanından çıkarmaya çalışırsa çalışsın!

Devleti sorunsal alanından çıkarmak için raportör özellikle bu bölümde sıklıkla taraflar olarak devlet ve hükümet ile Alevileri saymak yerine, Aleviler ve Sünnileri göstermekte ve sanki temel sorun onlar arasındaymış gibi, Alevileri ve Sünnileri "her şeyden önce birbirlerinin fiili durumlarını yakından gözlemleyecek bir şekilde yeni bir takım çabalar sarf etmeye" çağırmaktadır. Raportörün bu bölümde öneri diye sunduğu şeylerden biridir bu. Burada amaç toplumsal bütünleşmeyi sağlamak olarak sunulmaktadır. Ancak raportörün buna ilişkin bir saptaması da son derece manidardır: "Esasen toplumsal bütünleşmeye ilişkin düzenlemeler yapılmadan yasalarda bir değişiklik yapmanın da kayda değer bir etkisi olmayacaktır." Yani raportör bu bağlamda esaslı herhangi bir yasal değişikliği kesinlikle öngörmemektedir; bunun yerine "düzenlemeler" denilen bir şey önerilmektedir, ama nedir bu düzenlemeler, bilmiyoruz. Ayrıca bir siyasal iradenin düzenlemeleri kendini hukuksal mevzuatın belirli formlarıyla gösterdiğine göre ve yazar *yasalar* diyerek esasta bu mevzuatta yapılacak değişikliği ikincilleştirdiğine göre, ne tür bir düzenlemeden söz edildiğini anlamak mümkün değildir.

Raportörün bu bölümde yasal-hukuksal mevzuatla ilgili olarak gündeme getirdiği tek dişe dokunur şey, bütünleşme adına "kimi Alevi köy ve mahallelerine konulan örseleyici isimlerin iptali"dir. Alevilerin oturduğu bir mahalleye ya da sokağa özellikle ve kasten *Çaldıran* ya da *Yavuz Sultan Selim* ya da *Ebussuud Efendi* gibi isimler vermek her ne kadar Alevileri örselemenin ötesinde bir mahiyet taşıyorsa da, raportörün genel hattı gözetildiğinde, buna da şükür demekten başka yol kalmamaktadır. Mevzuat bağlamında raportörün bir diğer önerisi Aleviler için kutsal olan Aşura gününün (10 Muharrem) resmi tatil yapılmasıdır ki bu Alevilerin öncelikli ve hayati taleplerinden biri değildir, çünkü Alevilerin yas pratiği Şiilik gibi olmadığı için, esasen özel bir tatil gününü de gerektirmemektedir! Ancak bu tatil ilanı yine de Aleviler de dahil olmak üzere tüm Şia bakımından bir jest olarak okunmaya açıktır.

Bu bölümün sonunda rapor çok önemli bir talebi kaşla göz arasında hiçleştirivermiştir: Hacı Bektaş Dergahı'nın durumu! Buna göre, raportörün önerisi "Aleviler arasında yüksek düzeyde sembolik değere haiz Hacı Bektaş ilçesinin misyonuna uygun bir şekilde ihya edilmesi ve yine burada aynı adlı bir üniversite açılması"dır. Oysa biliyoruz ki Aleviler arasında yüksek düzeyde öneme haiz olan Hacı Bektaş ilçesi değil, Hacı Bektaş Dergahı'dır. İlçeye değer katan, dergahın kendisidir, yani Alevilerin Hacı Bektaş ilçesine verdikleri önem, dergahın onlar için taşıdığı değerle dolayımlanmıştır. Dergah Şavşat'ta olsaydı, önemli olan da Şavşat olacaktı! İhya sözünün yerindeliği bir yana, asıl talep dergahın sahiplerine, Alevilere verilmesidir. Raporun dergahın durumu ile ilçenin konumunu birbirinin yerine geçirmesinin nedeni bir sonraki bölümde anlaşılmaktadır. Metin yazarı, dergahın durumunu, yine hedef aldığı laikliğe karşı Alevileri yönlendirmek ve onun hem en önemli simgesi, hem en önemli dayanaklarından saydığı Devrim Kanunları ile Alevileri,

Sünnilik ve Sünniler lehine, kafa kafaya çarpıştırmak için kullanmak arzusundadır. Ayrıca zaten Dergah da Alevilerin değildir! Bunu biz söylemiyoruz, rapor söylüyor, göreceğiz.

Bu gerçekleşene değin, yani Aleviler laiklik ve Devrim Kanunları'na karşı Sünnilikle ittifak yapana değin, raporun Alevilere vaat ettiği tek şey, uğradıkları ayrımcılıkla alay eden soğukkanlı ve akademik olduğu imasına sarılan içeriksiz bir dil ve yukarıda örneğini verdiğimiz bütün ayrımcı ifadelerin sahipleri mevcut iktidarın ve iktidar partisinin en önemli aktörleriyken, hala ve yine alay eder gibi, bu aktörlere atfedilen niyet ve kararlılık beyanıdır: "Devlet aygıtının yeniden yapılandırılması ve vatandaşlık haklarının demokratik teamüller içinde karşılanması konusunda şimdiye kadar atılan adımların yetersiz olduğu iddia edilse bile, bu *yöndeki niyet ve kararlılığın tartışma götürmeyecek kadar açık olduğu* göz ardı edilemez." (Vurgular bize ait.) Biz de tüm kalbimizle buna katılıyoruz! Ülkenin iktidar partisi kökenli Cumhurbaşkanı, iktidar partisinin başı ve başbakanı, iktidar partisinden başkentin büyükşehir belediye başkanının ifadeleri ortadayken Alevilerin "vatandaşlık haklarının demokratik teamüller içinde karşılanması konusunda niyet ve kararlılığa" *inanıyoruz!* Öylesine inanıyoruz ki dergahın gerçek sahiplerine verilmesinin doğru olacağı sözünü duymak istiyoruz. Önce hak teslim edilsin, sonra engeller sıralansın istiyoruz! Ama bunun bedeli olarak Alevilere önerilen tek şey var: Laikliğe ve Devrim Kanunları'na karşı savaş!

II.
YERİN "BU YER" DEĞİLDİR

Rapor, çözüm önerileriyle ilgili ana bölümünde ikili bir tutumla karşımıza çıkmaktadır: Bir yandan Alevilerin taleplerinin karşılanabilmesi için Alevilik ve Aleviler laikliğe ve Devrim Kanun-

ları'na karşı Sünnilerle ve Sünnilikle güç birliğine ve savaşa çağırılırken, aynı anda Alevilerin böylesi bir savaşta Sünni ittifaka katılsalar bile, hiçbir koşulda kendine has dini bir yönseme olarak, en az Sünnilik kadar, dini nitelik taşımaya hakkı olduğunun kabul edilmeyeceği, en fazlasından genel İslam başlığı altında bir yol, bir erkan, bir tarikat konumunda tutulmaya razı olması gerektiği açıkça belirtilmektedir.

Bu ikili yapı kendisini iki ayrı örnek üzerinde somut olarak gösterir. İlki, Hacı Bektaş Dergahı üzerinden yürütülen tartışmadır ki tümüyle ve özel olarak siyasal bir tartışmadır; ikincisi ise cemevleri ve dedelik üzerinden yürüyen tartışmadır ve öncelikle, özellikle devletin ve genel olarak muktedirlerin siyasal araç gereçlerle, Aleviliği teolojik olarak şekillendirmesine dönüktür; bu müdahale arzusunun gücü ve yoğunluğu zaten Aleviliğin asla ama asla teolojik bir özgünlük olarak kabul edilmeyeceğini göstermektedir. Alevilik teolojik bir özgünlük olarak kabul edilmeyince, elbette Aleviliğin ve Alevilerin toplumsal ve siyasal planda uğradıkları ayrımcılık örnekleri ve özellikle yıllardır onlara yaşatılan katliamlar Alevilikle ilgisiz bir biçimde, niteliği belirsiz ve asla belli olmayacak karanlık odaklara, provokatörlere, gizli örgütlenmelere bağlanacak, neden olarak da Alevi olmak dışında her şey işaret edilecektir. Aynı şekilde bu bağlamda, daha da ileri gidilecek, hatta Alevilerin de katliam yaptığı iddia ya da ima edilecektir. Tüm bunlar ne yazık ki bu raporda, sözüm ona iyi niyet beyan eden bu raporda, bütün haşmetiyle karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede, bu bölümde öncelikle bu üç sorunu ele alacağız. Çünkü bu üç sorun muktedirlerin Alevilerin siyasal ve toplumsal planda yaşadıkları sorunları nasıl kavradıklarını ve gerçekte "dertlerinin" ne olduğunu açık seçik bir biçimde göstermektedir. Bu başlıklar, nihai raporda "Anayasal ve Hukuksal Konular" başlığını taşıyan 4.4. kesim, "Cemevleri, İnanç Rehber-

leri ve Yeniden Yapılanma" başlığını taşıyan 4.7. kesim ve nihayet "Madımak Olayı" başlığını taşıyan 4.8. kesimdir. Raporun, 4.5. kesimi olan "Diyanet İşleri Başkanlığı" bölümü ile 4.6. kesimi olan "Din Eğitimi ve Öğretimi" bölümünü sona bırakacağız. Çünkü bu iki kesim, özel olarak Alevilik ve Alevilerle ilgili değildir ve özel olarak Alevilikle ilgili bir raporda tartışılması bile bizce belirli bir zihniyetin ve siyasal tavrın göstergesidir. Bu iki mesele toplumun tümünün meselesidir; Alevilerin değil. Bu nedenle bunları sona bırakacağız.

Haydi Aleviler "Savaşa"!

Alevileri laikliğe ve Devrim Kanunları'na karşı savaşa çağıran rapor bunun için Hacı Bektaş Dergahı'nı kullanmaktadır. Buna göre, "sorunun çözümlenebilmesinin [çözülmesinin demek istiyordur, umarız] de ilgili Kanun'u [Tekke ve Zaviyeler Kanunu kastediliyor] doğrudan ele almayı gerektirdiği üzerinde pek fazla düşünülmemektedir." Gerçi düşünülse de bu da raportöre yetmeyecektir. Çünkü "Dergah'ın Alevilere devri sosyolojik bir yapılanmanın ötesinde yurttaşlık vurgusu içinde hiçbir özerklik ifade etmeyen bir gruba terki, anayasal sistemin toptan gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır." Peki, 'geçirelim mi o zaman' diye sorulduğunda, raporda anayasal sistemin toptan gözden geçirilmesini ima eden tek bir satıra bile rastlanmadığına tanık olunur. Onun yerine hedef tahtasına konulan tek şey 1925 tarihli 677 sayılı Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile diğer Devrim Kanunlar'ıdır. Örneğin anayasayı ve buna bağlı tüm mevzuatı dinsizleştirme konusunda muktedirlerin hiçbir eğilimi, hiçbir arzusu yoktur, ama söz konusu olan dergahın devri olunca, Alevilere karşı adeta "el yükseltilmektedir"; Aleviler bu "resti" çoktan gördüğü halde!

Raportör durumu öylesine abartmakta ve çarpıtmaktadır ki Alevi sorununun Devrim Kanunları müzakere edilmeden herhangi bir çerçevede çözüme kavuşturulabileceğini bile düşünememektedir. Buna göre: "Alevi sorununun hangi çerçevede çözüme kavuşturulacağı konusu İnkılap Kanunları dikkate alınmadan ya da göz ardı edilerek belirlenemez. Bununla birlikte Anayasa'da söz konusu kanunların müzakeresine bile izin verilmemektedir." Raportörün Alevilere engel olarak gösterdiği kanunlara bizzat kendi raporunda yer verdiği kadarıyla bakıldığında, tam bir komedi ortaya çıkar.

Devrim Kanunları olarak bilinen bu kanunları kısaca sıralayalım: a. 1928 tarihli Türk harflerinin kabulü, (eğer bambaşka bir derdiniz yoksa ve Latin abecesini *dinen gavurluk* saymıyorsanız, Alevilik sorunuyla uzak ara ilgisizdir). b. Yine 1928 tarihli Arap rakam dizgesi yerine uluslararası olduğu kabul edilen rakam dizgesinin kabulü (eğer Arap rakam dizgesinden çıkmayı kafirlik ya da dinden çıkma saymıyorsanız, dinle ilgisiz bir başka kanun daha ki bu anlamda Alevilerin sorunlarıyla da ilgisiz). c. 1926 tarihli Medeni kanunun kabulü (Alevilerin bu kanunla da hiçbir derdi yoktur; örneğin nikah akdinin kim tarafından kıyılacağı Aleviliğin hayati sorunu değildir, çünkü onun *şeriat* algısında ve tarihsel pratiğinde buna yer yoktur; bu Sünnilerin problemi olabilir ki Alevilerin sorunlarının çözümüyle en ufak bir ilgisi de yoktur). ç. H.1342 tarihli şapka kanunu (Alevilerin sorunlarıyla ilgisiz olduğunu belirtmeye gerek var mı?). d. 1934 tarihli bazı unvanların kaldırılmasına dair kanun; efendi, bey gibi (yine Alevilerin sorunlarıyla en ufak bir ilgisi yok). e. 1934 tarihli bazı kisvelerin giyilemeyeceğine ilişkin kanun; yine Alevilerle ilgisiz. f. H.1340 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ki Alevilerin sorunlarıyla tümüyle ilgisiz ve son kanun: H.1341 tarihli 677 sayılı Tekke ve Zaviyeler Kanunu.

İşte Alevilerin önüne engel olarak çıkarılan kanun bu son kanundur, ama bu sözde engeli aşmak için raporun önerdiği şey, tüm Devrim Kanunları'na karşı Alevilerin harekete geçmesidir! Tüm Devrim Kanunları Sünniliğin gündelik hayatla ilişki kurma biçimlerine müdahale etmekte ve Sünni dindarlığın belirli biçimlerinin kamusal hakimiyetini kırmaya yönelmektedir. Bu hakimiyetin kırılması başka dinlerin, başka dinsel yönsemelerin ve en temelde dinsizliğin özgürleştirilebilmesi için zaten temel koşuldur! Dolayısıyla Sünni dindarlığın belirli biçiminin tüm kamusal alanı ele geçirsin diye serbest bırakılmasını özgürlük adı altında Alevilere pazarlamaya çalışmak kurnaz bir tüccarlık örneği değilse, Alevilerin bir koyun sürüsü gibi mezbahaya kendi ayaklarıyla gitmeye çağrılması demektir.

Gelelim ilgili olduğu savunulan tek kanuna, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'na... Öncelikle bu kanun doğrudan tarikatları ilgilendirmektedir. Alevilik bir tarikat değildir; kendi içinde Bektaşilik tarikatını barındırsa bile. Aleviliğin sorunları önünde bu kanunu engel olarak görmek demek en başta bir bütün olarak Aleviliği tarikat mertebesine indirgemek demektir ki bu hiçbir düzeyde doğru olmadığı gibi, kabul de edilemez. İkincisi; Aleviliğin bir kolu bu kanundan yana muzdarip olsa da, dergahın faaliyete geçmesi ile asıl sahiplerine devri arasında bir düzey farkı vardır. Kanun, dergahın faaliyete geçirilmesini yasaklamaktadır; sahiplerine devredilemeyeceğini söyleyen bir hükmü yoktur. Kanunda Dergah'ın mülkiyetine ait hiçbir ifade yoktur ve zaten biraz da bu yüzden Dergah on yıllarca kaderine terk edilmemiş midir? Aleviler şimdi zaten sahibi oldukları şeyi geri istiyorlar. Burada Alevilerin ne yapacağı da Alevileri ilgilendirir. Eğer Aleviler burada ilgili kanuna aykırı bir şey yaparlarsa, o zaman devletin devreye girmesini de elbette kabul edeceklerdir, ama ilk adım, öncelikle Dergah'ın devrinin gerçekleştirilmesidir! Bunun için ilk adım, neyin üzerinde konuşulduğunun

açıkça ortaya konulmasıdır. Sahi, Dergah denildiğinde neden söz edilmektedir? Raportör ustalıkla bu sorunu geçiştirivermiştir.

Oysa bizler çalıştay süreci içinde iktidara sunduğumuz raporda (*Kırmızı Kitap*) öncelikle bu soruya eğilmiş ve özetle şöyle demiştik:

"Ancak öncelikle mevcut durumdaki karışıklık giderilmelidir. Buna göre, dergaha sonradan eklenen, 1826 büyük Yeniçeri kıyımı ve bunu takip eden büyük Alevi-Bektaşi kovuşturmasının ve kıyımının ürünü olan 1834 tarihli cami müze statüsü dışında tutulmakta ve dileyenler ücret ödemeden burada ibadet edebilmektedirler. Alevilikte ibadet yeri olarak cami kabul edilmediğinden, gerçekte caminin ücretsiz olarak ibadete açık ama dergahın ücretli olarak yalnızca ziyarete açık tutulması başlı başına bir sorundur ve derhal çözülmelidir.

Öncelikle bu cami, Aleviler açısından büyük bir katliamın işareti olarak dergaha eklenmiştir ve orada varlığını sürdürmektedir. Yanıtlanması gereken soru şudur: Bu cami dergahın bütünlüğü içinde midir? Eğer, katliam nişanı olarak görülmüyor, dergahın bir parçası olarak görülüyorsa, yani dergah bir bütün olarak ele alınıyorsa bu cami de mevcut müze statüsünün kapsamı içinde demektir ki bu durumda bu camiye de ücretli giriş mümkün olabilmeli, cami yalnızca ziyarete açılmalı ve ibadete kapatılmalıdır. Laik olduğu ve inançlar karşısında mesafeli olduğu kabul edilen bir devlette kurumsal ve yasal bir örneklik esastır. Yasanın soyutluğu ilkesi bunu şart koşar.

Dergahın bütünlüklü olduğu kabulü altında, caminin ibadete açık tutulması dergahı ibadete kapatan yasanın amir hükmü gereğince ise (yasada, kapatılanlar bahis konusu yapılarak "bunlardan mevzu usulü dahilinde halen cami veya mescit olarak kullanılanlar ipka edilir" (yerinde bırakılır) denilmektedir.)

bu durumda cami ile dergah bir bütün olarak tasarlandığına göre, bu bütünlük derhal ibadete açılmalıdır.

Tersine, dergah bütünlüklü olarak görülmüyorsa, cami ayrı olarak değerlendiriliyorsa, bu durumda caminin dergah içinden geçişi kapatılmalı, camiye dergah dışından erişim sağlanmalıdır.

Bizler, hukuk devletinin gereği olarak eşitlik adına yapılması gereken soyut düzenlemeler adına hiç kimsenin ibadetini engellemek gibi bir talebe sahip değiliz. Ancak, aynı şekilde, hiçbir siyasal iradenin de belirli bir ibadeti Alevilere dayatarak, Alevilerin kendi ibadet yerlerini ve biçimlerini yasaklamasını da kabul edemeyiz.

Bu durumda ilkesel olarak yapılması gereken şey, dergahın, halen Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde bulunan mülkiyetiyle birlikte, bir bütün olarak derhal Alevilere, gerçek sahiplerine geri verilmesi ve ibadete açılmasının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Aynı şekilde bugün çeşitli müzelere dağılmış halde bulunan dergaha ait tüm eşyalar ve elde kalmış, yağmalanmaktan kurtulmuş külliyat da dergahla birlikte Alevilere devredilmelidir. Dergahın kurumsal düzeyde devir-teslim işlemlerinin nasıl yapılacağı ayrı bir düzenleme konusu olmalıdır ve bu düzenleme hazırlıkları tümüyle Alevilerden, Alevi örgütlerinden ve temsilcilerinden oluşan bir teknik komite tarafından yürütülmelidir."

Fakat nihai rapor çalıştay sürecinden öylesine bağımsız bir biçimde üretilmiştir ki neyin üzerinde konuşulduğuna ilişkin en küçük bir değinide bulunmadığı gibi, ikinci adımı atmayı da reddetmektedir. İlk adım neyin üzerinde konuştuğumuz ise, ikinci adım bu Dergah'ın kime ait olduğudur. Raportör, açık yüreklilikle ve çırılçıplak bir gerçek olarak buranın Alevilere ait olduğunu asla kabul etmemektedir. Buna göre, "öte yandan bu dergahın artık Alevilere mi yoksa lağvedildiği tarihe kadar bu

mekanı kullanan Bektaşilere mi ait olduğu konusunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Çalıştaylarda da gözlendiği gibi Alevi ve Bektaşiler arasındaki ihtilaflar, sıradan görüş ayrılıklarının çok daha ilerisine gitmektedir." Daha önce de değindiğimiz gibi rapor, Bektaşileri Alevilik içinde saymamaktadır. Burada bir kez daha bunu yinelemektedir ki Bektaşilere aitse dergah, Alevilere ait değildir, ya da tersi de doğru. Ama o zaman şu sorunun yanıtını merak ediyor insan: Bektaşiler Alevi değilse neden Alevi çalıştaylarına davet ettiniz? Örneğin Caferiler de Şia içinde olduğu halde onları davet etmediniz? Bektaşileri neden ettiniz? Yok, Aleviyse, Alevilik Bektaşiliği de kapsayan genel bir adlandırma ise, Bektaşilere ait olması demek, zaten Alevilere ait olması demektir! Sonuç olarak ikinci adımda kabul edilmesi gereken şey, dergahın sahibinin Aleviler olduğudur. Ama elbette bunun için öncelikle Bektaşilerin Alevi olarak kabul edilmesi ya da tüm çalıştay süreçlerinden tasfiyesi gerekir.

Gelelim raporun atmayı reddettiği üçüncü adıma: Dergahın bugünkü koşullar içinde kime devredileceği meselesine. Bu tümüyle Aleviler içi bir tartışma konusudur. Devlet bu konuda ancak bir kolaylaştırıcı rolü üstlenebilir; o da bizzat Aleviler tarafından talep edilirse. İşin püf noktası devletin bunu devretmeye hazır olması, bu yönde irade beyan etmesidir. Ama rapor, bu yönde bir irade beyan etmemek için bin dereden su getirmektedir.

Ve nihayet son adım da, eğer devredilirse, dergahın nasıl işlevsel kılınacağıdır. Raporun diliyle söylersek: " Bu mekanların Alevilere devri söz konusu olsa bile söz konusu yapıların dergah statüsü üzerinden birer tasavvufi merkez olarak nasıl yapılandırılacağı da henüz bir açıklık kazanmamıştır. (...) Sorun, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'yla birlikte lağvedilen geleneksel yapılara mı dönüleceği yoksa tarihsel kurumlardan tekmil bir kopuş mu gerçekleştirileceği noktasında kilitlenmiş durumda-

dır." Bu saptama karşısında tek bir şey söylenebilir: 'Ey rapor ve ey raporun muktedirleri! Aleviliğin kendi içsel yönelimlerinin seyri ve *derdi* niçin sizin derdiniz oluverdi? 'Tarihsel yapılardan tekmil bir kopuş' olsa ne gam, 'geleneksel yapılara dönülse', sizin için niye ve nasıl gam? Siz, kendi üstünüze düşen görevi yerine getirin: Yani dergahı sahiplerine devredin! Bırakın, sahipleri dergahı isterse *düğün salonu olarak* "işletsin", size ne?'

Raporun ilerleyen kısmına bakıldığında muktedirlerin neden bununla ilgilendiği ve "dertlendiği" açık olarak ortaya çıkmaktadır: Onlar esasen bir bütün olarak teolojik düzeyde Aleviliği yeniden inşa etmenin peşindedir. O yüzden dergahın statüsü ve nasıl kullanılacağı doğrudan kendilerini ilgilendirmektedir.

Raporun, dergaha ilişkin üzerine düşen asli yükü atmak için su getirdiği derelerden biri de hep yinelenen ve artık bayat bir sakıza dönmüş bir argümandır ki çalıştay süreciyle bunun hiçbir ilgisinin olmadığını sağır sultan bilmektedir: "Dergah'ın gerçek amacına uygun bir şekilde hizmete açılması [dikkat edilirse, *devri* asla gündeme getirilmeden doğrudan gerçek amacı olduğu iddia edilen ve kendilerinin tasavvur ettiği doğrultuda hayali bir amaçla hizmete açılması gündeme getiriliyor] diğer benzer mekanların da aynı şekilde kullanıma açılmasını gerektirir. [Bizse diyoruz ki devir ile kullanım arasında bir mesafe vardır ve bunlar asla özdeş kılınamaz.] Alevi vatandaşların din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde dile getirdikleri sorunların çözümü Alevi olmayan vatandaşlar için de hak doğuracaktır." Doğursun, elbette doğursun; meğerki Aleviler gibi ayrımcılığa uğruyorlar, onlar için de doğursun, ama hele biraz sorgulamakta yarar var:

Burada açıkça bir yandan Alevilerin sorunları üzerinden Sünnilerin özgürlük alanları genişletilmeye çalışılırken, aynı zamanda Sünnilerin özgürlük alanlarının genişlemesinin Alevi-

ler için tehdit anlamına geldiğini bildiklerinden bir taşla iki kuş vurulmakta, kestirmeden söylenirse şöyle denmektedir: 'Siz dergahı talep ederseniz, Sünniler de diğerlerini eder'.

Aslında artık bu konuyu daha farklı bir boyuttan tarihçilerin dikkatine sunmanın ve tekke ve dergahlar üzerinden hak sahipliğini tartışmanın zamanı gelmiştir. Bugün Sünnilerin sahibi olduklarını iddia ettikleri tekke ve dergahların hemen çoğunun kökte Alevi topluluklara ait olup olmadığı kanıtlanmaya çağrılmalıdır! Esasen tekke ya da dergahın tesisinden itibaren Sünnilere ait olduğu tarihsel bir doğruluk ve açıklıkta ortaya konanlar da sahiplerine elbette iade edilmelidir, ama Sünniler tarafından bir biçimde ele geçirilmiş, el konulmuş, çeşitli araçlarla dönüştürülmüş ve bugün Sünni tekke ve dergah gibi sunulanların tümü de Alevilere terk edilmelidir!

Kaldı ki Aleviliğin kendi yapısını korumak, ritüellerini icra etmek için özel olarak tekke ve dergahlara gereksinimi yoktur. Tüm yeryüzü Alevilerin dergahıdır, buna şüphe yok; sorun tarihsel, siyasal ve teolojik bir gaspın açık ifadesi olan ve artık zulmün temsili haline gelmiş bir şeyi ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla Alevilerin tarihsel ve teolojik haklarını teslim etmek yerine, teslim ederek çözüm için ön engelleri aşmak yerine, aba altından sopa göstermek, çözümsüzlüğe duyulan arzunun, çözümün ancak muktedirlerce istenir olduğu haliyle kabulünün açık itirafıdır. Raporun asıl derdi, daha önceki kısımlarda da karşımıza çıktığı haliyle, ilk elde devletin kendisinin ve ikinci olarak da Sünniliğin örgütlenmiş bir formu olarak devletin kendisinin bir problem olarak ortaya konulmasının önünü kesmektir.

Bunun için rapor konuyu derhal Alevilerin devletle Sünnilik arasında kurmuş olduğu ilişkiye getirir. Buna göre, "Alevilerin, Sünnilerin belli başlı "kayıplarını" dikkate almaksızın devleti bir Sünni organizasyon olarak görmelerinin bilimsel bir temelini

bulmak kolay değildir." Belki bu kolay değildir, ama metin yazarının siyaset biliminden uzak ara habersizliğinin bilimsel temeli bizzat bu ifadesi olabilir. Şöyle ki bir devletin karakteri, kendisine o karakteri kazandıran toplumsal-siyasal kategorilerin kazançları doğrultusunda koşullanmaz; aksine kimileyin bir devletin karakteri, tam da o karakteri baki kılmak ve onu belirli bir biçimde beslemek üzere, onun arka planındaki topluluğun kayıpları sayesinde kristalize olur. Bu birinci nokta. Örnek vermek gerekirse, Bonapartist rejimlerin herhangi bir siyaset bilimi ders kitabında bulunabilecek özelliğine bakılabilir; Bonapartizm, karakteristik olarak bir burjuva rejimidir ve üstelik metin yazarının sandığının aksine "burjuvazinin tüm kayıplarına karşın ve birlikte!" Demek ki bu bal gibi de mümkünmüş. Yani Sünniliğin kayıplarının mevcudiyeti Türkiye Cumhuriyeti'nin Sünni yapılanmasının önünde bir engel değildir! İkincisi, Türkiye Cumhuriyeti Sünniliği belli bir biçimde kodlamış, işlevsel kılmış ve seferber etmiştir. Dolayısıyla kayba uğrayan Sünnilerle devletin seferber ettiği Sünniler ve Sünnilik bir ve aynı olmak zorunda olmadığına göre, Sünnilerin kaybına rağmen ve birlikte devlet yine de Sünni bir organizasyon olabilir! Ve üçüncüsü; eğer devletin Sünni bir organizasyon olduğu Alevilere hasredilen bir zandan ibaretse, Aleviler bu bakımdan mevcut Sünnilere karşı, devlet üzerinden bir su-i zanda bulunuyorlarsa, Sünnilere düşen bir görev vardır: Devletle aralarındaki mesafeyi bariz biçimde işaretlemek! Raporun zihniyeti de dahil, şimdiye değin, istisnai ve tikel örnekler dışında Sünni evrende bu mesafeyi titizlikle işaretleyen örgütsel formlara rastlanmamıştır. Ve dördüncüsü: Kuruluş sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yanda belli bir Sünniliği devletin ve ulusun yapı taşı, temel harcı olarak kullandığı ve bu anlamda siyasetin tam göbeğini Sünniliğe teslim ettiği, ama aynı anda Aleviliği bir bütün olarak hurafe babından sayıp göz ardı ettiği, orta malı bilgi düzeyindedir ki

bu bilgi bile devletin Sünni organizasyon olarak nitelenmesi için yeterlidir. Ancak bütün bunlar rapor yazarı için hiçbir değer taşımamaktadır. O ısrarla Alevileri Devrim Kanunları'yla mücadeleye çağırmakta ve hatta bu konuda Sünnileri de olumlu örnek olarak göstermektedir.

Bu bağlamda rapor şöyle konuşmaktadır: "Sünni gruplar ise bu kanunun [elbette Tekke ve Zaviyeler Kanunu] gözden geçirilmesi konusunda Aleviler kadar çekingen bir tavır sergilememişlerdir. [Zaten niye sergilesinler ki? Hegemonik güç her durumda kendileri olduğu sürece? Bu kanunun ortadan kalkmasıyla özgürlük alanları daha da genişleyeceğine göre.] Çalıştaylarda da gözlendiği üzere pek çok katılımcı, devletin bu yasağı kaldırmasını ve tüm inanç gruplarına niteliklerine bakılmaksızın eşitlikçi bir şekilde muamele yapılmasını savunmuştur."

Raportör açıkça Alevilerin eşitlikçi arzularını ve talepleri kötüye kullanmakta, bunu eşit olmayanların eşitliği olarak okumaktadır. Alevilerin eşitlikçi talepleri, Sünni dinselliğin koşulladığı toplum içinde ve Sünni bir organizasyon olarak devlet karşısında eşit yaşama talebidir. Sünniliğin örgütlü bir çoğunluk olarak devleti kontrol ve karakterize ettiği yerde eşitlik, soyut bir eşitliğe indirgenerek Sünnilerle Alevilerin eşitliği olarak okunamaz. Bu, Alevilerin eşitsiz konumlarının olduğu gibi devamından ibarettir. Bu, temelli bir zihniyet farkına işaret ediyor: Aleviler olarak bizler, Sünniler ve Sünnilik gibi bir siyasal örgütlenme içinde hegemon güç olmayı ve bu hegemonyanın başkaları üzerinde işlemesini ve bu hegemonya sayesinde Aleviliğe kaynak aktarılmasını kesinlikle talep etmiyoruz. Bizim istediğimiz, hiçbir dinsel yönsemenin, hiçbir dinin devlet katında hegemon ve koşullayıcı güç olarak örgütlenmemesi, devleti karakterize etmemesi, bir inanç topluluğunun ya da inançsız bir topluluğun eşit bir biçimde yaşayabilmesi için inançlarına ya da inançsızlığına atıf yapılmamasıdır!

Bu talep Sünnilerin ve Sünniliğin özgürlüğünü kısıtlama talebi olarak okunmaktadır. Açıkça beyan ediyoruz ki eğer Sünnilik devlet olarak örgütlenmişse, Sünnilik toplumu ve bir bütün olarak gündelik yaşamı ve bir bütün olarak siyasallığı domine eden ve ona referanslarını sağlayan ana kaynaksa, bizim eşitlik talebimiz öncelikle bu ana kaynağın sahip olduğu özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını koşullar! Sünniliğin hakim güç olarak siyasal örgütü karakterize ettiği yerde, "eşitlik, demokrasi ve kardeşlik" söylemi gerçekten de sözcüğün dümdüz anlamıyla nutuktan ibarettir!

Bu bağlamda bizler devleti, onun kurucu metni olarak anayasayı bir bütün olarak tartışmaya hazırız!

Ancak ne yazık çalıştay raporu hiç de buna hazır görünmemektedir. Öylesine hazır değildir ki metin yazarı demokrasi ile laiklik arasındaki ilişkiyi bile ters yüz ederek sorunu çarpıtmaktadır. Rapora göre, "kabul etmek gerekir ki laikliği kendi başına bizatihi bir değer olmaktan çok demokratik ve çoğulcu toplum dinamiklerinin zorunlu bir sonucu olarak kavramak evrensel kriterlere daha uygun bir tercih olacaktır." Oysa gerçek bambaşkadır: Demokratik ve çoğulcu bir toplumun önkoşulu laikliktir! Yoksa onların sonucu ya da çıktısı değil. Laiklik yoksa, zaten demokrasi yoktur, çoğulculuk hiç yoktur! Bu bakımdan laiklik rapor yazarının iddia ettiğinin aksine, "tüm gruplar için inanç hürriyetini" güvence altına alabilmek için, öncelikle inançsızların, hakim ya da çoğunluk inançlılarından ayrı inançlara sahip olanların inançlarını ve inançsızlıklarını güvence altına almaya yönelmek zorundadır. Bunun açık anlamı da devletin, kendini biricik dinsel hakikat ve aynı ölçüde çoğunluk olarak kuranın hegemonyasına, diğerlerini bastırmasına, ezmesine izin vermeyeceği, diğerlerinin inanç ya da inançsızlık hak ve özgürlüklerini hakim, çoğunluk ve siyasal olarak örgütlenmiş olanın dinsel özgürlüğüne feda edemeyeceği ve onun teolojik

özgürlüğü içinde tartılmasına göz yummayacağıdır! Çoğunluk, hakim ve siyasal olarak örgütlenmiş olanın dinsel özgürlüğünden söz edilemez! Dinsel özgürlük bundan mahrum olanlar için geçerli bir kavramdır.

Aksi halde bu, Roma İmparatorluğu'nda kölelerin özgürlük talebine karşı *patricilerin* (soylu köle sahiplerinin) özgürlük hakkından söz etmek kadar akıl dışıdır. 'Evet efendim, kölelerin özgürlük talep etme hakkı ve özgürlüğü tanınmalı ama madem ki eşit sayılıyoruz, o halde *patricilerin* de onları köleleştirme özgürlük ve hakkı tanınmalıdır!' Cümleyi şöyle kuralım: 'Alevilerin, Sünnilikçe koşullanan gündelik hayattan, Sünni karakterli devletten, biricik din olarak kendini dayatan Sünnilikten kaynaklanan her tür ayrımcılığın ortadan kalkmasına dönük talepte bulunma hakkı ve bu bağlamda özgürlük isteme hakkı vardır, ama Sünniler ve Sünni karakterli devletin ve Sünniliğin domine ettiği toplumun da Alevileri Sünnileştirme özgürlüğü ve hakkı vardır; madem ki bu iki grup eşittir!'

Raportör cümleyi tam da böyle kurmaktadır. Örnek mi? İşte: "Alevi ve Sünnilerin taleplerinde birbirlerinin öz çıkarlarını gözeten bir talepkarlığın daha da güçlendirilmesi gerekir." Hal böyle olunca " herhangi bir inanç grubunun belli başlı taleplerinin hiçbir engelle karşılaşmaksızın yerine getirilmesi için, açık, şeffaf ve her türlü siyasi komplikasyonlardan bağımsız bir laiklik anlayışını geçerli kılmak gerekir." Buna karşı söylenebilecek tek şey şudur: Bu zihniyetin yolu umarız ki bir gün Ortodoks olmayan bir dinsel algının hakimiyetindeki bir siyasal topluma düşe ve orada bu anlayışı savuna! Akademik vasıflılık iddiası altındaki bu anlayış; sosyolojinin, siyaset biliminin, ekonomi politiğin ve en önemlisi tarihin açıkça inkarından başka bir şey değildir. Bu yüzdendir ki rapor, örneğin tarafımızdan iktidara iletilen çalıştay raporunda yer verilen hukuksal mevzuattaki hiçbir soruna değinme gereği bile duymamakta, onları sorun ola-

rak dahi görmemektedir. Sorun, raportör ne diyorsa ondan ibarettir ve o da inkardan ibaret.

Ancak bu inkar, asıl cemevleri konusunda, Alevilerin teolojik gerçekliğinin inkarında doruğuna ulaşmaktadır.

Hane mi İbadetten, İbadet mi Haneden, Talip mi Dededen, Dede mi Talipten?

Cemevlerinin ibadethane olarak kabulü ya da reddi meselesi, bu raporda olduğu varsayılan hem hükümet iradesinin, hem derin Sünni refleksin *suçüstü* yakalandığı en önemli anlardan birini işaretlemektedir; hem de iki düzeyde birden. Esasen cemevleri sorunu cem sorunudur ve bu bağlamda da merkezinde dedeler yer aldığı için, kolaylıkla cemevlerinden dedelik meselesine geçiş yapılabilmektedir ki rapor tam da bunun kanıtıdır zaten. Bunu biraz sonra daha ayrıntılı olarak açacağız. Öncelikle raporda ve hükümetin iradesinde karşılaşılan kabul edilemez niyet beyanını ve açık itirafları görelim.

Buna göre, rapor ve raportör baştan beri, hükümetin Aleviliği tanımlamak gibi bir niyeti olmadığına tüm Alevileri ikna etmek için elinden geleni yapmaktadır. Ancak, tanımlamaktan farklı olarak, devletin de yurttaşlarının neye, nasıl inandığını bilme hakkı olduğuna ilişkin abartılı iddiaya da biraz önce zaten değinmiştik. Şimdi ilgili tartışmaları paranteze alarak rapora ve raportöre inandığımız, hatta hükümetin Aleviliği tanımlamak gibi bir niyeti olmadığına iman ettiğimiz kabulü altında, diyoruz ki 'Devletin yurttaşlarının ibadetlerini bilme hakkına sahip olduğundandır ki, biz de beyan ediyoruz; bizim ibadetimiz cemdir ve cem de cemevinde yapıldığı için ibadethanemiz de cemevidir." Cümleyi Aleviler olarak şöyle de kurabiliriz: "Hükümet olarak size cemin en kısa tanımını yapıyoruz: Cem Alevilerin ibadetidir". Hükümetin irade beyanına güvenmek

koşuluyla, Aleviler olarak yaptığımız bu tanım karşısında hükümete, raportöre ve rapora düşen tek şey, eğer gerçekten tanımlamak gibi bir niyetleri, istekleri yoksa yalnızca bilmekle sınırlı bir arzuları varsa, Aleviler olarak bizlerin cem için yaptığı tanımı kesinlikle kabul etmektir! Üstelik cemin bir ibadet olduğu biçimindeki tanımsal yaklaşım, meşrebi ne olursa olsun, bütün çeşitliliği içinde tüm Aleviler için geçerlidir!

Ancak tam bu noktada rapor, cemin ibadet olma vasfını kesinlikle reddetmektedir. Yani Alevilerin ceme ilişkin yaptığı tanımı kabul etmemektedir. Oysa beyan ne idi: 'Tanım yapmak istemiyoruz, bilmek istiyoruz'. Belli ki hükümet ve raportör aslında ancak kendi çıkarlarına uygun tanımları kabul etmeye hazırdır ve 'siz kendinizi tanımlayın, biz de kabul edelim' derken kastettikleri, 'siz kendinizi bizim istediğimiz gibi tanımlayın' imiş! Raporun cemevleriyle ilgili kısmında ya da tümünde cemin ibadet vasfı kesinlikle kabul görmemekte, hatta dini vasfı zan altında bırakılmaktadır ki bu da zaten hükümet iradesinin suçüstü yakalandığı ikinci noktadır.

Rapora göre, cem bırakalım ibadet olmayı, dini bile değildir. Bu haliyle kestirilebileceği gibi, elbette İslam bir din oldukça, İslam dışında bir pratiktir. İslam, en fazlasından buna hoşgörü gösterir ya da dilemezse de göstermez, ama her halükarda cemin dinsel sayılmamasından, din dışı, bu bağlamda İslam dışı sayılmasından kaynaklanmaktadır bu.

Bunu göstermek için cümlelere takla attırmaya gerek yoktur. Raporun ceme ilişkin ifadelerine bakmak yeterlidir. Rapora göre cem öncelikle "gelenekle" ilişkilidir. İkincisi, cemler "iletişim ortamıdırlar." Üçüncüsü, "inançsal bir etkinliktir"ler ama "toplumsal değerleri" vardır; asla teolojik değerleri zikredilmez, kabul edilmez. Belki de raportörün ve hükümetin Alevilikte toplumsallıkla dinsellik arasındaki ilişkinin nasıl inşa edildiğine ilişkin bir fikirleri yoktur ya da varsa eğer, bu ilişki kurma tarzı

onlar için kesinlikle kabul edilemez niteliktedir. Devam edelim, cem bir "toplantıdır". Bu toplantılarda "manevi ihtiyaçlar" giderilmektedir. Cem, merkezi bir "ritüeldir." Ama ritüel ibadet midir, buna ilişkin bir şey söylenmez raporda; ritüelin ayin olduğu açıktır da ayinle ibadet arasındaki mesafe özellikle karanlıkta bırakılır. Cem "ayindir."

Nihayet, raporun pek "öldürücü" saptamasına gelir sıra: "Şurası bir gerçek ki, günümüzde Aleviler kendi ritüellerini genel Müslüman kamuoyu gibi camilerde gerçekleştirmemekte, ayin-i cemlerini cem evlerinde yapmaktadırlar. Cemlerini ibadet olarak takdim ederken cemevlerini de ibadethane olarak görmektedirler. Bugün Aleviler arasında genel kabul gören bu yaklaşım cem evlerinde gerçekleştirilen ritüellerin Alevi ibadetlerinin esaslı bir parçası olduğunda oldukça kararlıdır. Oysa bu oldukça yeni bir durumdur."

Raportöre göre yeni olan durum nedir? Cemlerin yeni olmadığı, Alevilerin tarihsel seyri içinde hemen her aşamada görüldüğü izahtan varestedir. O halde? Yeni olan cemevleri mi? O da yeni değildir zaten. Cemevi cemin yapıldığı hanedir ve Alevilerin cemleri oldukça her zaman bir cemevleri de olmuştur. Kimi bölgelerde bu, sabit mekanlar olarak belirmiş, kimi bölgelerde cem, mekanı bizzat düzenleyerek cemevi haline getirmiştir. Ritüeller üzerine pek kafa yorduğu anlaşılan metin yazarının bir mekanın bizzat ritüel tarafından düzenlenerek dönüştürüldüğünü bilmemesi düşünülemeyeceğine göre? O halde ortada iddia edildiğinin aksine yeni hiçbir şey yoktur. Raporun yeni diyerek cemi ve cemevini zan altında bırakma girişimi kentsel süreçlerle ve modernlikle ilgilidir ki o da zaten yeni bir durum değil, bizzat cem tarafından koşullanan bir sürecin işaretidir. Raportör yazdığı satırların içeriksizliğinin farkında olmalı ki zaten topu hemen kendi dışındakilere atıvermektedir. "[Cemin ibadet ve cemevinin ibadethane olduğuna ilişkin] mevcut

kabullerin her türlü duygusallığın ötesinde nesnel bir yaklaşımla ve soğukkanlılıkla incelenmesi gerekir. Bu amaçla da teologlara, tarafların saygı duydukları bilim adamlarının görüşlerine duyulan ihtiyaç izahtan varestedir." Oysa izahtan vareste olan bizzat bu cümledeki inkarcılıktır. Öyle ki cümle *taraflardan* söz ediyor; cemevinin ibadethane, cemin ibadet olduğu konusunda tek bir taraf vardır; büyük Alevi topluluğu; başka taraf yoktur. Dolayısıyla *taraflar* diye işaret edilen eğer devlet ve özellikle Sünnilik ve Sünniler ise, ne zamandır belirli bir dini algının ibadet ve ibadethane yaklaşımını ona yabancı dini algıları ölçü olarak alıp tanımlıyoruz? Bu şuna benziyor: 'Sünni Müslümanların namaz ritüellerinin ibadet olup olmadığını Katoliklere sormaya ne dersiniz? Yahudilerin sinagogda eylediği ibadet midir? Ezidiler karar versin!' Alevilik ve Sünnilik, Sünnilik ile Katoliklik kadar kökten farklı iki ayrı dini yönsemedir; her ikisi de, Alevilik de Sünnilik de, genel İslam çatısı altında olsa da... Nasıl ki Katoliklik ile Protestanlık, aynı çatı altında, iki ayrı dini yönsemeyse, Saddukilik ve Ferisilik iki ayrı dinsel algıya karşılık geliyorsa...

Taraflar meselesi bir yana, bir topluluğun ibadetlerinin ibadet olup olmadığının sorulacağı teologlar kimlerdir acaba? Alevilerin teologları söz konusu olmadığına göre, bunun açık anlamı ilgili teologların Alevi olmadığıdır. Teolojinin temel yönsemesi ise ait olduğu dinsel evrenin dogmalarının kendi içinden tutarlılıkla örgütlenmesi ve doğrulanmasıdır. Yani istese de istemese de, bir topluluk için, bir başka evrene ait teologların teolog olarak saygı duyulanı olmaz! Bunun olabileceğini varsaymak, teologun ne olduğuyla ilgili metodolojik bir tartışmayı gerektirir. Gelelim bilim insanlarına... Bilim insanları herhangi bir topluluğun ritüellerinin ibadet vasfına karar verici mercii olarak kabul edilemez. Bunu kabul eden zihniyetin kendisinin bilimle mesafesi oldukça açık olmak zorundadır. Bilim insanları toplu-

luğun ibadet dediği şeyi ibadet olarak kabul eder ve anlamaya, çözümlemeye, alanla ilgili materyali toplamaya ve sunmaya çalışır, hepsi o. Ne zamandır toplulukların ibadetlerine bilim insanları karar vermektedir? Sahi, bir de devlet var: İbadetin ibadet olup olmadığına bir devletin memurları karar verecekse ve bu karar süreci rapor tarafından meşru ve hatta olağan görülüyorsa, bu mesele tartışmadan, üzerinde konuşmaktan bile varestedir! Bu zihniyetin dini zaten devletin dininden gayri bir şey değildir; yani bu zihniyet dinine ne ad verirse versin, aslındadevlet-memuru-dinindendir!

Görüldüğü gibi sorun, aslında cemevleriyle ilgili değil, cemle ilgilidir. Esasta ibadet olarak kabul edilmeyen cemdir; cemevinin ibadethane olarak kabul edilmemesi bununla ilgilidir. Zaten rapor bunu kabul etmeyeceğini açıkça belirtmektedir: "Cemevlerinin gerçekte ibadethane olup olmadığı, teolojik-dinsel kriterler içinde ele alındığında, Aleviliğin bilinen tarihi içinde genellikle tasavvufi-mistik bir seyir izlediğinden hareketle, mevcut yapısının bir ibadethane olarak görülmesine de izin vermediğini göstermektedir." Görüldüğü gibi, raportör çalıştay sürecinden tümüyle kopmuş, çalıştayların Alevilerini tümüyle inkar ederek Sünniliğin belirli bir biçimine teslim olmuştur.

Şimdi aynı yaklaşımı biz de namaza uyarlayabiliriz: Müslümanlığın tarihsel seyri izlendiğinde, tıpkı raportörün Aleviliğinkini izlediğini iddia etmesi gibi, caminin ya da genel olarak mescidin Müslümanların ibadethanesi olmadığı kolaylıkla söylenebilir. Hz. Muhammed ilk mescidi "birlikte namaz kılacağımız bir yer olsun" diyerek yaptırmış, onun üstünü de, diğer işler güçler yüzünden altı ay kapattıramamıştı. Mekanı pek önemseyip kapatmak isteyenleri de bundan daha önemli işler olduğunu söyleyerek savuşturmuştu. Önemli olan mescit değildi çünkü; yeryüzünün her yeri ibadethaneydi, mesele ibadethanede değil, ibadetteydi. Hz. Muhammed'in bu tavrı Alevili-

ğin teolojik çerçevesi içinde de kolaylıkla izlenebilir. Devamla şimdi soracağız: Namaz, belirli Müslüman gruplar için hangi teolojik-dinsel kriterlerle ibadet olarak kabul edilmiştir? Sayın raportör bu kriterleri söylerse belirli Müslümanlık biçimleri arasında kıyametin kopacağı da izahtan varestedir! Devamla, raportöre göre Alevilik tarihi içinde *tasavvufi-mistik* bir seyir izlediğinden, cem ibadet olarak sayılamazmış! Tasavvufi-mistik olan üzerine hangi referanslarla hareket edildiğini elbette bilmiyoruz, ama bir dinsel eğilimin *sıfatıyla* ibadeti arasında kurulan bu ters ilişkinin mantığını hiç bilmiyoruz. Ama daha da önemlisi, rapor yazarı tasavvufi-mistik hareketlerin bir örneği olarak, örneğin Bektaşiliği, Alevilik içinde saymadığı halde Bektaşiliği bu kez tüm Aleviliğin yerine geçiriveriyor! Bektaşilik bu yönlü bir seyir izler, doğrudur, ama bir bütün olarak Alevilik, tasavvufi-mistik bir hareketin adı değildir. Bu iddia hiçbir akademik-bilimsel ve tarihsel temele sahip olmayan belirli bir dinsel ideolojinin ürettiği ,modern mi modern bir zihniyet yanılsamasıdır, hepsi bu.

Toparlayalım: Cem rapora göre ibadet olmadığı için, cemevi de ibadethane değildir. Aleviler cemi ibadet saydığına göre, cemevini de ibadethane saymaktadırlar. Rapora göre: "Hiç kuşkusuz her dinin bazı "onsuz olmazsa olmaz" inanç ilkeleri, bir de yine ortak ibadet ilkeleri ve birlik simgeleri vardır. Bu bağlamda kilise Hıristiyanlar için, sinagog da Yahudiler için neyse cami ya da mescit de Müslümanlar için aynı simgesel anlama sahiptir." Bu durumda sonuç bellidir: Bir *dinin olmazsa olmazlarından* olarak, *Müslümanlığın olmazsa olmazlarından olarak* mescidi -mescit tek başına anlamlı olmadığından esasta uygulanagelen haliyle namazı- kabul etmeyen Aleviler, zaten Müslümanlık dışıdır, yani İslam dışıdır! Raporun dolaştırıp dolaştırıp söylediği budur işte! Eğer cem modern koşulların bir ürünü olsaydı bunu söyleyemezdik, ama bizzat rapor da itiraf ediyor ki hangi

andan beri Alevilikten söz ediliyorsa, o andan beri cem Alevilik için geçerlidir! Raporun aynı alıntı içinde, kilisenin Hıristiyanlık için bir ve aynı şey olduğu gibi tümüyle gerçek dışı bilgilerine değinmiyoruz bile. Örneğin raportör belli ki Lutheryenleri, Calvinistleri duymadığı gibi, Anabaptistlere gelememiş bile! Ancak bunca büyük boşluklarına karşın rapor, yukarıdan bir dille Alevilere akıl öğretmekten de vazgeçmemekte, Alevilerin "korunaklı teolojik açılımlara ağırlık vermeleri gerektiğini" söyleyebilmektedir.

Rapora göre, Alevilerin cemleri ibadet, cemevleri ibadethane olmasa da Sünniler Alevilerin "cem uygulamalarını" [açıkça bu terim kullanılmaktadır; *uygulama*] desteklemekte"lermiş. Hatta hatta Sünni katılımcılar, belli ki durumdan bir de vazife çıkarıp Alevilerin kendilerinden beklediği desteği, hem de "kendi inanç ve ritüelleri konusunda kendilerinden beklediği desteği" sunmakta geciktiklerini de belirtmişler. Acaba hangi Alevi topluluk kendi inanç ve ritüelleri konusunda Sünnilerin desteğine ihtiyaç duymuş ki? Açıkça Sünnileri Alevilerin "ağbisi" konumuna yükseltme girişiminin adı gibi durmaktadır bu. Sünniler –bu Sünniler her kimse– Alevilerin inanç ve ritüelleri konusunda destek vermek yerine, kendi inanç ve ritüellerinin uğradığı anlamsal boşalmayı çözümlemek ve anlamak üzerine mesai harcasalar, çok daha yerinde olacaktır! Ancak raportör aynı kanıda değildir. Ona göre "Sünni katılımcıların kaygı ve tereddütlerini de dikkate almak yerinde olacaktır." Bir topluluğun yürüttüğü bir ritüelin ibadet olup olmadığı bir başka topluluğu kaygıya sürüklüyorsa, bu, o ibadetin sahiplerinde değil, kaygıya düşen de bir sorun olduğunu gösterir ve ona dönük çözümler aranmalıdır; yani demek ki ülkemizin ciddi bir Sünnilik sorunu vardır! Var mıdır? Bilmiyoruz. Bilmiyoruz, çünkü raporda kaygılı ve tereddütlü olduğu belirtilen Sünnilerin kimler olduğuna dair hiçbir fikrimiz yoktur. Oysa biliyoruz ki Sünni ve ilahiyatçı olan

kimi akademik unvanlı kişiler cemin ibadet, cemevinin de ibadethane olduğunu, hiçbir kuşkuya yer vermeden kabul etmektedirler. Demek ki sorun Sünnilik ve Sünnilerde değil, kendisini büyük Sünni gövdenin yerine ikame etmeye çalışan zihniyettedir! Aleviliğin de zaten Sünnilik ve Sünnilikle bir "derdi" yoktur, kendisini onun yerine ikame etmeye çalışanla bir sorunu vardır!

Bu manzara karşısında raporun öne çıkardıklarına gelince... Rapora göre, "müesses nizam, kendi referans ve sabitelerini dikkate almayan [ki bu referans ve sabiteler, bir önceki cümleden anlaşıldığına göre, doğrudan Sünnilikle koşulludur] bir düzenleme fikrine, Alevi olsun ya da olmasın hiçbir şekilde fırsat vermeyecektir." Hatta "Sünni katılımcılara göre camiyi cemeviyle eşitleme, hatta birbirleriyle kıyas ya da takas etme çabası hem Alevilik için hem de İslam için yıkıcı bir taleptir." Bu dil, açıkça muktedirlerin dilidir. Kendi iktidarından asla kuşku duymayan bir zihniyet, birden bire bir topluluğun ibadet ve ibadethane talebi karşısında "nasıl, nasıl olabilir bu" diyerek dehşete düşmekte ve kendisininkiyle ötekinin kıyaslandığına iman etmekte, hatta kendisininkiyle takas edilmek istendiğini düşünmekte ve derhal karşı saldırıya geçmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda ülkedeki Sünni muktedirliğin ne ölçüde zaaf içinde, zayıf ve kırılgan olduğunu da göstermektedir. Alevilerin raporda takdim edildiği türden hiçbir talebi bulunmamaktadır. Yani cem namaz, cemevi mescitle takas edilecek değildir; edilemez de zaten. Bunların ikisi de ayrı ayrı dinselliklerden, genel adı İslam olan dinsel yönsemelerden referans almakta ve farklı sabitelere bağlanmaktadırlar! Dolayısıyla Alevilerin zaten yapmadığını yapıyor gibi atfedip, sonra da "onlara da kulak verilmesi gerekir" demek kadar abes ve gayri adil bir şey olamaz. Ama ne yazık ki rapor bu Sünni refleksi olduğu gibi veri saymakta ve "bu bağlamda cemevlerini birer ibadethane olarak ta-

nımlamak yerine işlevselliğinin sürdürülmesi için çaba sarf etmek gerekir" sonucuna ulaşmaktadır. Hemen ardından da, daha önce yapıldığı gibi, gene Alevilere aba altından sopa gösterilmektedir: "Bu bağlamda Alevilerin de Mevlevi, Kadiri ya da Nakşibendilerin de eşitliğe uygun bir şekilde bu imkanlardan yararlanabilme hak ve taleplerinin ortaya çıkacağı ihtimaline de açık olmaları gerekir." Sanki adı geçen tarikatlar ve diğerleri ülkenin bütün camilerini parsellememiş gibi! Sanki ibadetlerini yapamıyorlarmış gibi! Sanki onların ritüelleriyle cem aynı vasıftaymış gibi! Sanki Alevilerin böyle rekabetçi bir algısı ve buna uygun bir din talebi varmış gibi! Rapora göre öyledir; Alevilik de aslında bir tarikattır, ama nedense bu durumda neden Bektaşilik Alevilik değildir, orası raportörün ferasetiyle ancak anlaşılabilir. Öyledir, çünkü rapor açıkça "Alevilik ya da diğer tarikatlar" gibi ifadeler kullanmaktan asla çekinmemektedir.

Artık raporun cemevleriyle ilgili somut olarak ne önerdiğini görmeye geldi sıra. Somut sonuç şudur: "Cemevlerine ibadethane denmeksizin, dernek ve vakıflarına imkan tanımak ve kamu düzenini bozmadıkları sürece de bu kurumlara, ilgili yönetimlerin yardımcı olması yönündeki öneriler desteklenmiş ve bütün bu önerilerin sonuçta teknik bir çalışma gerektirdiği vurgulanmıştır." Rapor örnek bir teknik çalışmanın olası sonucuna da yer vermektedir: "Buna göre sorunla doğrudan ilgili kanun ya da tüzükler aşağıdaki madde dikkate alınarak yeniden düzenlenebilir: "*Birer inanç ve erkan merkezi olarak değerlendirilen cem evleri de kanunlarda ibadethanelere tanınan bütün imkanlardan yararlanır.*" Ya da "*cemevlerine de aynı imkanlar sağlanır*" (Vurgular aslında)

Bu yaklaşım devlet ciddiyetiyle açıkça, uzak ara ilgisizdir; hele de bir hukuk devletinin ciddiyetiyle. Eğer cemevleri ilgili cümlede geçtiği gibi ibadethane değil, ama inanç ve erkan merkeziyse, nasıl olur da ibadethanelere tanınan bütün imkanlar-

dan yararlanır? Bu açıkça Alevileri ve onların ibadetlerini muktedirlerin insafına, sözüm ona hoşgörüsüne terk etmek, hukuk devleti anlayışının temel soyut eşitlik prensibini "bir kere çiğnemekten bir şey olmaz" demekten başka bir şey değildir. Eğer böyle yaklaşılacaksa, o zaman ibadethanelerin inanç ve erkan merkezlerinden farkı nedir ki ayrıca onlara atıf yapılmaktadır? Aynı itiraz diğer öneri cümlesine de yöneltilebilir, ama o, ilkinden en azından daha makul görünmektedir, bir tanım yapmadığı ve referans vermediği için. Ancak bu yaklaşımın hukuk devletinin gerektirdiği soyut eşitlikçi perspektifle hiçbir ilgisinin olmadığı son derece açıktır.

Biz bu konuda hükümete sunduğumuz raporda (*Kırmızı Kitap*) farklı seçenekler üzerinde durmuştuk. Burada yinelemeyeceğiz. Fakat rapor ve raportör, kendi bildiğinin dışına çıkma gereği duymadığı için, çözümü Alevilerde ve onların sürece katılmasında değil, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda aramakta ve "topu" oraya atmaktadır: "Bütün bu çalışmaları tasarlarken, DİB'in tüm Müslüman vatandaşlara hizmet vermek üzere belli bir yasal çerçeve içinde yapılandırıldığı gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekecektir." Ama biliyoruz ki biraz sonra raportör birden çok kere bu cümlesini inkar edecektir. Ancak DİB'e yapılan bu atıf rastlantı değildir. Cemin ve cemevinin merkezinde dedelik kurumunun durduğu, cümlenin malumudur. Amaç, en nihayetinde dedelerin başını DİB'e ya da benzeri ama her halükarda *kamusal*-devletlu bir kuruma ve o hat üzerinden de cemi devlete bağlamaktır; tıpkı Sünniliğin başına gelen hikaye gibi! Bu bakımdan Alevi çalıştaylarının da, iktidarın Alevilerin sorunlarına yaklaşım tarzının da en kritik evresi bu evredir. Çünkü en nihayetinde raporda da belirtildiği gibi, sanki siyasal irade insanlardan ve onların organizasyonlarından oluşmuyormuş gibi, sanki kendi kendine işleyen bir "müesses nizam" varmış gibi, en nihayetinde mevcut muktedirler de kendi iradelerini

müesses nizam denilen iradeye katmakta ya da onunla örtmekte ve bu bütünleşme ölçeğinde de "müesses nizam" kendi kibrine batmış olarak, DİB ve zorunlu din dersleri gibi alanlarda geri adım atmayacağını güvenle beyan ettiği gibi, daha ileri adımlar atmaktan çekinmeyeceğinin de açık işaretlerini vermektedir. Örneğin biri yetmezmiş gibi, ikinci bir din dersi öngörülmesi ve daha bugünlerde gerçekleşen, DİB'in artık tüm alana nasıl hakim olduğunu gösteren bir örnek olarak, bizzat DİB'in icat ettiği *kutlu doğum haftası* etkinliklerinin MEB'e bağlı tüm okullarda önemli günler ve haftalar listesine sokuluvermesi gibi. Bu bakımdan aslında raporun en önemli kısmı, Alevileri ilk elde ve doğrudan can yakıcı bir biçimde ilgilendiren kısmı, cem, cemevleri ve dedelik meselesiyle ilgili kısımdır.

Raporu ve raportörü dedeliğin mahiyeti konusunda muhatap kabul etmek ve bir tartışmaya girmek, Aleviler açısından kabul edilemez. Bu nedenle, dedelik hakkında yapılan sözüm ona saptamalarla hesaplaşma gereği bile duymayacağız. Şu kadarını söylemekle yetineceğiz: Raporda analiz adı altında bu konuda sunulan yaklaşımlar; dini okuma, anlama ve tecrübe etme biçiminin "Sünni karakteri" yüzünden din adamının kim olduğuna ilişkin standart olduğuna iman getirilmiş Sünni yanıtın genel olarak Alevilere ve özel olarak talip-dedelik ilişkisine giydirilmesinin doğurduğu kaçınılmaz sonuçlardır. Bunlara hiç girme ve tartışma gereği duymaksızın, raporun geldiği yeri ele almakla yetineceğiz.

Asıl hedef ve amaç Aleviliği belirli bir biçimde yeniden inşa etmek ve yapılandırmak olunca, modern Alevi hareketinin önce dar anlamda talepkarlıkla şekillenen siyasal karakterindeki değişime karşı da muktedirler tarafından bir hassasiyet geliştirilmiştir. Alevi hareketinin yavaşça, ritüellerin desteklenmesi ve canlanmasıyla doğrudan ve açık bir biçimde dinsel alanda yeniden yayılmaya, genişlemeye başladığı fark edildiği ölçüde,

Aleviliği yeniden ve "tasavvufi-mistik", ama her halükarda Sünni dinsel kodlara uygun olarak yapılandırmanın önünde bu ayinsel canlanmanın önemli bir tehlike oluşturacağı da fark edilmiş, birincil hedef olarak ayinin, ibadetin, cemin kendisi alınmış ve bu ayini dağıtmak üzere baş hedef olarak da dede seçilmiştir.

Sözüm ona dedeliği savunuyormuş gibi, öncelikle "Aleviliğin merkezi otoritesi" olarak dedeyi seçen ve "Cumhuriyet döneminde gerek entelektüel gerekse meşruiyet düzeyinde ciddi bir sarsıntı yaşamış " olan dedelerden söz eden rapor ilk elde, dedeliği soysuzlaştırmak için özellikle son yüzyılında Osmanlı İmparatorluğu'nun girişimlerini yok sayarak tüm sorumluluğu kerameti kendinden menkul olarak Cumhuriyet'e yıkmakta; ikincisi, Cumhuriyet sanki dedeliği soysuzlaştırmak için yeni yöntemler icat etmiş gibi bir izlenim yaratmakta ve dahası dedeliğin "otoritesinin" entelektüelliğinden kaynaklandığını ima etmekte, yetmezmiş gibi meşruiyet kaynağını da tümüyle bulandırmaktadır. Bu bağlamda merkezi otorite olarak dedeliğin seçimindeki garabeti ve Aleviliği anlayamamayı saymıyoruz bile. Basitçe, dedenin merkezi olduğu iddia edilen bir otoritenin sahibi mi, kaynağı mı, simgesi mi, temsilcisi mi, sözcüsü mü, taşıyıcısı mı, kendisi mi olduğu gibi sorulara bile yanıt veremeyecek derecede Alevilikle uzak ara ilgisiz bu zihniyet, dedeliği yeniden canlandırmanın peşine düşmektedir.

Böylece rapor ve raportör, Alevilerin devletten talep etmediği bir şeyi talep etmişler gibi kabul etmekte ve doğrudan Aleviliğin teolojik yapısına müdahaleye girişmektedir. Kuşkusuz muktedirler kendilerine farklı Alevi topluluklardan ve özellikle dedelerden bu yönlü talepler geldiğini iddia etmişlerdir ve etmeye de devam edeceklerdir. Burada da körün gözüne sürme çeker gibi bir operasyon yapılmaktadır. Dedelere maaş verilmesini savunan kimi küçük ve muktedirlerle işbirliği yaparak bü-

yümeyi hedefleyen Alevi örgütlerinin olduğu doğrudur. Bunların hükümet tarafından özellikle abartılarak sahneye çıkarıldığı da doğrudur. Ama Alevi topluluk içinde bu işbirliğine en meyyal örgütler ve gruplar bile, dedeliğe ilişkin maaş verme ve benzeri müdahale çağrılarından önce şu cümleyi kurmuşlardır: "Mademki Sünnilerin din adamları kamu kaynaklarıyla besleniyor, bizimkiler öksüz yetim mi?" Yani gerçekte bir bütün olarak Alevi toplulukların istediği şey, Sünni din adamları kadrosunun kamu kaynaklarıyla beslenmesine son verilmesi gerektiğidir.

Bu anlamda Aleviler, kendi yarattıkları kamusal hasıladan devletin yarattığı Sünniliğe pay vermekten bıkkınlıklarını ifade etmektedir. Ama muktedirler bu arzuyu, 'öyleyse dedeleri de devletten maaş alan birine dönüştürelim'e çevirmekte ama bununla da yetinmemekte, şunu eklemektedirler: "Devlet eğer cemevlerini, merkezinde inanç rehberleri olacak şekilde teşekkül ettirecekse, bu durumda geleneksel devlet yapılanmasının da gözden geçirilmesi ve dedeliğin modern demokratik devlet gereklilikleri içinde kabul edilebilir bir statüye taşınması gerekir. Bu ihtiyacın giderilebilmesi için de dedelerin bir takım eğitim programlarından yararlanmaları gerekir."

Bu birkaç cümlenin kendisi bile Aleviliğe küfür mahiyetindedir. Dedelerin bir *takım eğitim faaliyetlerinden yararlanmaları gerektiği* kabulü açıkça rapor zihniyeti ölçeğinde dedelerimizin tümünü aşağılamaktan başka bir karşılığa sahip değildir! Yetmezmiş gibi, dedelerin eğitilmesi gereği, yani insanı "malzemenin" eğitilmesi gereği ile sözüm ona modern demokratik devlet gereklilikleri içindeki bir statü arasında kurulan bağ, doğrudan şantaj içermektedir. 'Sizi ancak eğiterek böyle bir statüye aktarabiliriz. Bu statüyü istiyorsanız, bizim vereceğimiz eğitime de razı olacaksınız!' Yani, açıkça 'bundan böyle kimlerin nasıl dede olacağına, nasıl hizmet yürüteceğine biz karar vereceğiz! Tıpkı

imamların eline birer diploma tutuşturup atamalarını yaptığımız gibi, sizin elinize de bizim çarkımızdan geçtiğinizi onaylayan ve gösteren bir belge tutuşturup cemevlerine göndereceğiz!'

O halde Alevilerin meydanlarda atıp durduğu o slogan tam yerini bulmuştur: 'Devletin dedesi olmayacağız!' Çünkü Alevilikte, raportör bunu bilmezden gelse de, dedeliği mümkün kılan talibin rızasıdır. Mademki bundan böyle, bu projeksiyona göre, dededen razı olacak olan muktedirlerdir, o dede muktedirlerin dedesidir, Alevilerin değil! Eğer sözüm ona din adamlarını, sözüm ona demokratik modern devletin gereksindiği bir statüye taşıma arzusu bu kadar eğitimle ilişkiliyse, rapor zihniyetine önerimiz, her gün yarattıkları bir skandalla; her gün demokratik yaşamın gerekliliklerini ayaklar altına alan bir eylemle ya da beyanla gündeme gelen kendi din adamlarını öncelikle eğitimden geçirmeleri, hatta bunun için ilk elde, buna verimli bir yatak oluşturan imam hatip okulları, Kur'an kursları ve ilahiyat fakülteleri gibi kuruluşları, Sünniliğin sağlığı bakımından derhal kapatmalarıdır!

Rapor, bir bütün olarak Aleviliğin kendisine müdahale etmeye hazırlandığını açıkça itiraf etmektedir: "Bu hazırlık başta yasal zeminin oluşturulması olmak üzere pek çok noktada Alevi toplumunun rızasına bağlı olarak [ki bu toplumun rızası denen şeyin muktedirlerin seçeceği iki küçük dernek olacağından kuşku kalmamıştır artık], inanç ve kültürün yeniden yapılandırılmasını gerektirecektir. [Dikkat edilsin *inanç ve kültürün* deniyor ki bu ifadeler rapor boyunca Aleviliğin Alevilik olarak, yani kendine has bir dinsel yönseme olarak varlığını inkar için kullanılan iki ana terimdir. Yani müdahale edilecek olan doğrudan bir dinsel anlayış olarak Aleviliktir.] Bu çerçevede eğitim kurumları yeniden tasarlanmalı, [hangi eğitim kurumlarından söz ediliyor diye akla bir soru gelebilir; ne de olsa dedeliğin Alevilikte eğitimle bir ilgisi yoktur, hele de kurumsal eğitimle; demek

ki bundan sonra olacaktır] ihtiyaç duyulan alanlarda yeni bir takım kurumlar ihdas edilmelidir. [Görüldüğü gibi, muktedirler huzura alamayıp Aleviliği yeniden kurumsallaştırmayı bile göze almış durumdadırlar. Ancak bu yine de onları birer "toplumsal mühendis" yapmaz, bu onları Aleviliği şirazesinden çıkaran aktör *kılmaz*; tersine Aleviler kendi içlerinden bir yaklaşım geliştirdiğinde bütün "küfür" ve aşağılamalar, Aleviliği din olmaktan çıkarmak gibi, bizzat raportör tarafından muhatap kılınıverirler.] Nihayet dedeliğin ihyası çerçevesinde Alevi bilgi ve külliyatının derlenip korunması amacıyla çok boyutlu bir araştırma merkezinin kurulması ve bu bağlamda Alevi-Sünni ortak tarih bilincine yönelik çalışmalarının da ihmal edilmemesi gerekmektedir."

Bu son cümle çok önemlidir ve açık anlamı şudur: Alevi-Sünni ortak tarih bilinci demek Yunus Emre'nin, Taptuk Emre'nin, Hacı Bektaş Veli'nin, Ahi Evran'ın, Sersem Ali Baba'nın, Balım Sultan'ın, Demir Baba'nın; yetmedi mi Abdal Musa'nın ve Kaygusuz'un birer Sünni figür olduğunu kabul etmek demektir; Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in damadı ve ilk Müslüman olanlardan biri olarak özgünlüğü dışında bir özgünlüğü olmadığını, onun da namaz kıldığını, camiye gittiğini kabul etmek demektir! Ama asla tersi düşünülmemelidir! Yani Aleviler asla ve asla Hakikatin Nuru olarak Ali'nin nasıl Sünni inançlı birine dönüştürüldüğü üzerine kafa yormamalıdır. Bunlar, bizim fantezi dünyamızın ürünleri değildir: Merak edenler Hacı Bektaş Veli'ye ve Yunus Emre'ye, olmadı Hz. Ali'ye ilişkin Sünni literatürün hakikat mertebesine yükselttiği yayınlara baksın! Mevcut sözde araştırma merkezlerinin ürettiği hurufata baksın! Böylece ortak tarih bilincinin ne anlama geldiği net olarak anlaşılacaktır! Yani rapor ve raportör doğrudan Alevilerin tarihine, hafızasına da el koymaya yönelmektedir; şimdiye de-

ğin, Osmanlı'dan günümüze yağmalanmış materyallerin *parsel parsel* pazarlanması yetmemiş olmalı ki...

Raporun çözüm diye sunduğu bu imha planı sonunda, aynı zihniyet doğrultusunda geliştirilmiş ve kendi iç tutarsızlıklarıyla malul birkaç projeksiyon önerisiyle taçlanmaktadır. Öylesine ki raportör, Alevi çalıştayları raporuna nasıl, niçin girdiğini açıklama lütfunu göstermeden bir projeksiyon olarak şunu bile yazabilmiştir: "DİB içinde Şafiilere de yer verilecek bir şekilde Sünniliğe hizmet vermek üzere, "özerk bir kamu tüzel kişiliği" haline getirilmelidir." Bu önerinin bu rapordaki yeri tartışmalı olsa da, bu cümle aynı zamanda inanılmaz bir itiraftır da: Rapor boyunca DİB'in ülkedeki tüm Müslümanları temsil eden bir üst çatı örgütü olduğuna bizi inandırmaya çalışan rapor, tam burada, vazgeçtik Alevilerden, DİB'in Sünniliğin ülkemizdeki önemli bir kolu olan Şaffileri bile içermediğini ifşa edivermektedir! Ama bu onun daha güçlendirilmesine 'elbette engel olmamalıdır.' 'Özerk olmalı, merkezi idarenin basıncından, olmazsa tümüyle kurtarılmalı, hatta mümkünse devlet içinde devlet olduğu alenen ilan edilmelidir!'

Burada yer verilen her bir öneri grubu kendi içinde bir takım garipliklerle maluldür. Örneğin bir diğer öneri şudur: "Gayr-i Müslim cemaatler, Şiiler ve Aleviler için tarihi birikimlerin getirdiği zorlukların aşılmasının güçlüğü dolayısıyla [şimdi neden Aleviler ve Şiiler, gayrimüslimlerle birlikte anılır oldu acaba? Hani genel İslam şemsiyesinin alt üyeleriydik, Sünnilerle birlikte; yetmezmiş gibi, hani tarihimiz de ortaktı aslında, aynı dinin parçaları olduğumuz için, hangi tarihsel birikim farklılığımız var ki aşılamıyor?] her bir grup için ayrı bir özel kanunla kamu yararına özel hukuk tüzel kişiliği sağlanmalıdır." Buyurun, buradan buyurun! Sünnilik için iyice devlet haline gelmiş, kamusal DİB, diğerleri için kamu yararına çalışan özel dernek statüsü! İşte modern, demokratik devletin gerekliliği!

Ama bu korkunç eşitsizliğe şükretmeliyiz, eğer *Nusayri* ve *Yezidi* değilsek... Çünkü onlar daha da vahim durumda. Öncelikle raportöre anımsatmak isteriz ki *Nusayri* adını verdiği topluluk kendisine *Nusayri* demiyor, *Alevi* diyor, en fazlasından 'Arap Alevisiyiz' diyor; *Nusayri* adlandırması dışarlıklı bir adlandırmadır. İkincisi; bu topluluk büyük Alevi topluluğun vazgeçilmez bileşenlerinden biridir ve keyfe keder bir biçimde koparılıp yalnızlaştırılamaz. Üçüncüsü; *Yezidilik* nitelemesi de çoktandır Ezidi olarak güncellendi, zihniyet geriden gelse de. Dördüncüsü; bunlardan biri, Alevilik olanı, Müslümanlık şemsiyesi altında iken, öteki gayrimüslimdir, aynı cümleye koymanın anlamı nedir acaba? Gelelim önerilerin iyice çığırından çıkan eşitsizlikçi haline. "Nusayri ve Yezidiler gibi [ikisini anladık ama bu *gibi* olanı anlamak için herhalde muktedir olmak gerekiyor] bazı inanç toplulukları, kamu düzenini bozmamak şartıyla [nedense bu iki topluluk birden bire kamu düzenini bozabilecek topluluklar olarak kodlanmakta ki diğerlerinde hatırlanmayan kamu düzeni bunlar da ansızın hatırlanmaktadır] kendi özel hukuk tüzel kişiliklerine bırakılmalıdır." Bu önerinin arkasındaki zihniyeti biz açıklayıverelim: Bu iki topluluk da nüfus, nüfuz ve etki açısından oldukça zayıf düşmüş topluluklardandır. 'Kendi hallerine bırakın! Zaten eriyorlar' demek isteniyor. Oysa diğerleri kendi hallerine bırakılmayacak kadar nüfuz alanına kavuşmuş durumda!

Bu *muhteşem* önerinin ardından bir *muhteşem* itiraf daha gelir; DİB'in nasıl sadece Sünniliğin belli bir kolu tarafından ele geçirilmiş olduğuna ve yalnızca onunla koşullu olduğuna ilişkin: "On iki İmam Şiiliği (Caferi mezhebi) mensupları için özel bir diyanet kurulmasına veya Diyanet'te temsil edilmelerine sosyal şartlar müsait değildir. [Görüldüğü gibi temsillerine bile sosyal şartlar müsait değil. Peki nedir bu sosyal şartların mahiyeti? Bilmiyoruz. Sünniliğin Şia'ya karşı alttan alta duyduğu de-

rin teolojik refleks olmasın; bu iki zihniyet siyaseten birbirine epeyce yakınlaşmış olsa da) Bu mezhebe mensup olanlar da kamuya yararlı bir özel hukuk tüzel kişiliği çerçevesinde özel bir kanunla inançlarını sürdürebilmelidir."

Gelelim Aleviler için bir diğer projeksiyona ki bu tam anlamıyla bir korku-komedi klasiği olmaya adaydır: "Aleviler ise, aralarında dileyen serbest iradesiyle Hanefi [dikkat edilsin, neredeyse ilk kez doğrudan *Hanefi* deniliyor, genel olarak Sünni değil] veya Şii (On iki İmam) [yine dikkat edilsin genel olarak Şia değil, özel olarak Şii, yani dar anlamda On iki imamcı Şiilik, Caferilik özel olarak parantez içinde belirtiliyor] din kuruluşları bünyesinde, [hangi din kuruluşları bunlar acaba? Hani hepsi özel hukuk alanına terk edilmişti? Hanefilerinki hariç! Demek ki Hanefiler de ayrıca yeni, özel hukuk alanında kamu yararına çalışan kuruluşlar oluşturabilecekler! Eh, hakları! DİB yetmez!] yer alarak onlarla aynı kurumsal imkanlardan yararlanmalı [böylece Alevilere gösterilen adres belli oldu: Ya Hanefilerin kurumları, ya Şiilerin] dileyen de [elbette arkasına kamusal gücü almış diğer kurumsallaşmalar aksini dilemenize fırsat ve olanak bırakırsa] kamuya yararlı ve özel kanun ile düzenlenen bir örgüt etrafında kendi inançlarını sürdürebilmelidir. [Yani Aleviler örgütlenmekte beceriksiz olduğu için sarınız, Hanefi ve Şiilere karşı direnmeyi başarmış Alevilere devlet ayrıca özel kanunla bir örgüt oluşturacak, dileyen bu örgüt bünyesinde yer alacaktır. Aksi halde ne olacaktır peki?] Alevilerin, Sünniler ya da Şiiler gibi homojen bir topluluk olmadığı kabul ediliyorsa [yani sıkıysa heterojenlikte ısrar edin, homojen olmadığınızı sıkıysa söylemeye kalkın] bu takdirde kendilerine kamu yararına çalışan özel hukuk tüzel kişiliği tanınmasına da imkan yoktur." Açıkça: Ya bizim gibi olursunuz, bizim dilediğimiz gibi, ya da size hiçbir şey yok! 'Hakmış, talepmiş!' İşte çalıştayın, raportörünün, raporun temsil ettiği zihniyetin en önemli Alevi talebine

yanıtı bundan ibarettir! Zaten 'Aleviler homojen olamadıkları ölçüde Sivas'ta, Maraş'ta, Çorum'da yakılmaktan da kurtulamazlar.' Çünkü homojen olmadıkları ölçüde kamusal güç, asla onların yanında yer almayacak, hatta onlara karşı işleyecek, en iyimser tahminle örgütlü bir çoğunluk olarak 'Sünniliğin belirli bir koluyla onları, *gayet modern, demokratik ve eşit koşullarda* baş başa bırakıverecektir'.

"Madımak"ı Bırakın, "Başbağlar"a Bakın!

Raporun sözde sosyolojinin soğuk diliyle "Madımak Olayı" başlığı altında değerlendirdiği Madımak Katliamı, aynı zamanda çalıştay sürecinin başlangıcıyla sonu arasındaki mesafeyi ölçmek için de iyi bir örnek oluşturmaktadır. Madımak Katliamı'na ilişkin yapılan değerlendirmeler, açıkça çalıştaylar süreci içinde, Alevilerin örgütsel ve toplumsal gücünü yakından tanıyıp gördüğüne iman etmiş bir kibrin, yukardan bir bakışla, Alevileri hizaya çağıran bir dilin ortaya konulmasından başka bir şey değildir. Bu kibirli dile Aleviler son derece aşinadır. 1980 Bahar aylarından itibaren, Çorum'da Alevilere dönük katliam süreci başladığında, ülkemizde cumhurbaşkanlığı da yapmış bir siyasetçi, Süleyman Demirel, "Çorum'u bırakın, Fatsa'ya bakın" demişti. Oysa o günlerde Fatsa'da kimsenin burnu bile kanamıyordu. Bugün AKP'li yerel yönetimlerin kendileri icat etmiş gibi sahiplendiği kimi uygulamalarla somutlaşan, sosyalist olduğu ileri sürülen bir yerel yönetim deneyimi yaşanıyordu! "*Müesses nizam*" Çorum'da dökülen Alevi kanını görmemiş ve tanklarını Ankara üzerinden, Çorum'u *by-pass* ederek Fatsa'ya yöneltmişti. Sonucun ne olduğu biliniyor.

"Madımak Olayı"nı ele alan rapor daha ilk sayfada olaya ilişkin zihniyetini açıkça beyan etmektedir. Buna göre, "Otel kimliği belirsiz kişi ya da kişilerce ateşe verilmiş, ortaya çıkan

arbede de çoğu Alevi olmak üzere 37 kişi karbon monoksit gazından boğularak hayatını kaybetmiştir." Raportörün söylemediği ayrıntıları söylemek gerekli mi? İnsan aklına, vicdanına hala mı yük değil; yeniden yeniden, tüm dünyanın, kameraların gözü önünde yaşananları anlatmak? Yineleyelim madem: Olay bir gündüze yayılmıştır; bir anda olmamıştır! İlgili siyasi ve idari iradenin gözü önünde olmuştur! Olay Pir Sultan Şenlikleri'ni müteakip değil, o bağlam içinde olmuştur, merak eden *müteakip* sözcüğünün sözlük anlamına baka! Ayrıca o günden beri, bu kentteki Alevi varlığına karşın bir daha bu kapsamlı bir şenlik yapılamamıştır! Olayda yer alanların kimliği belirsiz değildir! Çünkü hepsi gururla kameralara poz vermişlerdir! Olayın olacağı çok önceden bilinmektedir! Bizzat soruşturma sürecinde bu ortaya çıkmış, çeşitli kayıtlara da yansımıştır, yani açıkça planlı bir katliam söz konusudur. Dolayısıyla ilgili olayda otel açıkça ve kasten ateşe verilmiştir. Bu bakımdan olay kesinlikle bir arbede değildir. Merak eden *arbedenin* sözlük anlamına baksın! Olayda ölenler bu bakımdan kaza eseri ölmüş gibi gazdan zehirlenmemişler, açıkça katledilmişlerdir.

Bütün bu acı verici ayrıntıların varlığına karşın raportör şunu yazabilmektedir: "Olay, Alevi kamuoyu tarafından tartışmasız bir şekilde katliam olarak görülmüştür." Anlaşılan ve raporda hiç telaffuz edilmediğine göre kesinlikle, ileri sürülen odur ki rapor tarafından bu olay bir katliam olarak görülmemektedir.

Ne olarak görülmemektedir peki? Bir "provokasyon, kriminal bir olay, trajik bir olay, sırlı boyutları olan bir olay, vahim bir olay" ama katliam değil, çünkü belli ki rapor yazarı *katliam* derse, olaya Alevilerce yaklaştığı gibi bir sonucun çıkacağından ürkmektedir. Kişisel ürküntü bizi ilgilendirmiyor ama!

Madımak Katliamı dava dosyasına hiç atıf yapmayacağız; dava sürecinde bile Alevilerin nasıl saldırıya uğradığına hiç değinmeyeceğiz; hatta bırakalım Madımak'ı, daha geçtiğimiz yıl

Maraş Katliamı anmalarında, katliam tarihinde ana rahmine bile düşmemiş gencecik çocukların, adı katliamla ilişkili olarak anılagelen ve buna rağmen çalıştay sürecine katılmaya çağrılanın sıntkan bakışları altında, nasıl örgütlenip protesto için orada bulunanlara saldırtıldığına da değinmeyeceğiz, ama bir noktayı işaret etmekle yetineceğiz:

Radikal dinci ya da raporun dilinden esinle söylersek *radikal Sünnici* unsurlar, onlara ait medya ve onların örgütleri ve destekçileri, ne zaman Madımak Katliamı gündeme gelse, hep aynı şeyi ileri sürmektedirler: Başbağlar Katliamı! Adeta şu mesaj verilmektedir: 'Evet, sizi Sivas'ta yaktık ama siz de Başbağlar da katliam yaptınız, ödeştik, oturun ve susun artık!' Gerek Başbağlar, gerek Madımak *Katliamlarında* hayatını kaybedenler, onların yakınları, mensup oldukları aidiyetler bakımından bu kadar incitici, bu kadar aşağılayıcı, bu kadar saldırgan bir dil kesinlikle kabul edilemez! İki olayın da açık birer katliam olduğu tartışmasızdır. Ancak aynı ölçüde tartışma götürmeyen şey, katliamları yarıştırmaya kalkmaktır.

Ne yazık ki bu raporda aynı refleksle karşılaşılmakta ve daha Madımak'ı değerlendiren ilk sayfada ansızın Alevilerin karşısına Başbağlar çıkarılmaktadır. Bu durumda bütün risklerine karşın konuşmak kaçınılmaz olmaktadır! Alevilerin Madımak müzesi talebi karşısında Başbağlar'ı gündeme getiren rapor zihniyeti, şu soruların muhatabıdır:

Madımak Katliamı ile Başbağlar Katliamı arasında nasıl bir ilişki vardır ki Madımak gündeme gelince o da gündeme gelmektedir? Başbağlar Katliamı'nı Aleviler mi yapmıştır? Başbağlar Katliamı Alevi yığınlarca mı yapılmıştır? Başbağlar Katliamı, günler öncesinden, Alevi medyası var da orada hazırlanıp tezgahlanarak karıştırıla pişirile mi hazırlanmıştır? Başbağlar Katliamı, devletin idari ve siyasi iradesi dahilinde mi olmuştur? Bu katliamı izleyen iradenin Alevi bir irade olduğu mu söylenmek-

tedir? Başbağlar Katliamı'nı binlerce kişilik bir Alevi topluluğu mu yapmıştır? Başbağlar Katliamı'nı Aleviler lanetlememiş, katliam olarak anmamış mıdır? Başbağlar Katliamını da, Madımak Katliamını da bu devlet, hangi iktidar söz konusu olursa olsun, aydınlatmak, soruşturmak, sorumlularını, planlayıcılarını, tetikçilerini, yataklık edenleri, alt yapısını hazırlayanları, buna uygun zemin oluşturanları bulmak, soruşturmak, yargılamak, gerekiyorsa cezalandırmak zorunda değil midir? Raporu kaleme alan zihniyet şu anda iktidar da değil midir? Bu yük onların da üstünde değil midir? Bu dosyaların yeniden açılması, karanlığın aydınlatılması için bu zihniyet ne yapmıştır? Başbağlar Katiamı'nın sanıklarının avukatlığına Aleviler mi soyunmuştur? Madımak Katliamı sanıklarını cezaevinde ziyarete giden hangi ideolojik, dinsel, zihinsel dünyanın ve en önemlisi siyasal geleneğin parçasıydı? Madımak katil zanlılarını savunan avukatlar kimlerdi? Bu avukatlardan biri mevcut hükümet içinde olabilir mi? Soruları çoğaltalım mı, yoksa durup raportöre bir kere daha mı kulak verelim:

Raportöre göre, Madımak ve Başbağlar Katliamları ile görünür hale gelen en önemli şey "Alevi ve Sünnilerin bu provokasyona alet olmalarını sağlayacak potansiyellerinin varlığı ve kullanışlılığının açığa çıkmasıdır. Hem Alevilerin hem de Sünnilerin onarılması oldukça zaman alacak bu kumpasın uygun birer parçası olma potansiyelleri kaygı vericidir."

Mesele bundan daha ağır bir biçimde nasıl militanca bir dille çarptırılabilir ve Alevilik tarihi ve şimdisiyle ortadan dururken, bu kadar ağır bir suçlamayla karşı karşıya bırakılır? Açık bir saldırı mantığı dışında! Rapor yazarı bu iddialarını, Aleviler ve Alevilik bakımından toplumsal, tarihsel ve siyasal olarak ispatla yükümlüdür! Aleviler tarihin hangi evresinde, bu ülkede iktidar olmuş da Sünnileri katletmiştir? Cumhuriyet dönemi içinde hangi Sünni'nin burnu bir Alevi tarafından kanatılmıştır? Os-

manlı döneminde Alevi bir padişah vardı da Sünnileri mi katletti? Somut olaylar bir yana, Aleviliğin ne zaman dinen biriciklik iddiası olmuş ki bu iddiayı siyasal olarak örgütlenmiş bir basınçla öteki kıldığına dayatmıştır? Bunları tartışmak, bunları anımsatmak bile bizim için açıkça utanç vericidir ve insan vicdanının, aklının aşağılanmasıdır.

Ancak amaç bellidir. Tüm bu kabul edilemez, gayri ciddi tablo, Alevilerin Madımak Oteli'ni müze yapma talebini, katliama Alevileri de ortak ederek maniple ve nihayet reddetme girişiminden başka bir şey değildir. Öyle ki müze talebini reddeden rapor zihniyeti, otelin nasıl düzenleneceği hususunu bir yana koyup şöyle bir metni otele asmayı önerebilmektedir:

"Ortak Acı hatırası

Sağduyu ve sevgi yoksunluğunun

[örgütlü Sünniliğin değil, devletin ürettiği Sünniliğin provokatif niteliğinin değil, karanlık yapılanmaların değil, dinsel biriciklik iddiasının değil, derin devletin değil, ve ilh. değil!]

çok acı verici olaylarından birisi (...) burada (....) yaşanmıştır.

[Eh, madem sağduyu ve sevgi yoksunluğunun ürünüdür bu olay, o halde soruşturmaya, karanlık elleri ortaya çıkarmaya da gerek yoktur! Peki, devletin karanlık yüzüyle hesaplaşmamak adına, iktidarla bütünleşmek adına neden bütün Sünnilik adına, Başbağlar üzerinden bir denkserlik kurulmakta ve Sünnilik ve Sünni topluluklar zan altında bırakılmaktadır? Alevilerden geçtik, Sünni toplulukların üstünde katliamın ağırlığını bırakmaya kimin hakkı olabilir! Bu ağırlık nasıl ortadan kaldırılacaktır?]

Bu acı olayın kurbanlarının adlarını diğer bütün sevgisizlik kurbanlarıyla birlikte (....) anıyoruz"

Rapor yazarına hatırlatmak gerekiyor: Madımak'ta ölenler *sevgisizlik* yüzünden ölmedi; otel ateşe verildiği için öldü! Binlerce kişi tarafından kuşatılmış, ateşe verilmiş bir yerde yaşaya-

bilecek bir sevgi varsa, biz de oraya gidelim; yoksa, rapor yazarı bir gün kalkıp Madımak Oteli'nin önüne gelsin!

Hala, her anma gününde Sivas'ta yaşayan kimi çevrelerin ölenlerin anılmasına bile nasıl tahammül edemediğini görmek için! Alevilerin anmalarını bile nasıl hayati risk alarak yaptığını görmek için. Gelsin ki şöyle şeyler yazmanın Madımak bağlamında nasıl durduğuna tanık olsun: Güya kimi Alevi grupları Madımak olayının Alevilikle irtibatlandırılmasından rahatsız olduklarından, müze talebine de karşıymışlar ve bu talebin Alevi-Sünni yakınlığını riske ettiğini düşünüyorlarmış ve nihayet "şimdiye kadar anma programlarında, özellikle Sivas'ta ortaya çıkan havayı bunun bir kanıtı olarak sunmaktadırlar. Buna göre, her anma gününde Sivas'ta olası bir gerilim kaygısıyla gündelik hayat felç olmakta, mevcut pozisyon pek çok kişinin o gün ya şehri terk etmesiyle ya da sokağa çıkmamasıyla sonuçlanmaktadır." Bu cümleler hakim dinsel zihniyet ve onunla bütünleşmek isteyenlerin sorunu nasıl da çarpıttığının açık ifadesidir.

Anma günlerinde gerilim nereden kaynaklanmaktadır? Aleviler şimdiye değin anma günlerinde hangi provokasyona vesile olmuştur? Hangi Sivaslının camı kırılmıştır? Hangi Sivaslının burnu kanamıştır? Aksine anma gününe gidenler her yıl hayati risk almakta, aşağılanmakta, küfürlerle karşılanmakta ve uğurlanmaktadırlar. Bunları yapanlar hala Sivas'tadır, Sivas'ta yaşamaktadır. Sivas halkı bir bütün olarak Madımak Katliamı'yla yüzleşmedikçe, Sünni dinsel evren Madımak Katliamı'yla yüzleşmedikçe, anmalardan bile rahatsız olmaya elbette devam edecektir! Ama onların bu "rahatsız edici gerilimini" boşaltacak zemin olmayı tüm Aleviler reddeder! Alevilerin her anması, zihniyet dünyasında unutulması dayatılan şeyin, ancak belirli bir biçimde hatırlanması istenen şeyin, tıpkı dinin belirli bir biçime sıkıştırılması gibi, hatırlamanın da biricik biçimi ola-

rak vazedilen şeyin dışında bir imkanı işaret etmekte ve dayatılan hatırlama ve hatırlanacak olanı zan altında bırakmaktadır! Sivas'ta sivil toplum örgütü olduğu iddiasıyla muhatap alınan bir meslek odasının, katliama uğrayanlarla alay eder gibi, o melun yerdeki 'et lokantası kapatılırsa, Sivas'taki bütün lokantaları kapatacaklarına' ilişkin tehdidi hala ortadayken, otelin kamulaştırılacağı anlaşılınca, otel sahibinin otelin *marka değeri var* diye satış ilanı verdiği hala kayıtlarda, hafızalarda dipdiri dururken, anma günlerinin Alevi-Sünni yakınlaşmasını sabote ettiğini iddia etmek ya muktedir olmakla, ya iktidara sürtünmekle ilişkilidir; ama gerçekle değil!

Yukarıda Alevilerin müze talebi karşısına anı yazısı diye konulması önerilen yazıyı Sivas'ta kaybettiğimiz tüm canlar için açıkça saygısızlık saydığımızı cümle alem bilmelidir. Sevgisizlikten öldükleri iddia edilen bir tabelada adları duracağına olmasın! Onların adları Alevilerin belleğinde en müstesna yerdedir! Yerleri orada oldukça müze talebi de Aleviliğin başlıca taleplerinden biri olmaya inatla devam edecektir! Kim nasıl, bunun *bir kan davası* olduğunu iddia etmeye kalkarsa kalksın. Kim sürekli bir güvenlik konsepti içinde, Alevilerin ölülerini anmasını bile "her vesileyle kanatılmaya çalışılan yara" olarak nitelerse nitelesin! Tam tersine Alevilerin talepleri ortadadır ve değil kan davasıyla, insanlık borcu dışında herhangi bir davayla ilgisi yoktur. Raporu yazanlar da bilmektedir ki kan davası bile açıkça belirli bir doğrultuda ve biçimde örgütlülüğü, belirli bir planı gerektirir. Hiçbir Alevi topluluğun şimdiye değin, Sivas halkına ya da genel olarak Sünni halka karşı bırakalım en ufak bir girişimi ya da tepkisini, kötü niyeti bile olmamıştır. Belki de tam da raportör ve arkasındaki zihniyetin sürekli bir suçlama olarak yönelttiği "mağduriyet ve mazlumiyet söylemi" yüzündendir, kim bilir! Ama nedense, raporu yazanlar tam bu söylemi hatırlayacakları yerde unutuvermekte ve Alevileri, Aleviliği

saldırgan bir iktidar şebekesinin parçasıymış gibi sunmayı marifet bilmektedirler.

Muktedirlerin kullandığı dil ile bizim Madımak müze talebimiz üzerine geliştirdiğimiz dil arasındaki mesafenin bir kez daha kayda geçmesi ve derin uçurumun görülmesi için, çalıştay başlangıcında sunduğumuz rapordan (*Kırmızı Kitap*) ilgili kısmı olduğu gibi buraya aktarmakla yetiniyoruz:

"Alevilerin Sivas Madımak Oteli'nin "Utanç müzesi"ne dönüştürülmesi istemi, kimi çevrelerin savlarının aksine, Alevi toplulukların yas ve acıyı ebedileştirme arzusundan kaynaklanmamaktadır. Bilindiği gibi, Sivas katliamı bu ülkede tekil bir örnek değildir. Aksine, Cumhuriyet dönemini de kapsayan, Aleviliğin yüzlerce yıllık tarihinin barındırdığı katliamlar zincirinin bir halkasından ibarettir. Ancak artık ülkemiz bu ayıbıyla yüzleşmek ve acının bütün yükünü ve ağırlığını tek başına taşıyan Alevi toplulukların sırtından almak zorundadır. Bu doğrultuda Madımak Oteli'nin müze yapılması talebi aynı zamanda acının paylaşılması ve katliamın utancıyla yüzleşilmesi talebidir de. Madımak Oteli müze yapılmalıdır ki gelecek kuşaklar ve bu katliamı yaşayan, paylaşan, tanık olan herkes, Aleviler ve Aleviler gibi ayrımcı uygulamalara ve acılara uğratılmış topluluklar karşısında başımızı utançla eğebilelim ama aynı zamanda, bir daha böylesi olayların yaşanmaması için gerekli dersi almak üzere, Alevilerin sırtına yüklenen anımsama yükünü paylaşabilelim.

Bu anlamda bizler Madımak Oteli'nin müze yapılması istemimizden kesinlikle vazgeçmeyeceğimizi belirtmek isteriz."

III.
'DİNİM, DİYANET'İM, ZORUNLU DİN DERSİM BENİM'

Diyanet İşleri Başkanlığı ile (DİB) zorunlu din derslerinin (ZDD) konumu çalıştay raporunun en çok önem verdiği başlıkların başında yer almaktadır. Rapor içindeki ağırlıklarına bakıldığında Alevi çalıştaylarının, neredeyse bu iki sorunlu alanın "aslında bir sorun oluşturmadığına, bütün toplumu ikna etmek üzere" yürütülmüş olduğu hissine kapılmak pek mümkündür. Ancak çalıştay raporu yazarı için bu iki konu ne denli hayati bir yer işgal ederse etsin, tersine bizler için bu iki konu, *Alevilik ve Aleviler bağlamında*, hiçbir tartışma götürmeyecek açıklıkta ve berraklıkta, esasen *ikincil* konulardır. Şöyle ki DİB bu toplumda eğer yalnızca Alevilerin sorunu ise, baştan ilan ederiz ki bu kurum Alevilerin umurunda bile değildir. DİB, eğer bu ülkenin toplam hasılasını üretenlerin içinde yer alan tüm kesimlerin, Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, dindar, dinsiz, ilgili, ilgisiz, gnostik, agnostik, deist, ateist, mistik, Şii, Şafii, Hanefi, Alevi, adını saydığımız, sayamadığımız kim varsa, bu kesimlerin tümünün sorunu değilse, Alevilerin hiç değildir. Dolayısıyla öncelikle dikkatli olunması gereken şeylerin başında, özel olarak ve münhasıran Alevilik ve Alevilerle ilgili olmayan bir konunun, sözüm ona özel olarak Alevilik ve Alevilerin sorunlarıyla ilgili olarak düzenlenen bir toplantının başat konusu olarak takdim edilmesinin yanlışlığı gelmektedir; sanki bu iki konudan muzdarip olan yalnızca Alevilermiş gibi, kamuoyunun özellikle yanıltılma çabasıdır söz konusu olan.

Aynı şey ZDD için de geçerlidir. Okutulması zorunluluğunun anayasal bir konu olduğu sıklıkla ve yaygınlıkla ileri sürülen ve din dersi değil, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi olduğuna inanmamız istenen, ama bizzat din dersi öğretmenlerinin ic-

raatlarıyla ve okutulan ders kitaplarının kapsamıyla sıklıkla dersin din kültürüyle uzak ara ilgisiz, tam tersine doğrudan ve münhasıran Sünnilik ve Hanefilik eğitimi verildiği sürekli deşifre olan bir ders özel olarak Alevilerin ve Aleviliğin konusu değildir. Bu ülkedeki her kesimin sorunudur bu. DİB, nasıl bugün neredeyse devlet içinde devlet konumuna yükselmiş ve siyaset üreten, siyasaları belirleyen bir üst siyasal irade olarak kendini örgütlemeyi başarmışsa ve bunda en büyük payda da 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinin ve ardından gelen muhafazakar sağcı iktidarlarınsa, ZDD de bizzat bu darbe tarafından toplumun bağrına saplanmış bir hançer niteliğindedir. Eğer toplum bu hançer tarafından sürekli yarılmayı ve parçalanmayı, sürekli kan kaybetmeyi göze alıyorsa ve bundan razıysa, hiç kuşkusuz Aleviler ve Alevilik, tek başına da olsa, kendi çocuklarını korumak üzere refleks geliştirmeye ve bu iç kanamayı durdurmak üzere yeni araçlarla mücadeleye devam edecektir. Sorun bu anlamda Alevilerin değil, tersine bu iç kanamayı görmezden gelenlerin, bu ateşe odun taşımaya devam edenlerin sorunudur ve elbette en başta da kendi dinini devletin resmi memuruna teslim etmekten gocunmayan, resmileşmeyi ve iktidarla hemhal olmayı marifet belleyen bir Sünnilik varsa, onun sorunudur!

Mademki DİB ve ZDD yalnızca ve özel olarak Alevilerin sorunu değildir, öyleyse bu iki sorun tüm toplumun, toplumun tüm kesimlerinin dikkatine sunulmalı, tartışılmalı, raportörün pek sevdiği deyişle, "münazara ve müzakere" edilmelidir. Ancak yapılanın bununla hiçbir ilgisi yoktur. Yapılan şey, bu iki sorunu nüfus olarak azınlıkta olan bir dinsel yönsemeye has bir rahatsızlıkmış gibi kodlayarak, yalnızca onlarla tartışıyormuş gibi kamuoyuna sunarak, toplumun geri kalan kesimlerinin sanki bu iki konudan hiçbir yakınısı ve ızdırabı yokmuş gibi, bu iki konu geniş bir meşruiyet zeminine sahipmiş gibi, Aleviler üzerinden bir "meşruiyet rantı" üretmeye çalışmaktır. Fakat bu

da neresinden baksanız su almaktadır; çünkü Alevilerle sözde ilişkilendirilip orada dondurulmaya çalışılan konuda "kim konuşuyor?" diye sorduğumuzda, karşımıza çıkan manzara ürkütücüdür.

DİB: Kim Konuşuyor, Ne Konuşuyor?

Çalıştay raporu bilimsel ve akademik bir raporda olması gereken sınıflandırılmış ve yorumlanmış verilere sahip olmadığından ve mevcut veriyi bir yığınak halinde listelemekle yetindiğinden, başlıktaki soruyu rapordan hareketle yanıtlayamıyoruz. En azından sorunun "kimin konuştuğu" kısmı her halükarda problemli gözükmektedir. Ancak biz kendi kabulümüz doğrultusunda, yani DİB ve ZDD'nin tüm toplumun sorunu olduğu kabulü altında "kimin konuştuğu" sorusuna bir yanıt arıyoruz.

Buna göre, raporun eki gibi gözüken, *katılımcılar* başlığıyla belirtilmiş kısma yöneldiğimizde, bu sürece 304 kişinin katıldığını görüyoruz. Ancak veriler gayri ciddi yığıldığından aslında bu sayının yanlış olduğu hemen görülüyor. Gerçek sayı, bizim saptamamızla 302. Çünkü iki isim iki kere yazılmış. Bu sehven yazılmış isimleri çıkarmak gerçek sayıyı anlamaya yetmiyor ama. Çünkü bu 302 kişinin tümü çalıştaylara katılmış değil. Yine bizim yaptığımız çalışmada 44 kişinin aslında Sivas'ta yapılan, Madımak Oteli'yle ilgili toplantının katılımcısı olduğu anlaşılıyor ki böylece sayı 258 kişiye iniyor. Şimdi bu sayının dağılımına bir bakalım:

Çalıştayların farklı etaplarında yer almak kaydıyla doğrudan AKP yanlısı ya da AKP'ye yakınlığıyla bilinen medya mensupları/temsilcileri: 17 kişi. Doğrudan AKP yanlısı ya da AKP'ye yakınlığıyla bilinen sivil toplum örgütlerinin temsilcileri: 14 kişi. Doğrudan AKP yanlısı ya da AKP'ye yakınlığıyla bilinen, Alevi topluluk içindeki sağ kanat grupların temsilcileri: 25

kişi. DİB temsilcileri: 9 kişi. İlahiyatçılar ve ilahiyat kökenliler: 31 kişi. AKP ve diğer sağ partilerden gelen milletvekilleri: 16 kişi. Türk-İslam Sentezci görüşleriyle bilinen isimler: 6 kişi. Ayrıca katılımı yalnızca ismen belirtilmiş ve nasıl bir sıfatla toplantılara katıldığını tümüyle saptayamadığımız bir isim grubu daha var ki bunlar toplam 38 kişi. Bu kişilerin bir bölümünün, içlerindeki örneklere bakarak, dede olduğunu biliyoruz ve varsayıyoruz; bazılarının ise dedelikle uzak ara ilgisi yok. Elbette bu ismen çağrılıların hangi sıfatla, neyi temsil ettiğine ilişkin raportörün sunduğu hiçbir veri bulunmuyor! Oysa baştan beri raportör, çalıştayın söylemsel temsiliyet üzerinden olduğunu ileri sürüp duruyordu. Gerek bu isimler içinde, gerek tasnif edebildiklerimizin çoğunda söylemsel bir çeşitliliğe kesinlikle rastlanmıyor. Bunu şimdilik paranteze aldığımızda, toplam katılımcılardan yani 258 kişiden, son 38 kişilik liste hariç olmak üzere, 118 kişi şöyle ya da böyle gerek DİB'e, gerek DİB'in ve Sünniliğin savunusuna ya da AKP'ye şu ya da bu düzeyde "angaje" durumda.

Bu kişilerin dışında, çalıştay sürecinde ilahiyatçı olmayan akademisyenlerin sayısı 11 kişi; sosyal demokrat eğilimler taşıdığı kabul edilen milletvekillerinin sayısı 16 kişi; nihayet hükümete ve çalıştay sürecine karşı dikkatli, farklı görüşler ileri sürmekten kaçınmayan toplam 10 kişi. Böylece toplam sayı 155 kişiye çıkmaktadır. Bu sayıya 38 kişilik tikel liste eklendiğinde sayı 193 ve nihayet 44 kişilik Sivas toplantısı katılımcıları eklendiğinde 237'ye çıkmaktadır.

Bu veriler çalıştay raportörünün ham verilerinin yalnızca, ama yalnızca bir derece inceltilmiş, ama yine ham olmaktan kurtulamayan verilerdir. Sayının 302'ye tamamlanamaması raportörün listesinde teşhis edilemeyen isimlerin varlığındandır; yani kesinlikle katılımcı listesinin bile açıklıktan nasibini almamışlığından; yoksa eksiklik bizden kaynaklanmamaktadır.

Bu haliyle bile 118 ismin şöyle ya da böyle, şu ya da bu düzeyde iktidar ya da DİB'le bağlantılı ve elbette Sünni dindarlık biçimiyle şu ya da biçimde dinsel, ideolojik ve politik ilişkisi ve buna ilişkin angajman yüküne sahip olduğu gözetildiğinde, gerek DİB gerek ZDD konusunda çıkacak sonuç bellidir; sözü hiç uzatmadan raporun ilgili kısmının son paragrafına bakmak yeterlidir: "Anlaşıldığı kadarıyla gerek Sünni toplumun gerekse başta Aleviler olmak üzere diğer inanç gruplarının beklenti ve çıkarları için hukuki bir çalışma yapılmasına acilen ihtiyaç vardır." Bu pek iyi niyetli gözüken giriş cümlesinin, niye birden bire Sünnilerin talep ve beklentileriyle başladığının yarattığı şaşkınlık ve soru işaretleri bir yana, raportör sınırı çizmekte hiç gecikmemektedir. Paragraf şöyle devam eder: "Bu çerçevede mevcut sorunların tanımlanması ve çerçevelendirilmesi, gerekli çözüm yollarının *Anayasa'ya uygunluk içinde bulunabilmesi* için her düzeyde çalışma yapılması ve bu bağlamda özellikle de hukuki komisyonların kurulması gerekmektedir." (Vurgu bize ait.)

Buradan kolayca, nihayetinde raporun vara vara komisyona havale noktasına vardığı gibi bir sonuç çıkarmaya kuşkusuz herkesin hakkı olacaktır. Ama bununla yetinmemek gerekmektedir. Aslında ilgili komisyonların boşuna kurulacağı bellidir. Çünkü raportörün işaret ettiği dış sınır, Anayasa'dır. Bunun açık anlamlarından yalnızca biri, toplumumuzun siyasal katılım süreçlerinde en önemli rolü üstlenen siyasal partilerin süreçten dışlanacağıdır. Çünkü partilerin DİB'le ilişkisi gayet açık seçik bir biçimde tanımlanmıştır! Bu çerçevede daha önce yaptığımız öneri ve talebimiz daha da acil hale gelmektedir. Buna göre "2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili hükmü derhal değiştirilmelidir. Bu hükme göre, (M.89) "Siyasi partiler, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek

özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136 ncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler." Örneğin bu talebe ilişkin, raporun hiçbir perspektifi ve düşüncesi yoktur; o da, sanki hükümet kendileri değilmiş gibi, durumu arınsatmakla yetinmektedir. Peki bu halde, o komisyon neyi tartışacaktır?

Raportöre göre, DİB'in konumunu ve varlık nedenini aslında sorgulamaya bile gerek yoktur, çünkü "dinle devlet arasındaki ilişkilerin tarihsel, kültürel ve stratejik ortaklığı kamuoyu nezdinde bu hizmetlerin devletin esas görevi olduğu noktasında genel kabul oluşmuştur. Ancak bu kanaate Alevilerin rağbet gösterdiği söylenemez." Görüldüğü gibi, sorun yalnızca Alevilere hasredilmekte, genel bir kamuoyu uzlaşmasından, bizim için tümüyle hayali olan, hiçbir veriye dayanmayan ve daha önce bizzat kimi Sünnilerin bile rahatsızlığı zikredilmişken ve ülkenin Aleviler dışındaki tüm kesimlerinin neredeyse dindar ve Sünni sayıldığı bir önkoşul altında, hayali bir uzlaşmadan söz edilmektedir.

Ancak rapor boyunca raportörün temelde gözden kaçırmaya çalıştığı noktaların başında, devletin din hizmeti vermesiyle, hatta bunun bir yükümlülük ya da görev olarak kendisine yüklenmesiyle, bir dini inancı tanımlama hak ve yetkisinin arasındaki mesafedir. Metin yazarı bu ikisi arasındaki farkı sürekli olarak ya ihmal etmekte ya da çarpıtmaktadır. Alevilerin ilk elde itiraz ettiği şey, devletin din hizmeti vermesi değil, bir dini tanımlamaya kalkışmasıdır. Bu anlamda Aleviler adeta Sünnileri tanımsal olarak özgürleştirmek istemektedirler.

İtiraz edilen ilk temel nokta, bir devlet kurumunun, devletin memurlarından oluşan bir heyetin kendini din alanında biricik otorite, referans mercii olarak dayatması ve devletin bütün politikalarında kendisini başlıca *sabite* olarak inşa etmesidir. Ne ya-

zık ki DİB'in mevcut konumu budur. Bunun devamında DİB'in, toplumun tüm hasılasından, salt belli bir dini algıya aktarmak üzere, rekor seviyede *fonlanmasıdır*.

Raportör bu sorunları tartışmak ve bu konudaki refleksleri işaretlemek yerine, sorunu Alevilik alanında hapsetmek için özellikle, yine tümüyle temelsiz olarak, Alevilerin DİB aracılığıyla asimilasyona uğratıldıkları yolundaki *temel kabullerini* sorgulamaya girişmekte ve bunu da elbette daha önce yaptığı gibi tümüyle içi boş bir iddiaya ve zanna indirgemeye çalışmaktadır. Örneğin raportöre göre, Alevi köylerindeki tüm camilerin varlık nedeni, yine rapora göre camiye gitmeyen ve namaz kılmayan Alevilerin talepleridir! Metin yazarının buradaki garabeti görmemesi söz konusu olamaz. Ama ne yazık ki raporda buna ilişkin hiçbir değini yoktur. Köylerine, mahallelerine, kendi istemleri şöyle ya da böyle, şunun ya da bunun karşılığında, hizmet tehdidi ya da şantajıyla ve hatta yer yer şiddet tehdidiyle şekillendirilerek cami yapılan Alevilerin asimilasyon iddiaları, bu bakımdan kavramsal olarak yerindeliği tartışma konusu yapılsa bile, somut olarak hiçbir şekilde tartışma konusu değildir. Bunun için metin yazarının nüfus sayımlarını Cumhuriyet'in başından bugüne şöyle bir gözden geçirmesi yerinde olacaktır. Nüfus sayımlarının düzenli olarak yapıldığı tarihsel dönüm noktasından itibaren Alevi nüfusun toplamına ilişkin kestirimler, devlet arşivlerinde kolaylıkla bulunabilir. Bu kestirimlerin Alevi nüfusun giderek azaldığını gösterdiğini de sağır sultan bilmektedir. Peki bunun açıklanmaya muhtaç bir yanı yok mu? İkincisi; daha yakın geçmişte tümüyle Alevi iken bugün Sünnileşmiş köylerin varlığı da mı inkar edilecektir? Kaldı ki DİB asimilasyonist bir kurum olarak önemli olsa da, bu alanda asıl rol elbette ZDD'dedir, ama nedense raportör bu meseleyi orada değil, burada tartışmayı seçmiştir!

Rapora göre, "Aleviler öteden beri farkında oldukları kimlik kayıp ve hasarlarını devletin ihmallerinden çok, onun bile - isteye önayak olduğu müdahale ve operasyonlarına bağlamaktadırlar. Bu yaklaşıma göre gerek DİB gerekse zorunlu DKAB dersleri uygulamasıyla devlet, Alevilerin Sünnileşmesi için çaba harcamaktadır." Buna karşılık raporun verdiği yanıtı da yazalım da zihniyet tam anlaşılsın. Devamla: "DİB her şeyden önce anayasal bir kurumdur. Aynı şekilde zorunlu DKAB dersleri da anayasal düzeyde işlerlik kazanmıştır." Yani? Bir şeyin anayasal olması onun asimilasyonist olmasına engel midir ki? Kaldı ki raportörün de Alevilere atfen belirttiği gibi, Alevilerin devlet tarafından bile-isteye Sünnileştirilmesi için DİB ve ZDD dışında ve hatta belki daha önce Dersim Katliamı örneği hatırlanmalıdır. Dersim bildik anlamda bir katliamın boyutlarını çok çok aşan bir niteliğe sahiptir.

Dersim'de bir topluluğun bedenlerinin topluca katledilmesi dışında, çocukları, yaşlıları, kadınları, erkekleri bu ülkenin her yerine arpa eker gibi saçılıvermiştir! Sürgün ve zorunlu iskan uygulamaları, bölgede uygulanan eğitim politikaları, kült merkezlerinin imhası ve ibadethanelere kapatılması... Aleviler bütün bunlara yalnızca asimilasyon diyorsa, raportör ve muktedirler buna şükretmeli, Alevilere ve Aleviliğe minnet duymalıdır!

Geçtik tarihten... Bir topluluğun asimilasyon iddialarında en ciddiye alınması gereken şeylerin başında kült merkezlerinin imhası gelmektedir. AKP iktidarı kaç dönemdir iktidarda olduğunu ve Dersim bölgesindeki bütün kült merkezlerini, bütün coğrafyayı barajlarla tehdit ettiğini ve bunun giderek topluluk açısından bir faciaya doğru evrildiğini hatırlamalı ve bunu tüm dünyanın bilmekte, izlemekte, görmekte olduğunu da bilmelidir . Dünya görmektedir; raportör hariç. Raportör topluluğun kimlik kaybı için daha sağlam deliller aramaktadır. Mümkünse

en genel olarak devleti, özel olarak AKP iktidarını ve nihayet DİB ve ZDD'yi masum gösterecek deliller.

Raportör her şeye karşın DİB'in tüm İslam temelli inançları kuşattığına ilişkin kabule teslim olmuştur. Üstelik daha önce değindiğimiz ve bizzat kendi içinde çelişkili ifadelerine ve saptamalarına karşın. Alevileri sıklıkla Cumhuriyetçi, pozitivist, modern değerlerle özdeşleşmekle eleştiren ve hatta neredeyse bunlara teslim olduklarını iddia eden rapor, nedense söz konusu olan DİB oldu mu, kendisinin bizzat Cumhuriyetçi kabullere teslim olduğunu unutuvermektedir. Bizzat kendi saptamalarıyla yetindiğimizde, DİB Cumhuriyet tarafından, tüm Müslümanları kapsadığı, tümüne hizmet sunacağı, tümünü temsil edeceği iddiasıyla, ama esasta dinin belirli bir biçiminin kamusal görünürlüğünü ve etkisini denetlemek, biçimlendirmek üzere kurulmuştur. Bu bakımdan DİB'in bizatihi varlığının esasta Cumhuriyetin kuruluş döneminde kristalize olan laiklik algısıyla çatışma içinde olmak zorunda olmadığı açıktır. Ama aynı ölçüde açık olan şey, özellikle 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinin yarattığı kırılmayla, ülkemizde artık ne Sünnilik ve özel olarak Hanefilik, ne devlet, ne DİB'in aynı yerde olmadığıdır. Yani artık, DİB'in varlığı kesinlikle ve kesinlikle Cumhuriyetin kuruluş sürecine içkin laiklik algısıyla meşru kılınamaz. Ancak DİB'in mevcut varlığının ve gücünün, temel olarak üstlendiği işlevlerin artık düpedüz devletin neredeyse tüm eylemlerinde *referans ve sabite* ürettiğini bilen biri olarak raportör, laiklik tartışmaları içinden DİB'i meşrulaştıramayacağını bildiğinden olsa gerek, Cumhuriyet'in değerlerine *teslim olmayı* seçmektedir! Üstelik herkesi de laikliğin özsel olarak değişmediğine, değişemeyeceğine, ama toplumsal-siyasal olanın evrimine ve anlamsal değişikliğine inandırmaya çalışarak.

Laiklik her halükarda din ve devletin ilişkileriyle ilgili bir niteliği işaret eder ve temelde vazgeçilmez ölçüsü; dinsizliğin,

özellikle hakim ve çoğunluk dinler karşısında dinsizliğin nasıl güvence altına alındığıdır. Ölçü hiçbir zaman dinsel özgürlük değildir; dinsizlik özgürlüğüdür. İkinci olarak; hakim ve çoğunluk dininin dışında kalan dinsel yönsemelerin konumlanışı ve sınırlarının güvence altına alınması laikliğin hedeflerinden biridir. En genelde laiklik, her halükarda devletin egemen bir varlık olarak niteliğiyle ilgilidir; hiçbir koşulda dinin özgürlüğüyle ilgili değildir. Cumhuriyet de kuruluş felsefesi itibarıyla buna uygun bir biçimde DİB'i kullanmıştır; bu aynı zamanda Osmanlı'nın son dönem modernleşme çabalarıyla da ilişkilendirilebilir, ama oraya kadar gitmeyi gerekli görmüyoruz! Bu bağlamda DİB'in varlığı devletin laik olduğu kabul edilen niteliğiyle karşılıklı olarak evrile dönüşe bugüne değin gelinmiştir. Raportöre göre, gelinen yere bakılırsa, ızdırap verici olmaktan çok, takdir toplayan bir yerdir burası; DİB bakımından!

Rapora göre, DİB "vatandaşlarının büyük çoğunluğu Müslüman olan [ki sonunda raportör bu klişeye bile sığınmak zorunda kalmaktadır; aslında vatandaşlarının büyük çoğunluğunun din hanesinde kendi iradelerini sorma gereği bile duymaksızın, yani aslında iradelerinin hilafına bile olma şansı verilmeksizin, kağıt üzerinde Müslüman yazdığı bir ülkede demek istiyor olmalı] bir ülkede Diyanet, devletin din alanında yeni bir yorum ya da tarz ihdas etmesinden çok bu alandaki hizmet ünitelerinin işleyişini sağlaması açısından takdir edilmektedir." Bu çerçevede "DİB genel toplumun her zaman itibar ettiği, hizmetlerini takdirle karşıladığı bir kurum olmayı başarmıştır." Demek ki Aleviler, gayrimüslimler, Şafiiler, Şiiler ve dinsizler, pratik olarak dindar olmayanlar vs. genel toplumun bir parçası sayılmamaktadır. Bundan daha önemli olan şeyse DİB yoluyla devletin kendine has bir Müslümanlık yorumu ve tarzı ihdas etmediği iddiasıdır ki bu Sünni Hanefilerin kendi iç tartışma alanlarında fırtınalar koparabilir; biz buna dahil olmayı reddedeceğiz.

Nasılsa raportörün DİB'in "mezhepler üstü bir anlayış içinde kurumsallaştığına" ilişkin imanı tamdır.

Raportör rapor boyunca yaptığı gibi, kendisinin laikliğe, dine ve devlete ilişkin algılanındaki problemleri Aleviler üzerinden çözmeye, yansıtmaya ve yükünü boşaltmaya uğraşmaktadır. O nedenle iktidarla özdeşleşmiş anlayışını laiklik temelli olarak meşru kılabilmek için Alevilerin laikliği idealize ettiğini ileri sürmekte, daha önce değindiğimiz gibi, ideal laiklik gibi kategoriler uydurmaktadır. Öyle ki bu bölümde raportör *ideal* ve *gerçek laikliğin özlerinden* bile söz edebilmektedir! Bu tarih dışı, konformist politik tutum bizi aşar!

Raporun ve raportörün, aslında anlaşılan o ki bir bütün olarak çalıştaylar sürecinin, eğer bu rapor belirttiğimiz gibi masa başında üretilmedi ve çalıştaylar sürecini temsil değeri yüksekse, DİB konusunda hiçbir şey önermeyeceği, aksine her önerinin önünü, bildiği her araçla kesmeye hazır olduğu daha en baştan bellidir. Şöyle ki devleti "açıkça DİB kurumunu lağvetmeye ve inanç alanlarının yeniden yapılandırılmasına destek vermeye" çağıran kesimler açıkça, daha en baştan *radikal Aleviler* olarak etiketlenmektedir! Ancak, raportör rapor boyunca hep yaptığı gibi, biraz sonra DİB'i genel kamuoyunun desteği ve meşruiyetiyle donatacaktır da şimdi, burada, birden bire, bu "radikal Alevi gruplarına" " çoğu liberal ya da din dışı ilgileriyle bilinen yaklaşımlar da" destek vermekteymiş; onu söyleyiverir! Yani neymiş? Toplumun geneli DİB'ten yana pek de memnun değilmiş. Hele bunlara bir kısım, daha önce raportörün söylediği gibi, Sünni dindar da eklenirse? Ama olsun. Bütün bunların varlığına karşın ve hatta kendi sözleriyle "sorunlarının Diyanet çerçevesinde çözülebileceğine inanan Alevilerin sayısında önemli ölçüde bir düşüşten söz edilmesine" karşın, metin yazarına göre "devletin Alevi algısından hareket edildiğinde Diyanet'in kurumsal varlık ve hizmet alanlarıyla Alevilik arasında

hiçbir çelişkiye rastlanmamaktadır." Bunun nedeni de "devletin Alevileri her zaman genel İslam toplumunun bir parçası olarak" görmesidir! İşte raportörün teslim olmayı seçtiği budur! Aleviler mi? İslam toplumunun bir parçası, ama İslam dininin değil! Öyleyse görev bellidir: ZDD aracılığıyla onları İslam dinine dahil etmek!

ZDD: Kültürsüz Din, Dinsiz Kültüre Karşı

Raportör Alevilerin bir an önce İslam dinine dahil edilmelerini öngörmektedir, çünkü çok kez altını çizerek dile getirdiğimiz gibi, raportöre göre Alevilik dinsel bir yönseme değil, siyasal ve kültürel bir olgudur. O halde Aleviliklerinden kaynaklı olarak dinsel bir tahayyülleri olmayan Alevilerin bu 'dinsizlik hastalığı'ndan derhal kurtarılmaları gerekmektedir. ZDD onlara en iyi ilaçtır.

Alevilerin bizzat dinsel tasavvurları gereği zorunlu din derslerini reddetmelerini anlamayan ya da kabul etmek istemeyen bu zihniyet, zorunlu din derslerinin kaldırılması talebini raporun başından beri aşina kılındığımız ince taktiklerle savuşturmaktadır. Bu taktiklerden birisi, talebin kabul edilemez oluşuna ilişkin anayasal gerekçeler sunmaktır. Buna göre, "DKAB, meşruiyetini Anayasa'nın 24. maddesinden almaktadır. Bu maddede DKAB'ın her bir vatandaş için zorunlu olduğu vurgulanmakta ve ayrıca isteğe bağlı din eğitim ve öğretimine de fırsat tanınmaktadır." Demek ki raportöre göre, Alevilerin zorunlu din derslerinin kaldırılması yönündeki talepleri bir anayasa değişikliğini gerektirdiği için karşılanamaz. Oysa raportör de pekala bilmektedir ki, anayasanın ilgili maddesine ilişkin farklı hukuki yorumlar da olanaklıdır. Alevilerin ZDD'ye ilişkin olarak idare aleyhinde binlerce dava açmış olmaları, anayasayı bilmemelerinden değil, anayasanın cumhuriyetin temel nitelik-

leri, ZDD bağlamında da başta laiklik ilkesi çerçevesinde anlamlandırılması gereken bir metin olduğunu çok iyi bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Raportör tarafından "ideal laiklik" hastalığına bağlanması kuvvetle muhtemel olan bu bilgi, sorunun kapsamlı bir anayasa değişikliği yapılmaksızın da çözülebilir olduğunu göstermektedir. Açılım sürecinin başında yetkililere ve kamuoyuna sunduğumuz *Kırmızı Kitap*'tan bir bölümü burada bir kez daha dikkate sunmakta yarar görüyoruz:

Buna göre, ***anayasanın ilgili amir hükmünün zorunlu dinsel eğitimi bütün yurttaşlara dayattığı yolundaki hukuksal yorum, hukuken son derece tartışmalıdır ve anayasanın en temel ilkelerden biri olarak işaret ettiği laiklik ile başlangıç kısmıyla, temel hükümler ile değişik birçok maddede yinelenen bütününe içkin öze aykırıdır.*** Anayasanın 24. Maddesinde konuyla ilgili olarak "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır" hükmüne yer verilmekte, devamında ise şöyle denilmektedir: "Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır."Bu haliyle ilgili maddenin muhatabı öncelikle yasama ve yürütme organlarıdır. Yani anayasa din dersinin müfredatta bulunması zorunluluğunu ilgili kurumlara getirmektedir. Ancak aynı anayasa bütün yurttaşların istisnasız din eğitimi almak zorunda olduğuna ilişkin herhangi bir hüküm getirmemektedir. O halde ilgili hükmün amacı herkese zorunlu olarak din dersi vermek değil, dinsel eğitimi devlet kontrolü altında tutmaktır ki anayasa için laiklik ilkesi bakımından da doğru olanın bu olması gerekir.

ZDD'nin kaldırılması talebine anayasayı gerekçe gösterenlerin yukandaki hukuki yorumu ciddiye almıyorlarsa ve anayasayı da gerçekten dikkate alıyorlarsa eğer, en azından bu yoru-

ma yaslanarak idare aleyhine dava açanları haksız çıkarmak pahasına konuyu anayasa yargısına taşımaları beklenir.

Öte yandan anayasal hükmü bir engel olarak öne sürmek, çalıştaylar sürecinin başlangıcında kabul edilebilir olsa da artık böyle değildir. Çünkü açılımın mimarı olan AKP hükümeti, 12 Eylül faşist darbesiyle hesaplaşma iddiasıyla kapsamlı bir anayasa değişikliğini gündeme getirdiği sıralarda, ZDD'nin kaldırılması talebiyle meydanları dolduran ve içinde yalnızca Alevilerin değil çok sayıda Sünninin de yer aldığı yüz binleri yok saymakta tereddüt etmemiştir. Tüm ülkenin ileri demokrasi adına seferber edildiği anayasa referandumunun hazırlık ve propaganda faaliyetleri, sözde müzakereye dayandığı iddia edilen çalıştaylar ve toplantılar dizisiyle zamansal olarak çakışmaktadır. Kaldı ki AKP hükümeti kapsamlı bir anayasa değişikliğini iktidarının bu son iki yılında icat etmiş değildir. Belki de, Anayasa değişikliği tasarıları dahi gerçek bir müzakereye dayanmazken ve sadece Alevilerin değil, çok çeşitli kesimlerin meydanlardan haykırılan taleplerine kulak verilmezken Alevi açılımının müzakereye dayanmasını beklemek bir *lüks*tür. Ya da Alevilerin her zamanki "fantastik", "ütopik" tahayyüllerinin bir ürünü mü demeliyiz bu beklentiye? Yoksa Alevileri yalnızca belirli sorunları, belirli bağlamlarda tartışmaya mahkum eden zihniyet, onların ve sorunlarının anayasa tartışmalarıyla da bir ilgisi olmadığını mı, olmaması gerektiğini mi düşünmüştür? Peki o zaman neden şimdi ZDD'nin kaldırılması taleplerinin karşısına anayasa bir engel olarak çıkarılmaktadır? Beklenebileceği gibi bu soruların yanıtları da raporda bulunmamaktadır.

ZDD'nin kaldırılması talebini yok saymak için raporda kullanılan bir başka taktik, Alevilerin modernleşmeyle kurdukları ilişkinin ne kadar problemli olduğunun bir kez daha kendilerine hatırlatılması ve sözüm ona teşhir edilmesidir. "Aleviler, inanç ve kültür değerlerinin korunup geliştirilmesi konusunda,

Cumhuriyet tarihi boyunca bu dersleri uzunca bir süre kendileri için bir sorun olarak görmemişlerdir." Rapor, bu ifadenin geçtiği aynı paragrafın devamında şöyle demektedir: "Derin bir teslimiyetle laik Cumhuriyet'in kurucu ilke ve değerlerine, özellikle de Atatürk'e bağlılıklarını her vesileyle dile getiren Aleviler, sekülerleşme politikalarının Alevi kimliğinde yarattığı etki ve sonuçları, ancak 90'lı yıllardan itibaren derin bir şekilde hissetmeye ve sorgulamaya başlamışlardır. Devletin başından beri laik prensiplere uygunluk iddiası taşımasına rağmen, uygulamada sıklıkla karşılaşılan paradokslarına yönelik itirazlar, ancak bu yıllardan itibaren seslendirilme imkanı bulabilmiştir."

Raportöre öncelikle hatırlatılması gereken husus, zorunlu din derslerinin 12 Eylül faşist darbesinin bir ürünü olarak anayasaya girdiğidir. Bundan önceki hiçbir uygulama, 12 Eylül rejiminin pratiğiyle birlikte değerlendirilebilir nitelikte değildir: hem arka plandaki referansları, hem de uygulamaları bakından. Bunun için lise tarih bilgisinin bile yeterli olduğu açıktır. Alevilerin cumhuriyet tarihi boyunca bu dersleri "uzunca bir süre kendileri için bir sorun olarak görmemeleri"nin nedeni, böyle bir düzenlemenin, yani sorunun "uzunca bir süre" zaten var olmamış olmasıdır. Raportörün Alevilerden bir gün zorunlu din dersi uygulamasıyla karşılaşabileceklerini hesap ederek çok daha önce teyakkuza geçmelerini beklediğini mi düşünmeliyiz? Dışlanmışlık ve mağduriyet üzerinden kendini var eden, yani "rutin bir teyakkuz" halinde olan bir topluluktan bunu beklemek gerekir değil mi? Raportörün bu vahim hatasının bilgisizlikten kaynaklandığını düşünmüyoruz elbette. Bu özensizliği raporun masa başında kotarıldığının bir kanıtı sayıyoruz. Rapor öylesine masa başında kotarılmıştır ki, bir ikinci gözün olası hatalara karşı raporu gözden geçirmesine dahi gerek duyulmamıştır ya da bu amaçla rapora eğilen bütün gözler, Alevileri her durumda haksız çıkarmak üzere kör edilmiştir! ZDD, Alevilerin

derin bir teslimiyetle sarıldıkları iddia edilen laik cumhuriyetin ve onun değerlerinin zorunlu bir uzantısı değildir. Öyle olsaydı, bu raporda bu kadar kararlılıkla savunulmasına da tanık olunamazdı.

Rapor Alevilere, 1982 Anayasası ile hayatımıza sokulan ZDD'nin laikliğin "köktenci" bir tarzda uygulanmasının sonucu olarak ortaya çıkmış bir paradoks olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Buna göre ZDD, laik reflekslerle dini kontrolü altına almak isteyen devletin bunun yolunu din eğitimini tekeline almakta bulmuş olmasının sonucudur. Rapor buna rağmen ZDD'nin kaldırılmasına karşıdır, çünkü "devletin dine ilişkin tavrının, bu dersin işleyişi ve içeriğinin belirlenmesindeki etkisi göz ardı edilemez". Demek ki dine ilişkin farklı bir tavır, belirli bir dinselliğin zincirlerinden boşanıp gündelik yaşamı hükmü altına almasını sağlayacak biçimde bu dersi yeniden şekillendirebilir. Zaten rapora göre, Aleviler 'ZDD'ye hayır' diye haykıradursun, "Sünni vatandaşlar da bu derslerin içeriğinin zayıflığından yakınmakta, pratiğe yansıyan kimi bölümlerinin uygulamalı olarak da öğretilmesini istemekte ve özellikle müfredatın İslam'ın temel esaslarına tam bir uygunluk içinde yeniden ele alınarak hazırlanmasını temenni etmektedirler." Burada talep yerine "temenni" sözcüğü de özellikle seçilmiştir, çünkü yine rapora göre, din derslerinin layıkıyla verilmesini temenni eden Sünni vatandaşların "bu derslere yönelik itirazları değerlendirildiğinde tepkilerinin, hiçbir zaman Alevilerinki kadar köklü ve uzlaşmaz olduğu söylenemez."

Rapor Sünni vatandaşların bu tavrını "geleneksel birlik ve bütünlük siyaseti" açısından son derece makbul bulduğunu ilan etmek suretiyle Alevileri bölücü ilan etmekte hiçbir beis görmemektedir. Demek ki raportörün aşina olduğumuz ince taktiklerinden biri daha, ZDD'nin kaldırılması talebini yok saymak için devreye sokulmaktadır. Bu da Alevilerin vatandaşlar olarak

sadakatini sorgulama taktiğidir. Rapora kulak verelim: "Laik devletin din alanındaki tercih ve uygulamaları, Sünni kamuoyu tarafından genellikle kuşkuyla karşılansa da sonuçta bu durumun ilerde tüm toplumu rahatlatacak bir şekilde, yeni bir düzene kavuşabileceği konusundaki genel iyimserliği ortadan kaldırmaya yetmediği görülmektedir. Bu beklenti, devletle toplum arasındaki karmaşık özdeşliğin, hiçbir şekilde parçalanmamış olduğunu göstermektedir. Geleneksel birlik ve bütünlük siyaseti içinde devletin tercihlerini her zaman makuliyet zemininde kabullenmeye hazır görünen bir zihniyet, devletin "yüksek çıkar"ını yani "hikmet-i hükümet"i hiçbir şekilde göz ardı etmemektedir."

Demek ki taleplerini hiçbir zaman makuliyet zemininin sınırları içine çekemeyen Aleviler, devlet-toplum özdeşliğini parçalamaktadır. Bu noktada raporun doğru bir tespit yaptığını teslim etmek gerekir. Aleviler, zaten sosyolojik açıdan ne anlama geldiği belirsiz olan devlet-toplum özdeşliğini hiçbir zaman arzulamamışlardır. Bu tercihleri de raportörün başka bir tespitiyle son derece uyumludur. Alevi birey, siyasal iktidar karşısında muhaliftir. Öte yandan rapor, din derslerini yetersiz bulan Sünni yurttaşların bu konudaki tepkilerini bir makuliyet zeminine yerleştirebilme becerilerini, iyimserliklerine bağlamakta ve "bu iyimserlik teolojik bir tasavvurdan kaynaklanan, uzlaşmadan yana bir tavırdır" demektedir. Demek ki Alevilerin uzlaşmaz tavırları teolojik bir tasavvurdan beslenmemektedir, yani muhalifliklerinin Alevilikle bir ilişkisi yoktur. Çünkü raportöre göre bir tavır ya da tasavvur, ancak devletin yüksek çıkarlarını gözetirse, yani uzlaşmacı olursa teolojik bir değeri haizdir.

Böylece raporun başında Alevilerin muhalifliklerinin niteliğiyle ilgili ileri sürülen iddia, raporun sonuna gelinirken ZDD konusu bağlamında *kanıtlanıvermektedir*. Üstelik bu kanıtlama, Alevilerin, Sünnilere atfedilen teolojik bir özellik üzerinden on-

larla karşılaştırılması yoluyla kotarılmaktadır. Çünkü raportöre göre, Aleviliğin Alevi bireyi şekillendirebilecek müstakil bir teolojisi yoktur. Böylece başladığımız noktaya geri döneriz: Alevilik siyasal ve kültürel bir olgudan ibarettir. Bağımsız bir dinsel yönelimlerinin ve bu yönelimle temellendirilebilecek haklı bir taleplerinin olamayacağı kabul edilen Aleviler, ZDD aracılığıyla ıslah edilmeli ve devletin "yüksek çıkar"ını bilme ve gözetme becerisine kavuşturulmalıdır. Böylece *Simun Petrus* bir kez daha konuşur!

Bütün bunlardan sonra rapor, din derslerinin içeriğinin Alevileri de gözetecek biçimde yeniden yapılandırıldığı ve bu yolda çalışmaların daha da ileri götürüleceği masalına inanmamızı beklemektedir. Oysa Aleviler bu masalı dinlemeyi baştan reddetmişlerdir. Bu reddiyenin nedeni ise raportörün varlığını ve niteliğini ya tartışmaya değer bulmadığı ya da tartışmaya niyetlendiğinde Sünni ilahiyatçıları yardıma çağırdığı teolojik perspektiflerdir. Bütün yeryüzünü ibadethaneleri olan gören Aleviler için din, ayrı ve müstakil bir eğitim nesnesi değildir. O, gündelik yaşam içinde, Alevi yaşam pratikleri içinde elde edilir.

Aleviliğin bu şekilde okunmasına itiraz edilse bile Alevilerin din dersini zorunlu ve formel bir eğitimin parçası olarak reddetmelerinin Türkiye özelinde tarihsel nedenleri vardır. Alevilerin tanrıyla ilişki kurma biçimlerinde hiçbir karşılığı olmayan surelerin Alevi çocuklara ezberletilmesi ve çocukların okul sıralarında namaz kılmayı öğrenmeye zorlanması, onları yeterince travmatize etmiştir. Ancak Aleviliği bütünüyle kültür alanına hapseden raportör, Alevilerin ZDD'ye ilişkin itirazlarının dinsel yönelimlerinden kaynaklanabileceğini kabul etmediği gibi, tarihsel nedenlere dayalı olabileceğini de inkar etmektedir. Üstelik bu inkarla Aleviliğin kültürel bir olgu olduğu yolundaki kendi iddiası arasındaki çelişkiyi de görememektedir. Raportöre göre bir şey ya dinsel, ya kültürel olabilir. Kültürel bir deneyi-

min tarihselliği de inkar edilir. Sünnilerin hem tarihi hem de dinleri vardır. Alevilerse dinsiz ve tarihsizdir. Kaçıncı inkar? Biz artık sayamıyoruz.

Alevilerin ZDD dolayısıyla yaşadıkları ayrımcılığı ve travmayı inkar eden raportör, bu inkarını temellendirmek için Alevi toplumunun kendi içindeki yarılma ve bölünmeyi önümüze sürmektedir. Bu da ZDD'nin kaldırılması talebini çarpıtmaya, yok saymaya dönük üçüncü bir taktik olarak belirmektedir. Zaten raportör bu iddiayı son derece incelikli bir biçimde tüm raporun içine serpiştirmiştir. Raporun Alevi toplumunun örgütsel dağınıklık ve çeşitliliğinden yakınmadığı bir kısmı yok gibidir. ZDD meselesi de bu iddianın en gözde kanıtlarından biridir. Buna göre, din derslerinin "içeriğine ve verilmesine ilişkin olarak Aleviler arasında yeknesak bir görüş olduğu söylenemez. Bununla birlikte çoklukla kabul gören eğilim, bu derslerin niteliğine ilişkin olarak gerçekleştirilen eleştirilerle şekillenmektedir. Bu dersin içeriğinin yeniden düzenlenmesi, örneğin müfredatta Aleviliğe yetkin bir şekilde yer verilmesi pek çok Aleviyi memnun edecektir." Zorunlu din derslerinin Aleviliği içerecek bir müfredatla verilmesi halinde memnun olacak pek çok Alevi kimdir? Onların sözde müzakere sürecinin dışına atılan Aleviler olmadığı kesindir. Çünkü bu Aleviler 2008 yılından bu yana meydanlarda zorunlu din derslerinin kaldırılması taleplerini dile getirmektedirler. Raportörün 9 Kasım 2008'de Ankara'da, 8 Kasım 2009'da İstanbul'da ve 6 Mart 2011'de İzmir'de gerçekleştirilen Büyük Alevi Mitingleri'nden haberi olmamış mıdır? Peki aynı süre zarfında yine aynı illerde gerçekleştirilen, zorunlu din dersine karşı oturma eylemlerinden? Zorunlu din dersleri müfredatına Alevilikle ilgili bir içerik eklenmesinden memnun olacak pek çok Alevinin kim olduğu bilinmemektedir, ama bu eylemlerde zorunlu din derslerine hayır diye haykıran yüz binlerce sesin varlığını ve kimler olduğunu öğrenmek isteyenlere

tüm medyanın kayıt ve arşivleri açıktır. Üstelik bu eylemleri örgütleyen Aleviler, müzakereden de kaçınmamışlardır. Çünkü demokratik kanalları seferber ederek alanlara çıkmak ve talepleri dile getirmek ile bu taleplerin karşılanmasına yönelik bir müzakereye oturmak arasında bir çelişki yoktur.

Ancak, Alevi açılımının mimarlarının müzakere anlayışları ile Alevilerin müzakere anlayışları arasında esaslı bir fark vardır. Diyalog söylemiyle müzakereye çağıran, ancak çağırdığı özneleri ve onların taleplerini kendi diline tahvil ederek dayatan bir zihniyete karşı Aleviler, meydanlarda olmaya devam edeceklerdir. Üstelik iktidarın meydanlara yönelik bakış açısına rağmen. Daha dün Sayın Başbakan, Yüksek Öğretim Giriş Sınavında yaşanan şifre skandalını protesto eden öğrencileri, on bin genci karşılarına dikmekle tehdit etmiştir. Meydanlardan yükselen her türlü demokratik talebi kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak algılayıp ceberut devlet refleksine sarılan zihniyetin icadı olan sözde Alevi açılımının nihai raporunda devlet-toplum özdeşliğinden söz edilmesi, şaşırtıcı olmamalıdır. Belli ki bununla, toplumun devlet karşısında sınır tanımaz bir baskı ve yıldırının nesnesine dönüştürülmesi kastedilmektedir.

ZDD'nin kaldırılması talebini etkisizleştirmeye yönelik en ince taktik, Alevileri 'bizzat onların silahlarıyla vurma' girişimidir. Onlara din derslerinden muaf olmayı talep ettikleri anda inanç ve kimliklerini açıklamak zorunda bırakılmış olacakları ve asıl o zaman ayrımcılığa uğrayacakları hatırlatılmaktadır.

Buna göre, "Türk vatandaşlığı din, mezhep ya da etnik kimlik üzerine kurulmamıştır. Buna rağmen inanç ve kimliğini açıklamak durumunda kalmak ve bu yolla da muafiyet imkanından yararlanmak, sadece Anayasa'nın 24. maddesiyle değil uluslararası sözleşmelerin ilgili maddelerince de reddedilmiş ve bu tür ifşa ve beyanların mahzurlarına dikkat çekilmiştir." Raportör siyaset bilimi, anayasa hukuku ve insan hakları literatürüne

bir yanlış örnek olarak geçebilecek bu analizini, muafiyet mekanizmasının azınlık statüsündeki vatandaşlar açısından yarattığı durumu örnek göstererek temellendirmektedir. Buna göre, gerek Lozan Anlaşmasının ilgili hükümleri gerekse Mili Eğitim Bakanlığı'nın 9 Temmuz 1990'da azınlık statüsündeki vatandaşlar için öngördüğü muafiyet şartları, muaf olmanın inanç aidiyetini beyan etmekten geçtiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, örneğin "Milli Eğitim Bakanlığı'nın teklifini müteakiben, Türk vatandaşı olan, Hıristiyan veya Musevi dinlere mensup, ilkokul ve ortaokula giden öğrenciler, azınlık okulları hariç tutularak, söz konusu dinlere bağlı bulunduklarını beyan ettikleri takdirde din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine girmeye mecbur edilemez". Demek ki Aleviler muafiyet istedikleri takdirde inanç aidiyetlerini açıklamış olacaklardır. Bu da, Türkiye Cumhuriyetinin din, mezhep ya da etnik kimlik üzerine kurulu olmayan vatandaşlık anlayışı açısından bakıldığında bir 'ayrıcalık' talebidir. Yani Aleviler, devletin onları Alevi kimlikleri temelinde vatandaşlık dairesine dahil etmesini istediklerinin farkında değillerdir.

Anayasanın, hukukun ve dahi uluslararası hukukun bu şekilde ters yüz edilmesi karşısında şapka çıkarmak gerekir. Öncelikle, din dersleri gibi kişilerin din ve vicdan hürriyetini tehdit etme potansiyeli taşıyan uygulamalardan muafiyet, temel hak ve özgürlüklerin mantığı gereği zaten bu şekilde işletilemez. Temel hak ve özgürlükler mantığı, talebin, okullarda okutulan din derslerinden muafiyet talebi biçiminde değil, din dersinden yararlanma talebi biçiminde işletilmesini zorunlu kılar. Daha açık bir deyişle, çocukların din dersine girmesini talep eden veliler bir başvuruda bulunmalıdır, çocuklarının din dersinden muaf olmasını isteyenler değil. Bu da Anayasa'nın 24. maddesine ilişkin yorumumuzla uyumludur. Anayasa yasama ve yürütme organını, din derslerini müfredata koymakla yükümlü

tutmaktadır. Neden mi? Çocuklarının din dersi almasını isteyen veliler, bu olanaktan yararlanmak için başvuruda ve talepte bulunabilsinler diye. Ancak anayasada öngörülen zorunluluğun muhatabının öğrenciler olduğunda ısrar eden zihniyet, olası bir muafiyet talebinin inanç aidiyetinin beyanını gerektirdiğini düşünmekte ve karşımıza bu bağlamda da Anayasanın 24. maddesi ve bir de inanç beyanına zorlanmayı reddeden AİHM kararını çıkarmaktadır. Aleviler kendilerini ilgilendiren AİHM kararlarını zaten dikkatle izlemektedirler. Anayasanın 24. maddesine gelince, maddenin üçüncü fıkrası kimsenin dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını söylemektedir. Din dersleriyle ilgili fıkra ise dördüncü fıkradır. Bu fıkradan hareketle ilk ve orta öğretim kurumlarında öğrenim görenlerin bu kurumların müfredatında yer alan din dersine girmekle yükümlü kılındıklarını, muafiyet talep ederlerse de dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanmış olacaklarını ve üçüncü fıkraya aykırı bir durumun ortaya çıkacağı sonucunu çıkarmak, sadece Alevileri değil, hukuk nosyonu ve mantığını da ciddiye almamak anlamına gelmektedir.

Çek Gözümden Sürmeyi: Söze Bile Gelemeyenler

Buraya kadar yürütülen tartışmalardan da kesin bir biçimde ortaya çıkmış olduğu gibi, Alevi çalıştayları, temel dikkatini Aleviliğin yeniden yapılanmasına yönelttiği için, Aleviler tarafından gündeme getirilen gerçek, can yakıcı, somut hiçbir derde deva olmamak için elinden geleni yapmıştır ve nihai rapor bu çabanın açık ürünüdür. Ancak bizler, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı olarak, hükümetin gündeminin peşine takılmayı ve Alevi sorununu onların inşa ettiği gibi inşa etmeyi reddettiğimizi ve bundan sonra da reddedeceğimizi peşinen beyan ediyoruz, ama bu beyanla da yetinmiyoruz: Çalıştaylar sürecinin

başlangıcında, *Kırmızı Kitap*'ta bizler birçok gerçek soruna temas etmiş ve iktidarın önüne bu sorunları taşımıştık. Ama nihai rapor ya da raporu yazan eller, bu süreç içinde anlaşılan o ki "masada olmadığından" değindiğimiz ve çözüm beklediğimiz somut sorunlara, değinme gereği bile duymadığı gibi, bir de bu somut negatif ayrımcılık uygulamalarının bizim zannımız olduğu iddiasını ortaya atma *nezaninliğini* bile göstermiştir. Ancak herkes bilmelidir ki şairimizin güzelim dizelerinde dile geldiği gibi, "körler görmese de yıldızlar vardır." Biz de var olduğumuz sürece taleplerimizin ısrarlı takipçisi olmayı sürdüreceğiz.

Bu anlayıştan hareketle, artık öncelikli ve can yakıcı sorunlarımızdan biri haline gelen Dersim ve Dersim Kızılbaşlığıyla ilgili temel sorun alanlarını ve istemlerimizi belirtiyor; ardından *Kırmızı Kitap*'ta daha önce belirttiğimiz, raportörün değinmeyerek yokmuş muamelesi yaptığı taleplerimizi bir kez daha tarih önünde kayda geçirmek için olduğu gibi yineliyoruz.

A. Dersim ve Dersim Kızılbaşlarıyla ilgili temel sorun alanları ve temel istemler

Öncelikle belirtmek isteriz ki Dersim'le ilgili sorun dört ayrı planda değerlendirilmelidir. Kronolojik olarak gidersek, öncelikli olarak Dersim Katliamı'yla tarihsel düzlemde hesaplaşılması gerektiği açıktır. Bu yanıyla tarih karşısında, Dersim Katliamı diyebileceğimiz bir "sorunumuz" vardır ve bu soruna siyasal iktidarlar, sorunun gerçek taraflarını muhatap alarak el atmadıkları ölçüde, açıkça sorunu, sürekli yakındıkları uluslararası düzleme bizzat kendi elleriyle itmiş olacaklardır. Belki de muktedirlerin istediği budur. Çünkü ne zaman ki Alevilerle ilgili bir mesele bu gündeme taşınsa, bütün iktidar ağı, buradan derhal bölücülük ve terörizm çıkartmaya hazır halde beklemektedir.

Dersim Katliamı'nın tüm ayrıntılarıyla kamuoyunun dikkatine ve vicdanına sunulması vazgeçilmez öncelikli taleplerimiz-

den biridir. Bu bakımdan teknik tarihçi komiteleri kurup Dersim Katliamı'nı sözüm ona objektif olduğu iddia edilecek olan tarihçiler heyetine terk etmeye kimsenin hakkı yoktur ve böylesine bir terk edişi hiçbir biçimde yüzleşme olarak kabul edemeyeceğimiz açıktır. Yüzleşme, yüzleşmekten kaçanın yüzüne, sırtını döndüğü hakikat çarpılarak ya da sırtını döndüğü güneşe yüzünü çevirmesi sağlanarak olabilir; kaçanın temsiline soyunmuş bir teknisyenler heyetinin sözüm ona güneşe bakması, yüzleşme değildir. Oyalamacadır. Kaldı ki mevcut AKP Hükümeti de, daha önceki Cumhuriyet hükümetleri gibi, bu konuda bir yüzleşmeye ilişkin en küçük bir arzu, niyet, isteklilik göstermemekte, aksine, hep muarızlarına atfettikleri bir şeyi, "hassas meseleleri" muhalefet partilerine karşı koz haline getirerek "siyasete alet etmek" için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bizler, artık Dersim Katliamı'nın bütün açıklığıyla *siyasete alet edilmesini* savunuyoruz! Bu katliamı siyasete alet edebilecek olanı desteklemeye hazırız! Ama bilinsin ki bizim için siyaset bir topluluğa iliştirilmiş basit bir gereç değil, bir maşa değil, maşayla ocaktan alınan ateşin ta kendisidir. Ateş yoksa ocağın ne hükmü kalır?

Arşivlerin kamuoyunun bilgisine ve erişimine açılmasını takiben ikinci adım olarak katliama şu ya da bu düzeyde katılan, küçük ya da büyük rol oynayan bütün siyasal, yönetsel ve elbette en başta askeri sorumlular, görevliler, bu bapta bütün aktörler tek tek saptanmalı ve bunlardan hayattan olanlar, elde edilen belge ve bilgiler ölçeğinde, yargılanmaları gerektiği sonucuna ulaşılmışsa, yargılanmalıdır. Bu bakımdan Dersim Katliamı insanlığa karşı işlenmiş suç kapsamında değerlendirilmeli, herhangi bir zaman aşımı gerekçesine sığınılmamalıdır.

Devamla, ilgili dönemde Dersim'den ve ailesinden alınarak başka yerlere sürgüne gönderilen çocuk yaştakiler ve başka ailelerin, özellikle ordu mensuplarının yanına yerleştirilen çocuklar

ve aynı baptan eş olarak birilerine verilen tüm Dersimlilerin bütün bilgileri derlenmeli, toplanmalı ve kayıplar konusu olabildiğince bir açıklığa kavuşturulmalı ve nihayet parçalanmış aileler artık bir araya gelebilmelidir.

Parçalanmış aileler kadar mühim bir diğer mesele, ölümlü kayıplardır. Kim, nerede, ne zaman öldürülmüş, ne zaman gömülmüş? Katliama uğrayan aileler artık yakınlarının en azından nerede gömülü olduğunu bilmeli, devlet bunun açığa çıkması için elinden geleni yapmalıdır.

Özetle tarihsel düzlemde ve burada saydığımız, sayamadığımız bütün boyutlarıyla artık yüzleşmekten kaçınamayacağımız bir meseledir Dersim.

Bu bağlamda ikinci düzlem, belirli bir süredir yürütülen, Dersim coğrafyasını tümüyle bozacak olan HES projeleridir. Bu projeler derhal durdurulmalı ve iptal edilmelidir! HES Projeleri, Munzur'un canıyla birlikte tüm Alevilerin ve Munzur'u, Munzur vadisini bilenlerin ne demek istediğimizi hemen anlayabileceği gibi, tüm insanlığın canını yakmaktadır. Bu coğrafyanın fiziki coğrafya olarak eşsizliğinin yanı sıra kült merkezlerini barındırması, coğrafyanın tümünün neredeyse bir kült merkezi olarak kabul edilmesi nedeniyle, HES Projeleri yalnızca bu eşsiz coğrafyaya karşı ve insanlığa karşı suç işlemek anlamına gelmenin ötesinde Aleviliğe karşı açık bir saldırı; açık, modern bir saldırı anlamına gelmektedir. Çünkü bir inanç topluluğunun, bir dini yönsemenin kült merkezlerini ortadan kaldırmak demek açıkça o topluluğun ruhunu katletmek, o ruhun boşalttığı yeri başkalarına *satışa çıkarmak*, en hafif tabiriyle *kiraya vermeye kalkmak* demektir.

Elbette bizlerin, hepimizin acı ve üzüntüyle, şaşkınlık ve dehşet içinde tanık olduğumuz üzere, nükleer santral patlamasıyla tüpgaz ya da doğalgaz patlaması arasında bir ilişki kurabilen, kalkınma adı verilen ve ruhsuz kabul edilen teknolojiyi

'nükleer santral istemiyorsanız trafiğe de çıkmayın' diyebilecek düzeyde başlı başına bir kült nesnesi, bir fetiş haline getiren ve bu bağlamda Japonya felaketi karşısında bile nükleer santral yapma ısrarını, tam da bu ortamda güncelleyen *"ileri demokratik"* bir zihniyetle, HES Barajlarını tartışmayı "haddimizin dışında" sayarız! Ve dua ederiz ki Munzur vadisi, HES'lerle öldürülmektedir; soğutma suyu olarak Munzur kullanılmak üzere, Munzur Gözeleri'ne nükleer santral da yapılabilirdi! Allahtan, hidro-elektrik santralleri yapılmakla yetiniliyor. Oysa biliyoruz ki neredeyse merkezi idarenin taşra teşkilatı dahil, kimse yoktur ki bu barajları açıkça savunup arkasında durabilsin! Ama ne yazık ki inşaatlar Munzur'u katletmeye devam etmektedir; bu katliama derhal son verilmelidir!

Kült merkezlerinin inşaatlar aracılığıyla ortadan kaldırılması, Aleviliğin ruhunu boşaltma çabası anlamına geldiğindendir ki aynı anda boşaltılmaya , evinden çıkarılmaya zorlanan bu Kızılbaş ruhun yerine, bir başka düzlem olarak, bu bölgede özellikle dikkat çeken ve özellikle çeşitli eğitsel araçlar, kamu kaynaklarının kliantalist kullanımı, patronaj ilişkileri vb. uygulamalarla malum Sünni dinsel algıyla malul bir ruh geçirilmeye çalışılmaktadır. Bizler özellikle kamu kaynaklarının ve kamusal araçların kullanılarak belirli bir Sünnilik biçiminin bölgede yerleştirilmesi, köklendirilmesi ve en nihayetinde yaygınlaştırılmasını tipik asimilasyonist bir politika saydığımızı ve bu politikaya karşı bütün gücümüzle mücadele edeceğimizi bildirir ve tüm Alevi dünyasının kesinlikle ve özel olarak dikkatini Dersim'de tarihi-fiziki- beşeri coğrafya üzerine yöneltmesinin elzem olduğunun farkında olmasını ve bu farkındalığın gerektirdiği sorumluluğu üstlenmeyi bilmesini dileriz.

Son düzlem ise, Dersim'in tarihi-fiziki ve beşeri coğrafyasıyla, hiçbir etnik topluluğa hasredilemeyecek, birden fazla etnik topluluğun birbiri içinde harman olduğu, birden fazla din biçi-

minin birbirini sürekli var ettiği, birden fazla ve farklı farklı ayinlerin iç içe geçtiği bir coğrafya olarak özgünlüğünün neredeyse biricikliğinin ilanıdır. Bu anlamda Dersim bölgesi hiçbir milliyetçiliğin damgalayamayacağı bir özgünlüğe sahiptir. Bölgenin genelinde yaşananların faturası, ne yazık ki çoğun Dersim ve Dersimlilere çıkarılmaktadır. Dersim hemen ve derhal artık güvenlik konseptiyle bitiştirilmekten ve Dersimli olmanın kendisi bir kimlik soruşturmasında bile suçluluk için yeter kanıt sayılmaktan vazgeçilmelidir.

Tam buradan, Dersimli Kızılbaşların ruhunun katledilmesinden, genel olarak Alevilerin ruhunun katledilmesine sıçrayabiliriz.

B. İlk ve Orta öğretimin ayrımcılıktan arındırılması

İçinde bulunduğumuz toplumda negatif ayrımcılık yalnızca zorunlu din dersleriyle ya da DİB ve benzeri dinsel nitelikli kurum ve kuruluşlar eliyle üretilmemekte, aynı zamanda genel ilk ve orta öğretim aracılığıyla da üremekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Bu nedenle ilk ve orta öğretimde, ayrım gözetilmeksizin, her seviyede MEB müfredatının yeniden gözden geçirilmesi ve özellikle ders materyallerinin ayrımcılığa karşı taranması ve devamla okullarda ayrımcılığın sürekli izlenmesi temel önemdedir.

Bu çerçevede:

a. Bütün müfredat, başta farklı inançlılar ve inançsızlar aleyhine geliştirilen ayrımcılık olmak üzere, dil, din, cinsiyet, etnik köken, renk, ırk vb. niteliklere dayalı ayrımcılık açısından uluslararası insan hakları normları doğrultusunda taranmalı ve elden geçirilmelidir.
b. Kullanılan bütün ders kitapları ayrımcı ifadelerden, örneklerden, uygulama çalışmalarından, vb. arındırılmalıdır.
c. Özellikle Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Yurttaşlık Bilgisi, Milli Güvenlik, Felsefe grubu dersleri gibi sosyal ve kül-

türel içerikli derslerin materyalleri kesinlikle taranmalı ve ayıklanmalıdır.

d. Aynı şekilde, pozitif bilimlerle ilgili tüm ders materyalleri, pozitif bilimin sınırlarını aşan ve doğrudan pozitif bilimleri dinle ikame etmeye çalışan yaklaşım ve her tür değiniden, örnek ve uygulamadan arındırılmalıdır.

e. Tüm dersler için ayrıca okunması önerilen, türü ne olursa olsun bütün metinler taranmalı ve ayrımcı ifadeler içeriyorsa kesinlikle önerilmemelidir.

f. Ayrımcılığın teşhis ve tanımlanmasında uluslararası hukukun geliştirdiği normlar esas alınmalıdır.

g. İster öğrencilerine karşı, isterse meslektaşlarına karşı, negatif ayrımcılık yapan öğretici ve yönetici kadrosu hakkında derhal tüm yasal, idari ve cezai işlemler, caydırıcı, sonuç alıcı ve hiçbir biçimde belirsizliğe meydan vermeyecek açıklıkta ve kesinlikte uygulanmalı ve şimdiye değin birden çok kez görüldüğü gibi bu kişilerin en hafifiyle yaptırımsız bırakılarak görmezden gelinmelerinin ya da daha ötesi çeşitli biçimlerde terfi ettirilerek ödüllendirilmelerinin önüne geçilmelidir.

C. *Kamu hizmetlerinde ayrımcılığın önlenmesi*

Aleviler ve farklı inanç sahipleri aleyhine işletilen ayrımcılık süreç ve uygulamaları yalnızca mevcut normatif hukuksal-siyasal yapılanmadan, formel eşitsizlikçi ve ayrımcı işlemlerden kaynaklanmamakta, aynı zamanda kamu görevlilerinin Aleviliği ve farklı inançları anlamlandırma ve algılama biçimlerinden ve görevlerini yerine getirirken, bu biçimleri temel ve biricik referans olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Hatta çoğunlukla Aleviler üzerindeki baskıcı uygulamalar kamu görevlilerinin bu ve benzeri yaklaşımları sayesinde yaygınlaşmakta, ağırlaşmakta ve görünür hale gelmektedir.

Bu yaklaşımın en çarpıcı örneği Alevi köylerine zorla cami yaptırılmasıdır. DİB ve resmi yetkililer hiçbir köye zorla cami

yapılmadığını beyan ederken tümüyle formel çerçeveyi referans almakta, bu çerçevenin arkasına gizlenen ayrımcılık uygulamasını ve baskıyı görmezden gelerek yok saymaktadırlar. Buna göre, kamusal hizmetlerden eşit ölçüde yararlanma hakkına sahip olan, ama camisi bulunmayan Alevi köylerine, yerel kamusal görevlilerce cami talebinde bulunmaları koşuluyla hizmet götürülmekte, gereksinimlerini karşılayabilmek için Alevi köylüler kendi rızaları hilafına cami talebinde bulunmak zorunda kalmaktadırlar. Bu anlamda Alevi köylüler cami ile hizmet arasında sıkıştırılmaktadır.

Bir diğer yaygın uygulama, kamu görevlilerinin yerel ölçekte kullanımına sunulan kaynak ve fonların yerel ölçekli dağıtımında Aleviler aleyhine tasarrufta bulunulmasıdır. Öyle ki halk arasında Fak Fuk Fon olarak adlandırılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan yardım alabilmek için bile Alevi olmamak önkoşulu ileri sürülebilmektedir. Ayrıca bu fondan kimlerin yararlanabileceğine karar veren heyet içinde DİB mensuplarının bulunması kesinlikle kabul edilemez ve ivedilikle bu görevliler ilgili komisyonlardan çıkarılmalıdır.

Bir diğer uygulama gerek yerel kamusal otoritelerin, gerekse merkezi hükümetin izlediği personel politikalarında belirginleşmekte, Aleviler ve farklı inançlılar aleyhine uygulamalar, informel olarak son hızla sürmektedir. Bu ülkede Alevi olmak, eşit koşullar altında girilen bir iş ya da kadro başvurusunun baştan reddedilmesi anlamına gelebilmektedir. Bu bağlamda, hali hazırda şu ya da bu düzeyde istihdam edilen Aleviler de terfi ve yükselmeleri çeşitli biçimlerde önlenerek, işyerlerinde özellikle hakim Sünni inancın kendi özel günlerinde sıklıkla taciz edilmekte, zorla namaz ya da oruç uygulamalarına sürüklenmekte ya da her nedense, bu ülkenin neredeyse bütün kamu kurum yemekhaneleri her Ramazan ayında tadilata girmektedir!

Yerel ve merkezi kamu otoriteleri hakim Sünnilik algısı çerçevesinde kendilerini kamusal alanların biricik sahibi ve koruyucusu saymakta, Sünnilik dışındaki inançların ve inançsızlığın kamusal alanda görünürlüğünü her ölçekte yok etmek için özel bir çaba sarf etmektedir. Aleviler, yürüttükleri siyasal toplumsal mücadelelerle kamusal görünürlüklerini artırmayı başardığı ölçüde, bu kez de ilgili otoriteler Alevi kamusunu kendilerince şekillendirme gayretleri göstermekte, kendi protokol algılarını Alevi sivil toplum kurumlarına da dayatmaktan geri durmamaktadırlar. Örneğin, Alevilikle ilgili bir panelde DİB'in eleştirilmesi üzerine "ben burada devleti eleştirtmem" diyerek toplantıyı kesme çabaları, bu olmadı mı toplantıyı terkederek ortamı germe girişimleri, herhangi bir Alevi etkinliğinin açılışında, sanki bu ülkede İstiklal Marşı'nın nerelerde, niçin ve nasıl okunacağına ilişkin bir düzenleme yokmuş gibi, "İstiklal Marşı okumayan haindir" diyerek daha baştan Alevi kamuoyuna müdahale girişimleri, ülkemizde en üst düzeyde kamu otoritelerinin sıklıkla başvurduğu uygulamalardır.

Kamu otoriteleri ve görevlilerinin nezdinde bu ülkenin, örneğin Dersim gibi belli coğrafya parçalarında doğmak başlı başına bir suç, bir günah olarak algılanmakta, nüfus cüzdanında doğum yeri olarak bu gibi bölgelerde doğduğu kayıtlı olanlar sıklıkla, en rutin süreç ve uygulamalarda bile ciddi bir tacize, aşağılanmaya ve ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır. Özellikle Türk Emniyet teşkilatı nezdinde Alevi olmak demek baştan suçlu olmak, bölücü olmak, sapık olmakla eşdeğer bir muamele görmek anlamına gelmektedir.

Yerel ve merkezi kamu otoritelerinin, hakim Sünnilik algısı doğrultusunda ülkenin siyasal ve toplumsal olarak dinselleştirilmesinde öncü, taşıyıcı, kolaylaştırıcı, teşvik edici bir rol üstlendiği bizim için açık ve kesin bir olgudur. Bu anlamda da bu otoriterlerden kaynaklanan ve içki ruhsatlarının iptali, içki ya-

sağı, el ele tutuşan gençlerin hırpalanması, dövülmesi, oruç tutmayanlara dönük öldürmeye varan linç girişimleri vb. örneklerle tezahür eden ve mahalle baskısı olarak gizemselleştirilen baskı aslen mahalle baskısı değil, doğrudan siyasal bir baskı mahiyetindedir. Bu çerçevede:

Mevcut Hükümet, Alevi sorununu çözümünde içtenlikli ve kendi seçmen tabanıyla koşullu olmayan, kurumsal ve hukuksal, siyasal güvencelerle berkitilmiş adımlar atmak istiyorsa, yukarıda saydığımız örnekler gibi örnekler üzerinden öncelikle merkezi ve yerel kamu otoritelerini bu anlamda düzenli ve sürekli olarak gözetim ve denetim altında tutup izleyerek, ayrımcılığın görüldüğü yer ve örnekte, hiçbir belirsizliğe meydan vermeksizin derhal ve kararlı bir biçimde üstüne gitmeli, buna dönük denetim ve izleme mekanizmaları oluşturmalıdır.

Alevi köylerine gizli-açık baskı yoluyla 1980 Askeri darbesinden bugüne yapılan camiler ibadethane statüsünden çıkarılmalı, mevcut binalar köyün ortak iradesinin tasarrufuna bırakılmalı, buralardaki imam kadroları iptal edilerek ilgililer merkeze çekilmelidir.

Uluslararası hukuk normları çerçevesinde, en kısa zamanda geniş kesimlerin katılımıyla bir Ayrımcılık Yasası Taslağı hazırlanmalı ve bu taslak genel kamuoyunun görüşüne ve değerlendirmesine sunulduktan sonra, ivedilikle yasama organınca kabul edilmeli ve siyasal-kamusal yaşamın bütün cephelerinde ilgili yasanın kesinlikle ve titizlikle uygulanacağına dair toplumun tüm kesimlerine Hükümetçe çok güçlü bir mesaj verilmelidir.

İlgili yasa kapsamında, ayrıca doğrudan yaptırım ve tazmin ettirme gücü olan Ayrımcılık İzleme ve Denetim Kurulu oluşturulması düşünülmelidir. İlgili kurulda ayrımcılık tehdidiyle ya da bilfiil uygulamalarıyla karşı karşıya olan kesimler için, teknik ve akademik kadro dışında, sabit kotalar ayrılmalıdır.

Başta Emniyet ve Jandarma olmak üzere İçişleri, Milli Savunma, Milli Eğitim, Sağlık, Dışişleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Maliye, Kültür ve Turizm Teşkilatı olmak üzere, bütün bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatları, devamla merkezi ve yerel otoriteler sistemli ve düzenli olarak ayrımcılığa karşı farkındalık ve duyarlılık eğitimine tabi tutulmalı, bu eğitimler için Alevilerden, Alevi kurumlarından, örgütlerinden ve diğer ayrımcılığa uğrayan kesimlerden destek alınmalıdır.

İlköğretim seviyesinden başlanarak tüm öğrenciler ayrımcılığa karşı düzenli ve sistemli konferanslar, paneller, kurslar, seminerler vb. araçlar kullanılarak duyarlı kılınmalıdır.

Ç. *Kamusal yayıncılığın ayrımcılıktan arındırılması*

Ülkemizde özel televizyon yayıncılığının önündeki engeller, bu düzenlemelere ilişkin itirazlarımız saklı kalmak kaydıyla, belirli ölçüde kaldırılmışken, kamu adına yayın yapan radyo ve televizyon kurumlarının laik olduğu öne sürülen bir ülkede, belirli ve hakim bir dinin çerçevesi içinde ve yalnızca ilgili hakim inançlılara dönük olarak program üretmesi ve yayınlaması, bu yolla tüm toplumsal katmanları hakim dinsellik ölçeğinde dindarlaştırma girişiminde bulunması kabul edilemez. Bu nedenle:

Kamu radyo ve televizyonculuğunda yer alan ve özellikle Sünni Müslümanlık biçiminin özel günlerinde yoğunlaşan, ama onun dışında da rutin olarak üretilen ve yayını sürdürülen bütün dinsel içerikli programların üretimi ve yayınına derhal son verilmelidir.

Bu ülkede, kamu fonlarıyla finanse edilen ve kamuya ait olan TRT, nasıl bu ülkenin diğer inançlılarının, örneğin Gregoryenlerin, Katoliklerin, Ortodoks ve Protestanların, Ezidiler ve Suryanilerin, Bahailer ve bütün çeşitliliği ile Alevi toplulukların kendi kutsal günlerinde özel program üretmiyor ve yayınlamıyorsa, aynı kural Sünnilik için de geçerli olmalıdır.

Sünniliğin yanı sıra, Aleviliğin büyük bir nüfus gücüne sahip olduğundan hareketle, Alevilerin özel günlerinde de yayın yapmaya başlamak, hukuksal ilkeyi yanlışlamadığı gibi, yapılan yayının kamu adına siyasal iktidarlara karşı son derece hassas bir kurumca üretiliyor oluşu daha baştan şaibe yaratacağından, aynı ölçüde, her kesimin ortak malı durumunda olması gereken TRT'yi belli dinsel kesimlerin propaganda aracına dönüştürme ve giderek din içinde boğulma tehdidiyle baş başa bırakır. Bu nedenle Sünniliğin yanı sıra Alevilik için de program üretmek sorunu kesinlikle karmaşıklaştırır ve içinden çıkılmaz hale getirir.

Sıralanan nedenlerle bu tür girişimlerin karşısında olduğumuzu belirtmek isteriz.

SONUÇ

Bizler burada çalıştay raportörünün yaptığını yapmayacağız: Raportör, sanki raporda gerçek ve somut sorunlara, gerçek ve somut çözüm önerileri sunmuş da, raporun nihayetinde bunları *Sonuç* başlığı altında sıralamış *gibi* yapmakta ve aslında rapor içindeki bütün tutarsızlıkları, çelişkileri, zarafet kayıplarını, akademik ve yöntemsel boşlukları, tarihsel çarpıtmaları, sorunu ters yüz etme girişimleri ve taktiklerini, vb. yok sayarak toplam 30 maddelik bir öneriler listesi sunmaktadır. Burada, otuz maddeye yayılarak somut öneri varmış havası kazandırılmaya çalışılan sonuç bölümünün bütün önerileri, yukarıda yer verdiğimiz başlıklar altına çeşitli biçimlerde serpiştirilmiştir ve değindiğimiz şeylerin dışında yeni hiçbir şey yoktur.

Farklı bir ifadeyle belirtmek gerekirse, birbirini hiç beslemeksizin ve çevresinden, üstüne konuştuğu evrenden hiç beslenmeksizin, yalnızca kendi aidiyetiyle işaretli evrene yüzünü dönerek nihai rapor, raporun sonuç bölümünün, sonuç bölümü de çalıştay ön raporunun genleştirilmiş halinden başka bir içeriksel, yöntemsel, anlamsal ve değersel karşılık taşımamaktadır! Bilinmelidir ki dilenirse bu rapordan değil 30, 30 bin öneri de çıkarılmış *gibi yapılabilir*. Biz de dileseydik kendi metrimizden, sırf *üzüm yemek için değil, bağcıyı dövmek için*, raportörün sözü üstüne söz söyleme adına en az 30 karşı öneri üretirdik. Ama artık raportörle yollarımız ayrılıyor. Bu zihniyetle aynı düzlemde yer

almayı, onun yaptığını yapmayı reddediyoruz; gibi yapmayı reddediyoruz! Yapılan her "gibi"nin Alevilerin gerçek sorunları yerine, makbul Alevilikleri ve Alevileri üretmeye yöneldiğini, açık seçik bir biçimde bu rapordan öğreniyoruz!

Ondandır ki, raportör daha sonuç bölümünün ilk paragrafında "ülkenin birlik ve beraberliği" ile başlamakta, Alevilerin "kimliği" sanki zaten farklı değilmiş gibi, kendisi bu farkı inatla reddettiği için farklılaşmaların sakıncalarını ileri sürmekte, farklılaşmanın kendisini sakıncalı olarak ilan etmekte beis görmemekte, birlik-beraberliğin yeterince vurgulu olmadığına iman etmiş olmalı ki yeniden dönüp vurgu yapmakta, yine yetmemiş olacak ki bir başka maddeyi daha, üçüncü kez aynı konuya, birlik beraberliğe ayırmakta, yetmedi Madımak üzerinden yine birliğe yönelmekte, kargaşa ve kaos gibi terimlerle hatırlama arasında ilişki kurmaktan hiç mi hiç çekinmemekte ve en nihayet son maddesinde de "çözüm için atılan adımların toplumun ortak referanslarına, değer ve inançlarına uygun olmasına özen gösterilmelidir" diyerek Alevilerin başını toplumun ortak referansları diyerek hakim referans sistemiyle bağlayıvermektedir: Sanki ortaklıklar hakimiyet ilişkilerini dışlarmış gibi, alay edercesine. Ancak biz alışkınız. Aynı sonuçlar içinde şöyle diyen de aynı kalemdi çünkü: "Aleviler İslam dairesi ve Müslümanlık ortak paydası içinde Diyanet'in sunduğu hizmetlerden yararlanma hakkına her Sünni vatandaş kadar sahip olmalıdır." İşte çalıştaylar sürecinin en mükemmel özeti budur!

İstemiyoruz, istemiyoruz, istemiyoruz! Dinimizle, dinsel evrenimizle bu denli alay eden bir zihniyeti istemiyoruz! Bu bağlamda da Alevilerin artık tüm gibi yapmalardan geçtiğini, hiçbir gibi yapmayı kaldıramayacağını kabul ve ilan ediyoruz!

Bu bağlamda bu raporda dile gelen zihniyeti "tümüyle, toptan reddetmeyi" örgütümüze, Alevilere ve tarihe karşı bir borç ve saygın bir görev biliriz!

2. KISIM

SONRASI ÖNCESİDİR

ÇALIŞTAYLARDAN BUGÜNE ALEVİLERİN DÜNYASI

AKP Hükümetinin Alevilerin sorunlarını çözme iddiasıyla başlattığı ve gerek hükümet gerek genel kamuoyu tarafından "Alevi Açılımı" olarak adlandırılan girişimin üzerinden 3 yılı aşkın bir süre geçti. Açılımın yol haritasını oluşturmak amacıyla Haziran 2009-Şubat 2010 tarihleri arasında yedi çalıştay ve üç toplantı gerçekleştirildi. Açılım girişiminin mimarları bu süreci, tarafların görüşlerini ortaya koyup uzlaşmaya varmayı hedefledikleri bir müzakere süreci olarak adlandırdı. Öte yandan hükümetin ve hükümet adına açılımı yürüten aktörlerin, Alevi hareketinin gerek girişim öncesinde gerekse girişim sürecinde kaygı ve eleştirilerini dile getiren aktörlerine yönelik tutumu, bu aktörlerin temsil gücünü ve meşruiyetini zan altında bırakmak biçiminde oldu. Buna göre, Alevi örgütleri önyargılı davranarak sürece müdahil olmaktan imtina ediyor, Alevi hareketinin çok parçalı yapısı da ortak bir görüş etrafında bir araya gelmesini olanaksız kılıyordu.

Çalıştay süreci bu iddianın temelsiz olduğunu açıkça ortaya koydu. 3-4 Haziran 2009'da Ankara'da gerçekleştirilen Birinci

Alevi Çalıştayları'na katılan çok sayıda Alevi örgütü; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerine ibadethane statüsü tanınması, Madımak Oteli'nin müzeye dönüştürülmesi ve Hacı Bektaş Dergahı'nın Alevilere iade edilmesi gibi belli başlı talepler üzerinde uzlaşmış oldukları gibi bu uzlaşımı basın duyuruları ve çalıştaya sundukları raporlarla belgelediler.(Kırmızı Kitap, ABF Basm Açıklaması;http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php? option= om_content&view=article&id=332:abf- alevi-ly-i- dcelerini-alad &catid= 13:abf-baslamalar&Itemid=259, 2.6.2009)

Ancak önyargılardan arındırılmış, müzakereye ve çözüm üretmeye açık bir zeminin var olmadığını gören örgütler birinci çalıştayın ardından süreçten çekildiler. Müzakereyi hedeflediklerini iddia eden açılım mimarları bu aktörleri yeniden sürece dahil etmeye dönük bir çaba göstermedikleri gibi Alevi Çalıştayları Nihai Raporu'nda söz konusu aktörlerin "siyasi ve ideolojik bir takım çıkışlarla", "olası bir kargaşadan nasiplenmek" istediklerinden yakınılıyordu. (T.C. Devlet Bakanlığı, *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, Ankara, 2010, s.32)[3] Alevileri muhatap alan ve sorun çözme iddiasında bulunan bir politik girişime çok parçalı yapısına rağmen ortak taleplerle müdahil olma başarısını gösteren Alevi hareketini kriminalize etmeye dönük bu dil ve tutum, Alevi açılımı girişiminin sonuç bildirgesi olan AÇNR'nin tamamında izlenebilir niteliktedir. Alevi hareketinin bu şekilde sürecin dışına atılması, sürecin Aleviler açısından gerçek bir açılımla sonuçlanmayacağının habercisi olmuştur. Tüm bunlara rağmen ısrarlı bir biçimde müzakereye dayandığı iddia edilen çalıştayların sonuç bildirgesi olan AÇNR'nin, bir açılımın yol haritası olduğu kesinlikle söylenemezse de hükümetin izleyen

[3] Alevi Çalıştayları Nihai Raporu'na metin boyunca "AÇNR" kısaltmasıyla gönderme yapılacak ve parantez içinde sayfa numarası belirtilecektir.

süreçteki Alevi politikasının rehberi olduğundan şüphe duymamak gerekir. Geçen üç yıllık süre içinde Alevilerin dünyasında olup bitenler, açılım konusunda "başarısız" olan siyasal iktidarın AÇNR'de ortaya konulan bakış ve zihniyetle tam tamına uyumlu olması bakımından "tutarlı" bir Alevi politikası inşa etmeyi başardığını ortaya koymaktadır. Bu tutarlılıktan Alevi yurttaşların payına düşense "istikrarlı" bir biçimde ayrımcılığa maruz kalmaktır.

Aşağıda, hükümetin Alevi toplumunu ve Aleviliği hedef alan söylem ve politikaları ile bunların Alevilerin gündelik yaşamı üzerindeki etkileri, açılım girişiminden bu yana yaşanan somut gelişmeler çerçevesinde değerlendirilecektir.

I.
AÇILIN ALEVİLER, DİN-DİYANET GELİYOR

AÇNR'nin Alevilerin DİB'in kaldırılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerine ibadethane statüsü tanınması ve Hacı Bektaş Dergahı'nın Alevilere iade edilmesi taleplerine yönelik yaklaşımının ikili bir tutuma karşılık geldiğini tespit etmek mümkündür. Öncelikle bu taleplerin laiklik ilkesi, Anayasa ve Devrim Kanunları'yla çatışma içinde olduklarından mevcut anayasal çerçeve içinde karşılanması mümkün olmayan taleplere karşılık geldiği ileri sürülmektedir. Bu şekilde tespit edilen sorun karşısında Alevilere önerilen, hükümeti talepleri görmezden gelmekle eleştirmek yerine Sünni yurttaşların haklarının da ihlal edilmesine yol açtıkları iddia edilen katı laiklik anlayışı ve Devrim Kanunları'yla mücadele etmeleridir. Birinci kesimde de vurgulandığı gibi, AÇNR Alevileri açıkça, laikliğe ve Devrim Kanunları'na karşı savaşa çağırmaktadır. Öte yandan Aleviler bu savaş ve mücadelenin, Aleviliğin kendine has özellikler taşıyan bir dinsel yönelim olarak kabul edilmesiyle sonuç-

lanacağını da ummamalıdır. O halde AÇNR'nin yukarıda andığımız talepler karşısındaki tutumunun bir ayağını taleplerin mevcut anayasal çerçeveyle çatışma içinde olduğu iddiası oluştururken diğer ayağını da Aleviliğin dinsel niteliğinin reddedilmesi yoluyla taleplerin haklılığının zan altında bırakılması oluşturmaktadır. Açılım girişiminden bu yana geçen üç yıllık süre zarfında, söz konusu taleplerin yeniden gündeme geldiği ve hükümet üzerinde baskı yarattığı her bağlamda bu tutum; başbakan, meclis başkanı, bakanlar ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın beyan ve tasarruflarını şekillendirmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kaldırılması Talebi

AÇNR'nin Alevilerin DİB'in kaldırılması talebine yaklaşımında dikkat çekici olan, birinci kısımda da dile getirildiği gibi, DİB'in mevcut yapılanmasının tek başına ve özel olarak Aleviler tarafından sorunsallaştırıldığı iddiasında olmasıdır. Bu anlayışa bağlı olarak AÇNR'de DİB'in "genel toplumun her zaman itibar ettiği, hizmetlerini takdirle karşıladığı" bir kurum olduğu vurgulanmak suretiyle Aleviler, kurumun "başansı" karşısında memnuniyetsiz yegane kesim olarak marjinalleştirilmektedir. (s.126) DİB'in varlığı ve statüsünün çok sayıda Sünni topluluğun da içinde yer aldığı, Aleviler dışındaki kesimler tarafından da sorgulandığı açıktır. Öte yandan Alevilerin DİB'in tümden lağvedilmesi talebinin gerisinde yatan eleştirileri de sorunun tek başına Alevilerin sorunu olarak görülemeyeceğinin kanıtı niteliğindedir. Aleviler, DİB'in bugün gelinen noktada İslam dininin tek ve sahih referans mercii olarak kurumsallaşmasını ve böyle bir misyonla donatılmış bir kurumun farklı din ve İslam anlayışlarına sahip oldukları, olabilecekleri gözetilmeksizin tüm yurttaşlardan alınan vergilerle ve başka kaynaklarla da beslenen devasa bir bütçeye sahip olmasını laiklik ilkesi, eşitlik ve

din ve vicdan hürriyetiyle bağdaşmaz bulmaktadır. Ne var ki hükümetin raporunda Alevilerin bu talebinin temelleri görmezden gelinmekte ve DİB'in mevcut statüsüyle, laiklik ilkesiyle her bakımdan uyumlu, anayasal bir kurum olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, Aleviler "idealize edilmiş" bir laiklik algısından hareketle DİB'in lağvedilmesini istemektedir. Oysa DİB İslam temelli inançların ortaklıklarına vurgu yapan bir üst dil ve temsil çerçevesinde Müslümanlara yönelik dinsel hizmet üretmekte, din alanında yeni bir yorum ve tarz ihdas etmemektedir. (s.122, 126)

Belli başlı talepleri karşısında Alevileri katı laiklik anlayışına ve Devrim Kanunları'na karşı savaşa çağıran AÇNR, DİB söz konusu olduğunda kurumun varlığının ve statüsünün laiklikle çelişmediğini söylemekle kalmamakta, DİB'i laikliğin "en bariz uygulama adımı" olarak takdim etmekte ve laiklik adına savunmaktadır. Demek ki rapora göre, Devrim Kanunları idealize edilmiş bir laiklik anlayışının ürünüyken DİB gerçek laikliğin timsalidir.

Mevcut statüsü, yetkileri ve devasa bütçesiyle bugünkü DİB'in laiklikle bağdaşan bir yönünün bulunmadığı açıktır. 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinin ve onu izleyen muhafazakar sağcı iktidarların etkisiyle biçimlenmiş bugünkü DİB, basitçe Müslümanlara yönelik hizmet üreten bir kurum olmaktan çıkmış, dini tanımlama ve dolayısıyla dini hizmetin niteliğini ve çerçevesini belirleme hak ve yetkisini kendinde bulan bir siyasal iradeye dönüşmüştür. Bu iradenin lağvedilmesi talebi, idealize edilmiş bir laiklik anlayışından değil, laikliği de, DİB'i de cumhuriyet dönemi boyunca geçirdiği dönüşümleri hesaba katarak değerlendiren ve karşı karşıya olduğu sorunu kendi tarihselliği içinde kavramayı becerebilen bir anlayıştan kaynaklanır. Buna karşılık AÇNR'de ifadesini bulan ve DİB'i mevcut haliyle gerçek laiklik adına övgüye boğan anlayış, DİB tarafından gerçek

ve biricik İslam olarak inşa edilen Sünniliğin kanatları altına alınacak "ideal" bir Aleviliğin özlemi içindedir. Raporun yayımlanmasından bu yana geçen sürede hükümetin Alevilerle ilişkili olarak DİB'le ilişki kurma, başka bir deyişle DİB'i seferber etme biçimi ve DİB'in Alevilere ve Aleviliğe ilişkin beyan ve söylemleri de bunun kanıtı niteliğindedir. Aleviler, akideleri ve ibadetleri DİB tarafından tanımlanan ve biricik gerçek Müslümanlık olarak dayatılan bir dinin çatısı altında birleşmeye çağrılmaktadır. Aleviliğin kendine has bir Müslümanlık biçimi olduğunu reddeden, onun biricik gerçek Müslümanlık olarak inşa edilen belirli bir Sünnilik anlayışının çerçevesi içine sokulamayacak tüm inanç ve pratiklerini "kültürel zenginlik" adı altında ikincilleştiren bu anlayış da, AÇNR'de açıkça ortaya konmuştur. Aleviliği tanımlanmaya ihtiyaç gösteren belirsiz bir şey olarak ortaya koyan, Alevileri "gerçek anlamda hangi referans dünyasına nispet ettiklerini açıklığa kavuşturarak kamuoyunu aydınlatmaya" davet eden rapor, kendi yaptığı tanımla Aleviliğin, salt kültürel ve ahlaki bir kategori olduğu ölçüde makul ve makbul sayılabileceğini, dinsel özgünlük iddialarına dayanan talep ve söylemlerinse kabul edilemez olduğunu açıkça ortaya koymuştur.(s.72) İzleyen süreçte soruna taraf kılındığı her vesilede DİB bu anlayışı İslam dini konusunda tek ve en üstün otorite sıfatıyla taçlandırmaktan başka bir şey yapmamıştır.

Çalıştayların sona ermesinden bugüne değin geçen sürede DİB, Alevilerin iki somut talebi bağlamında-cemevlerine ibadethane statüsü tanınması ve Hacı Bektaş Dergahı'nın Alevilere iade edilmesi- tartışmalara doğrudan müdahil olmuş, cemevlerine ibadethane statüsü tanınması talebi bağlamında oynadığı rol, DİB'in doğrudan siyaset üreten bir kuruma dönüştüğünü gözler önüne sermiştir. Bu iki talebin çalıştaylardan bugüne nasıl gündeme geldiği ve DİB'in ve hükümetin bu talepler karşısındaki tutumu aşağıda ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. Öte

yandan Diyanet İşleri Başkanının bu dönemde yaptığı iki açıklama, hükümetin Alevi politikasını ve bu bağlamda DİB'e atfedilen rolü kavramak bakımından dikkat çekicidir.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez 1.8.2012 tarihinde basına yansıyan açıklamasında Alevilik meselesinin sürekli DİB üzerinden tartışılmasından yakınmış ve "Bu bağlamda yapılan tartışmanın içinde biz Diyaneti bundan böyle görmek mümkün olmayacaktır" demiştir. (http://www.haberturk.com/ ramazan/ haber/763399-diyanetten-alevilik-aciklamasi, 1.9.2012) Görmez'e göre, Diyanet Sünnilerle birlikte Aleviliğe karşı bir taraf olarak sunulmakta, böylece toplumsal kesimler karşı karşıya getirilerek teolojik bir münakaşanın içine çekilmektedir. Görmez'in, DİB'in Sünnilikle ve Sünnilerle bitiştirilmesinden yakınması ve bu algıyı kurumun devlet örgütlenmesi içindeki konumu, siyasal iktidar tarafından kuruma atfedilen rol ve nihayet kurumun Aleviliğe ve Alevilere ilişkin söylemleriyle hiçbir ilgisi olmayan "siyasi mühendislik hesapları" olarak mahkum etmesi, dikkat çekicidir. Daha da dikkat çekici olan Görmez'in bu yakınmasının AÇNR'de de neredeyse aynı biçimde karşımıza çıkmasıdır. Buna göre, "Alevi sorununun Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden tartışılması pek çok çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Alevileri her zaman genel İslam toplumunun bir parçası olarak gören devlet, tüm vatandaşlarına (Müslüman olmak koşuluyla) hizmet sunmak üzere ihdas edilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarından yararlanmaları konusunda şimdiye kadar hiçbir çekinceye sahip olmamıştır." (s.116)

DİB'in Alevilikle ve Alevilerle ilgili tartışmalara taraf olmayacağını ilan eden Görmez bu açıklamasından yaklaşık iki ay sonra Almanya'daki bazı cemevleri ve dernekleri ziyareti sırasında "Alevilik İslam'ın bir yoludur, hiçbir can buna hayır diyemez" demiş ve Aleviliğin İslam dışı olduğunu söyleyenlerin, karşılarında DİB'i bulacağını beyan etmiştir.(http://www. cum-

huriyet.com.tr/?hn=369882, 7.10.2012) Türkiye'de hiçbir Alevi - Görmez'in son derece manidar deyimiyle hiçbir can- gerek DİB'in lağvedilmesi talebini gerekse diğer taleplerini Aleviliğin İslam dışılığıyla temellendirmemiştir. Alevileri sapkınlıkla ve İslam dışılıkla itham edenlerin Aleviler olmadıklarını tartışmaya bile gerek yoktur. Öte yandan Diyanet İşleri Başkanı'nın neyin İslam dışı, neyin İslam içi olduğuna karar verme hak ve yetkisini kendinde görmesi, Alevilerin İslam'la ilişkilerini nasıl tanımladıklarından bağımsız olarak son derece vahimdir. Mevcut durum Görmez'in ve AÇNR'nin iddia ettiğinin aksine Alevilik tartışmasının DİB üzerinden yürütüldüğünün değil, DİB'in Alevilik ve Aleviler üzerinden yetki alanını genişletmeye çalıştığının göstergesidir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, AÇNR'de Alevilik, bütünüyle ahlaki ve kültürel bir kategori olarak tanımlanmakta ve bu yolla dinselliğin, dolayısıyla da Müslümanlığın dışına itilmektedir! Dinsel bir topluluk olarak tanınmaları, kendilerine has inanç, sembol ve ayinlerinin dinsel olanla ilişkisiz bir kültürel zenginlik olarak talileştirilmesini kabullenmeleri ve dinselliği hakim dinin inanç ve ayinleriyle bütünleşerek tecrübe etmeleri koşuluna bağlanmıştır. Bu durumda DİB'in Alevilikle ilgili tartışmalara taraf olmayacağını beyan eden Görmez'in bu beyandan iki ay sonra Aleviliğin İslam dışı olmadığına yaptığı ısrarlı vurgunun, Alevileri İslam'ın biricik gerçek biçimi olarak dayatılan Sünniliğin çatısı altına davet etmekten başka bir anlamı bulunmamaktadır. DİB'in aşağıda değineceğimiz diğer talepler bağlamında sürece müdahil olma tarzı da bu tespiti doğrular niteliktedir.

Zorunlu Din Derslerinin Kaldırılması Talebi

Alevilerin çalıştaya sundukları temel taleplerden biri olan zorunlu din derslerinin kaldırılması talebi konusunda geride bıraktığımız üç yıl içinde Aleviler lehine bir gelişme yaşanmadığı gibi, eğitim müfredatında yapılan son değişikliklerle birlikte durumun daha da ağırlaştığı açıktır. AÇNR'nin bu talebe yaklaşımı, başlangıçta da belirttiğimiz genel tutumuna uygun biçimde talebin anayasal zorunluluklar gereği yerine getirilemez olduğu yolundadır. Buna göre, müfredatta yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, Anayasanın 24.maddesi gereği zorunlu kılınmıştır. Raporda bu maddenin nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin tartışmalara hiçbir şekilde değinilmemekte ve maddenin ilk ve orta öğretim kurumlarında eğitim gören çocukların bu dersi almalarını zorunlu kıldığı yolundaki hakim yoruma dayanılmaktadır. Üzerinde düşünülmesi gereken alternatif görüşlerden biri de "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır" biçimindeki anayasa hükmünün muhatabının, öğrenciler değil yasama ve yürütme organları olduğu yolundadır. Buna göre anayasa hükmü, ilk ve orta öğretim çağındaki bütün yurttaşların istisnasız din eğitimi almak zorunda olduğuna değil, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin bu dersi talep edenler yararına müfredatta bulunması zorunluluğuna işaret etmektedir. (Altıparmak, 2005)

Alevilerin zorunlu din derslerinden duyduğu rahatsızlığı teslim eden raporda zorunlu din derslerinin önündeki engel olarak anayasa hükmüne işaret edilmesi, hükümetin 12 Eylül askeri faşist darbesiyle hesaplaşmak adına kapsamlı bir anayasa değişikliğini Alevi Çalıştayları'yla aynı zaman diliminde gündeme getirdiği ve anayasanın çok sayıda hükmünde değişiklik

yapan 7.5.2010 tarihli ve 5982 sayılı yasada 24.maddeyle ilgili hiçbir değişikliğe yer verilmediği düşünüldüğünde, zorunlu din derslerinin kaldırılmasının herhangi bir tartışmaya dahi meydan verilmeksizin baştan reddedildiğini ortaya koymaktadır. Üstelik bu konudaki yüksek yargı kararları da yok sayılmıştır. 2000'li yılların başına kadar zorunlu din derslerinden muafiyet taleplerini Anayasanın 24.maddesine ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na[4] dayandıran Danıştay, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Hasan ve Eylem Zengin davasına ilişkin kararını izleyen dönemde din dersinden muafiyet yolunu açabilecek nitelikte kararlar vermiştir. (Altıparmak, 2013:11; Özenç, 2008)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hasan ve Eylem Zengin Davasına ve davaya ilişkin kararın hukuki sonuçlarına ana hatlarıyla değinmek, Alevi Çalıştayları sonrasında din dersleriyle ilgili gelişmeleri değerlendirebilmek açısından yararlı olacaktır. Alevi olduğu gerekçesiyle kızının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden muaf tutulması talebiyle 23 Şubat 2001'de İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvuran ve muafiyet talebi Anayasanın 24.maddesi ve 1793 sayılı yasanın 12.maddesine dayanılarak reddedilen Hasan Zengin, ret kararının iptali istemiyle idare mahkemesine başvurmuştur. Mahkeme de Anayasanın 24.maddesi ve ilgili mevzuata dayanarak iptal istemini reddetmiş ve ret kararı 14 Nisan 2003 tarihinde Danıştay tarafından onanmıştır. Bunun üzerine Zengin, 2 Ocak 2004 tarihinde İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokolün 2. Maddesinin 2.fıkrasının ihlali iddiasıyla Avrupa İnsan Hakla-

[4] 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12. Maddesine göre, "Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır."

rı Mahkemesi'ne başvurmuştur. İhlal edildiği iddia edilen maddede "devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir" denilmektedir. (AİHM Hasan ve Eylem Zengin Türkiye Kararı, www.yargitay.gov.tr /aihm/ upload/1448_04.pdf, 20.4.2013)

Hükümet davaya ilişkin olarak AİHM'ne bildirdiği görüşünde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin içeriğinin laiklik ilkesine uygun olarak ve İslamiyet'in belirli bir mezhebine dayalı olmaksızın verildiğini ileri sürmüştür. AİHM ise 9 Ekim 2007 tarihli Hasan ve Eylem Zengin kararında ders içeriğinin İslam dininin temel ilke ve ibadetlerine odaklı olması nedeniyle Türkiye'nin dinsel çeşitliliğinin ihmal edildiği, özellikle Alevi inancının programda son derece yetersiz bir biçimde yer alması nedeniyle 1 No'lu protokolün ilgili fıkrasının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Hükümet kararın uygulamasını izleyen Bakanlar Komitesi'ne konuyla ilgili attığı adımlar çerçevesinde bilgi verirken Alevi Çalıştayları'na değinmiş ve ders içeriğinin yeniden düzenlenmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nda, üyeleri arasında Alevi akademisyenlerin de yer aldığı bir komisyonun kurulduğunu bildirmiştir. 28.2.2011 tarihindeyse, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin içeriğinde yapılan ve 2011/2012 eğitim ve öğretim yılında uygulanmaya başlanacağı söylenen değişiklikler Bakanlar Komitesi'ne sunulmuştur. (Altıparmak, 2013:4) Bu adımlar ilk bakışta söz konusu değişikliklerle birlikte Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin özel olarak belirli bir din ve mezheple ilişkili olmayan bir tür dinler tarihi ya da kültür dersi olarak yapılandırıldığını düşündürmektedir. Bununla birlikte Hıristiyan ve Musevilere ilişkin muafiyet imkanı, dersin dinler ve mezhepler üstü bir tarzda örgütlendiği konusunda kuşku ya-

ratınaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 9 Temmuz 1990 tarihli kararına göre, "Türk vatandaşı olan, Hıristiyan veya Musevi dinlerine mensup, ilkokul ve ortaokula giden öğrenciler, azınlık okulları hariç tutularak, söz konusu dinlere bağlı bulunduklarını beyan ettikleri takdirde din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine girmeye mecbur edilemez." AİHM de Hasan ve Eylem Zengin kararında, hükümetin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin içeriğine ilişkin görüşü ile bu karar arasındaki çelişkiye dikkat çekmek üzere Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu(ECRU)'nun 2005 tarihli Türkiye raporuna gönderme yapmıştır. Buna göre; "ECRI, durumun açık olmadığı görüşündedir, eğer bu gerçekten farklı dini kültürlerle ilgili bir ders ise, bu dersin yalnızca Müslüman çocuklar için zorunlu tutulması için bir sebep yoktur. Bunun tersine, eğer ders yalnızca Müslüman dinini öğretmeyi amaçlamıyorsa, bu belirli bir dinin dersidir ve çocuklarla ailelerinin din özgürlüğünü korumak adına zorunlu olmamalıdır."(Altıparmak, 2013:3)

Daha önce önüne gelen iptal davalarını Anayasanın 24. maddesi ve 1793 sayılı yasaya göre sonuçlandıran Danıştay, AİHM'nin Hasan ve Eylem Zengin kararını izleyen süreçte bir içtihat değişikliğine gitmiş, kimi davalarda davacılar lehine karar vermiştir. Danıştay'ın bu kararlarının dikkat çeken özelliği, AİHM Mahkemesinin ilgili kararı yanında Anayasa Mahkemesi'nin 1998 tarihli bir kararını da esas almış olmasıdır.(Özenç, 2008: 216) Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararında 24.maddeye ilişkin olarak şöyle denilmektedir: "Din ve ahlak eğitim ve öğretiminin devletin gözetimi ve denetimi altında yapılmasının nedeni, maddenin gerekçesinde de belirtildiği gibi, bu konudaki eğitim ve öğretim özgürlüğünün kötüye kullanılmasını engellemektir. Dinler hakkında yansız ve tanıtıcı bilgiler vermek ve ahlaki değerleri benimsetmek amacıyla din kültürü ve ahlak öğretimi dersleri ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorun-

lu dersler arasına alınmıştır. Din eğitimi yerine "din kültürü" dersinden söz edilmesi de bu amacı açıkça ortaya koymaktadır." (E.1997/62, K.1998/52) Görüldüğü gibi bu kararında Anayasa Mahkemesi, dersin ancak dinler hakkında tarafsız ve tanıtıcı bilgiler vermesi koşuluyla zorunlu olabileceğine hükmetmedir. Danıştay 8. Dairesi de Anayasa Mahkemesi'nin bu kararını esas alarak verdiği iki kararda (E.2006/4107, K.2007/7481; E. 2007/679, K.2008/1461) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin Anayasada öngörülen amaca uygun olarak nesnel ve çoğulcu bir müfredat çerçevesinde verilmesi gerektiğini vurgulamış ve AİHM'nin mevcut müfredata ilişkin tespitlerinden hareketle okullarda verilmekte olan Din Kültürü ve Ahlak bilgisi derslerinin bu nitelikleri taşımadığına hükmetmiştir. (Özenç, 2008: 217)

İzleyen dönemde Danıştay'ın yeniden bir içtihat değişikliğine gitmesiyse yeni çelişki ve soru işaretleri yaratmıştır. Yüksek Mahkeme 2010 yılından beri bu konuda verdiği çok sayıda kararda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi adı altında verilmekte olan dersin içeriğinin belirli bir din ve mezhebin öğretisine dayanmayan çoğulcu bir nitelik sergilediğine, yani bir kültür dersi niteliğinde olduğuna hükmetmiş ve bu hükmünü de Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2006-2007 öğretim yılında uygulamaya koyduğu yeni müfredata dayandırmıştır.[5] Bu durum Altıparmak'ın isabetle tespit ettiği gibi, bir dizi soruyu beraberinde getirmektedir. Danıştay 2007 yılında yapılan müfredat değişikliğini dersin bir kültür dersi niteliğine kavuşması bakımından yeterli görüyorsa, 2010 yılı öncesinde muafiyet yönünde verilen kararların yanlış kararlar olduğunu mu düşünmeliyiz? Eğer 2007 yılında yapılan

[5] Danıştay 8.Dairesi tarafından verilen ilgili kararlar şunlardır: E.2009/10610, K.2010/2413; E.2011/5904, K.2011/6141; E.2012/2599, K.2012/3401, E.2010/8381, K.2012/4640.

müfredat değişikliği sorunun çözümü için yeterli ise hükümet neden 2011-2012 eğitim-öğretim yılından itibaren geçerli olacak yeni bir müfredat değişikliğine gitme gereği duymuştur? (Altıparmak, 2013:15) Bu sorulara bir yenisini eklemek mümkündür: AİHM'nin Hasan ve Eylem Zengin kararını esas alarak hemen çoğu Alevi olan davacılar lehine karar veren Danıştay'ın bu tutumundan vazgeçip bir içtihat değişikliğine gitmesi ile Alevi Çalıştayları'nın aynı zamana denk düşmesi basit bir tesadüf olarak görülebilir mi?

AÇNR; Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Danıştay'ın yukarıda değindiğimiz ve zorunlu din derslerinin içerik ve uygulanma biçimi itibarıyla hak ihlali yarattığına işaret eden kararlarını ardı ardına sıralamakla yetinmiştir. Raporda Danıştay'ın yukarıda andığımız ve AİHM kararını esas alan kararı raporda aynen aktarıldıktan sonra bu kararın zorunlu din derslerinin kaldırılması talebi açısından doğurabileceği sonuçlar hiçbir şekilde tartışma konusu yapılmamış, rapor deyim yerindeyse ince bir taktikle sorunu savuşturmayı seçmiştir. Taktik, Alevilerin kendi aralarındaki ayrılıklardan dem vurarak hak taleplerini hasıraltı etmektir. Danıştay'ın ilgili kararının aktarılmasını izleyen cümlede şöyle denilmektedir: "Dersin içeriğine ve verilmesine ilişkin olarak Aleviler arasında yeknesak bir görüş olduğu söylenemez." (s.154) Birinci kesimde de ifade edildiği gibi, Alevilerin toplumsal muhalefetin diğer kesimlerini de seferber ederek zorunlu din derslerini protesto etmek amacıyla gerçekleştirdikleri kitlesel eylemler konu hakkında geniş tabanlı bir görüşün kanıtı olarak sayılabilecekken, Alevi hareketinin büyük bileşenlerinin dışlandığı çalıştay sürecinden çıkarılan sonuç, yeknesak bir görüşün bulunmadığı yolundadır.

Zorunlu din derslerinin kaldırılması talebini Anayasa hükmü ve ilgili mevzuatı gerekçe göstererek hasıraltı eden ve müf-

redatın herhangi bir inanç grubunu doğrudan referans almayacak şekilde yeniden düzenlenmesini önermekle yetinen AÇNR'de, izleyen dönemde din dersiyle ilgili yaşanan gelişmelerin habercisi niteliğinde olan çarpıcı bir tespite yer verilmiştir. Buna göre, Anayasanın 24.maddesinin zorunlu din dersleri dışındaki din eğitimi ve öğretiminin ancak kişilerin isteğine ve velilerin talebine bağlı olarak verilebileceğini öngören son fıkrasının uygulamaya geçirilmesi, sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır. AÇNR bu bağlamda isteğe bağlı din eğitimi ve öğretiminin değişik din ve inanç gruplarından öğrencilere yönelik olarak hayata geçirilmesini önermektedir. (s.158) Bu öneri, Mili Eğitim Temel Kanunu'nun 25.maddesinde 30.3.2012 tarih ve 6287 sayılı yasayla yapılan değişiklikle hayata geçirilmiştir. Ortaokullar ve imam-hatip okullarında seçmeli dersleri düzenleyen bu değişiklik hükmüne göre, "Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam-hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir." (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html, 20.3.2013)

Düzenlemede bu açıdan dikkat çekici husus, doğrudan doğruya İslam'ın Sünni-Hanefi mezhebinin merkezinde duran temalara ilişkin iki dersin yasal güvence altına alınmış olmasıdır. Bunun açık anlamı, diğer seçimlik dersler konusunda Bakanlığa yetki tanınırken yasada anılan iki dersin seçimlik ders programında yer almasının zorunlu olmasıdır. Daha açık bir deyişle, "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin Hayatı" isimli dersler zorunlu olarak seçimlik ders programında yer alırken farklı din ve mezheplere mensup yurttaşların kendi inançlarıyla ilgili seçimlik ders taleplerinin karşılanması, yürütme organı içinde örgütlenmiş bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'nın takdirine terk

edilmektedir.(Altıparmak, 2013:6) Bu düzenlemenin eşitlik ilkesiyle de, laiklikle de bağdaşmadığı açıktır.

Öte yandan uygulamayla ilgili veriler, tamamen isteğe bağlı olduğu iddia edilen bu derslerin öğrencilere dayatıldığını ortaya koymaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın seçimlik derslere ilişkin 31.8.2012 tarih ve 2012/37 sayılı Genelgesi bu derslerin en az 10 öğrenci tarafından seçilmesi halinde açılabileceğini öngörmektedir. (http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/31022530_secmeliders.pdf, 10.03.2013) Basına yansıyan haberler, din dışındaki seçimlik derslerde 10 kişilik sınıf mevcudu koşulunun sağlanamadığı durumlarda öğrencilerin seçimlik din derslerine yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Diyarbakır Protestan Kilisesi Pastörü Ahmet Güvener'in lise birinci sınıf öğrencisi olan ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden muaf tutulan kızı, diğer seçimlik derslerin 10 kişi koşulu nedeniyle açılamadığı ve mezuniyet için gerekli krediyi tamamlayabilmek için seçimlik ders alma zorunluluğu gerekçe gösterilerek seçimlik din derslerini almak zorunda bırakılmıştır. ("Papazın Kızına Zorunlu Seçmeli Din Dersi, *Radikal*, 16.01.2013) Uygulamada bazı seçimlik derslerin öğretmen bulunmadığı gerekçesiyle açılmaması da öğrencilerin seçimlik din derslerini almaya zorlanmalarına yol açmaktadır.(İ. Ekelik, "Zorunlu Seçmeli Ders", http://bianet.org/bianet/cocuk/141142-zorunlu-secmeliders, 28.9.2012) Ankara'daki kimi okullarda uygulama henüz başlamadan dağıtılan seçimlik ders formlarında öğrencilerin "Kur'an-Kerim", "Hz. Peygamberimizin Hayatı" ve "Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı" ve "Kararsızım" seçeneklerine yer verilmesi ve formlara velilerin ve öğrencilerin isimlerinin yazılması talebi, seçimlik din derslerinin eşitsizlik, ayrımcılık ve etiketlemeyi derinleştiren yeni bir uygulama alanına dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. (http:// gundem.

milliyet.com.tr/zorunlu-secmeli-ders-/gundem/ gundemdetay/ 27.04.2012/ 1533461/ default. htm, 27.4.2012)

Tüm bu örnekler seçimlik derslere ilişkin düzenleme ve uygulamanın giderek zorunlu seçmeli din dersi uygulamasına dönüştüğünü göstermektedir. Yüksek Öğretim Kurulu'nun YGS'de 5, LYS'de ise 8 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi sorusu sorulması yolundaki kararını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. (http://www.osym.gov.tr/belge/1-14949/2013-ygsde-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-sorularinin-yer-.html?vurgu=din+k % C3 % BClt%C3% BCr%C3%BC, 16.2.2013) İlk kez, kısa bir süre önce gerçekleştirilen YGS sınavında uygulanan bu karar, soruların zorunlu nitelikte olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden sorulmasına rağmen pek çok öğrenciyi seçimlik din dersi almaya zorlayacak niteliktedir. Söz konusu olan, fazladan yapılan bir sorunun adayı yüzlerce kişinin önüne geçirebildiği üniversite sınavıdır. Öte yandan 12 Eylül askeri faşist darbesinin mirası olan ve o dönemden beri müfredatta zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin 2013 yılında sınav müfredatına dahil edilmesi, seçimlik din dersleri uygulamasıyla da birlikte düşünüldüğünde, dinsel niteliği güçlendirilmiş ve üstelik bu niteliği İslam'ın biricik addedilen belirli bir yorumuna dayanan bir eğitim anlayışının hakim kılınmaya çalışıldığının açık göstergesidir.

Eğitimin, belirli bir din algısını gündelik yaşamın tüm alanlarında hakim kılmanın en temel araçlarından biri olduğu düşünüldüğünde, din eğitimi alanında gerçekleştirilen düzenleme ve uygulamaların Aleviler üzerindeki baskıyı çalıştaylar öncesine göre daha da ağırlaştırdığı açıktır.

Cemevlerine İbadethane Statüsü Tanınması Talebi

AÇNR'nin cemevlerine yaklaşımı, çalıştaylar sonrası süreçte hükümetin ve hükümet tarafından biricik referans mercii olarak sorunun tarafı haline getirilen DİB'in söylemlerinin anahtarı niteliğindedir. AÇNR cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasının önündeki yasal ve toplumsal engelleri saymakta, ancak metinde geçen bir ifade, birinci kesimde de vurgulandığı gibi, raporun cemevlerinden önce cemin statüsüyle ilgili bir sorunu olduğunu açık etmektedir. Buna göre, [Aleviler], "cemlerini ibadet olarak takdim ederken cem evlerini de ibadethane olarak görmektedirler. Bugün Aleviler arasında genel kabul gören bu yaklaşım cemevlerinde gerçekleştirilen ritüellerin Alevi ibadetlerinin esaslı bir parçası olduğunda oldukça kararlıdır. Oysa bu oldukça yeni bir durumdur ve mevcut kabullerin her türlü duygusallığın ötesinde nesnel bir yaklaşımla ve soğukkanlılıkla incelenmesi gerekir. Bu amaçla teologlara, tarafların saygı duydukları bilim adamlarının görüşlerine duyulan ihtiyaç izahtan varestedir." (s.172) Burada karşı karşıya olduğumuz şey, cemin ibadet statüsünün zan altında bırakılması ve "cem ibadet midir" sorusunun Alevilere ve Aleviliğe ilişkin bir sorun olarak inşa edilip Sünni teologlara havale edilmesidir. Çalıştaylar sonrası süreçte Diyanet İşleri Başkanı, Başbakan ve hatırı sayılır teologlar bu soruyu tekrar tekrar gündeme getirip yanıtlayacaktır. Bu süreci değerlendirebilmek açısından AÇNR'nin cemevlerine ilişkin talebin önüne çıkardığı engellere de kısaca değinmek gerekir.

AÇNR'ye göre, cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasının önündeki yasal engel, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'dur. Buna göre, "cemevlerini ve ilgili diğer kurumları, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nu görmezlikten gelerek ele almak yerine sorunu

bütün evsafıyla birlikte tartışmak (...)gerekir. Çalıştaylarda özellikle Sünni katılımcılar, cemevlerinin statü kazanabilmesi için Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun gözden geçirilmesinin şart olduğunu vurgulamışlardır." (s.164) Görüldüğü gibi, cemevlerinin ibadethane olup olmadığını belirleme görevi Sünni teologlara havale edilirken cemevlerinin statüsüyle ilgili yasal çerçeve konusunda da Sünni katılımcıların fikir ve kaygıları esas alınmıştır. Oysa Alevilikte neyin ibadet, neyin ibadethane olduğu konusunda söz söyleme hakkına sahip olanlar yalnızca Alevilerdir ve Alevi örgütleri, cemevlerinin yasal statüsüyle ilgili sorunun Tekke ve Zaviyeler Kanunu'yla ilişkili olmadığını ve ibadethanelerin sayıldığı yasalarda yapılacak bir değişiklikle çözülebileceğini, katıldıkları çalıştaya sundukları raporlarla ortaya koymuştur. Cemevleri tekke veya türbe olmadıklarından varlıkları ve faaliyetleri Tekke ve Zaviyeler Kanunu'na aykırılık oluşturmaz. Öte yandan ibadethanelerin özel belirleme formülüyle "cami ya da mescit" olarak sayıldığı yasalarda yapılacak bir değişiklikle genel ve soyut küme formülüne göre "ibadet yeri", "ibadethane", "mabet" gibi kapsayıcı ifadelere yer verilmesinin sorunu çözebileceği açıktır. Örneğin 1924 tarihli Köy Kanunu'nda böyle bir değişiklik yapılabilir ve yapılmalıdır da. Bu sorun bağlamında üzerinde özel olarak düşünülmesi gereken tek kanun, özel olarak cami ve mescitlerin yönetimiyle ilgili hükümler içeren 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'dur. (*Kırmızı Kitap*, s.35-47) Bu niteliğiyle kanun, belirli bir inancın ibadet ve pratiklerinin kamu hizmeti biçiminde örgütlenmiş olmasından kaynaklanan eşitsiz bir yapılanmanın varlığını açık etmektedir. Ancak Aleviler DİB bünyesinde bir temsil talebinde bulunmadıklarına göre, eşitliğin Türk anayasal düzenine özgü istisnasını oluşturan DİB'in ve cami ve mescitlerin DİB tarafından yönetilmesi

gerçeğinin cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasının önünde engel oluşturduğu söylenemez.

AÇNR'nin cemevlerinin statüsüne ilişkin talebin önüne çıkardığı toplumsal engel, devletin Alevi sorununun tarafı kabul edilen ve bu nitelikleri AÇNR'de açıkça ifade edilen Sünnilerin kaygı ve rahatsızlıklarıdır. "Sünni katılımcılara göre camiyi cemeviyle eşitleme, hatta birbirleriyle kıyaslama ya da takas etme çabası hem Alevilik hem de İslam için yıkıcı bir taleptir." (s.174) Cemevlerine ibadethane statüsü tanınması talebinin, cami ve cemevinin ibadethane olmak bakımından eşit olmaları gerektiği anlayışına yaslandığı doğrudur. Ancak böyle bakıldığında cami, havra ve kiliseyle de eşittir. Alevilerin farklı din ve inanç gruplarına ait ibadet yerleriyle özel olarak bir sorunu olmadığı gibi cemevlerine ibadethane statüsü tanınmasını talep ederken camiyle cemevini taşıdıkları dinsel değer açısından birbiriyle kıyasladıkları, hele de camiyi cemeviyle takas etmeyi hedeflediklerini gösteren tek bir kanıt yoktur. Bu durumda geriye tek bir seçenek kalmaktadır: Bu kıyaslamayı yapan ve cemevlerine bırakalım daha düşük bir dinsel değer atfetmeyi, cemevinin dinselliğini reddedenler, Sünniliği İslam'ın biricik biçimi olarak görenlerdir. Çalıştaylar sonrası süreçte cemevlerine ilişkin olarak yaşanan tartışmalar, çalıştaylara katılan Sünnilerin dile getirdiği iddia edilen ancak toplumsal ve mantıksal hiçbir temeli olmayan bu kaygının, devletin dinin ne olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiğini belirleme ve dayatma kapasitesinin aşınabileceğine dair daha temel bir kaygının "yumuşak" bir ifadesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çalıştayların sona ermesini izleyen süreçte cemevlerinin statüsüne ilişkin tartışmaları yeniden gündeme taşıyan gelişme, CHP Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün'ün TBMM'de bir cemevi açılması yönündeki talebi olmuştur. Aygün 7.5.2012 tarihli başvuru dilekçesiyle, "TBMM'de 550 milletvekili, binlerce da-

nışman, sekreter ve çeşitli statülerde çalışan personelin görev yaptığını, başta milletvekilleri olmak üzere tüm insanların inanç hakkı ve özgürlüğünün tesisi açısından Alevi inancına sahip kişilerin ibadetini yapabilmesi için bir cemevine ihtiyaç olduğunu, bu nedenle de Meclis bünyesinde öncelikle bir yer tesisi ve ardından cemevinin hizmete açılması için gerekli işlemlerin başlatılmasını" talep etmiştir. (http://www.haberturk. com/gundem/haber/740326-chpli-aygun-mecliste-cemevi-acilsin,8.5.2012) Cemil Çiçek'in TBMM Başkanlığı adına 6.7.2012 tarihinde verdiği yanıtta DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un DİB'i "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek"le görevli kıldığı vurgulandıktan sonra DİB'in Aleviliğe ilişkin görüşü aktarılmaktadır. Buna göre, "Alevilik ayrı bir din olmayıp İslam içi bir oluşum, İslam'ın tarihi süreçte ortaya çıkmış bir zenginliğidir ve İslam dininin ibadet yerleri camilerdir." (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 6.7.2012 tarih, 180/75647 sayılı dilekçe)

Talebinin DİB'in görüşüne yaslanılarak reddedilmesi üzerine Aygün, TBMM Başkanlığı'nın 6.7.2012 tarih ve 180/75647 sayılı ret işleminin iptali talebiyle Ankara Nöbetçi İdare Mahkemesi Başkanlığı'na iletilmek üzere Tunceli Asliye Hukuk Mahkemesi Hakimliği'ne başvurmuş ve ret işleminin Anayasanın 2.maddesinde yer alan "laik devlet ilkesine ve hukuk devleti ilkesine", 6.maddede yer alan "egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu" hükmüne, 24.maddede düzenlenen "vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyeti" hükümlerine ve uluslararası sözleşmelere aykırı olduğu gerekçesiyle idare mahkemesine başvurmuştur. Aykırılık iddiaları arasında dikkat çekici olan, Aygün'ün TBMM Başkanlığı'nın yanıtının ulusal egemenlik ilkesine aykırı olduğu yolundaki iddiasıdır. Buna göre, TBMM millet idaresinin tecelli ettiği yegane devlet organı olduğundan TBMM

Başkanlığının yanıtını DİB'in görüşüne dayandırması, millet iradesinin belirli bir din ve mezhebin vesayeti altına sokulması anlamına gelmektedir.

İdare Mahkemesinde açılan dava henüz sonuçlanmamıştır. Öte yandan mahkemenin TBMM Başkanlığı'nın yanıtının ulusal egemenliğe aykırı olduğu iddiasını, Anayasanın egemenliği düzenleyen 6. maddede yer alan "Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır" hükmü ve DİB'in anayasal dayanağını oluşturan 136. Maddeyi gerekçe göstererek reddetmesi mümkündür. Anayasanın 136.maddesinde "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir" denmektedir. Bu hükümlere dayanarak DİB'in anayasal bir kurum olduğu ve bu çerçeve içinde TBMM Başkanlığı'nın önüne gelen bir konuda DİB'e görüş sormasının hukuksal açıdan sorun teşkil etmediği iddia edilebilir. Öte yandan anayasa gereği laiklik ilkesi doğrultusunda çalışması beklenen bir devlet kurumunun neyin din olduğu ve bir dinin ibadet ve ibadethanesinin ne olduğu hakkında hüküm vermesinin laiklikle bağdaşmadığı açıktır. Anayasanın egemenliği düzenleyen 6.maddesine yeniden dönecek olursak madde, "hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz" demektedir. Dinin ve ibadetin nasıl olması gerektiği konusunda hüküm vermek, laik bir anayasal düzenin çerçevesi içinde tanımlanabilecek bir devlet yetkisi olamaz. DİB'in anayasal olmayan bir devlet yetkisi kullanmayıp sadece görüş bildirdiğini ileri sürmekse doğru olmayacaktır, çünkü mesele DİB'in din konusunda görüş bildirmesinden ibaret olmayıp bu görüşün gerçekten de milli iradenin tecelli ettiği yer olması beklenen TBMM tarafından meclis başkanlığı düzeyinde tek doğru

ve geçerli görüş olarak esas alınmasıdır. Aygün'ün iddiası bu açıdan dikkate alınmalıdır.

Anayasanın 136.maddesi yukarıda da aktardığımız gibi, DİB'in bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak faaliyet yürütmesini öngörmektedir. Oysa DİB'in TBMM Başkanlığı'nın Aygün'e verdiği yanıtta ifadesini bulan Alevilik ve cemevlerine ilişkin görüşünün başta başbakan olmak üzere AKP'li bakanlar ve siyasetçiler tarafından Aleviliğin ve Alevilerin gündeme getirildiği her bağlamda zikredilmesi, bu görüşün siyasi bir nitelik taşımadığını iddia etmeyi olanaksız hale getirmektedir. Başkakan Erdoğan yakın zaman önce AKP'li milletvekilleriyle yaptığı kahvaltıda Ankara Milletvekili Haluk Özdalga'nın cemevlerine ibadethane statüsü tanınması talebini dile getirmesi üzerine İslam'da ibadet yerinin cami olduğunu ve cemevlerinin kültürel mekanlar olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Özdalga'nın önerisi, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun kaldırılması olmuştur. (http://www.haberturk. com/gündem /haber/822148-erdogandan -cemevi-yaniti, 22.2.2013) Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nu, hiçbir ilişkisi olmadığı halde Alevilerin taleplerinin önüne engel olarak çıkarmak, sorunu çarpıtmak ve talepleri hasır altı etmek üzere icat edilmiş ince bir taktikten ibarettir. Bu taktiğin gerisinde Alevilerin kesinlikle İslam içinde olmakla birlikte Sünnilikten bütünüyle farklı olan bir dinselliği tecrübe ettiklerini reddeden ve Sünni-Hanefi İslam'ı biricik, gerçek Müslümanlık olarak dayatan daha köklü bir anlayış yer almaktadır. Cemevlerinin ibadethane olduğunu reddeden bu görüş, AÇNR'de de açığa çıktığı gibi, öncelikle cemin ibadet niteliğini inkar etmektedir.

Aygün'ün TBMM Başkanlığı'nın yanıtının laiklik ilkesine aykırı olduğu iddiası çerçevesinde mahkemenin dikkatine sunduğu bir mahkeme kararı dikkat çekicidir. Yakın zaman önce, Çankaya Cemevi Yaptırma Derneği aleyhine, tüzüğünde ce-

mevlerini ibadethane olarak nitelendiren bir ifadenin varlığı nedeniyle açılan kapatma davasını dernek lehine sonuçlandıran Ankara 16.Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararında "Laiklik ilkesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9.maddesi birlikte dikkate alındığında, devletin neyin din neyin ibadet veya ibadethane sayılacağını belirlemesi, laiklik ilkesi ile çeliştiği gibi usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş olan uluslararası sözleşmelerdeki inanç özgürlüğünün gereğinin bireysel veya toplu olarak yerine getirilmesine de engel teşkil edecektir" denilmektedir. (http://t24.com.tr/haber/mahkeme-alevilerin-ibadet-yerleri - olagan-karsilanmali/222569, 29.1.2013) Alevilerin talepleri karşısında DİB'in görüşlerinin esas alındığı ve Başbakan başta olmak üzere AKP'li siyasetçiler tarafından bu görüşlerin her ortamda dile getirildiği bir bağlamda Ankara 16.Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararı, ezber bozar niteliktedir. Ne var ki söz konusu Alevilik ve Aleviler olduğunda, DİB'in görüşlerinin yargı kararlarına dahi üstün tutulduğu görülmektedir. [6]

Aygün'ün talebi karşısında yeniden açığa çıkan siyasi tutum, Alevilerin tekil taleplerini ve sorunlarını aşan ve bu anlamda tüm toplumu ilgilendiren vahim bir gerçeği gözler önüne sermektedir. Bu, Meclis Başkanından Başbakana AKP'li aktörlerin giderek birer siyasetçi gibi değil din adamı ve dinsel otorite gibi davranmaya başlamalarıdır. Şöyle ki, Aygün'ün mecliste bir cemevi açılması yönündeki talebinin bir ihtiyacı dile getirmenin ötesinde Alevilerin temel bir talebini yeniden gündeme taşımaya dönük siyasi bir hamle olduğu açıktır. İbadethane statüsü taşımayan cemevleri Türkiye'nin dört bir yanında vakıf ve

[6] Üçüncü bölümde değinileceği gibi, Yargıtay 10.5.2012 tarihinde, mahkemenin bu kararına ilişkin temyiz incelemesinde DİB'in cemevlerinin ibadethane olmadığı yolundaki görüşünü temel alacak, DİB'in görüşü böylece yüksek yargı tarafından da "tescil" edilecektir.

dernek statüsündeki örgütlerin çatısı altında faaliyet göstermektedir. AKP'nin cemevlerinin doğrudan bu statüdeki varlıklarıyla bir sorunu yok gibidir. Hatta Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ yakın bir zamanda cemevlerinin yapılmasına da, faaliyet göstermesine de bir engel olmadığını ve en fazla cemevinin AKP iktidarı döneminde yapıldığını ileri sürmüştür. (http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/01/06/en-fazla-cemevi-iktidarimizda-yapildi#, 8.1.2013) AÇNR'de de cemevlerine ibadethane statüsü tanınması reddedilmekle birlikte sorunun ilgili kanun ve tüzüklere "Birer inanç ve erkan merkezi olarak değerlendirilen cem evleri kanunlarda ibadethanelere tanınan bütün imkanlardan yararlanır" ibaresi eklenmek suretiyle çözülmesi önerilmektedir.(s.176) Birinci kesimde de belirtildiği gibi, bu öneri cemevlerinin dinsel değerini reddeden ve onları camiler karşısında ikincilleştiren, bu yönüyle de hukuk devleti ilkesi ve onun gereği olan soyut eşitlik ilkesiyle bağdaşmayan bir öneridir. Öte yandan Aygün'ün talebine, Aleviler açından kabul edilemez olmakla birlikte hükümetin raporunda yer alan bu öneri çerçevesinde ya da cemevlerinin mevcut statüsünü veri sayan ve bu statünün sınırları içinde kalan bir karşılık vermenin hiç düşünülmemiş olması manidardır. Bunun yerine talebin doğrudan doğruya Aleviliğin İslam içindeki yeri ve dini niteliğine ilişkin tartışmaların sınırları içine çekilerek reddedilmesi, politik bir hamleye, gündelik politikanın gereklerini dahi hiçe sayan derin Sünni reflekslerle karşılık verildiğini göstermektedir.

TBMM Başkanlığı'nın idare mahkemesine gönderdiği savunma, bu refleksin Alevilerle alay etme noktasına vardığını göstermektedir. TBMM Başkanlığı'nın savunmasında DİB'in ibadet ve ibadethanelere ilişkin görüşünü tekrarlandıktan sonra Hacı Bektaş Veli Dergahı kastedilerek "Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesine gidildiğinde Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesinde ibadethane olarak bir caminin bulunduğu görülecektir. Zira bu külliyede

cemevi bulunmamaktadır" denilmektedir. ("TBMM'den Mahkemeye Cemevi Savunması", http://www.hurriyet. com.tr/ gundem/ 22126869.asp, 11.12.2012) Bu yaklaşımı, Alevilerin Hacı Bektaş Dergahı'nın iadesi talebiyle ilgili gelişmeler bağlamında ayrıca değerlendirmek anlamlı olacaktır.

Hacı Bektaş Dergahı'nın İadesi Talebi

Alevi hareketinin üzerinde uzlaştığı ve Birinci Alevi Çalıştayı'na sunduğu temel taleplerden biri de, bugün müze statüsünde olan Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın Alevilere iade edilmesidir. Dergahın bugünkü statüsü ve kullanımı Alevilere dönük ayrımcılığın en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Hacı Bektaş Veli Dergahı 1964 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. Bunun açık anlamı Alevilerin kendileri için son derece önemli bir kült merkezi olan dergahı ziyaret etmek istediklerinde ücret ödemek zorunda olmalarıdır. Dergahın dinsel bir kült merkezi ve ziyaretgah olmaktan çıkarılıp herkes için girişi ücretli bir müzeye dönüştürüldüğünü söyleyerek ortada bir ayrımcılık olmadığını ileri sürenlerin yanıtlaması gereken soruysa, külliye içinde bulunan caminin neden müzenin bir parçası olarak görülmeyip ibadete açık tutulduğudur. Aleviler kendileri açısından kutsal olduğuna şüphe bulunmayan bir mekanı ziyaret etmek için ücret ödemek zorunda bırakılırken Sünniler herhangi bir ücret ödemeksizin külliyede bulunan camide ibadet edebilmektedir. Tam da bu nedenle Aleviler cami ile dergah arasındaki ilişkinin netleştirilmesini, cami dergahın bütünlüğü içindeyse cami ve dergahın bir bütün olarak ibadete açılmasını, eğer dergah Aleviler için ibadete açılmıyorsa caminin de müzenin bir parçası olarak sadece ziyaret amaçlı olmasını talep etmektedir. (Kırmızı Kitap, s.47-50)

Öte yandan Alevilerin dergahın mevcut statüsünden kaynaklanan ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik bu talebinin ötesine geçen esas talepleri, kendileri açısından kült merkezi niteliğinde olan dergahın kendilerine iade edilmesidir. AÇNR'de bu talep de, Alevilerin tüm sorunlarının kaynağı olduğu iddia edilen Devrim Kanunları'na ve esas olarak da Tekke ve Zaviyeler Kanunu'na dayandırılarak "Bu müzelerin tekrar eski statülerine kavuşturulmaları bile Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun Anayasa'daki tembihatına rağmen kaldırılmasına (...) bağlıdır" denilmektedir. (s.111)

Öncelikle hemen tüm taleplerin karşısına Teke ve Zaviyeler Kanunu'nun çıkarılması, bu kanunun tarikatlarla ilişkili olduğu, dolayısıyla tarikatları yasakladığı düşünüldüğünde, Aleviliğin tarikat mertebesine indirgendiğini göstermektedir. Alevilik bütünlüklü olarak düşünüldüğünde bir tarikat değildir. Ancak Alevilik şemsiyesi altında yer alan Bektaşiliğin bir tarikat olarak örgütlendiği doğrudur. Öte yandan Hacı Bektaş Dergahı'nın Alevilere iadesinin Tekke ve Zaviyeler Kanunu'na aykırılık teşkil edebilmesi için dergahın Bektaşiler tarafından Dergah statüsüyle faaliyete geçirilmesi gerekir. Oysa Alevilerin böyle bir talebi olmayıp talep dergahın mülkiyetinin Alevilere devredilmesinden ibarettir. Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nda buna engel oluşturacak bir hüküm bulunmamaktadır.

AÇNR'de bu taleple ilgili olarak öne sürülen bir başka engel, birinci kesimde de vurgulandığı gibi, dergahın Alevilere değil Bektaşilere ait olduğu ve Bektaşi ve Alevi topluluklar arasında ihtilafların bulunduğudur. Böylece rapor Alevileri ve Bektaşileri birbirinden ayırmakta ve Alevilerin kendi içindeki ayrımları öne sürerek talepleri hasıraltı etme taktiğinin bir başka örneğini sergilemektedir. Gerek dergah konusunda gerekse başka konularda, Aleviler ve Alevi toplumunun bir parçası olan Bektaşiler arasında AÇNR'de idda edildiği düzeyde derin ayrılık ve ihti-

laflar bulunmamaktadır. Öte yandan şayet varsa da bu bütünüyle Alevi toplumunun iç sorunu niteliğindedir. Dergahın Alevilere iadesiyle ya da mevcut statünden kaynaklanan ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili tek bir adım dahi atılınamışken Alevi toplumunun kendi içindeki farklılıklara dikkat çekmek ve bunları ihtilaf olarak öne sürmek, gerçekçi görünmemektedir.

Çalıştaylar sonrası süreçte, Hacı Bektaş Dergahı'yla ilgili tartışmalar, yeniden DİB Başkanı Mehmet Görmez'in açıklamalarıyla gündeme gelmiştir. 2012 yılının Nisan ayında Danimarka'ya giden Mehmet Görmez buradaki Alevi Kültür Merkezini ziyareti sırasında Alevilerin Hacı Bektaş Dergahı'yla ilgili taleplerini kendisine iletmeleri üzerine şöyle demiştir: "O sorunun giderilmesi için bizzat öncülük yapacağım. Çünkü Çelebilik devam etseydi, Çelebiler, dedeler, babalar diplomalarını Hacı Bektaş'tan alsaydı pek çok sorunu bugün yaşamıyor olurduk. Alevi-Bektaşi inanışının neredeyse yüz sene önce orada icra edilen neleri varsa, ayniyle sahiplerine iade edilerek sürdürülmesi lazım." (http://www.dha.com.tr/diyanet-isleri-baskanindan-haci-bektas-cikisi_297389.html, 11.04.2012)

Görmez'in bu görünüşte iyi niyetli ve dostane açıklamasının AÇNR'de sergilenen tutumun aksi yönde bir açıklama olduğu ve Alevilerin esas talebine karşılık geldiği düşünülmemelidir. 1826'da gerçekleştirilen Yeniçeri Kırımının ardından Bektaşilik yasaklanmış, Bektaşi tekkelerinden kadim addedilerek yıktırılmayanların bir kısmı cami, mektep ve medreselere dönüştürülmüş, bir kısmı ise Nakşibendilik başta olmak üzere Sünni tarikatlara verilmiştir. Hacı Bektaş Dergahı'nın müştemilatına ise bir cami yaptırılmış ve posta bir Nakşi şeyhi oturtulmuştur.(Alkan, 2011:216) Bu süreçte yer altına çekilen Bektaşi tarikatı, 1925 yılına kadar yarı resmi bir biçimde varlığını sürdürmüştür. DİB Başkanı Mehmet Görmez'in çok iyi bilmesi gereken bu

tarihsel gelişmeler, işaret ettiği yüz yıl öncesinde dergahta bir Alevi varlığının olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan Görmez'in yeniden uygulanmasını istediği icazet sisteminin Bektaşiliğin kendi tarihsel silsilesinden devralınarak diriltilemeyeceği açıktır. Çünkü buna dayanak oluşturabilecek belgelerin önemli bir kısmı yağmalanmış, icazetname ve postnişinliğe atanma beratları gibi son derece önemli belgelerden kurtarılabilenler, dergahın yer altına çekilen gerçek sahipleri tarafından saklanmak zorunda kalmıştır. (Melikoff, 1994:234) Bütün bunlar Görmez'in aklından geçen şeyin, devlet eliyle örgütlenip yürütülecek bir icazet sistemi olduğunu düşündürmektedir.

Dergahın 1826'dan sonraki akıbetiyle ilgili bu kısa bilgiler, TBMM Başkanlığı'nın Alevilerin ibadethanesinin cemevi olmadığına karar gösterdiği caminin tarihini de aydınlatmaktadır. 1834 yılında II. Mahmut'un emriyle yapılan cami, dergah'ın bir parçası olmadığı gibi Aleviler açısından büyük bir katliamın işaretidir. Aleviler yıllardır devlet ve Diyanet tarafından "tek gerçek İslam" olan Sünniliğe ve "tek gerçek ibadethane" olan camilere çağrılmıştır. Ancak bu çağrı Cumhuriyet tarihinin belki de hiçbir döneminde bu kadar alçaltıcı bir tarzda yapılmamıştır.

II.
KAYITLI FİRARİLER ÜLKESİNDE ALFABETİK BİR ANIT: MADIMAK BİLİM VE KÜLTÜR MERKEZİ

Çalıştaylar sonrası süreçte Alevilerle ilgili en önemli gelişmelerden biri de Madımak Oteli'nin kamulaştırılarak Bilim ve Kültür Merkezi olarak düzenlenmesidir. Hükümet, Sivas katliamının 19.yıldönümünde tamamlanan projenin Alevilerin yıllardır dillendirdiği ve çalıştaya da sundukları Madımak Oteli'nin utanç müzesi yapılması talebini karşıladığı iddiasındadır. Ne var ki

AÇNR, bu talebin son derece açık ve saldırgan bir dille reddedildiğinin belgesi niteliğindedir. Birinci kesimde de ifade edildiği gibi, hükümetin raporu 2 Temmuz 1993 yılında Sivas'ta Madımak Oteli'nde yaşananın bir katliam olmadığı iddiasındadır. Raporda "olay"ın Alevi kamuoyu tarafından tartışmasız bir şekilde katliam olarak görüldüğünden yakınılmakta ve "gerçek" açıklanmaktadır. Buna göre; "2 Temmuz 1993'te Sivas'ta Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ni müteakiben meydana gelen olaylarda Madımak Oteli, kimliği belirsiz kişi ya da kişilerce ateşe verilmiş, ortaya çıkan arbedede çoğu Alevi olmak üzere 37 kişi karbon monoksit gazından boğularak hayatını kaybetmiştir." Konuyu "Madımak Olayı" başlığı altında ele alan rapor, "Madımak olayının hemen arkasından bir misilleme havası yaratılarak gerçekleştirilen Başbağlar Olayı"nın da aynı ölçüde esef verici olduğunu ve kınanması gerektiğini vurgulamaktadır. (s.169) Metnin anlam bütünlüğü açısından anlaşılması güç olan bu gönderme, Aleviler açısındansa bir hayli tanıdıktır. Sivas katliamının iktidar karşısında Aleviler tarafından gündeme getirildiği her bağlamda Başbağlar katliamını öne sürmek ve Alevileri bu katliamın faili olarak göstermek, gerçeği çarpıtarak katliamın ortaya çıkardığı adalet talebinin meşruluğunu reddetmeye dönük bir taktik haline gelmiştir.

Çalıştaylar sonrası süreçte Madımak Oteli kamulaştırılarak Sivas İl Özel İdaresi'ne devredilmiş, otel binasının içi tümden yenilenmiş ve lobi bölümünde bir anı köşesi oluşturulmuştur. Anı köşesinde yer alan mermer kaideye yerleştirilen yazı, Sivas "olay"ından söz etmektedir: "2 Temmuz 1993 tarihinde meydana gelen elim olaylarda 37 insanımız hayatını kaybetmiştir. Böyle acıların bir daha yaşanmaması dileğiyle." Madımak Oteli'nde yapılan yeni düzenlemenin en dikkate değer ve kuşkusuz Aleviler açısından en kabul edilemez yanı, otelde hayatını kaybedenlerin isimlerinin yazıldığı anı köşesinde oteli ateşe veren

saldırganlar arasında yer alan iki kişinin de isminin bulunması ve bu isimlerin en başta yer almasıdır. Yetkililer bu konudaki tepkileri, alfabetik sıra gözettiklerini söyleyerek karşılamışlardır. (http://gundem.milliyet.com.tr/madimak-oteli-bilim-ve-kultur-merkezi-oldu/gundem/gundemdetay/30.06.2011/ 1408705/ default.htm, 30.06.2011)

Bu haliyle, Bilim ve Kültür Merkezi olarak yeniden düzenlenen Madımak Oteli ile Alevilerin utanç müzesi olmasını talep ettikleri Madımak arasındaki mesafeyi açıklamaya dahi gerek yoktur. Öte yandan Madımak Oteli'nin Alevilere anımsattıklarına ancak böyle bir mesafe yaratarak tahammül edebilen zihniyetin bununla neyi amaçladığını tespit etmek önemlidir.

AKP hükümeti, Aleviliğe ve Alevilere ilişkin tüm tasarı ve tasarruflarına meşruluk zemini oluşturmasını umduğu daha temel bir şeyi hedeflemektedir. Bu da Alevilerin belleğidir. Alevilerin neyi nasıl hatırlamaları gerektiğini belirleme, Alevi belleğini Alevilere rağmen yeniden inşa etme hedefi, Alevilere dönük olarak buraya kadar zikrettiğimiz tüm politika ve söylemlerden daha büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Madımak Bilim ve Kültür Merkezi, AKP'nin Alevi açılımının değil, Aleviliğin bütünüyle kuşatılmak üzere "iktidara açılması"nın tescili niteliğindedir. En etkili yol olarak görünen, doğrudan Alevi belleğini kuşatma ve yeniden inşa etme hedefinin tüm sinyalleri, hükümetin raporunda verilmiş bulunmaktadır. Alevilerin sürekli, yaşadıkları katliamları dile getirdikleri ve bunları birbirleriyle ilişkilendirerek hatırlamak suretiyle kimliklerini mağduriyet ve mazlumiyet üzerinden inşa ettikleri iddiası, birinci kesimde de vurgulandığı gibi, hükümetin raporunun her bölümüne yedirilmiş ve bu yönüyle adeta bir fikri sabite dönüşmüştür. Hükümet, Sivas katliamının Dersim, Maraş, Çorum, Gazi gibi diğer katliamlarla birlikte hatırlanmasını engel-

lemenin yolunu, faillerle kurbanların birlikte anılmasına imkan veren Madımak Bilim ve Kültür Merkezi'nde bulmuş gibidir.

Geçtiğimiz 2 Temmuz'da devlet erkanına da anmaya katılma imkanı sunan merkezin önünde Sivas Belediye Başkanı Doğan Ürgüp'ün yaptığı konuşma ayrıca dikkat çekicidir. Ürgüp, "gerçek faillerin ortaya çıkarılabilmesi için olaylarla ilgili adli ve idari soruşturma sürecinin derinleştirilmesi gereğini vurgulamıştır. (http://www.ntvmsnbc.com/id/25363023, 3.7.2012) Hükümetin raporunda faillerin kimliklerinin belirsizliğinden dem vurulurken belediye başkanı da gerçek failleri aramaktadır! Çalıştayları izleyen süreçte yaşanan kimi gelişmeler, gerçek faillerin bir kısmının "kayıtlı firariler" olduğunu göstermektedir. Firari sanıklardan birinin aranırken karıştığı bir olay nedeniyle 3 Mayıs 2007'de tutuklandığı ve 16 Ağustos 2007'de serbest bırakıldığı, arandığı dönemde resmi nikahla evlendiği, askere gittiği ve çocuğunu nüfusa kaydettirdiği ortaya çıkmıştır. (http:// gundem.milliyet.com.tr/sivas-sanigi-5-yil-once-tutuklanip-birakilmis-/gundem/gundemdetay/11.03.2012/ 1513786/ default.htm, 11.3.2012) Yine aranmakta olan ve davanın bir numaralı sanığı olarak bilinen, dönemin Refah Partili Belediye Meclisi üyesinin ise, 10 Temmuz 2011'de Sivas'ta öldüğü ve defnedildiği anlaşılmıştır. (http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1055999&categoryid=77, 12.7.2011) Geçtiğimiz Şubat ayında ise 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta gerçekleştirilen kamera kayıtlarından oluşturulmuş bir dizi fotoğraf İçişleri Bakanlığı tarafından TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu'na gönderilmiştir. Basında da yer alan bu fotoğraflardan, ellerinde benzin bidonları bulunan göstericilerin katliamı nasıl gerçekleştirdiğini adım adım izlemek mümkündür. (http://www.cnnturk.com/2013/guncel/02/01/madimak.katliaminin.bilinmeyen.kareleri/694777.0/,2.2.2013) Üstelik fotoğraflarda yer alan bazı göstericilerin Emniyet tarafından kırmızı kalemle

yuvarlak içine alındığı dikkati çekmektedir. Avukat Şenal Sarıhan, bu fotoğrafların yeni olmayıp bilindiğini, ancak fotoğraflarda yer alan şahısların teşhis ve tespitinin yapılmadığını vurgulamıştır.(http://www.evrensel.net/news.php?id=47954,7.3. 2013)

Tüm bunlara rağmen, hükümetin raporunda olayın adeta bir kaza gibi resmedilmesi ve hala "gerçek faillerin" bulunamadığının iddia edilmesi, şaşırtıcı olmamalıdır, çünkü topluluğun belleğini ele geçirmeyi hedefleyen bir iktidarın tam da bu nedenle aşamayacağı bir çelişki yoktur!

Çalıştaylar sonrası süreçte Sivas katliamı davasıyla ilgili olarak yaşanan en önemli gelişme, 13 Mart 2013 tarihinde, dosyaları ana davadan ayrılan 7 firari sanık hakkındaki davanın, iki sanık yönünden ölmeleri, 5 sanık yönünden ise zamanaşımı nedeniyle düşürülmesine karar verilmesidir. (http://www. haberturk. com/yasam/haber /724070-sivas-katliami-ek-davasi-zamanasimina-ugradi, 13.3.2012)

III.
GÜNDELİK YAŞAMDA YAYGIN HAK İHLALLERİ

Hükümetin "açılım" olduğunu iddia ettiği Alevi Çalıştayları girişimi, Alevilerin gündelik hayatında olumlu yönde hiçbir değişiklik yaratmamıştır. Çalıştayları izleyen süreçte de gündelik hayatta Alevilere yönelik baskı ve hak ihlalleri devam etmiştir. Alevilerin talepleriyle ilgili olarak yaşanan, yukarıda aktardığımız tüm gelişmelerin baskıyı ve ayrımcılığı daha da derinleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan çalıştayları izleyen süreçte dikkat çekici olan bir husus, bazı hak ihlallerinin daha fazla yaygınlaşması ve sistematik hale gelmesidir. Bu çerçevede anılması gerekenler; Alevilere ait ev ve işyerlerinin işa-

retlenmesi, Alevilerin cenazelerine saygısızlık ve giderek yaygınlaşan ve olağanlaşan nefret söylemidir.

Zamane Çocukları Evleri İşaretliyor

Hanelere konulan işaretler, Alevilerin Cumhuriyet tarihi boyunca maruz kaldıkları kanlı saldırı ve katliamların sembolü haline gelmiştir. 2012 yılında bu işaretlerin tekrar belirmesine, yaygınlaşmasına tanıklık edilmiştir. İlk işaretleme olayı 29 Şubat günü Adıyaman'ın Karapınar Mahallesi'nde yaşanmış, bunu 5 Mayıs'ta Didim'de, 22 Ağustos'ta İstanbul Kartal'da, 29 Aralık'ta İstanbul Ok Meydanı'nda, 30 Aralık'ta ise Eyüp ilçesine bağlı Gültepe Mahallesi'nde yaşanan ev işaretlemeleri izlemiştir. Bu süre içinde yaşanan benzer başka bir olay da Erzincan Avcılar Köyü, Didim, Tarsus ve İstanbul Kartal olmak üzere pek çok yerde Alevilere ait binaların duvarlarına tehdit ve hakaret içeren mesajların yazılmasıdır. Bu olaylara ilişkin etkili bir soruşturma yürütülmemiş, İçişleri Bakanı 16 Kasım'da TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yaptığı konuşmasında ev işaretlemelerinin "bilgisayar oyunlarından etkilenen çocuklar" tarafından yapıldığını ileri sürmüştür. (B. C. Zırh, "Al-Gündem 2012: AKP'nin 10.Yılında Türkiye'nin Alevilik Gündemi", http://www.academia.edu/2420584/Al-Gundem_2012_AKPnin_ 10._Yilinda_Turkiyenin _Alevilik _Gun-demi_ Alevilerin_Sesi2013)

Hükümetin ve yetkili makamların Alevilere yönelik ev işaretlemeleri ve tehdit mesajlarıyla açığa çıkan baskı ve tehlike karşısındaki kayıtsızlığı, Alevileri nefretin ve şiddetin açık hedefine dönüştürmüş, 29 Temmuz 2012 tarihinde Malatya'nın Doğanşehir ilçesine bağlı Sürgü beldesinde yaşayan ve evlerinin önünde Ramazan gerekçesiyle davul çalınmasına tepki gösteren Evli ailesinin evi "Sürgü Alevilere ve Kürtlere mezar olacak"

sloganlarıyla basılmıştır. Aileye yönelik tehdit ve saldırılar 16 Ağustos tarihine kadar devam etmiştir. (B. C. Zırh, 2013)

Doğanşehir savcısının olaylara ilişkin olarak hazırladığı iddianameye dayanarak açılan ve aralarında Alevi Evli ailesinin fertlerinin de yer aldığı 58 sanık hakkındaki davanın ilk duruşması 11 Aralık 2012 tarihinde gerçekleşmiş ve dava basında "skandal" olarak nitelendirilen bir gelişmeyle başlamıştır. Bilgisayar aracılığıyla kayda geçirilen sanık ifadelerinin silindiği söylenmiş, bunun üzerine mahkeme başkanı kayıtlara ulaşılması amacıyla bilgisayarın TÜBİTAK'a gönderilmesine karar vererek duruşmayı 21 Şubat tarihine ertelemiştir.(http:// www. cnnturk. com /2012/turkiye/12/10/surgu.davasinda.skandal.gelisme/68-8027 .0/index.html, 11.12.2012) 21 Şubat tarihli duruşma ise tarafların Adliyedeki duruşma salonuna sığmadıkları gerekçesiyle Belediye Düğün Salonunda yapılmıştır. Duruşma sonrasında açıklama yapan Evli ailesinin avukatı, birinci duruşmada kayıtların silinmesiyle ilgili olarak bilgi istediklerini ve kendilerine Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi tarafından gönderilen yanıtta ifadelerin silindiğinin tespit edildiğine işaret edildiğini, bunun üzerine mahkemenin tarafsızlığını yitirdiğine kanaat getirdiklerinden reddi hakim talebinde bulunduklarını aktarmıştır. Bu talep, nöbetçi ağır ceza mahkemesi tarafından reddedilmiştir. (http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22653379.asp, 23.2. 2013)

Sürgü davasıyla ilgili bu gelişmeler yaşanırken Şubat ayının başında, Eyüp İlçesi Gültepe Mahallesi'nde yaşanan ev işaretleme olayının çözüldüğü, olayın biri DHKP-C üyesi olan, diğeri bir Alevi örgütünün üyesi olup yasa dışı sol örgütlerle bağlantısı bulunan bir kişi tarafından gerçekleştirildiğinin kesinleştiği yolunda haberler basına yansıdı. (http://www.sabah.com. tr/ Gundem /2013/02/08/alevi-evlerini-onlar-isaretlemis, 8.2.2013) Alevi örgütü üyesi olduğu iddia edilen ve gözaltına alınan şa-

hissa hiçbir Alevi örgütüne üye olmadığını beyan etmiş, bu beyan adı geçen örgüt tarafından da doğrulanmıştır. (http://www. hubyar.net/haber/121–alevi-evlerini-alevilerin-isaretledigi -iddiasi-yal.html, 8.2.2013) Buna rağmen olay ulusal basın organlarının çoğunda Alevilerin evlerinin bizzat Aleviler tarafından işaretlenmesi biçiminde başlıklarla yer aldı. Böylece bir yandan Alevilerle yasa dışı sol örgütler arasında kategorik bir bağ kurulmaya çalışılıyor, diğer yandan aynı yıl içinde Türkiye çapında gerçekleşen tüm ev işaretleme vakaları Alevilerin sırtına yükleniyordu. Bu haberlerden kısa bir süre sonra basında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve Alevilere ait evlerin işaretlenmesiyle ilgili çarpıcı iddialara yer veren bir rapora ilişkin haberler yayımlandı. Şubat-Kasım 2012 tarihleri arasında 10 ilde 89'a yakın benzer olay yaşandığının tespit edildiği rapora göre, Alevilerin evleri, 1978-80 arasında yaşanan çatışma ortamını yeniden yaratmak isteyen ve bu amaçla karşıt grupların ortaya çıkmasını hedefleyen kimseler tarafından işaretlenmiş olabilirdi. (http://www.sabah.com.tr/ Gundem/2013 /02 /20/ emniyet -raporu-o-isaretler-kaos-planinin-bir-parcasi, 22.2.2013)

Doğrudan Alevilere yönelmiş sistemli bir saldırıyı bilgisayar tutkunu zamane çocuklarının işi olarak nitelendirmekle başlayıp nihai noktada Alevilere dayandıran ve bu bağlantıyı da DHKP-C örgütü üzerinden kuran bu zihniyet karşısında bugün Alevilerin bir varlık sorunuyla karşı karşıya oldukları açıktır.

Bırakın Cenazeyi, İftarda Buluşalım

Aleviler neredeyse 10 yıldır Türkiye'nin pek çok yerinde cenaze hizmetlerini kendi imkanlarıyla ve kendi erkanlarına göre cemevlerinde yürütmektedir. Cemevlerinin maddi sınırlılıklar ve baskılara rağmen özellikle büyük kentlerde en iyi örgütledikleri

hizmetlerden birini cenaze hizmetleri oluşturmaktadır. Alevilerin devletten özel olarak bu hizmetle ilgili hiçbir talebi de olmamıştır. Öte yandan son dönemde ortaya çıkan sistematik hak ihlallerinden birisi de şehit Alevilerin cenazelerinin cemevlerinden adeta kaçırılmasıdır. Şehitler için düzenlenen resmi törenlere katılan devlet yetkilileri cenazenin cemevinden kalkması halinde cenazeye katılmadıklarından ya da törenin cemevinde gerçekleştirilmesini reddettiklerinden cenazelerin resmi tören yapılacağı gerekçesiyle camiye götürülmesi, sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Bu konu basına ilk olarak, 2009 yılında Siirt'te girdiği çatışmada hayatını kaybeden Alevi asker Murat Taş'ın cenazesi bağlamında yansımıştır. Ailenin isteği üzerine Alibeyköy Cemevi'ne getirilen cenaze, resmi törenin burada yapılamayacağı gerekçesiyle camiye taşınmıştır. Oysa Alibeyköy Cemevi Başkanı olayla ilgili açıklamasında Taş'ın ailesinin cenaze için kendilerine başvurduğunu ve geniş katılımlı bir törenin cemevinde yapılması için gerekli bütün hazırlıkların tamamlandığını söylemiştir. (http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=8160&Itemid=5, 15.9.2009)

Yetkililerin cemevlerinde resmi tören yapmayı reddetmesi, çoğu zaman Alevi askerler için biri camide diğeri cemevinde olmak üzere iki ayrı cenaze töreni yapılmasını gündeme getirmektedir. Bu konu son olarak 2012 yılının Ağustos ayında Foça'da şehit düşen Alevi er Özkan Ateşli'nin cenazesiyle ilgili olarak yaşanan gerginlik çerçevesinde gündeme gelmiştir. Ateşli'nin cenazesinin cemevindeki törenin ardından devlet töreni için camiye götürülmesi tepkiye yol açmış, bunun üzerine Genel Kurmay Başkanlığı camide de ayrı bir tören yapılması için ailenin onayının alındığını açıklamıştır. (http://www.haberturk.com/gundem/ haber/767685-tskdan-cemevi-aciklamasi, 13.8.2012) Ateşli'nin ağabeyi bu açıklamayı doğrulamış, Haramide-

de Cemevi'nin Başkanı ise aileye sorulsaydı cenazenin cemevinden kaldırılmasını isteyeceklerini beyan etmiştir. Tüm bunlar ailenin en acılı anında baskı altına alındığını düşündürmektedir. Ateşli için cemevinde gerçekleştirilen dua sırasında dedenin gösterdiği tepki de aileyi baskı altında bırakan bir gerginlik yaşandığını doğrular niteliktedir. Dede, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Karacaahmet'teki cemeviyle ilgili "ucube" nitelemesini hatırlatarak cemevlerinin ucube değil, ibadet yerleri olduğunu vurgulamıştır. (http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx? atype= radikaldetayv3&articleid=1096880&categoryid=77, 11.8.2012)

Alevilerin cenaze erkânlarının yok sayılmasından kaynaklanan bir başka gerginlik de Alevi Ozan Neşet Ertaş'ın cenazesiyle ilgili olarak yaşanmıştır. Ertaş'ın hayatını kaybettiği hastane bahçesinde bir dernek başkanının Ertaş'ın cenazesinin camiden kaldırılmasına çalışıldığını ve buna izin vermemek gerektiğini söylemesi üzerine Ertaş'ın bazı yakınları ile dernek başkanı arasında basına da yansıyan kısa süreli bir gerginlik yaşanmıştır. (http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3 &articleid=1101631&categoryid=77, 25.9.2012) Cüneyt Özdemir ise Radikal gazetesindeki köşesinde bir milletvekilinin kendisine cenazenin cemevi yerine camiden kaldırılması için "devletin zirvelerinde dönen telefon trafiğini" aktardığını yazmıştır. (C. Özdemir, "Cemevinden Camiye Cenaze Kaçırmak", Radikal, 24.2.2013)

Devlet erkanının katılacağı cenaze törenlerinde cemevini yok sayan bu tutumun Alevi toplumunu büyük baskı altında bıraktığı ve kendi içlerinde de çatışma yaşamalarına yol açtığı açıktır. Cenazelerle ilgili sorun, İslam'ın belirli bir yorumunu biricik Müslümanlık ve gerçek din olarak topluma dayatan ve cemevlerini kültür merkezlerine indirgeyerek dinsel niteliğini reddeden yaklaşımın en trajik ve yıkıcı sonuçlarından biridir. Öte yandan cemevlerinde cenazeye katılmayı reddeden devlet

erkanının "muharrem iftarı"na katılım konusunda gösterdiği heves, dikkate değerdir.

İlki 12 Ocak 2008'de Ankara Bilkent Oteli'nde dönemin AKP İstanbul milletvekili Reha Çamuroğlu tarafından organize edilen ve Başbakanın da katılımıyla gerçekleştirilen muharrem iftarları yıllık, rutin bir seremoniye dönüştürülmüş, 2012 yılında ise devlet zirvesinin katıldığı iki muharrem iftarına tanıklık edilmiştir. Bunlardan biri CHP İstanbul milletvekili Sabahat Akkiraz tarafından mecliste, diğeri ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetiyle Çankaya Köşkü'nde gerçekleştirilmiştir. Hükümete yakınlığıyla bilinen ve muharrem iftarlarına davet edilen bazı Alevi örgütlerinin temsilcileri dışında Alevi Hareketinin büyük bileşenleri bu iftarlara katılmayı reddetmekte ve "muharrem iftarı"nın Alevilik inancına yabancı olduğunu söylemektedir. Muharrem ayında Aleviler tarafından tutulan oruca ilişkin olarak Aleviliğin temel kaynaklarında yer verilen bilgiler de bu iddianın ciddiye alınması gerektiğini işaret etmektedir. Yas-ı matem orucu olarak adlandırılan bu oruç, içerdiği kurallar itibarıyla Ramazan orucundan büsbütün farklıdır. Yeme içme pratiğine ilişkin yasaklar Kerbela trajedisini sembolize eden et ve su gibi belli besin maddeleriyle sınırlı olmakla birlikte yas-ı matem orucu gene Kerbela'ya ilişkin sembolik evrenin bir parçası olan bazı nesnelerle, örneğin bıçak gibi kesici aletlerle temas kurma yasağını da içerir. Bütün bunlar orucun yasla olan ilişkisini açık etmektedir. Alevilerin büyük çoğunluğunun yas tuttuğunu söylemesi karşısında yas-ı matem orucunu "muharrem iftarı" adı altında bir tür şölene dönüştürmek, Aleviliği makul ve makbul biçimde yeniden inşa etme çabasının açık bir örneğini oluşturmaktadır. Alevi toplumunun kendine has cenaze erkanını değersizleştirerek Aleviliğin dinsel inanç ve pratiklerini yok sayan bir zihniyetin bu defa Alevileri "muharrem iftarı" adı altında Aleviliğe ait olduğunu iddia ettiği dinsel bir seremoniye

çağırmasındaki çelişki açıktır. Cenaze söz konusu olduğunda tümden yok sayılan yas pratikleri, her muharrem ayında politik bir gösterinin aracına dönüştürülmektedir. Gerek ölülerle kurulan ilişki bağlamında gerekse daha genel düzlemde yasın, toplulukların belleğini şekillendirdiği düşünüldüğünde, AKP iktidarının tutarlılığı takdire şayandır!

Nefretin Politik Bereketi

Alevilerin sistematik bir biçimde maruz kaldığı hak ihlallerinden birini de nefret söylemi ve nefret suçu oluşturmaktadır.

Son yıllarda insan hakları alanında yaşanan en dikkate değer gelişmelerden biri, nefret söylemi ve nefret suçu kavramlarının geliştirilmesidir. Nefret söylemine ilişkin yaygın kabul gören tanım, 1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından bir tavsiye kararı olarak geliştirilmiştir. Buna göre nefret söylemi, "ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan milliyetçilik de dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir." (Y. İnceoğlu, Sözeri, 2012:.24) Bugün bazı ülkelerde nefret söylemi doğrudan suç olarak kabul edilirken bazılarında ise ayrıca tanımlanmış bulunan nefret suçunun temelini oluşturan önyargı saikinin varlığını kanıtlayan delillerden biri olarak değerlendirilmektedir. (A. A. İnceoğlu, 2012:107) Nefret suçlarını uluslararası düzeyde tanımlayan bir düzenleme bulunmamakla birlikte AGİT tarafından geliştirilen tanımın yaygın olarak kabul gördüğü söylenebilir. Bu tanım çerçevesinde nefret suçları; ırk, ulus, etnik orijin, dil, renk, din , cinsiyet, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik gibi özellikler çerçevesinde tanımlanan bir grupla gerçek ya da varsayımsal bağlantısına dayanarak hedef seçilen kişilere veya mülke karşı işlenen herhangi bir suçu ifade etmektedir. (Ataman, 2012:60)

Giderek daha fazla sayıda ülke ceza yasalarında nefret suçuna yer vermektedir. Türk Ceza hukukunda bu yönde bir düzenleme bulunmamakla birlikte son yıllarda toplumsal muhalefetin, başta Hrant Dink Vakfı olmak üzere, Sosyal Değişim Derneği, Kaos GL, Irkçılığa Dur De gibi örgütler ve girişimler öncülüğünde nefret söylemi ve nefret suçlarına ilişkin bir farkındalık yaratmaya çabaladığı ve ceza yasasında nefret suçlarının düzenlenmesi talebini dile getirdiği gözlenmektedir.

Yukarıda aktardığımız tanımları veri aldığımızda Türkiye'de Ermeniler, Aleviler, Kürtler, Çingeneler, eşcinseller başta olmak üzere çeşitli grupları hedef alan nefret söyleminin hiç de yeni bir şey olmadığı açıktır. Alevi toplumu da bu coğrafyada sürekli ve sistematik biçimde yeniden üretilen bir nefret söyleminin hedefi olmuştur. Bunun belki de en açık kanıtı Alevilik içinde bir süreği nitelendiren ve kökleri Alevi toplulukların Safavilerle ilişkisine uzanan Kızılbaş teriminin çok uzun bir dönem gündelik dilde ensest ilişkiyi ifade etmek üzere kullanılması ve bunun topluluğu kendi adını kullanmaktan vazgeçme, hatta Kızılbaş teriminin Alevilik içindeki anlamını unutma noktasına getirmesidir. Bugün de Alevilere yönelik nefret söyleminin gündelik hayatta yüzlerce örneğine rastlamak mümkündür. Öte yandan geride bıraktığımız üç yıl içinde bu konuda özeklikle dikkati çekici olan gelişme, nefret söyleminin Başbakan ve bakanlar da dahil olmak üzere üst düzey siyasetçiler tarafından üretilmekte olmasıdır.

Buna verilebilecek çok sayıda örnek bulunmakla birlikte iki örnek, Alevilere dönük nefretin siyasal hesaplarla nasıl seferber edildiğini göstermesi bakımından çarpıcı niteliktedir. Birinci örnek AKP'yi üçüncü kez iktidara taşıyan 12 Haziran 2011 genel seçimleri öncesinde yaşanmıştır. 29 Nisan 2011 tarihinde Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği'nin Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Başbakan Tayyip Erdoğan, Kılıçdaroğlu'nun Aleviliğini gündeme getirerek Hacı Bektaş Veli'nin "eline, diline, be-

line sahip ol" dediğini hatırlatarak "Burada afedersiniz beline hakim olamayanları gördük ve bir kasetle genel başkan oldu" ifadelerini kullanmıştır. Bu konuşmayı izleyen yedi seçim mitinginde de Kılıçdaroğlu'nu Alevi olduğunu hatırlatarak, Alevi kimliği üzerinden binlerce kişiye yuhalatmıştır. (T. Büyükşahin, "Sizin İnancınızı Aynı Anda Binlerce Kişi Hiç Yuhaladı mı?", http://t24.com.tr/haber/sizin-inancinizi-binlerce-kisi-ayni-anda-hic-yuhaladi-mi/206585, 18.6.2012)

Alevilere yönelik nefret söyleminin seferber edildiği bir başka bağlam Suriye krizi olmuştur. İstanbul'da düzenlenen Dini Liderler Zirvesinde yaptığı konuşmada Başbakan Tayyip Erdoğan "Çok açık konuşuyorum, Şu anda Suriye'de zalim, diktatör, acımasız bir rejim kendi halkına karşı ağır silahlarla toplu katliam gerçekleştirirken, sırf mezhep taassubu nedeniyle bu zulme sesiz kalanlar, alkış tutanlar, çanak tutanlar var" demiştir.(www.evrensel.net/news.php?id=35856, 7.3.2013) Alevi nefretinin hükümetin Suriye'ye dönük saldırgan politikasının ulusal düzeyde meşrulaştırılması amacıyla araçsallaştırılacağının ilk ve açık sinyalini AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik vermiştir. AKP Genel Merkezi'nde düzenlediği basın toplantısında konuşan Çelik, CHP'yi Türkiye'nin Baas Partisi olarak nitelendirmiş ve Kılıçdaroğlu'nun hükümetin Suriye politikasına ilişkin yaklaşım ve eleştirilerini "mezhep yakınlığı"na dayandırmıştır. (http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/09/08/ celikten.baas.ve.alevilik.suclamasi/628672.0/index.html, 9.9.2011) Suriye konusundaki farklı ve muhalif yaklaşımları kolayca Aleviliğe bağlayan bu tutum basında da kısa sürede karşılığını bulmuş, böylece bizzat politikacılar tarafından seferber edilen nefret söylemi giderek yaygınlaşarak adeta olağanlaşmaya başlamıştır.

DİN DİNDİRMEZ DİN'DİRİLİR

Çalıştay sürecinin tamamlanmasıyla birlikte özel olarak Alevilere, genel olarak Türkiye toplumunun benzer konumda tutulan bileşenlerine, neredeyse sistematik bir biçimde yöneltilen saldırıların merkezinde *din* ya da aynı anlama gelmek üzere siyaset *kavramı* durmaktadır: Bir adım geriden alınırsa, gerek dünyada, gerekse Türkiye'de "dinin geri dönüşü, dinin yükselişi" vb. nitelemelerle adlandırılan bir sürecin içine girilmesi ve nihayet Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesiyle dinin devlet eliyle örgütlenme tarzlarının ve topluma nüfuz etme biçimlerinin değişmesi ve yoğunlaşmasının bir ürünü olarak AKP'nin iktidarıyla birlikte, belirli bir biçimde ve anlamda deneyimlenen dinin, din olarak içinin boşalması ve kendini bile meşrulaştıramaz hale gelişiyle, din hızla tam da kendini bu hale getiren devlete ya da genel olarak siyasal topluma muhtaç olmuş, aynı ölçüde devlet de karşı karşıya bulunduğu sorunları çözebilmek için değil (çünkü çözebilmesi kendisinin radikal bir biçimde yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir), içinde bulunduğu krizi yönetebilmek için bu dini seferber etmeye girişmiştir. Bu çerçevede Aleviler daha bir dikkatle incelenen ve belirli biçimde

sorunsallaştıran kesimler haline gelmiş ve belirli bir dinsel algıyla malul aktörler açısından Alevilik sorunu dinsel olarak da çözülmesi gereken bir sorun olarak kodlanmaya başlanmıştır. Ancak, bu gelişmenin varlığına karşın Alevilerin karşı karşıya bulundukları şeyin mahiyeti ve üstlerine gelen ışığın trenin ışığı mı, tünelin ucundaki ışık mı olduğuna dair yaygın bir kafa karışıklığına da sahip oldukları gözlenmektedir. Aleviler açısından artık şu kesindir: Bu din/siyasetin, din/siyaset olarak meydan okumasına Aleviliğin gerek tarihsel mirasına ve gerekse potansiyeline içkin bir başka din/siyasetle yanıt vermeksizin, hatta bu din/siyasetin soru sorma hakkına, bizzat soru sorma hakkını bir hegemonyadan alan "cüretine" karşı soru sormayı yeniden kazanmaya dönük bir girişimde bulunmaksızın, geleneksel düşünüş ve örgütleniş tarzlarıyla sınırlı kalarak, artık işlevsizleştiği apaçık belli olan araçlarla karşı koymak olanaksızdır. En az bunun kadar açık olan bir başka nokta, Aleviler artık merkezinde kendilerinin durduğu bir çember içinde kaldıkça, o çember alev alev yanmayı sürdürecek ve Alevilere düşen de alevler içindeki bu çemberden atlamak zorunda bırakılan aslan rolü olacaktır. Özellikle Suriye kriziyle birlikte Alevilerin hem düşünüş hem de siyaset yapma tarzları itibarıyla bu çemberi kırmaları gerektiği bir kez daha anlaşılmıştır. Bu nedenle, Birinci Bölüm'de değindiğimiz çalıştay sonrası gelişmelere bu bölümde bu din/siyaset kavramını merkeze alarak bir kez daha yöneleceğiz ve en başta Aleviler olmak üzere, (bu din/siyaset hegemonyasının muktedirleri dışında) toplumun hemen tüm kesimlerinin nasıl bir saldırı ve tehditle karşı karşıya olduğunu göstermeye çalışacağız.

Bu baptan olmak üzere, özellikle iki örnek üzerinde ayrıntılı olarak durarak söze gireceğiz. Ama aslında çok sayıda örnek var. Aşağıda üstünde özel olarak durmadığımız için hemen burada anıp geçebileceğimiz bir örneği de belirtmiş olalım: Artık

Türkiye'de din ya da belirli bir siyaset tarzı alanını öylesine genişletmiştir ki yeni doğan bebeklerin tarama formları bile dine yer vermektedir. (Bkz. 'Yenidoğan Tarama Formu'nda Skandal Sorular: Evlilik İçi mi? Bebeğin Dini?' http://www. baskahaber.org/2013/04/yenidogan-tarama-formunda-skandal.html) Şimdi iki asli örnek üzerinde durabiliriz.

I.
YGS'DEN "İRFAN" YOKSUNLUĞUNA, OTİZMDEN ATEİZME: "BİR" REZALET, "İKİ" İTİRAF, "ÜÇ" SONUÇ ve BİR TEHDİT

Kapitalizmin en soysuz biçimlerinin asalaklığıyla malul olmaklığıyla doymak bilmez iştahının karşısında giderek kapatılamaz bir uçuruma dönüşen deneyimsellik yoksunluğunun doğurduğu dinsel sahihlik ve biriciklik gereksinimini kendi "kraliyet" vasfından ödün vermeye yanaşmaksızın ezilenlerin sırtından ödünlemeye çalışan ve hegemonyasını tam da buna borçlu olan "kraliyet dini" bir kez daha tüm görkemiyle sahne aldı. Önce herkes için sonu gelmez bir zulme dönüşen üniversite sınavlarında (YGS), en az bu sınavlar kadar zulüm olan zorunlu din dersi, sınav programına dahil edildi ve bu sınavların tarihinde ilk kez öğrencilere ders taklidi yapan bu uygulamadan soru sorularak "zulüm kardeşliği" inşa edildi. Yetmedi: "Kraliyet dininin" "başrahipliğine" soyunan Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Görmez "fetva" buyurdu: "İzmir'in farklı bir dindarlığı var. Bu dindarlığın irfan geleneğine ihtiyacı var" Ancak sözün ne anlama geldiğinin DİB dışında herkes tarafından bir çırpıda anlaşılıvermesi üzerine ilgili kurum, başkanını savunmak için kolları sıvadı ve açıklamaya bir başka açıklamayla açıklık getirdi. Efendim, Sayın Görmez ilgili sözüyle "Başkanlık hizmetlerinin sürdürülmesinde genellikle İzmir'in ihmal edildiğine işaret

etmiş, bu hususta duyduğu mahcubiyeti dile getirmiş". Ayrıca "Aynı çerçevede İslâm kültür geleneğinin en önemli kavramları arasında yer alan "irfan" kavramına da atıfta bulunarak, İzmir gibi çok kültürlü, çok boyutlu ilgi, bilgi ve duyarlılık eksenlerine sahip müstesna bir şehirde bu çeşitliliği kuşatacak yegâne dilin irfani bir perspektif olacağını vurgulamıştır." Başında bulunduğu kurumun açıklaması geçerliyse, ilgili kurumun başında demek ki daha kendi dilini bilmeyen bir başkan varmış: Kuşatıcı yegane dilin irfani bir perspektif olacağı ifadesiyle İzmir'in irfan geleneğine ihtiyacının olduğunun söylenmesi bambaşka şeyler! İhtiyacın bir yokluk ve yoksunluğu işaret ettiği açık olduğuna göre, Sayın Görmez'in sözünün anlamı son derece açık. DİB'in bizzat başkanı eliyle açtığı bu yola başkaları da girmekte hiç gecikmedi. "Adana Otistik Çocuklar Sağlık ve Eğitim Derneği Başkanı Sosyolog Fehmi Kaya şoke eden iddialarda bulundu. Bütün otistik çocukların ateist olduğunu öne süren Kaya, "Otistik çocukların beyinlerinde inanç alanı olmadığı için Allah'a inanmayı bilmiyorlar" dedi. (http://www.hurriyet.com.tr /gundem /23107667.asp, 22.04.2013)

Şimdi hiç birbirleriyle ilişkili değilmiş gibi duran bu üç olayın nasıl alttan alta birbirinden beslendiğini ve aslında aynı eksen üzerinde yer aldığını göstermeye başlayalım; önce, ilkine, YGS'ye dönüp bakalım.

"BİR" REZALET: YGS'de din dersi sorularının yer alması, öncelikle tam bir rezalettir. Soruların mevcut halleri bu rezaleti daha da katmerlendirmektedir. Din dersinden soru sorulması, öncelikle bütün gücünü kolektifin varlığından almakla birlikte tikel olarak da deneyimlenen dinsel praksisin açıkça yadsınması, bir deneyim alanı olarak dinin doğrudan belirli bir "bilme biçimine" indirgenmesi demektir ki bu en başta dine karşı saygısızlık ve dahi hakarettir.

Söz konusu olan İslam dini olsun olmasın, dinler "hayata anlam katan", "hayata dair bilgiler veren" bütünler değillerdir. Dini, bir bilgi bütününe indirgeyerek bilgi ölçümünün zemini haline getirmek, dinlerin, en başta da İslam dininin kendine atfettiği evrenselliği ya da tümelliği açıkça yok saymak, onu yoksullaştırmak, kurucu rolünü reddetmek, hayatla ilişkisini kesmek demektir. Bunun daha da açık anlamı, dinin, hayatın içinde bulunduğu ve tecrübe edildiği halinin yedeğine koşulması, mevcut olanın kabullenilir, onaylanılır hale dönüştürülmesi için seferber edilmesidir. Bu haliyle yapılan şey, en kötüsünden sekter bir sosyalistin, sözün bütün ağırlığını ve bağlamını yok sayarak diline pelesenk ettiği "Din halkın afyonudur" sözünün bizzat bu uygulamayla doğrulanmasıdır! Eğer, Marx bu sözüyle din düşmanlığıyla damgalanıyor ve suçlanıyorsa, gerçekten din düşmanı olanların kimler olduğu böylece açığa çıkmıştır.

Din dersi adı verilen "ders" sorularının genel olarak sosyal bilimler, özel olarak felsefe sorularına eklemlenmesi ve birbirine alternatif olarak sunulması "bir" rezaletin diğer boyutudur. Felsefi bilme etkinliği son derece özel ve özgül bir bilme ve düşünme etkinliğidir. Felsefeden gündelik pratik yaşam bilgisini anlamıyorsak, yani Platon'un ifadesiyle, gündelik hayatta işe yararlığı tartışılmaz olan *doksa* ya da sanıyı anlamıyorsak, bu bilme etkinliğinin özgün bir metodolojik temeli olduğunu ve bunun da "tanrı vergisi" olmadığını biliyoruz demektir. Bu bakımdan din sıfatı yakıştırılan soruların felsefe grubu sorularına eklemlenmesi felsefeye karşı apaçık bir düşmanlık, dahası felsefeyle dinin özgüllükleri hakkında hiçbir düşünce geliştirmeden, onları birbirine rakip gören, çoktan tel tel dağılmış ve mezarında kurda kuşa yem olmuş bir yaklaşımın zombileştirilerek hayata döndürülme çabasıdır! Hayata döndürülen bu zombi, felsefenin üzerine salınmıştır!

Eğer bir "dinsel bilgi"nin varlığı kabul edilebilirse, bu ancak mahiyeti gereği felsefenin konusu, araştırma nesnesi olabilir. Kaldı ki bu haliyle bile o yine felsefi bir etkinlik olarak tezahür eder. Bu nedenledir ki mistisizm felsefenin içinde kendine yer bulur ama mistiğin bağlı olduğu tarikat felsefi bir okul değildir: Bir deneyim alanıdır. Buradan hareket edildiğinde, soruların belirli bir anlamla donatılarak yoksullaştırdığı ve din adını verdiği şeyin görkemli bir tarihten bugüne gelen özel olarak felsefeyi, genel olarak sosyal bilimleri dinsel olana eşitleyip "dinsel bir eksen üzerinde" tanılayarak "dinselleştirdiği", mesafeleri ilga ettiği, bu haliyle ikincilleştirmeye yöneldiği son derece açıktır. Felsefenin ve sosyal bilimlerin konusu olabilen bir şeyi felsefenin ve sosyal bilimlerin kendisi derekesine yükseltmek, siyaset bilimini devlete, bir bilim olarak kabul edildikte hukuk bilimini yazılı yasaya, tıp bilimini şu ya da bu hastalığa, yerbilimini depreme indirgemek gibidir!

Sorulan sorulara bakıldığında, toplam dört sorunun kutsal olduğu kabul edilen kitaplardan alınan dinlerin birbirleriyle ilişkileri ve vahyi anlamlandırmaları gereği ayet olarak kabul ettiği/etmediği "sözlerin" anlamlarıyla ilgili olduğu görülmektedir. (Bir soru Alevilikle ilgilidir, ona ayrıca değineceğim.) (İlgili sorulara Sosyal Bilimler Testi içinde ve şu adresten ulaşılabilir: http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2013/OSYS/24.03.2013%20YGS.pdf) Sorularda önce bu "sözler" verilmekte, arkasından bu "sözlere" ilişkin sonuç çıkarılması istenmektedir. Bu yaklaşım en başta İslam dini olmak üzere, atıf yapar gibi göründüğü diğer tek tanrılı dinlere de açıkça saygısızlık ve hakarettir! Bu yaklaşımın en başta varsaydığı şey, "kutsal sözün" anlam dünyasının biricikleştirilebileceği, bu sözden çıkarılabilecek anlamın tikelleştirilebileceği, dolayısıyla "kutsal sözün" vaaz ettiği "tümelliğin" inkarıdır. Dahası, "kutsal sözün" anlamının dilsel olarak tam olarak ifade edilebileceği, dilsel olarak ifade

edilebileceği ölçüde kutsal sözün "künhüne erilebileceği" iddiasıyla maluldür ki bu bizzat dine karşı hassas olduğunu iddia edenlerin nasıl da dinden uzak olduklarını göstermektedir. Eğer böyle değilse, daha kötü bir sonuç ortaya çıkar: O halde, demek ki "kutsal sözün" anlamı dil içinde dile geldiğiyle sınırlı olmak gerekir! Yok, bu da değilse, sorular açıkça belirli bir anlamı dayatıyor, yani diğer tüm anlamları yok sayıyor demektir! Yok, bunların hiçbiri değilse, sorularda aktarılan ve sonuç çıkarılması istenen "kutsal sözler"den o sonuçların çıkarılacağına ya da çıkarılamayacağına kim karar veriyor; meğerki bir hegemonya hükmü çoktan vermemiş, mührü basmamış olsun? Laiklikten dinsel özgürlüğü, fiilen çoğunluk dininin özgürlüğünü anlayanlar, "kutsal sözlerin" anlamlandırılmasını bu hegemonyaya kendi elleriyle teslim ederken "özgürlük" vaazları nereye kaybolmuştur acaba? Kendi kutsal sözlerinin anlam bütünlüğünü bozarak tikelleştiren bu yaklaşıma karşı çıkması gerekenler en başta ülkemizin çoğunluk dininin, Müslümanlık biçimi olarak Sünniliğin mensuplarıdır! Aynı şekilde Sünniliğin sahip olduğu dinselliğin özgürlüğünün güvencesi, onların da üzerlerinde baskı kurulmasında ortak oldukları, ezilen bir inancın mensupları olarak Alevilerdir. Bu gelişme bir kez daha göstermiştir ki Alevilik özgürleşmeden, Alevilerle yüzleşmeden Sünnilik ve Sünniler özgürleşemez! Hegemonyadan kendini özgürleştiremeyen bir din hegemonyanın dinidir.

"Bir" rezaletin bir diğer boyutu, sorulan bu sorularla açıkça imam-hatip lisesi öğrencilerinin kayırılmasıdır. Dinsel eğitim yapan bir okulun öğrencileriyle sözüm ona bunu yapmayan okulların öğrencileri aynı terazide tartılmaya çalışılarak açıkça ayrımcılık yapılmaktadır. Sünni inananların bütün çocuklarının da imam-hatip lisesi adı verilen liselere gitmediği gözetildiğinde, açıkça Sünniler içinde de ayrımcılık yapılmaktadır.

Buraya kadar söylenilenlere "ne var bunda canım, nihayetinde din dersi, müfredatta yer alan zorunlu derslerden biridir. Zorunlu bir ders olması hasebiyle pekala YGS'de de buradan soru sorulabilir" diye düşünecek olanlara küçük bir hatırlatmada bulunmakta yarar var: Yabancı dil dersleri de müfredatta bulunan zorunlu derslerden biridir. Ama nedense yabancı dilden soru sormak kimsenin aklına gelmemiştir. Hatta, üniversiteye giriş sınavlarının hiçbir basamağında yabancı dil sınavı yapılmamaktadır. Ne demektir bu? Bütün öğrencilerin girdiği, genel, kapsayıcı ve zorunlu hiçbir basamağında yabancı dil sınavı yoktur. Üniversiteye girişte yabancı dil, yalnızca ilgili alanları seçecek öğrencilerin düzeyini ölçmek için uygulanan bir sınavda karşımıza çıkmaktadır. Yani ilgili alanlarda okumak isteyen dileyen öğrenci ayrıca bir yabancı dil sınavına girmek zorundadır. Neden aynı şey zorunlu din dersleri için de düşünülmemiştir? Örneğin ilahiyat fakültelerinde okumak isteyen öğrencilere ayrıca din bilgisi seviyelerini ölçmek için bir sınav uygulayabilirsiniz, tıpkı yabancı dil için olduğu gibi. Ama bu yapılmak yerine tüm öğrencilerin girdiği genel basamak sınavına din dersi soruları eklenmiştir. Böylece din dersi tüm öğrenciler için genel, zorunlu bir bilgi alanı olarak işaretlenmiştir.

Yetmezmiş gibi, öğrencilerin zihnine din dersinin zorunluluğu bir kez daha silinmez bir biçimde kazınmaktadır. Şöyle ki, sosyal bilimler testlerinin alanları arasında geçişi belirleyen hiçbir ifade yokken, felsefeden dine geçilirken araya özellikle belli bir ifade konulmuştur. Yani öğrenci istese de istemese de, sanki zorunlu din dersi zulmüne maruz kalmasıyla sınavdaki seçimleri arasında kendiliğinden bir zorunluluk bağı varmış gibi, öğrencinin zihnine bu zorunluluk kazınmaktadır. Hala yetmemiş olmalı ki, din adı layık görülen soruların sonunda yeniden bir ek açıklamaya yer verilerek bu kez alternatif felsefe sorularıyla bir kez daha eşitsizlik ve ayrımcılık yapılmaktadır. Bu ek açık-

lamalar sözüm ona öğrenciye aynı zamanda bir seçme şansı da tanıyormuş gibi görünse de bunun gerçekle ilgisi yoktur. Çünkü herkes bilir ki YGS gibi bir sınavda tek bir sorunun yanıtlanmaması bile on binlerce öğrenciyle aranıza uçurumlar açabilmektedir.

"Bir" rezalet bin bir yüze sahip. Sorularda kullanılan *Kur'an-ı Kerim* meali kimin mealidir ve bizzat ilgili mealin kendi doğruluğundan nasıl bu kadar emin olunur da soru türetilebilir? Bu mealin seçimini kimler, neye göre yapmıştır? Şöyle ki *Kur'an*'dan aktarıldığı söylenen ayetlerin tümü, örneğin Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün mealinden farklıdır. Soruların kullanıldığı metinde yer alan kimi ibareler Öztürk mealinde nedense hiç yer almamaktadır! Örneğin "1. Ey örtüsüne bürünen! 2. Kalk da uyar" sözü nasıl olmuştur da soruda "Ey örtüsüne bürünen (Resulüm) kalk ve (insanları) uyar"a dönüştürülmüştür! (Öztürk, 1997) Seslenişin Resul'e, uyarılacak olanın insanlar olduğuna kim, hangi hak ve yetkiyle, nasıl karar vermiştir? Aynı şekilde, "Kendilerine hak kılavuzcusu geldiğinde, insanların iman etmelerine, şöyle demelerinden başka bir şey engel olmadı: "Allah, bir insanı mı resul gönderdi?" De ki: "Eğer yeryüzünde doygunluğa ulaşmış melekler dolaşır olsaydı, elbette gökten onlara bir melek-resul gönderirdik." Bu ayet nasıl olmuştur da soruda şuna dönüşmüştür: "Kendilerine doğru yolu gösteren rehber geldiğinde insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: Allah bir insanı mı peygamber olarak gönderdi? (Ey Muhammet!) onlara (şu sözümüzü) ilet: Eğer yeryüzünde yurt tutup dolaşanlar melekler olsaydı o zaman onlara elçi olarak şüphesiz gökten bir melek indirirdik!" Örneklerde de görüldüğü gibi, parantez içinde eklenen sözcükler Öztürk mealinde olmayan sözcüklerdir ve kendini dinin künhüne ermiş sayan bir otorite tarafından eklenip ilgili "ayet" açıkça belirli anlamlara sıkıştırılmak üzere yönlendirilerek öğrencilere sorulmaktadır.

Yetmezmiş gibi, kullanılan meal her kime aitse, daha ilgili "ayeti" dilimize aktarırken nerede elçi, nerede resul sözcüğünü kullanmaya bile karar verememiş bir karışık zihnin ürünü olsa gerektir! Şimdi de biz soralım: Hangi meal doğru? Aslında hangisinin doğru olduğu ayrı bir akademik tartışma konusu olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, daha dilimize nasıl aktarılacağı hususunda bile anlaşma olmayan unsurların, sanki üzerinde bir uzlaşma varmış gibi, soru formuna dönüştürülerek öğrenciye dayatılmış olmasıdır! Bu yapılan açıkça Sünni yurttaşlarımızın özel ve belirli bir biçimde bağlılık gösterdiği meallere karşı saygısızlıktır.

Dahası, gücünü belirli bir hegemonyadan alan aktörler şebekesi, açıkça *Kur'an* metni ile yurttaşın arasına girmekte, *Kur'an*'la kurulan ilişkiye müdahale etmekte ve *Kur'an*'ın anlamını biricik doğruluk iddiasıyla tikelleştirerek yurttaşlarımıza ve öğrencilerimize dayatmaktadır. Yeniden soralım: Ey Sünni çoğunluğun dini için dinsel özgürlük isteyenler; en başta "kutsal sözü" hegemonyaya teslim etmişseniz, istediğiniz özgürlüğün anlamı nedir; Alevileri, gayrimüslimleri, dinsizleri, gnostik ve agnostikleri, yaradancıları, naturalistleri, sizden gayrı olanın cümlesini imha etme, yok sayma, din dışına atma özgürlüğü mü?

Tam burada "bir" rezaletin Alevilikle ilgili yüzlerinden birine dönüp bakabiliriz. Alevilikle ilgili olarak sorulan soru açıkça Aleviliğe hakarettir. Çoğunluğun hakim din algısını "kutsal söz" ile işaretleyip soruya dönüştüren ve bu haliyle de kendince "dinselleştiren" hakim zihniyet, sıra Aleviliğe geldiğinde birden bire tarihi, coğrafyayı ve sosyolojiyi, özetle DİB'in ve onları kılavuz kabul eden cümle siyasinin diline pelesenk ettiği üzere dar anlamda "kültür"ü hatırlayıvermekte ve Alevilikle ilgili soruyu kültürel referanslarla temellendirerek öncelikle, el çabukluğu marifet, Aleviliğin dinsel vasfını zan altında bırakmakta,

açıkça din dışı bir oluşum olarak işaretlemektedir. Aleviliği din dışı bir oluşum olarak işaretlemenin anlamı, aynı zamanda – eğer din İslam'sa-onun İslam dışılığına giden yolu açmış olmuyor mu? Şimdiye değin Alevilik her söz konusu olduğunda, kendi tarihlerini, kendi alimlerinin yazıp çizdiklerini, kendi geleneksel, popüler reflekslerini inkar ederek, Alevilerin İslam dışı olduğunu yazıp çizenler kendileri değilmiş de bu tartışma Alevilerin iç tartışması, dahası Aleviliği din dışına çıkarmak isteyen ateistlerin uydurma bir tartışmasıymış gibi takdim edenler, Aleviliği dinle değil, kültürle işaretlerken ne yapmış oluyorsunuz acaba? Aleviliği dinsel bir deneyim olarak yaşayan milyonlarca insanın deneyimini din dışına atma hakkını nereden alıyorsunuz, mevcut hegemonyadan almıyorsanız?

Bu baptan son olarak kendi dinsel algınızı öğrencilere dayatırken, bu dayatmayı gizlemek için, sizin dışınızdaki dinleri ve onların kutsal kitaplarını, *Kitab-ı Mukaddes*'i ve Alevilerin dinsel inançlarını ve dahi *Kur'an* yapraklarını "mızraklarınıza takıp yürümek" size tarihten bir şey hatırlatıyor mu?

"İKİ" İTİRAF: YGS'de din kültürü adına sorulan soruların tümü gözetildiğinde apaçık itiraflarla karşılaşıyoruz. Bunun en başında ise, özellikle Alevilerin zorunlu din dersine karşı açtıkları davalarda, her kademe yargılamada ve özellikle AİHM'e karşı din dersini savunurken bunun bir din eğitimi dersi değil, din kültürü dersi olduğu iddiasına sarılanların, apaçık din eğitimi dersi olduğunu itiraf etmeleri gelmektedir. Bu sorular, sözüm ona din kültürü öğretildiği iddia edilen bir dersin soruları ise, öğrencilerden bilmesi beklenen yanıtlar bunlarsa, demek ki öğrencilerden apaçık belli bir dinin, belli bir anlamlandırma biçiminin, özellikle belirli bir biçimde dilimize aktarılmış "kutsal söz"ünü bilmeleri ve değerlendirmeleri beklenmektedir. "Kutsal sözü" belirli bir biçimde bilmek ve değerlendirmek apaçık teolojik yani ilahiyata dayalı bir eğitimi gerektirir. Teolo-

jik eğitim ise daima belirli bir dinsel kabulü veri sayar ve onu, kendi sistematik bütünlüğü, dogmatik yapısı içinde kavramaya, temellendirmeye ve savunmaya yönelir. Bu sorular açıkça göstermektedir ki verilen din dersi bir kültür dersi olmayıp kesinlikle teolojik mahiyetli bir "terbiyedir."

İkinci itiraf tam burada belirmektedir. Teolojik mahiyetli terbiyenin mahiyeti kesinlikle Sünni'dir. Çünkü örneğin İslam içinde bir dinsel deneyim alanında yer alan bir topluluk olarak Aleviler, *Kur'an*'la sorularda ima ve inşa edilen türde bir ilişki kurmazlar. Somutlarsak, sınavda sorulan 36. soruyu göz önüne alalım. Soruyu soran Sünni zihniyete göre, çıkarılamayacak sonuç "insanın sorumluluk sahibi olduğu" sonucu imiş. Oysa ilgili ayet dikkatlice okunduğunda pekala şu da söylenebilir: İnsan, sorumluluk sahibi bir varlık olarak Rabb'ini aramaktadır ve her Rabb sandığının geçiciliğini gördükçe, sorumluluğuna sadık kalmakta ve yeniden arayışını sürdürmektedir. Ta ki arayışının Rabbini buluşuyla tamama ermesine değin! Öyleyse, soru soran zihniyetin dışında, onun dayattığının dışında bir sonuç pekala çıkarılabilmektedir. Bunun anlamı nedir? Şudur: Aleviler, kendi kurucu figürleri Hz. Ali'nin öğüdüne uyarak böylesi durumlar için *Kur'an*'ı zemin yapmazlar. Çünkü aynı ayetten o sonuç da çıkarılabilir, bu sonuç da... Arada helak olan, saygınlığına gölge düşürülen *Kur'an* olur! Tam da bu anlayışları gereği Aleviler, Sünni biçimiyle, *Kur'an*'a yönelmezler. Onların biçimi tümüyle farklıdır. Oysa, belli ki kültür dersi olduğu iddia edilen ders, tam bir Sünnilik terbiyesi içermektedir ki öğrencilerin pat diye, tek olduğu iddia edilen sonuca ulaşmaları istenmektedir! Ulaştırılmak istenen sonucun da Sünniliğin bağ kurma biçimiyle ilgili olduğu açıktır.

Bu eğitim-öğretimin, eğitim öğretim değil Sünni karakterli bir terbiye olduğunun işaret edilmesi, aynı zamanda ilgili soruların bir bütün olarak ayrımcılıkla malul olduğunun da itirafı-

dır. Hadi varsayalım ki araya *Kitab-ı Mukaddes*'i de katarak gayrimüslimlerden gelebilecek tepkileri boğmayı başardınız; bir dinsiz, kutsal kabul edilen hangi kitap olursa olsun, bu kitapların kutsal sözlerini bilmek ve dahası, dilendiği gibi bir sonuç çıkarmak zorunda mıdır? Yoksa, bu dersi veren din hocaları insanlık tarihi boyunca üretilen dine yönelik eleştirel ve dahi ateizm övgüsü içeren metinleri "hatmettiler de" bizim mi haberimiz yok?

İtiraflar silsilesi devam ediyor: Soruyu soranlar soru sormayı bilmediği gibi, Aleviliği bilmediği gibi, Hz. Muhammed'in Türk olup olmadığını bile bilmiyor. Hemen Alevilikle ilgili, testin 40. sorusuna bakalım: Soruya göre musahipliğin "geçmişi, Eski Türkler'de göçebe hayatın ve yayla kültürünün bir gereği olarak ortaya çıkan 'kardeşlik' geleneğine kadar" uzanıyormuş. Aynı soru Hz. Muhammed'in Hicret'ten sonra Medine'de aynı uygulamaya başvurduğunu savunuyor. Demek ki neymiş; Hz. Muhammed bir Türkmüş! Değilse eğer, o halde neymiş: Bu kardeşleşme geleneği salt Eski Türklere bağlanamazmış! Her durumda sorunun kendisi ciddi bir sorun oluşturuyor! Soruyu soran zihniyet azıcık pek övündükleri İbn Haldun'u okumuş olaydı böyle komik duruma düşmezdi: Hz. Muhammed'in uygulamasıyla Eski Türkler arasındaki bağ ya da ortaklaşalık, kandaşlık ve hatta demokratik kandaşlık temelli örgütlenme biçiminin evrenselliğidir! Yani Hz. Muhammed'in bu kardeşliği öğrenmesi için Türklerle temas etmesine, Türk olmasına gerek yok; İslam dininin bedevi kandaşlığın tüm canlılığıyla hüküm sürdüğü bir coğrafyaya "inmiş" olduğunu bilmek yeter de artar bile! Soruya biraz daha dikkatli bir biçimde bakıldığında, sorunun sözüm ona Eski Türklere has bir geleneği Hz. Muhammed'in İslami biçimlere devşirerek yücelttiğine de tanık oluyoruz. Pagan ya da değil, her durumda İslam öncesi bir temele sahip bir gelenek İslamileştirilerek değerli kılınmış olmaktadır: Önceden değersiz

miydi? İslam bu geleneğe ne kattı? Soruyu soran zihniyetin kafasının arkasında kim bilir ne var ki Hz. Muhammed'in uygulama örneği olarak verdiği örneğin, İslam öncesiyle neredeyse bire bir aynı olduğunun bile farkında değil!

Şimdi gelelim, aynı soruda, Aleviliğin bağlandığı iki kültürel kategoriye...Bunlardan "göçebe hayatı" tartışmaya boğulmamak için açmayalım. Daha basit görünen "yayla"ya yönelelim ve soralım: Yayla nedir? Yanıtı da hiç uğraşmadan rastgele, genel geçer bir kaynaktan verelim, en ilkel haliyle: "Yüksek yerlerdeki derin akarsu vadileriyle yarılmış düzlükler halinde bir coğrafik yeryüzü şekli. Yükseklikleri beş yüz metreden birkaç bin metreye kadar çıkabilir. Mesela memleketimizdeki Erzurum-Kars yaylasının yüksekliği 2000 metre civarında (1800 m) olmasına rağmen Orta Asya'da bulunan Pamir Yaylasının yüksekliği 4000 metre civarındadır. (Kaynak: http:// yayla.nedir.com/#ixzz2OkGvO6B8) Soru yayla kültürüne bağlandığı için yayla kültürü de acaba şunlarla mı ilgilidir: "Yayla, coğrafik bir yüzey şekli olması yanında memleketimizde değişik manalarda da kullanılır. Mesela yazın hayvan otlatmak için çıkılan dağlık ve ormanlık bölgelerdeki yüksek, düz, otluk yerlere yayla dendiği gibi; dinlenme, tatil yapma gayesiyle çıkılan yüksek yerlere, hatta şehir gibi yerleşim yerlerindeki yüksek kısımlarda bulunan mahallelere bile yayla adı verilir. Şehir ve köylere göre daha serin ve yağışlı olan bu tip yaylalar hayvancılığın gelişmesinde büyük fayda sağladığı gibi, bu yerlerde yaşayan ahaliye ekonomik destek de sağlar. Memleketimizde sayılamayacak kadar çok olan bu yaylaların dinlenme, turizm gayesiyle kullanılan ve mahalle niteliğinde olanları turizm tatil köyleri haline gelmekte hatta geçici yerleşim yeri olmaktan çıkıp daimi ikametgah yerleri olmaktadır."(Kaynak: http://yayla.nedir.com/#ixzz2OkH1iYpy) Bir dinsel deneyim olarak Alevilik nasıl bu kadar aşağılanabilir; bu soru onun açık itirafıdır. Alay ettiğimi,

ciddi olmadığımı ileri sürecekler Aleviliğin neden özellikle "yayla kültürü" denilen şeye bağlandığını açıklamakla yükümlüdürler: Mesela neden dağ, ova, nehir kültürü elenip özel olarak yayla seçilmiştir; dağların, ovaların, bozkırların ve nehirlerin kardeşliği yok sayılmıştır? Bu bir cehalet itirafı değilse eğer?

Geliyoruz bir diğer itirafa. Alevilikle ilgili soru, AÇNR'ye damgasını vuran bölücü, parçalayıcı zihniyetin, ders kitabı olduğu iddia edilen metinlere çoktan girmiş olduğunun da açık bir itirafı mahiyetindedir. Daha sorunun hemen ilk üç sözcüğüne dikkat etmek yeterlidir: "Alevilik ve Bektaşilikte" sözcükleriyle başlıyor soru. Hemen soralım: Her Alevi'nin Bektaşi olmadığı doğru da, Alevi olmayan bir Bektaşi var mı diye? Alevilik, kendi içindeki bütün çeşitlilikleri yatay olarak kesen ana eksendir; Bektaşilik dahil. Yani Alevilikten ayrı, Bektaşilik diye bir şey yoktur ki "ve" bağlacını kullanasınız? Bektaşilik Aleviliğin içinde ve "altında" yer alır. Oysa AÇNR'den biliyoruz ki siyasal irade çoktandır Bektaşileri Alevi saymamakta, onları Alevilerden ayrı bir topluluk olarak işaretleyerek Alevileri tam ortadan yarma, birbirine düşürme, iç tartışmalarla enerjilerini tüketme ve bu tartışmalar boyunca, hoşuna gitmediği yaklaşımları marjinalize ve terörize etme stratejisi gütmektedir. İşte sorunun bu biçimde formüle edilmesi bu zihniyetin açık bir devamını göstermektedir.

Şimdi eminim ki birçok okur, son olarak, benden sorunun içeriğine yönelmemi ve bu içerikte karşımıza çıkarılan musahipliğin ne ölçüde doğru olup olmadığını tartışmamı bekliyor. Özellikle Alevi dünyasında ve CHP'li bir milletvekilinin de yönlendirmesiyle (Aykan Erdemir, Kaynak: http://www.bianet.org/bianet/genclik/145361-alevilikle-ilgili-ygs-sorusu-ayrimci) son birkaç gündür bu sınavla ilgili tartışmanın bu içerik etrafında yoğunlaştığı gözetilince bu, son derece anlaşılır ve hatta makul bir beklenti olarak kabul edilebilir. Ancak bu yaklaşım te-

melden bozuktur ve kabul edilemez. Sorunun içeriğine girip tartışmaya kalkmak devenin boynunun eğriliğini tartışmaya benzer ve şu soruyu yanıtlamayı gerektirir: Bu soru her unsuruyla doğru olsaydı, eleştirilen bütün yanlışlarından, sakıncalarından, cehalet örneği yaklaşımlarından arındırılmış olsaydı, bu soru dahil, din bilgisi adı verilen soru grubunun bu sınavda yer almasını alkışlayacak mıydık, kabul edecek miydik? Etmeyeceksek neden dikkatleri içeriğe çekiyoruz?

Bunun yerine ben, son olarak sorunun içerdiği daha köklü bir itirafa yer vereceğim: Yıllar, yüzyıllar boyunca Aleviliğin her türlü dinsel özelliğini, kurumunu, eyleyişini İslam dini içinde temellendirme girişimlerine karşı bir set çeken, bütün bu girişimlerin Alevilerin kendi tarihlerini ve önemlisi ("dağlı 'cahil' köylüler oldukları için") İslam dinini bilmemelerinden kaynaklandığını iddia eden Sünni zihniyet, bu sorunun da açıkça işaret ettiği gibi, birden bire Hz. Muhammed'e bağlanan bir pratik olarak yani İslami bir pratik olarak musahipliği keşfediverdi! Ancak zihniyet sahipleri bu "İslamileştirme" operasyonunun tehlikelerinin ya da hangi kapıları araladığının gayet farkında olmalılar. En başta, bundan sonra Aleviliğin diğer dinsel özelliklerinin de İslam içinden okunmasının yolu açılmıştır bu soruyla. Ancak daha da önemlisi ve Sünni zihniyet açısından asıl korkutucu gelişme, sorunun açtığı diğer kapıdır: Bizzat Hz. Muhammed'in uygulamalarının bedevi kandaşlığıyla nasıl ilişkili olduğu, hemen birçoğu sonradan uydurma ve gerçek dışı tanıklıklardan aktarma olsa da, kendilerine "ayet" muamelesi yapılan "sünnet ve hadis"in Hz. Muhammed'in tarihsel, sosyolojik, coğrafi ve nihayet siyasal dünyası içinden anlamlandırılabileceği, el hak, bu haliyle de teolojik bağlayıcılığının tartışma gündemine girebilme ihtimalidir! İşte bu yüzdendir ki Alevilikle ilgili soru hegemonik şebekenin Alevi Çalıştayları'ndan beri uyguladığı stratejinin bir gereği olarak Aleviliği hem kendi ka-

bul ettiği haliyle İslam'a, İslam dışı olarak kabul ettiği tüm diğer özelliklerini budayarak doğrudan bağlama ve yoksullaştırma girişimi, hem de aynı anda yine de bir kültür, Sünni Müslümanlık algısıyla sınırlı bir kültürel öge olarak sınırlandırma girişimiyle maluldür! Cehalet ürünü gibi görünen yalpalamalar buradan kaynaklanmaktadır. İşte bu yüzdendir ki bu soru Aleviliğe ilişkin geliştirilen siyasal stratejinin ne kadar çelişkili, tutarsız ve en önemlisi kınlgan olduğunun açık bir itirafıdır!

"ÜÇ" SONUÇ: YGS'de Din dersi adı verilen dersin sorularının da sorulmasının bizi karşı karşıya bırakacağı, yukarıda saydığım sakıncalar bir yana, birkaç doğrudan sonuç olacaktır. Buna göre, bundan sonra öğrenciler zorunlu din dersini almakla yetinemeyecek, aynı zamanda hepsi aynı mahiyetli dinsel terbiye içerdiği için, "bilgisini-görgüsünü" artırarak sınavda başarı düzeyini yükseltmek için diğer, seçimlik olduğu iddia edilen ama aslında zorunlu seçimlik olan ve alternatifleri ortadan kaldırıldığı ölçüde de zorunlu-zorunlu'ya dönüşen üç dersi de almaya zorlanacak, koşullanacak, yönlendirilecektir. Siz, sınavda *Kur'an*'dan soru sorarsanız, öğrencinin çok doğal bir biçimde *Kur'an*'la ilgili diğer derslere de yönelmesi kaçınılmazdır.

Bu soruların gerek varlığı, gerekse mahiyeti artık tüm kamusal liseleri imam-hatip örneğini izlemeye yöneltecektir. Din dersi ve bununla ilgili diğer derslerin varlığı, sorularla sağlamlaştırıldığı ölçüde, bütün liseler kendiliğinden imam-hatip olmaya, bu sayede toplam liseler içindeki öğrenci başarı sırasını yükseltmeye, yani aslında haksız rekabet koşullarında, imam-hatip liseleriyle asla yarışamayacak olsalar da, umutsuzca bir yarışa sürükleneceklerdir. Belli ki istenen de budur: Bütün liselerin imam-hatipleşmesi.

Eğitimde pek büyük bir reformmuş gibi sunulan ve aslında eğitimi tümüyle belirli bir biçimde, mevcut hegemonik şebekenin gereksinimleri doğrultusunda dinselleştirmeye yönelen

4+4+4 sisteminin geçtiğimiz yıl karşımıza çıkardığı sonuçlardan biri bazı ilköğretim okullarının imam-hatip okullarına dönüştürülmesi ve bazı öğrencilerin de kendi ve ailelerinin hilafına bu okullara kayıtlarının yapılmasıydı. Buna karşı belirli bir öğrenci velisi tepkisi ortaya çıkmıştı. Bazı mahallelerde veliler okullarının imam-hatip'e dönüştürülmesine şiddetle karşı çıkmış ve hatta kimi bölgelerde bu karşı çıkış başarıya ulaşmıştı. YGS'de din dersi sorularının yer almasıyla birlikte, yani açıkça imam hatiplilere "kıyak geçilmesiyle" artık bu direniş kırılacaktır. Hiçbir veli çocuğunun saçma sapan birkaç soru yüzünden tüm öğrenciler içinde binlerce sıra geriye düşmesini göze alamayacak ve hatta, mademki bu sorular yapılmadığında geriye düşürüyor ve yapıldığında sıçratıyorsa, kendiliğinden çocuklarını böylesi okullara yönlendirecektir. Unutulmamalıdır ki YGS'de bu soru sayısı beşti, LYS'de ise en az sekize çıkacaktır.

Din dersi sorularının sınav sistemi gözetildiğinde şimdilik sayısının beş-sekiz olduğu/olacağı açıktır ama bu sorulara kapı aralandığında, önümüzdeki günlerde bu ağırlıkların nasıl değişeceği tümüyle mevcut hegemonyanın inisiyatifindedir. Mevcut hegemonyanın bu yıl "çaldığı" felsefe, psikoloji, sosyoloji sorularının gelecek sınavlarda kaça çıkacağını kimse bilemez.

Bu gelişmenin yarattığı bariz sonuçlardan bir diğeri, artık dinsel eğitimin sınav koşullu eğitimin de bir parçası olacağıdır. Yani artık sınavın diğer alanlarında dershaneler nasıl hazırlık kursları düzenliyorlarsa, aynı şekilde din dersi kapsamında da hazırlık kursları verilmek zorundadır. Hiçbir dershane böylesi bir alanı "es" geçme lüksüne sahip değildir. Bunun daha da açık anlamı, öğrenci okuldan dershaneye gittiğinde dinsel eğitim denen şeyden kurtulup rahatlama olanağına sahipken şimdi o olanak da elinden alınmış, öğrencinin bütün öğretim seviyeleri, adına din denilen şey tarafından ele geçirilmiştir. Öğrencinin kaçabileceği hiçbir yer yoktur.

Kaçabilmek derken, kamusal eğitim veren okulların dışında kalan özel okulları da hemen hesaba katmalıyız. Kimi ciddi ve nitelikli eğitim veren özel okullar, öğrencilerinin zorunlu din dersi denen zulme olabildiğince az maruz kalması ve gerçekten dersin bir kültür dersi olarak işlenebilmesi için ellerinden geleni yapmaktaydılar; bu okulların sayısı az da olsa. Şimdi, bu yeni gelişmeyle birlikte onların da bunu yapmasının önüne geçilmiş, bu okullar da apaçık Sünnilik merkezli bir dinsel terbiyeye mahkum edilmiştir.

Sonuç olarak din dersi zulmü YGS'nin bir parçası haline getirilerek iki "zalimin" güç birliği sağlanmış ve dinsel bilgi denilen şey her ne ise, bu olmaksızın üniversiteye girilemeyeceği tüm öğrencilerin zihnine kazınmıştır. Ancak asıl tehlikeli sonuç üniversiteye girecek öğrencilerin daha baştan yoğunlaştırılmış din dersleri "zulmüyle" eleştirel becerilerinin ortadan kaldırılması, düşünsel gelişimlerinin önlenmesi, her daim itaatkar varlıklar olarak inşa edilmeleri, mevcut hegemonyanın gönüllü kullarına dönüştürülmeleridir. Daha kestirmeden söylenirse aslında "dinsizleştirilmeleridir." Eğer din gücünü kolektif varlıktan alıyor ve kolektif varlığı her daim hesaba katıyorsa, Türk milli eğitimi denilen şeyin kazandırdığı din, kolektif varlığın yerine kendini geçiren bir iktidar şebekesine itaati, her daim bu şebekenin çıkarlarını gözetmeyi esas alıyor. Kuşkusuz Türk eğitim sisteminin dinle ilişkisi en azından 12 Eylül 1980 askeri faşizminden beri bir krize dönüşmüştü. Ancak şimdi önemli bir eşik aşılmıştır. Aşılması gereken son bir dönemeç kalmıştır: Tek bir lise modeli olarak imam-hatip liselerinin kabulü! O da olacaktır.

...Ve artık "dindar ve kindar nesiller" yetiştirmenin önünde hiçbir engel kalmayacaktır...mı acaba diyelim ve soralım: Bu neslin tanımlayıcı özelliği ne olabilir?

BİR TEHDİT: Şimdi Diyanet İşleri Başkanı Sayın Görmez'in açıklamalarına yeniden dönebiliriz işte. İlgilinin açıklamasında dikkat çekilmesi gereken şey "irfan"dan neyin, nasıl anlaşılması gerektiği midir? Örneğin "irfan" geleneğinde Şia etkisinin ağırlığı gözetildiğinde DİB'in bu kez de Şia geleneğini soğurmaya ve dönüştürmeye çalıştığını, yani artık iyiden iyiye "had" sorunuyla karşı karşıya olduğunu mu söylemeliyiz? Yoksa DİB'in artık "zirveye" çıktığını, şimdiye değin yürüttüğü ayrımcı uygulamalara bir yenisini daha eklediğini, artık sözüm ona İslam'la ilgili hizmetleri yürütmekle görevli bu kurumun doğrudan coğrafi-sosyolojik özelliklere göre Müslümanları parçalamaya, damgalamaya, teşhir etmeye, birbirine karşı hedef göstermeye çalıştığına mı dikkat etmeliyiz? Hatta belki de, eğer bir parça İzmir sevdalısıysak, bu sözün apaçık bir nefret söylemi içinde değerlendirilebileceğini mi işaret etmeliyiz? Bunların hepsi doğru, yerinde olabilir. Ancak ben çok daha köklü, doğrudan teolojik ve bu ölçüde de büyük bir tehlikenin varlığını işaret etmeyi tercih edeceğim.

DİB bu açıklamasıyla açıkça kimin dindarlığının neye ihtiyacı olduğunu saptama, belirleme, ifade etme, teşhir etme ve bu ihtiyacı giderme hakkını kendinde bularak, bundan böyle kendisine rağmen dindar olunamayacağını beyan etmiştir! Sayın Görmez başkanlığında bir süredir yürütülen DİB projeleri, DİB'i hayatın her alanında köklendirme ve kendisinden sual olunmadan gerek dindarlığın, gerekse diğer tüm alanların (sağlıktan evliliğe kadar) farklı eyleyişlerinde adım atmanın olanaksız olduğu bir kuruma dönüştürme girişimleriydi. Belli ki bu girişimler artık sonuçlarını vermeye başlamış; Sayın Görmez bunu beyan ediyor. Bu beyanın "özü" şudur: Artık ne dinsel, ne dünyevi, "kurtuluş yok" DİB olmadan! Yani egemenlerin dini olmadan! Özün de özü şudur: DİB kendisini artık Papalık olarak inşa etmektedir! Kurtuluş istiyorsanız kurtuluş DİB'tedir! Madem ki

kurtuluş egemenlerin dininde ve onun biricik temsilcisi olarak DİB'tedir, öyleyse asıl tehlikeli sonuca şimdi geliyoruz: DİB nasıl ki sizin iradeniz hilafına irfana muhtaç bir dindarlığınız olduğunu saptama hakkını kendinde buluyorsa, aynı şekilde, yine sizin iradeniz hilafına sizi "kurtarma" hakkını da, size irfan getirme hakkını da kendinde bulacaktır! Bunun sonucunu merak eden kaldıysa söyleyeyim: Engizisyon. Ortaçağ'da Katolik Kilisesi'nin ateşe verdiği bedenler, cezalandırılsın diye değil, ruhları kurtuluşa ersin, bedenin esaretinden, günahından arınsın diye veriliyordu. Yani, dindarın kendisine rağmen kurtarılması için ateşe veriliyordu o bedenler. Bunun için de önce dindar olarak işaretlenmesi gerekiyordu ki ateşe vermeden önce işkenceyle kurbanın itirafa zorlanması da işte bu kurtarılacak dindarlığı işaret ediyordu! Engizisyon kişinin ruhunun şeytan tarafından ele geçirildiğinin işaretlerini bedeninde arıyordu: sıra dışı bir leke, bir ben, sıra dışı bir hastalık işareti, sıra dışı bir özürlülük, sıra dışı bir görünüm, özellikle bedenin tüylü bölgelerinde sıra dışı lekeler ve benler, vs. Kişinin bedeni ruhunun aynasıydı adeta. Beden, ruhu söylüyordu. Bu işaretler, kişinin dinden nasıl uzaklaştığını ve "sapıklaştığını" beyan ederek Kilise'yi uyarıyor ve Kilise de ruha bunu itiraf ettirip onu yeniden din alanına çekerek bedeni imha edip ruhu "özgürleştiriyordu."

Şimdi aynı şeyi DİB yapıyor; kimin dindarlığında neyin eksik olduğunu, neyin sapıklık olduğunu, neye ihtiyacı olduğunu belirliyor. Burada temel referansın yalnızca kendi din algısı olduğunu yinelemeye gerek yok. Bir bütün olarak dinsel deneyimde kendisinin vaat ettiği dine uygun olmayan bir şey gördüğünde ya da vaaz ettiği dinin tastamam tecrübe edilmediğini gördüğünde derhal alarma geçiyor. Ruhlarımız, kültürümüz, ibadetlerimiz, Kur'an ve peygamberle kurduğumuz ilişki biçimlerimiz, hepsi DİB ve onun zihniyeti bakımından bizi "beyan ediyor, işaretliyor." DİB'in ruhta ve kültürde "yokluk olarak

işaretlediği" şeyin bedenden karşılık bulması için mucizeye gerek olmadığını, ikisinin arasındaki mesafenin son derece kısa olduğunu, üçüncü örnek gösteriyor: Otizm ve ateizm arasında bağlantı kurulması bunun açık örneği.

Adana Otistik Çocuklar Sağlık ve Eğitim Derneği Başkanı olan ve yetmezmiş gibi bir de sosyoloji doçentliği unvanına sahip Fehmi Kaya'nın açıklamalarına kulak verelim yeniden: "Kaya otistik çocukların, bir temel özelliğinin de, beyinlerinde inanç alanı, Allah alanı, gelişmemiş oturmamış olduğunu ileri sürerek şunları kaydetti: "Onun için ibadet etmeyi, Allah'a inanmayı bilmiyorlar. Otistik çocuklara uygulanacak farklı terapi yöntemleriyle, çocukta farkındalık yaratmak gerekiyor. (...) Bunun sonucu olarak da bir yaratan olduğunu insanların buna inanıp ibadet ettiğini anlaması, kavraması, içselleştirmesi gerekiyor. Böylece beyinlerinde inanç alanı oluşturulabilir." Görüldüğü gibi, söylenilen şey çok açık: Beynimizde bir Allah alanı var! Allah alanı gelişmediği için bu çocuklar Allah'a inanmayı bilmiyorlar. Bu yüzden doğuştan ateist doğuyorlar. Bu beyanın içler acısı sefaleti, bunu yapanın doçent unvanlı biri oluşunun bilim adına utanç vericiliği ve beyan sahibinin otistik çocuklarla ilgili bir derneğin başkanlığını yürütüyor olması, bütün bunlar bir yana, inançla beden arasında kurulan bu ilişki, inancın biyolojik varlıkta bir karşılığının olduğuna dair bu yaklaşım tipik bir enkizitör yaklaşımı işte. Eğer inanç ya da inançsızlığa dair bedende bir karşılık olduğunu kabul ediyorsanız, bundan sonrası seçiminize bağlı olarak, bedene bu kapsamda bir müdahale etmekten başka bir şey değil. Din, bu sayede, günümüzde bedene temel müdahale aracı tıp olduğu için tıbbileştiriliyor, tıp dinselleştiriliyor ve el ele vererek bir hegemonyanın hizmetçiliğine soyunuyorlar. Bu beyanda bulunan kişi de zaten hızla bu basamağa atlıyor: "Kaya, Yüreğir Belediyesi ile ortaklaşa çalışarak Kültür Evleri'nde otistik çocuklara ücretsiz terapi merkezleri

açılacağını, burada otistik çocukları inançlı çocuklar haline getireceklerini sözlerine ekledi." İşte söylemeye çalıştığımız şey ve asıl tehlike tam burada dile geliyor: Bu çocuklar biyolojik olarak özürlü olmalarına karşın, dindar bir irade, bu özrün kendisini bile önemsemeden, birilerini dindar hale getirmeye yöneliyor! Bu çocuklar şanslı, hiç değilse bir özürleri var; kim, onları, neye dönüştürmeye çalışırsa çalışsın, bunun istenen sonucu vermeyeceği açık ama şimdi bu çocukların yerine beyanda söylendiği gibi, ateistleri, onların istediği gibi dindar olmayan Alevileri koyun ve öyle düşünün bir de! Kaldı ki otistik çocukları dindarlaştırmaya iman etmiş zihniyetin sahibi, ateizmin de otizm gibi bir eksiklikle malul olduğunu saptamış bile: "Araştırmalar doğal olarak otistik çocuklar ile ateistler arasında bir bağlantı var diyor. Araştırmacılar ABD ve Kanada da, ateizmin, otizmin bir farklı versiyonu olduğunu söylüyor."Öyleyse otistiklere yapılmak istenen şeyin ateistlere de yapılmasının önünde hiçbir engel yok: "Resmi bile tanımlayamayan çocukların Allah'ı tanımlamasını bekleyemeyiz. Otistik çocuğa yapılan terapi ile nesnelerin ne olduğunu fark ettirmemiz lazım. Bunu da beyinde bulunan duyu alanlarına hükmederek yapmak gerekiyor".

Dikkat çekici ve daha korkunç olan şey ise bu beyana tepki gösterenlerin tepkileri. Örneğin aynı habere göre: "ODER Başkanı Ergin Güngör tarafından yapılan açıklamada; "haber ve içeriğinde verilen bilgiler, bizleri hem içerdiği yanlışlıklar nedeniyle üzmüş, hem de toplumu ciddi bir yanılgıya sürükleyeceği endişesi doğurmuştur. Fehmi Kaya'nın bu açıklamaları kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir bilimsel araştırmaya veya veriye dayanmamaktadır. Toplumsal algıda otizmli çocuklarımızla ilgili hali hazırdaki yanlış önyargılara bir yenisini eklemekten ve gereksiz yere ailelerimizle çocuklarımızı ötekileştirip, rencide etmekten öteye gidemeyeceğini düşündüğümüz bu açıklamalarından dolayı kendisini Otizm Platformu olarak kınıyoruz" de-

nildi." Görüldüğü gibi, tepki yalnızca cehaletle, rencide etmekle, en fazlasından ötekileştirmekle ilgilidir. Otizm-ateizm bağlantısından güç alan saldırının dinin tıpla el ele vererek neye dönüşebileceğine ilişkin herhangi bir farkındalık söz konusu bile değildir. Ama daha korkuncu da var: "Otizmli birey annesi, aynı zamanda otizm merkezi yöneticisi Nurşen Hançer, otizmli çocuklarla ilgili kimsenin böyle bir açıklama yapmaya hakkı olmadığını dile getirdi. 'Dernek yöneticisi ancak otizmin ne olduğunu bilmiyor. Daha çocuklar öz bakım becerilerini yapamazken, yeni yeni konuşmaya başlarken nasıl din eğitimi alabilir ki. *Ben de beş vakit namaz kılıyorum* ancak otizmli çocuklara bu eğitim verilemez." (Vurgu bize ait.) (http://www.bianet. org/ bianet /toplum/146051-otizmli-cocuklarin-kaliteli-egitime-ihtiyaci-var-din-dersine-degil?bia_source=rss, 22.04.2013.) Hiç kimsenin kolayına sahiplenemeyeceği böylesine ağır bir saldırıya tepki gösterirken bile "beş vakit namaz kıldığını" söylemek zorunda hissettiren bir dünya, engizisyona hazır bir dünyadır. Bu dünya devletle el ele vermiş, kendisi devlet olmuş ya da kendisi devletin olmuş bir dinin dünyasıdır. Asıl tehlikeli ve korkutucu olan da budur. Belli ki bu korkutucu gelişmelerin çarkları çoktan yağlanmaya başlanmıştır bile; aynı habere göre: "Engelsiz Hayat Dayanışma Derneği Başkanı Adem Kuyumcu, devletin otizmli çocuklara ayda sekiz saat eğitim verdiği rehabilitasyon merkezleriyle ilgili bir iddiaya dikkat çekti. 'Geçen yıl Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yetkililer devlete bağlı birkaç rehabilitasyon merkezinin müdürüne zihinsel engelliler ve farklı gelişim gösteren bireylere din dersi eğitimi verilmesiyle ilgili bir öneri getirmişti. Zaten rehabilitasyon merkezlerinde ayda 8 saat eğitim hiçbir şeye yetmezken bir de bu saatten kısıp din dersi koymak istediler. Ancak ailelerden gelen tepkiler üstüne bundan vazgeçmek zorunda kaldılar."

Buraya kadar aktarıp tartıştığımız gelişmeler karşısında "Türkiye'de devlet geleneği son derece güçlüdür ve DİB de nihayetinde devletin bir kurumudur, diğerleri de devletin kontrolü altındaki derneklerdir" diye içlerini rahat, başlarını serin tutmaya çalışanlara, önce haklısınız deyip bir teselli verelim, sonra o teselliyi kepçeyle geri alalım: YGS sorularının, DİB ve ilgili dernek başkanın da işaret ettiği şey, eğitimin belirli bir biçimde dinselleştirilmesinin ya da "dindar ve kindar neslin" mahiyeti, şu an DİB'in tekelinde tuttuğu, kişinin dindarlığının işaretlenmesi ve gereğinin yapılması hakkının giderek doğrudan belirli bir kesim "dindarın" hakkı olarak tarumlanmasıdır! Siyaseten olmaz diyorsanız, sosyolojik olarak, teolojik olarak; seçip beğenin. Böylece dindar nesil kimin dindarlığının kendisinden ayrı, aykırı, sapma olduğunu saptama hakkına kavuşacak ve aynı hak doğrultusunda, kendi dindarlığı gereği üstlendiği kindarlığın yönelttiği şeyi icra edecektir! Bu neslin nasıl yetişeceğinede bir sayı verelim: Bir öğrenci ilk okulun başından genel lisenin bitimine kadar en fazla toplam 144 saat felsefe, 72 saat sosyoloji dersi alma olanağına sahipken 1476 saat din dersi alma olanağına sahiptir. Buna karşı da yine devlete mi güveneceğiz? Peki, "güvenelim" öyleyse ve sözü yine sınava bağlayalım:

"Üze tengri basmasar, asra yir telinmeser, Türk budun, ilin, törüngin kim artatdı, Türk budun...ökün!" (Yukarıda gök çökmedikçe, aşağıda yer delinmedikçe, Türk budunu senin ilini, töreni kim bozabildi? Türk budunu, nedamet getir!) Bu sözde geçen Türk sözü yerine Frank, Germen vs. isimleri de koyabilirsiniz. Bu sözde, Türk'ü töresinden ayrılmaklığıyla nedamet getirmeye çağıran ses, tam töreden ayrılmayı işaretleyen, töreyi kendisiyle özdeşleştiren, töreyi kolektifin elinden alarak tekelleştiren ya da tekelleştirmeye doğru ilerleyenin sesidir. Türk töresinden koparak onun üstüne çıkan ve onun adına buyurma ve seslenme hakkını ele geçiren, kendi sesinin onaylanabilmesi

için her zaman seslendiğinin içinde bir düşman inşa eder. Bunun Türk olmakla ilgisi yoktur; devlete yürümekle, özcesi devlet olmakla ilgisi vardır: Devletin "siyasi olmayan" bir siyasal düşmana, bir "teröriste", hukuk ve yaşam alanının dışında konumlandırılmışa her zaman ihtiyacı vardır. Bu "terörist" "barış süreci" adı verilen sürece değin başat olarak Kürtlerle işaret ediliyordu. Bu süreç başarıya ulaşır, ulaşmaz, bu bilinemez ama bu süreç en azından daha şimdiden şu başarıyı elde etmiştir: Barış olmasa da bundan sonra "terörist," Kürt olmayacaktır. "Terörist" kadrosu boşalmış durumdadır. Oysa devletin devlet olmaklığıyla bu kadroya ihtiyacı var.

Son soru: Bilin bakalım; boşalan kadroya kimler oturtulacak?

Bu soru iki düzlem birden gözetilerek yanıtlanmalı; hem Suriye krizi düzlemi, hem de içinde bulunduğumuz süreçte Kürt sorununu çözmek için atılan adımlar düzleminde. Her iki düzlemde de boşalan kadroya Alevilerin oturtulacağı son derece açıktır. Hemen söyleyiverelim: Kürt sorunu çözülürse de Aleviler terörist sayılacaktır, çözülmezse de. Şöyle ki sorun çözülmezse ya da daha ileri adımlar atılmazsa (ki kişisel olarak atılabileceğini düşünmüyoruz, AKP'nin siyasal ufku ve iradesi bunun önündeki başlıca engeldir) bundan Aleviler sorumlu tutulacaktır. Daha şimdiden hükümetin kalemleri buna ilişkin yazılar yayınlamaya ve medyada buna ilişkin yorumlar çıkmaya başlamıştır. (Kimi örnekler için, bkz. http://t24.com.tr/haber/pkknin-dersim-kadrosu-cekilmeye-direniyor/226755; http:// siyaset. milliyet.com.tr/alevileri-kovarsak-pkk-meselesi-cozulurmu-/siyaset/siyasetyazardetay/15.04.2013/1693631/default.htm; Huda Par Başkanı Yılmaz, Alevileri ve solcuları suçluyor; http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1129136&categoryid=78) Eğer kürt sorunu çözülürse, bu kez de özellikle hızlı bir biçimde yine hükümet yanlısı kalemlerce

DHKP-C ile bitiştirilen Aleviler "yeni teröristler" olacaktır. (Örnek için, bkz. Uslu Emre, "Causes Behind DHKP/C Shock Among Diplomats", http://www.todayszaman.com/columnist-306005-causes-behind-dhkpc-shock-among-diplomats.html, 09.02.2013.) Aynı sonuç Suriye düzleminde de geçerlidir. Baştan beri Suriye sorununu Alevilik merkezli olarak yönetmeye çalışan AKP hükümetinin bu konudaki yaklaşımını anlamak için rastgele seçilmiş birkaç örneğe bile bakmak yetecektir. (Bkz. Türköne: Suriye dışında, Alevi sorunundan kârlı çıkacak başka bir merkez yok, http://t24.com.tr/haber/turkone-suriye-disinda-alevi-sorunundan-karli-cikacak-baska-bir-merkez-yok/227834; Adana'da Alevilere bildiri: Esad'ı desteklediğiniz için başınızı keseceğiz, http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype= radikaldetayv3&articleid=1129224&categoryid=77;BacıkGökhan (2011), "The fragmentation of Turkey's Secularists" http://www.academia.edu/853070/The_Fragmentation_of_Turkish_Secularism, 05.02.2013; Bacık Gökhan (2012), "Assadism in Turkey and the Poverty of Conservative Intellectuals", http://www. todayszaman.com/columnist-285936-assadism-in-turkey-and-the-poverty-of-conservative-intellectuals.html, 05.02.2013.)

İşte Aleviler sözüm ona bu kadroya çoktan oturtulmamış gibi, sanki şimdiye değin zaten hep "güvenlik konsepti" içinde değerlendirilmemişler gibi, sözüm ona korkuların gerçekleşmemesi için hayatları baştan sona, yanıtları baştan belli bir sınav düzlemine dönüştürülüyor ve istenen yanıtlar verilmediğinde ne olacağını görmek için hayal kurmaya gerek bile yok: Tarih bir laboratuar olarak orada duruyor. Şimdi bu sınavın apaçık siyasal bir örneğini de mevcut hükümetin başbakanından, zaten daha önce birçok örneği sergileyen Sayın Recep Tayyip Erdoğan'dan verelim.

II.
SINAV SINAV ÜSTÜNE

DİB'in açtığı ve ardından başkalarının girmeye pek hevesli olduğu anlaşılan engizisyon yolu, aslında çalıştaylar süreci temsilinde o günden bugüne bizzat siyasal irade tarafından döşeniyordu. Bu bakımdan eğer bir "asli fail" aranacaksa bu failin siyasal irade ve hali hazırda üç dönemdir iktidarda olan Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AKP Hükümetleri olduğu açıktır. Bu haliyle AKP Hükümetlerinin Alevilere dönük tavrı Başbakan'ın dilinden kendini açık etmektedir. Buna ilişkin birkaç örnek hemen anımsanabilir: Başbakan, 17.08. 2010 tarihinde, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Çorum'da, Osmanlı döneminde Alevilerin katline fetva veren ünlü Ebussud Efendi'yle gurur duyduğunu çekinmeden, miting meydanında söyledi. Aynı ay içinde yargıyı kastederek "artık dedelerden talimat alarak atama yapma dönemi bitiyor" diye yine Aleviliği hedef gösterdi. 05.09.2010 tarihinde yine yargıyı ve Alevileri hedef alarak "Artık yargı ideolojik davranmayacak. Bana davrandı. Çünkü ben bizzat bunun bedelini ödedim. Yargıtay'da maalesef belli bir mezhebi grup bu noktada öyle yaklaştı" dedi. 30.04.2011'de yine Alevi nüfusun belli bir yoğunluk gösterdiği Amasya'da, 04.05. 2011'de yine Amasya'da ve devamında Kastamonu'da CHP lideri Sayın Kemal Kılıçdaroğlu'na onun Alevi kimliği üzerinden saldırıya geçti. 08-13 Mayıs 2011 tarihlerinde ise miting meydanlarında Maraş, Afyon ve Denizli'de yine Aleviliği hedef göstererek kitleyi kışkırttı ve Alevilik sözü geçince yuhalanmasını sağladı. Örnekleri çoğaltmak mümkün ama pek bir yararı yok. Geçmişten son bir örnek olarak yeniden 04.05.2011 tarihli Amasya konuşmasından bir başka bölüme dikkat çekmeliyiz. Bu kısımda Erdoğan şöyle diyordu: "Eğer Alevilik Hazreti Ali Keremullah-ı Veche'yi sevmekse,

ben Alevilerden daha çok Aleviyim. Ama *bunların yaşamında Hazreti Ali var mı? Hazreti Ali gibi yaşamak var mı? Yok. Hazreti Ali nerede, bunlar nerede.*" (Vurgular bize ait) Bu vurgunun bir seçim konuşması olmadığı, Başbakan'ın şimdi üzerinde duracağımız 21.02.2013 tarihli konuşmasıyla açıklığa kavuştu. Ancak bu konuşmanın tüm sözleri DİB'den devşirilmiş bir mirasla ilişkilidir. (Bu örnekleri rastgele yaptığımız genel bir basın taramasıyla bulduk. Bu nedenle özel olarak bir kaynak göstermiyoruz. Dileyen herkes ilgili örneğe ilişkin bir iki anahtar sözcük üzerinden bunlara ulaşabilir.) Unutulmamalıdır ki başbakan imam-hatip kökenlidir ve devletin kazandırdığı dinsel algının, DİB'in yerleştirdiği din duygusunun tipik temsilcilerinden biridir.

Başbakan 21.02.2013 tarihli İç Anadolu bölge milletvekilleri ve belediye başkanlarıyla yaptığı kahvaltılı toplantıda, milletvekili Haluk Özdalga'nın cemevlerini gündeme getirmesini vesile bilerek soruna ilişkin yaklaşımını bir kez daha beyan etmiştir. O günün gazeteleri ve haber sitelerinin servise koyduğu haberlere bakılırsa Özdalga konuya şöyle girmektedir: "AKP Ankara Milletvekili Haluk Özdalga, devletin cemevlerini ibadet yeri olarak tanımasını istedi. Özdalga "Köyden kente göçen Alevilerin sorunları var. Bunlar farklı grupların kontrolüne girebiliyor ve etkilenebiliyorlar. Onların İslam'dan kopuş riski var. Bunun önüne geçmek için cemevlerinin ibadet yeri olarak tanınması gerekir" dedi. (http://www.gercekgundem.com/?p=527959&com=all, 23.04.2013) Aynı konuşmasında Özdalga sözüm ona Alevilerin lehineymiş gibi Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun da kaldırılmasını talep etmektedir. Aynı kaynağa göre, "Başbakan Erdoğan'ınsa Özdalga'nın sözlerine "Cemevleri kültürel mekanlardır. İslam'da mescit camidir. Siz hiç Hıristiyanlıkta kilise dışında bir ibadet yeri duydunuz mu? Alevi kardeşlerimiz de bizim gibi Müslüman'dır ve İslam'ın farklı bir yorumunu yapmaktadırlar" diye yanıt verdiği öğrenildi. AKP'li Özdalga'nın "Tarihi

gerçekler İslam'da birden fazla ibadet yerini zorunlu kılıyor" sözlerine de Başbakan Erdoğan "Bu diğer dinlerde de geçerli. Kültürel mekanlar ve ibadet yerlerini karıştırmamak gerekir" diye yanıt verdi. Ama konuşma bununla sınırlı değildir: "Erdoğan, "Alevilik din mi diye soruluyor" diyerek de şöyle devam etti: "Din değil. İslam içinde bir kurum olarak görünüyor. Net bir tanımı yok. Biz geçmişte Ali'yi çok sevenler olarak görürdük ama bunların Hazreti Ali ile alakaları yok yaşam tarzı olarak. Bizim yaşam tarzımıza uygun olan Türk Alevileri. Öbürleri ise tamamen farklı yerde. Cemevleri ibadethane değil. İslam'da tek ibadethane vardır, cami. Cemevleri kültür evleridir. Alevilerin sorunları Kürtlerden fazladır söylemi de doğru değil. Onların sesleri fazla çıkıyor." (http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype= radikaldetayv3&articleid=1122494&categoryid=78, 23.04.2014)

Siyaset ve din kurumu, Aleviliğin bir din olmayıp Müslümanlık içinde bir yaşam biçimi olduğu, cemin ibadet, cemevinin ibadethane olmadığı, Alevilerin Hz. Ali'yle bir ilgisinin olmadığı gibi konularda tümüyle hemfikirdir. Daha 2007'de DİB başkanı Ali Bardakoğlu'nun tutumu son derece açıktır: (DİB başkanı Ali Bardakoğlu, 14.12.2007, Mekke Diyanet Ataşeliği'nde yaptığı basın toplantısında,) 'Alevi Açılımı Projesi' tartışmalarıyla ilgili olarak üstü kapalı uyardı. Bardakoğlu, "Siyasetçiler herhalde duracakları yeri bileceklerdir kanaatindeyim. Biz kendilerine her konuda destek veririz; ancak açılımın dini kısmı bize ait olmalıdır. Bu konuda siyasetçiler değil, din kurumlarının konuşması gerekir." Aynı isim, 19.04.2008'de de aynı uyarıyı yapacak, cemevinin, caminin alternatifi gibi sunulmasının, Aleviliği müstakil bir din haline getireceği ve ezici çoğunluğu camiyi ibadethane olarak kabul eden Alevileri Müslümanlıktan koparacağı için yanlış olduğunu belirterek, "Bu talep, Müslümanlar arasında tefrikanın körüklenmesine ve meydana getiri-

len ayrılığın giderek kemikleşmesine de yol açar" diyecektir. Nihayet bir örnek daha verelim Bardakoğlu'ndan: (26.01.2010) "Cemevlerinin mutlaka bir statüsü olmalı. Ancak bu statüsünü ibadethane olarak düzenlemesi İslam dini açısından uygun değildir ... Bütün Müslümanların ortak ibadethanesi camidir. Dolayısıyla, cemevlerini kendine özgü, kültürel ve tasavvufi kimliği olan birer zenginliğimiz olarak görmeliyiz". Kurumun en başındaki kişi soruna böyle yaklaşınca onun astlarının nasıl yaklaşacağı da bellidir. Örneğin İstanbul müftüsü Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı soruna şöyle müdahil olmaktadır: "Cemevlerinin ibadethane sıfatıyla açılması dinen mümkün görülmemektedir. Ancak kültürel bir kurum olarak açılıp açılmayacağı ilgililerin takdirine kalmıştır." (21.12.2009) Din kurumundan gelen bu seslere siyaset kurumu zaten olduğu gibi katılmaktadır. Daha 2008'de Ali Bardakoğlu'nun mesajını iyi okuyan Başbakan yardımcısı Nazım Ekren şöyle konuşmaktadır: "Bütün Müslümanların ortak ibadet yeri camidir. İslam tarihinin hiçbir döneminde kendisini İslam içinde görüp de camiye alternatif başka bir ibadethane kuran mezhep ve tarikat olmamıştır. Yine İslam tarihinde, tasavvufi adap ve erkanın yürütüldüğü mekanlar hiçbir zaman caminin alternatifi bir ibadethane olarak algılanmamış ve isimlendirilmemiştir." (26.06. 2008) Bu örnekler gözetildiğinde Başbakan'ın aktardığımız son konuşmasının hiçbir özgünlüğü yoktur. Ancak gelinen noktada bu konuşma dikkatli bir biçimde yeniden anlamlandırılmak zorundadır. Artık devlet çalıştay sürecinin ardından bilfiil pratik olarak müdahaleye girişmiş ve koçbaşı olarak DİB, kimde neyin eksik olduğunu belirleyerek işaretlemeye başlamış ve nihayet durumdan vazife çıkaranlar yeni projelerle sahaya inmiş durumdadırlar.

Başbakan Erdoğan'ın konuşmasının eski ama "yeni" anlamı Alevi hareketi tarafından pek de fark edilmemiştir. Yalnızca Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi uzun bir

bildiriyle Başbakana tepki göstermiştir. Şimdi bu bildiriyi izleyerek durumu biraz daha açık kılmaya çalışalım. 22.02.2013 tarihli ve "Recep Tayyip Erdoğan İtiraf Ediyor" başlıklı bu bildiriye göre "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı bir kez daha Alevilere dönük nefretini kamuoyuyla paylaştı!" (Bildirinin tam metni için, bkz. http://www.hacibektasvakfi.web.tr/ icerik/ recep-tayyip-erdogan-itiraf-ediyor, 23.04.2013)

Bu bildirinin konumuz bakımdan önemli kısımlarını uzunca oluşuna aldırmadan alıntılayacağız. Bildiri Başbakan'ın söylediklerini kendince açımlamaktadır.

Buna göre:

> "Söylenen: "Hazreti Ali'yle alakaları yok yaşam tarzı olarak" Anlamı: Hazreti Ali'nin yaşam tarzı Müslümanlığa uygun bir yaşam tarzıydı. Bunu mümkün kılan ise elbette İslam diniydi. Alevilerin yaşam tarzının Hazreti Ali'yle alakasız oluşu açıkça Alevilerin, yaşam tarzı olarak, Müslüman olmadıklarını, yaşam tarzı olarak İslam dininin dışında kaldıklarını gösteriyor. Bu da ülkemizde İslam ve Müslümanlığın biricik biçimi olarak devletle iç içe geçmiş Sünni-Hanefiliğin kendi dışında hiçbir yaşam tarzını Müslümanlık ve İslam'la ilgili görmeyişinin olağan bir devamı. 'Müslümanca yaşam tarzı ancak Hanefilik, en fazlasından dini ortodoks bir biçimde deneyimleyenler için geçerlidir. Onun dışındakilerin yaşam tarzı olarak Müslümanlıkla ilgisi yoktur' düşüncesinin anlamı, kendini dinin biricik hakikati olarak dayatan, onun siyasallaşmış, iktidarı ele geçirmiş ifadesinden öte değil."

Görüldüğü gibi, bildiri Aleviliğin temel kurucu figürü olarak Hz. Ali'yle kendileri arasındaki ilişkiye değinmekte ve buna uygun olarak bir savunma refleksi geliştirmek yerine doğrudan hakim söylemin kendisine yönelmekte ve bu söylemin Alevileri nasıl anlamlandığını deşifre etmektedir.

> "Söylenen: "Din değil!" Anlamı: Sözüm ona laik olduğu iddia edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin yürütme gücünün başındaki ki-

şi olarak neyin din olup olmadığına ben karar veririm! Laiklik beni bağlamaz. Laiklik, benim dinim ve dinsel yaşam tarzım geçerliyse, dinsel özgürlük demektir. Başkalarının dini ve dini yaşama biçimi geçerliyse dinsel özgürlük denen trenden inmekte beis yoktur! Aleviler ve diğer dinlerin kendilerini ifade etme biçimleri söz konusu olduğunda laiklikten söz edilemez. Dinsel özgürlük olarak laiklik yalnızca Sünniler için geçerlidir. (...) Neyin din olup olmadığına dinin, o dinin mesuplarının, kurumlarının karar verme hakkı yoktur. Devlet benim ve benim din dediğim dindir, din değil dediğim de din değildir.(...) Din değil diyorsam, benim için din, Sünni-Hanefilik olduğuna göre, Sünni-Hanefilik benim için İslam'ın ta kendisi olduğuna göre, Aleviliğin din olmaması demek öncelikle Sünnilik olmaması, devamla ve kaçınılmaz olarak Sünnilik İslam oldukça, İslam olmaması demek, yani Alevilik İslam dışı demektir!" (...) Din değil diyorsam ve İslam dışı olduğunu gösteriyorsam, Aleviler Aleviliğin kültürel değil, dinsel olduğunu iddia ediyorlarsa, demek ki İslam olmamak kaydıyla, Alevilik başka bir dindir!"

Burada görüldüğü gibi bildiri, öncelikle Aleviliğin İslam içi mi, dışı mı olduğu biçimindeki en eski tartışmanın (bu tartışmayı biraz sonra yeniden anımsatacağız) aslında Aleviler tarafından değil, doğrudan muktedirler tarafından ortaya atıldığını hem işaret etmekte, hem de bizzat muktedirler sözüm ona Aleviliği ne kadar Müslümanlığın bir biçimi olarak sayıyormuş gibi yapsalar da Müslümanlık dahil, genel olarak dinin dışında konumlandırdıklarına özel olarak dikkat çekmektedir. Bu "Müslümanlık içiymiş" gibi yapmanın neye yöneldiği ve yukarıda yer verilen özellikle Haluk Özdalga'nın vurgusunun anlamı da gözden kaçırılmamıştır:

"Söylenen: "İslam içinde bir kurum olarak görünüyor." Anlamı: Bunu ben söylemiyorum. Benim ilahiyatçılarım, benim Diyanet İşleri Başkanım söylüyor. Daha düne kadar benim ilahiyatçılarım ve Diyanet İşlerim Alevilerin İslam içi bir kurum olduğunu bile söylemiyorlardı. Bunlar, yaşadıkları her ülkede farklı farklı

isimler alan sapkınlar topluluğu idi. Bu yanıyla bu kesimleri İslam dışında tutmakla hata yaptılar. Çünkü kontrol dışı bıraktılar. Bu işler asmakla kesmekle olmaz. Tersine bunları İslam içine almak ve burada kontrol etmek lazım. İslam içi derken kastedilenin Sünnilik olduğunda bir kuşku zaten yoktur."

Bildiri, ardından Başbakan'ın açıklamalarıyla çalıştay sürecinde merkeze oturan Alevilin tanımı meselesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir:

"Söylenen: "Net bir tanımı yok." Anlamı: Biz, bütün çalıştay süresince tanım meselesini boşuna gündeme getirmedik. Bunların tanımlanması, net bir çerçevenin çizilmesi, kim çerçevenin içinde, kim dışında bilmemiz lazım. Bir merkezlerinin olması, bir fetva makamlarının olması, bir kültür olarak standartlaştırılması lazım. Burada geçmişten ders almalıyız. Nasıl ki Mustafa Kemal Atatürk Sünni Hanefiliği kendi istediği gibi denetlemek, tanımlamak, kullanmak için DİB'i kurmuş ve kendisinin öngördüğünün dışındaki Sünni yaşam tarzlarını kontrolü altına almışsa, Alevilerin yaşam tarzlarını da kontrol altına almak lazım. Yoksa çalıştay nihai raporumuzda isabetle işaret ettiğimiz gibi, bir güvenlik sorunu oluştururlar. Aleviler aklını başına devşirsin! Daha geçenlerde benim bakanım Bekir Bozdağ demedi mi DİB kalkarsa Sünnilik parça parça olur diye. Geçmişten ders çıkaralım, Atatürkçülerden öğrenelim: Alevilere de bir Diyanet! Bu arada, nasıl zorunlu din dersinin içeriğini değiştiriyoruz diye üç zorunlu-seçmeli din dersi daha koyduysak, onun gibi mevcut Diyanet'in etki-yetki-hak alanını da genişletmiş oluruz!"

Gerçekten de bildirinin söylediği gibi, yapılan bu olmuştur. Bu bakımdan, Alevi Çalıştayları her ne kadar Aleviler açısından hiçbir şey kazandırmamışsa da kesinlikle başarılı olmuştur. Öngörüldüğü gibi, din hayatın her alanına sızdırılmış, din derslerinin sayısı artırılmış, yani raporda açıkça yazıldığı gibi, sözüm ona zorunlu din derslerini yeterli bulmayan Sünnilerin talepleri Alevi Çalıştayları eliyle gerçekleştirilmiştir. Artık din, yalnızca

Alevilerin değil, Sünnilerin de deneyimleri olarak din doğrudan sınava tabidir!

> "Söylenen: "Bizim yaşam tarzımıza uygun olan Türk Alevileri" Anlamı: Türk Alevileri kontrol edebiliriz. Ancak kendisini Kürt, Kırmanc, Arap, Arnavut, Abdal, Roman vs. olarak görenler sorun oluşturuyor. Bunların yaşam tarzlarının Türklerle hiç ilgisi yok. Sünni ve Türk olarak bizler Müslümanken ve Türklük üzerinden Türk Alevileri devşirme imkanına sahipken, Kürtler, Kırmanclar, Araplar başta olmak üzere bunlar tümüyle Müslümanlıkla ilgisiz. Alın bakın Dersim'e. Bunlara Müslüman der misiniz? Milliyetçiler zaten itiraf etmedi mi, bunlar İslam öncesi Şaman kalıntıları diye! Bu Şaman kalıntılarının Müslümanlıkla ilgisi ne? Belki Zerdüşt, belki Karmati, belki Mazdek...amma Müslüman değil. Türklüklerine ihtiyacımız olursa alır bağrımıza basarız. Bağrımıza bastığımızda da Türklüklerinden, haşa, Müslümanlıklarından değil! Şu Arap Alevilerine gelince...bunlar Hazreti Ali'den ne anlar? Hazreti Ali'yi sevmekse biz bunlardan çok severiz. Bunlar Hazreti Ali'yi sevmekten maada Muaviye'den, koskoca Emevi sülalesinden nefret ediyor! Tutturmuşlar bir tevella ve tebarra! Ali'nin dostuna dost, düşmanına düşmanmış! Hazreti Muaviye'den, Hazreti Yezit'ten niye nefret edeyim? Bunlar İslam'ın şanlı kılıçları! Hele şu Kürt Alevilere gelince...Onların dinine dair söylediklerimiz gazete arşivlerinde dün gibi tazedir! Ateist bunlar ateist!"

Hatırlanacağı gibi Alevi Çalıştayları, esasen Alevi toplulukları içeriden bölme ve bazı parçalarını Alevi dünyasından tasfiye etme amacını üstlenmişti. Örneğin Arap Alevileri daha baştan yok sayılmış ve çalıştaya çağrılma *lütfu* bile gösterilmemişti. Aynı şekilde, Hacı Bektaş Dergahı'nın konumu üzerinden Bektaşiler de Alevi dünyasının dışına itilivermişlerdi. Ha keza Roman açılımı adıyla Roman Aleviler de bu dünyanın dışında tutulmuştu. Ayrıca Abdallar gibi kendilerini ifade edemeyen birçok Alevi topluluk ise baştan itibaren ne göze, ne söze gelebilmişti.

"Söylenen: "Cemevleri ibadethane değil." Anlamı: Çünkü cem ibadet değil. Zaten cemevleri dedikleri ucube, ilahiyatçı hocalarımızın da isabetle söyledikleri gibi modern bir icat. Önceden cemevi mi vardı? Cem dedikleri şeyin zikirden ne farkı var? Allaha şükür, zikir bizim tarikatlarımızda da var. Ama zikir ibadetin yerini tutmaz. Siz cemi ibadet sayarsanız, İslam'ı bölersiniz. Çünkü İslam, Sünni-Hanefilikten ve onun ibadeti de namazdan gayrı değildir, ibadethanesi de camiden gayrı değildir. Biz hakikatin sırrına öylesine ermişiz ki Allah'a yönelişin ibadet olup olmadığına karar verecek mertebeye gelmişiz! Yönelişin biçimine biz karar veririz!"

Burada ilgili bildiri adeta kehanette bulunmaktadır: Çok kısa süre içinde gerçekleşen bir kehanet. Bildiri yayınlandığında daha ortada ne YGS vardır, ne de Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in İzmir konuşması. Görmez'in İzmir konuşması açıkça artık kimin, nasıl bir dindarlıkla işaretleneceğini göstermektedir ve bildiri de iktidarın artık başka bir edimsellik düzeyine sıçradığı saptamasını bu konuşmadan önce yapmaktadır. Ayrıca bildiri, muktedirlerin diline dolayıp durduğu 'cemevleri ibadethane değildir' söylemlerinin esasen ibadethane mekanıyla ilgili olmayıp doğrudan ibadetin kendisiyle, kavranılışıyla, buradan hareketle Alevilerin ibadet kabul ettiği cemle ilgili olduğunu da açıkça beyan etmektedir. Ayrıca bildiri, hemen aşağıda görüldüğü gibi, din-kültür ayrımına karşı konumlanmakta, bu ayrımın yarattığı ve bundan sonra yaratabileceği olası tehlikelere karşı da muhataplarını uyarmaktadır. Bu uyarının, aynı zamanda Alevi hareketi içinde güçlü bir biçimde temsil edilen ve bu ayrımdan beslenerek Aleviliğin dinle ilişkisini kesip bir kültür, bir yaşam biçimi olarak sunanlara karşı bir refleks olduğu da söylenebilir. Bu bakımdan, uyarı, dini İslam, İslam'ı Sünnilik, Sünniliği Hanefilikle özdeş tutanlarla aynı zihniyetten hareketle "Bizim İslam ya da Müslümanlıkla ne alakamız var? Biz bir kül-

türüz, yaşam biçimiyiz" diye ortaya çıkanların neyi kaybedeceğini de açıkça söylemektedir.

> "Söylenen: "Cemevleri kültür evleridir." Anlamı: Çünkü bizim dinimizde kültür ayrı, din ayrıdır. Mesela kültürümüzde üçe alıp beşe satmışsa, bu adamı dinen yargılamayız. En has Müslüman odur. Oysa bu Aleviler, kültür olan bu anlayışa sahip olanlar hayatın her alanındaki ahlaksızlığı dinsel ahlaksızlıkla karıştırıp duruyorlar. Dinin yeri ayrı, kültürün yeri ayrı. Biz dinimizi dilediğimiz gibi, kültürümüzü de dilediğimiz gibi yaşar gideriz. Oysa bunlar kültürlerini din sanıyor. Cahil bir topluluk çünkü. Dünyada dinin kültürden ayrı ve üstte olduğunu bilmiyorlar. Dini dünyada tecrübe etmenin kültürel bir şey olduğunu sanıyorlar. Alevilerle farkımız, bizim din sahibi, onların kültür sahibi olmasıdır. Öyleyse hedef bellidir: Onlara din vereceğiz ve ellerindeki kültürü alacağız. Zaten daha dün Diyanet İşleri Başkanım demedi mi, Pir Sultan da bizim, Kaygusuz da bizim, Yunus da bizim diye. Derken de bütün bunların eserlerinden türkü diye söz etmedi mi? Etti. Demek ki dinen de bunlarınki türkü cinsi kültürdür. Ellerinden bu kültürü alacağız, hepsi bizim ve onları da din sahibi kılacağız! Bu arada elbette bunların dine aykırı türkülerini denetlemekten ve gerekirse yasaklamaktan da geri durmayacağız. Kültürün dini zehirlemesine izin verilemez. Nedir o öyle: "Cennet cennet dedikleri, bir kaç köşkle bir kaç huri" gibi dizeler! Bunlar dindışıdır. Kabul edilemez!"

Bildiri nihayet, sorunun hükümetleri de aşan bir biçimde devlet merkezli olduğunu, ancak soruna devletin gözüyle bakıldıkça bu mahiyetinin görülemeyeceğini ima ederek tamamlanmaktadır: "Biliyoruz ki bu seslenişimiz de o sağır kulakların taştan duvarına çarpacaktır. Onların yürekleri devletin mührüyle mühürlenmiştir! Yine biliyoruz bir yerlerde, yetmiş iki milleti bir nazarla görüyorsam Hakkın birlediğini hiçbir devlet ayıramaz diyenler vardır! Sesimiz onlaradır!"

Bildirinin nedense değinme gereği duymadığı, Başbakan'ın sözlerini güçlendirmek üzere verdiği Hıristiyanlık örneğine ise,

biraz ileride, Aleviliğin dinsel niteliği babında, biz değineceğiz. Görüldüğü gibi, Alevilerin bir sınava dönüştürülmüş hayatlarında, kendilerinden istenen yanıtlar hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek kadar açıktır. Bu dün de böyleydi, bugün de böyle. Ancak bugün değişen şey, istenilen yanıtı vermediğiniz zaman başınıza geleceklerin, dün başınıza gelecek olanlardan son derece farklı oluşudur. Aynı şekilde, başınıza gelecekleri getirecek aktörler de dünkü aktörler değildir. Referansları tümüyle farklıdır. Referansları tümüyle farklı olsa da unutulmaması gereken şeylerin başında, bugünkü aktörlerin dünkü faillerin çok iyi öğrencileri oldukları gerçeği gelmektedir. Onların çok iyi öğrencileri oldukları içindir ki onlardan bir adım ileriye çıkmışlardır. Dünkü failler tebaa ya da yurttaş olarak Aleviye yöneldiklerinde ölçülerini de buradan türetiyorlardı. Örneğin 2001 yılı Nisan'ında kıydığı bir nikah için AKP'li Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek şöyle demişti: "Alevi olduğunu bildiğim halde nikahını kıydım." (http://www. radikal.com.tr/ radikal.aspx?atype=radikaldetayv3 & articleid= 1045294&categoryid=78, 23.04.2013) Anlaşılan o ki Aleviler Alevi oldukları ölçüde yurttaş ya da tebaa da olsalar, Alevi olarak hak ve hizmet alacaklardır artık! Oysa dünküler haklar-sorumluluklar-hizmetler için tebaa ya da yurttaş olmayı yeterli görüyorlardı, hangi ölçülerle tebaa ya da yurttaşlığı kurmuş olurlarsa olsunlar. Bugünkü faillere bu yeterli gelmemektedir. Bu bakımdan artık Alevilik apaçık "dinsel", *hal edilmesi* gereken "dinsel" bir soruna dönüşmüş gözükmektedir. Bir de buna en ilkel haliyle siyasallaşmış toplumsal düşmanlıklar ve nefret söylemi eklendiğinde Alevilerin nasıl bir zorlu sınavla karşı karşıya oldukları apaçık ortaya çıkmaktadır. Kooperatifi'nin ürettiği şaraplara Hazreti Ali'nin Alevilerce de, esasen Sünnilerce de kutsal sayılan kılıcının adı Zülfikar'ı veren, AKP Denizli, Bekilli ilçesi şube başkanı Mustafa Kırlı, ismi vermekle yetinmeyip bir

de bunu fütursuzca ve Alevileri aşağılayarak savunabilmektedir: Alevi vatandaşları kastederek "Bu tipler, bu yapıdaki insanlar, Müslümanlığı zayıf yaşayan kişiler olduğu için şarap müptelası insanlar." (.http://www.milliyet.com.tr/Guncel/Haber Detay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&A rticleID= 252121&PAGE=1, 23.04.2013)

Aleviler, hem doğrudan siyasal failler, hem de aşağıdan gelen ve gücünü siyaset kurumundan alan toplumsal nefret ve ayrımcılık karşısında bir sınav vermektedirler. Bu sınav yeni değildir ve bildirinin değindiği gibi, gözleri devlet mührüyle mühürlenmiş olanlar Alevilerin bu sınavdan başarısızlıkla çıkması, yani iktidar şebekesinin istediği yanıtların inşası için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bunların başını da elbette bir kısım Alevi çekmektedir. Bu baptan olmak üzere, şimdi Alevilik ve din ilişkisine gelmeden önce, bu tartışmanın kendisi küçük ama etkisi büyük bir örneğine yeniden dönelim ve bellek tazeleyelim. Bellek tazeleme elzemdir, çünkü Aleviler yıllar önce, iktidar şebekesinin kendilerinden duymak istediği yanıtın dışında bir yanıt verme girişiminde ilk kez bulunmuşlar ve bu girişim, gerek muktedirler ve gerekse onlarla işbirliği halindeki Alevi sağı tarafından derhal Alevilik içi bir tartışmaya dönüştürülerek Alevileri içeriden yarmaya dönük bir operasyona dönüştürülmüştür. Bu operasyon daha sonra Alevi Çalıştayları'yla taçlanacaktır.

III.
CEDDİN DEDEN

Modern Alevi hareketinin içinden gelen ve İslam'ı tekelleştiren siyasal şebekeye açık bir meydan okumaya dönüşen ilk yanıt verme girişimi "Alevilik İslam dışıdır" bildirisidir.[7]

Alevi-Bektaşi Federasyonu'nun 06.067.127 kod numarasını ve 2004/11 sayısını taşıyan, 30.9.2004 tarihli ve ilgili örgütün başkanı Ali Doğan imzalı basın açıklaması, Alevi bir yurttaşın nüfus cüzdanındaki din hanesinde yer alan İslam ibaresinin kaldırılması ve yerine Alevi ibaresinin yazılması istemini içeren hukuksal başvurusunun, mahkeme tarafından Diyanet'in "Alevilik İslam'ın bir yorumudur" görüşüne dayanılarak reddedilmesi üzerine yayınlanmıştır. Bildirinin bütününe bakıldığında, kamuoyunda yansıtıldığı gibi, özel olarak bir Alevilik ya da Alevi kimliği tanımlaması yapmak için yayınlanmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bildiri, AB sürecinde yol almaya çalışan Türkiye'nin nüfus cüzdanlarında hala din hanesine yer vermekle yanlış yaptığından bahisle, Aleviliğin hala yok sayıldığının bir göstergesi olarak DİB'in yorumuna yer vermekte ve bu yorumu kınamak için de ilgili örgüt kendi anlayışını özetle şöyle belirtmektedir: "İslam'dan binlerce yıl önce var olan Aleviliği, İslam'ın farklı bir yorumu olarak değerlendirmek olanaklı değildir. Çünkü Alevilik İslam'dan farklı, "insanı merkezine koyan (insanı merkez alan) Anadolu'ya özgü, eşi ve benzeri olmayan bir felsefe, bir inanç, bir yaşam biçimi, bir kültür, bir öğreti (...) bir toplumsal olgu olarak kendisini ifade etmektedir." Bu tanımdan hareketle bildiri, DİB'in Aleviliği İslam'ın içinde saya-

[7] Bu alt bölüm hatırlama babından olduğundan, şu kaynaktan küçük değişiklikler ve kısaltmalarla alınmıştır: A. Yalçınkaya , (2005), *Pas: Foucault'dan Agamben'e Sınırlaşmış İktidar ve Gelenek*, Ankara, Phoenix Yayınları.

rak asimile etmeye çalıştığına dikkat çekmek istemektedir. Hemen ardından o ünlü saptamaya yer verilmektedir: "Alevilik İslam'ın dışındadır ve kendine özgüdür. Aleviler, inançlarını kendi kuralları ve gelenekleri ile yaşarlar." Anlaşıldığı üzere, gerçekte bildiri Alevilik ile İslam'ın bütün bağlarını kesmemekte, aksine, bu saptamadan çok önce, "son olarak da en son İslam'dan etkilenerek Hak-Muhammed-Ali'yi kendisine rehber edinmiştir" anlayışına yer vermekte ve Aleviliğin İslam'ın sıradan, örneğin ortodoks ama farklı, örneğin herhangi bir tarikat gibi bir yorumu sayılmasına tepki göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bildiri, nihai olarak nüfus kağıtlarından din hanesinin, TC Anayasası'nın inanç özgürlüğünü düzenleyen 24. maddesine aykırı olduğundan hareketle kaldırılmasını, bu düzenleme yapılana değin ise, geçici bir uzlaşma yolu olarak din hanelerinin ilgili kişinin düzeltme talepleri doğrultusunda düzenlenmesini talep etmektedir.

İlgili bildirinin kendi Alevilik anlayışına ilişkin olarak yaptığı saptama bugün birçok Alevi tarafından yaygın olarak yapılmaktadır. Yani örneğin Aleviliğin Anadolu'ya özgü, insan merkezli bir kültür olduğu ve bu kültürün İslam dışı kaynaklardan da beslendiği Alevilik üzerine yaygın olarak telaffuz edilen, doğruluğu yanlışlığı bir yana, bir görüştür. Buna karşın, genel olarak kamuoyu ve özellikle Alevi kimi çevreler bildirideki tek bir cümleyi, bağlamından koparark ele almıştır.

Örneğin Alevi kökenli yazarlardan ve sağcı-milliyetçi eğilimleriyle tanınan Rıza Zelyut, ağır bir dille bildiriyi eleştirmekte ve bildirinin "Aleviler Müslüman değildir" dediğini iddia edebilmektedir. Oysa bildiri Aleviliğin İslam dışı beslenme kaynaklarına dikkat çekmekte, bugün Alevilerin kendilerini nasıl tanımlaması gerektiği ya da tanımladığı üstüne bir yorum içermemektedir. Rıza Zelyut, Ali Doğan'ı Osmanlı'nın ünlü Kızılbaş düşmanı Şeyhülislam Ebussuud Efendi'ye benzetmekte,

bununla da yetinmemekte, bu örgütle birlikte çeşitli Pir Sultan örgütlerini ve Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Başkanı Turgut Öker'i de hedef göstermekte ve bunların ateist olduğunu iddia etmektedir. Aynı yazar bu çevrenin, Alevilerin azınlık olduğunu da savunduğunu ve amaçlarının hükümetle pazarlık yapmak olduğunu, bu terim üzerinden AB aracılığıyla hükümeti sıkıştırmak istediklerini ve AB'den para koparmaya çalıştıklarını iddia etmektedir. (Rıza Zelyut, www.*karacaahmetsultan. com*, Karacaahmet Sultan Alevi Forumu, 10.10.2004.) Aynı foruma bir basın açıklaması gönderen bir diğer Alevi çevre, *Hollanda Alevi Yolu* adlı dergidir. Dergi adına gönderilen bildiride, bu kez bu açıklamanın ardında yine Türkiye dışı odaklar aranmakta ve özellikle AABF ve AABK (Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu ve Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu) işaret edilmekte ve isim listesi daha da genişletilerek Kürtler üzerine çalışmalarıyla tanınan sosyolog İsmail Beşikçi ile daha önce yazdığı *Ali'siz Alevilik* kitabıyla büyük tepki toplayan Faik Bulut da listeye eklenmektedir. Zelyut'ta karşımıza çıkan mantık burada da belirmekte, Aleviliğin azınlık kimliğiyle ilişkilendirilerek AB'ye beğendirilmeye çalışıldığı savunulmaktadır. Sanki bizzat eleştirilen bildiri Hak-Muhammed-Ali temeline gönderme yapmıyormuş gibi, bu zihniyetin Ali'siz bir Alevilik yaratmak için Kürtçü ve eski Marksistlerin bir tertibi olduğu belirtilmektedir.

Bildiriye yönelik bu tepkinin yaklaşımı, bildirinin Aleviliğin içini boşalttığı yönündedir ve ilginç bir biçimde bu noktadan yapılan eleştiri radikal İslamcı kesimlerin yayın organı olan *Aksiyon* dergisinin yaklaşımıyla aynıdır. İlgili dergının 515.nolu sayısında Ahmet Dinç imzasıyla yayımlanan yazıda gerek Zelyut'un ve gerekse *Alevi Yolu* dergisinin eleştirileri olduğu gibi benimsenmekte ve "Aleviliğin katilinin Marksistler" olduğu belirtilmekte ve yine Zelyut'ta olduğu gibi AB ile ilişkiler, azınlık söylemi ve AB ile parasal ilişkilere atıf yapılmaktadır. Bu bildi-

riye yönelik Alevi tepkileri bununla sınırlı değildir ama genel olarak bu çerçeve içinde yapılmaktadır. Bunlara bir üçüncü örnek olarak, bir dönem Alevilik üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan ve en son, geçtiğimiz yasama dönemi AKP'den milletvekili olan Reha Çamuroğlu gösterilebilir. (Çamuroğlu ilgili dönemde DYP'de siyaset yapıyordu.) (http://www.dyp.org.tr/Haber Detay.asp?id=42512) Aynı Çamuroğlu, 11 Ekim 2004 tarihli Zaman Gazetesi'ne "Alevilik İslam dışı mıdır?" başlıklı bir yorum da gönderecek ve burada AB bağlamında Alevilik ve Aleviler için hak arayışında olanları, "5. kol" faaliyeti yapmakla suçlayacaktır. Çamuroğlu, iki Alevi kuruluşunun ortak basın açıklaması üzerine devleti göreve çağıracak ve bunların para kaynaklarının araştırılmasını da isteyecektir. (http://www. zaman. com.tr/?hn=100611&bl=haberler.)

Alevi sağı bildiriyi bütünlüğü içinde değerlendirme gereği duymadan, bildiriden Alevilikle devletin ilişkisini kurma biçimine ilişkin, çok yerinde bir koku almış ve doğal olarak anında tepki göstermiştir. Bu anlamda, günlük basında bile (örneğin bildiriyi Alevi çevrelerin dışından biri olarak değerlendiren *Sabah* gazetesi yazarı Erdal Şafak, "Doğan'ın çıkışı "Türk halkının yüzde 99'u Müslüman" söyleminin reddi anlamına geliyor" biçiminde yorumladı) (Erdal Şafak, "Zor Konular", *Sabah*, 01.10. 2004.) bu bildirgenin belirli bir resmi-devlet söylemine tepki olduğu hemen farkedilmiş ve Alevi sağı kendi konumunu devlet söyleminin yanı olarak belirleyivermiştir. Fakat Alevi sağının devletin resmi söylemiyle açıkça bütünleşmekten kaçındığı, en azından politik bir karşılığı olmasa da söylemsel bir mesafeyi korumaya çalıştığı da açıktır. Bunun nedeni de bellidir. Genel olarak Alevi kitlenin devlete karşı duyduğu güvensizlik bir olgu olarak ortada durmaktadır. Alevi sağı bu güvensizliğin farkında olarak Alevilerle devlet arasındaki mesafeyi kapatmaya çalışmaktadır.

Bu tartışmayı biraz daha berraklaştırabilmek için Alevi kültürünün diğer kültürlere göre farklılığı üzerine geliştirilmiş söylemlere kısaca bir göz atmak yararlı olacaktır. Gerek yazılı ve görsel medyada gerekse elektronik ortamda yürütülen tartışmalarla, bu alanda yapılan çalışmalara bir göz atıldığında bu kültürü nitelemek için birden fazla tanımlama girişiminin var olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalırız. Bu girişimleri, başlıca birkaç başlık altında toparlamak mümkün görünüyor. Aşağıda sıralayacağımız ilk üç yaklaşıma 'ana yaklaşımlar' diyeceğiz.

Buna göre, ilk ve en geleneksel gibi görünen yaklaşım bu kültürü öz be öz İslam olarak nitelemek biçiminde kendini göstermektedir. Bu yaklaşım tarzı, daha baştan belirli bir İslami öz tanımlamakta ve bu İslami özün de bizatihi Alevi kültüründe içrek ya da Alevi kültürü tarafından temsil edildiğini ileri sürmektedir ki bu görüşün savunuculuğun İzzettin Doğan'ın başını çektiği C.E.M Vakfı üstlenmiş durumdadır.

İkinci yaklaşım tarzı, ilkinden belirli bir anlamda farklıymış gibi duran ama burada ileri süreceğimiz gibi, gerçekte sonuç doğurucu hiçbir farklılık içermeyen, Aleviliği İslam'ın batıni yorumu biçiminde tanımlama girişimidir. Burada özellikle, İslam'ın ille de Sünni ya da ortodoks teori ve pratik çerçevesi içinde tanımlanmasının anlamlı olmadığı beyan edilmekte, İslam ortodoks teori ve pratiğin eline terk edilmek yerine, farklı bir biçimde tanımlanıp konumlandırılmakta, Alevilik de batıni bir yorum olarak bu farklı konumlandırılan İslam içinde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımın sahipleri şu anda çeşitli Alevi kuruluşlarına dağılmış bir görünüm arz etmektedir ama söz konusu yaklaşım, baskın eğilim olma yolunda kendince ilerlemektedir.

Bu alandaki üçüncü yaklaşım-ki diğer iki yaklaşım tarafından şiddetle eleştirilmektedir-Aleviliğin diğer din ve kültürlerden beslenen özgün bir inanç olarak kavranması gerektiğini ile-

ri süren yaklaşımdır ve özellikle son günlerde yürütülen, cemevlerinin ibadet merkezi olarak kabul edilmesiyle ilgili kampanya dolayımıyla gündemdeki tartışmalı yerini korumaktadır. Bu yaklaşıma ilişkin olarak da genellikle, ilgili savın son derece genel geçer olduğu, bütün din ve inançların birbirinden beslenmesinin doğal olduğu belirtilerek gerçekte hiçbir şey söylemediği yolunda bir eleştiri geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu yaklaşım ise, yukarda sıkça adları anılan AABK ve ilgili dönemdeki ABF'nin yaklaşımıdır.

Bu üç ana yaklaşımın dışında, aşağıda sıralanan yaklaşımlara ise 'ikincil yaklaşımlar' diyoruz. Buna göre, Aleviliğin Türk Müslümanlığı olduğunu savunan ve görece marjinal diyebileceğimiz ama aslında Aleviliğin öğretisel yapısına tümüyle aykırı bir biçimde milliyetçi ve hatta yer yer faşizan eğilimler gösteren ve Türk olmayan toplulukların Aleviliğini açıklayabilmek için, onları zorunlu olarak Türk ama aslını unutarak asimilasyona uğramış topluluklar biçiminde nitelemek zorunda kalan bir yaklaşım ile Aleviliği Anadolu Müslümanlığı olarak kodlayan, mekansal ya da coğrafi vurgulu bir yaklaşım daha vardır.

Bunların dışında, Aleviliği bir tür ilkel sosyalizm ya da erken sosyalizm olarak kavrayan ve Marksist esinlenmesi çok yüksek olan; ancak Aleviliği sosyalizmle ilişkilendirmek adına bütün dikkatini yalnızca toplumsal dayanışmacı özelliklerine çekmek zorunda olduğu hissine sahip olduğundan, öğretisel ögelerini olabildiğince metaforik bir okuma biçimiyle sınırlı tutmaya çalışan ve bu yüzden de Aleviler tarafından eleştirilen bir yaklaşım ile Aleviliği İslam dışı gören bir diğer yaklaşımdan söz edebiliriz.

Burada son dört sırada sıraladığım yaklaşımların tümü genel olarak Aleviliğin politikaya kurban edilişinin örnekleri olarak gösterilmektedir. Buna göre, ilk yaklaşım, ifadesini özellikle MHP gibi aşırı milliyetçi partilerde, ikinci yaklaşım Cumhuriyet

Halk Partisi örneğinde, sözüm ona sosyal demokrat olduğunu ileri süren bir partide ve üçüncüsü kimi sosyalist hareket ve örgütlerde kendini göstermektedir. Dördüncü yaklaşım ise politik olarak henüz belirsiz bir noktada bulunmakla birlikte özellikle sağ ve muhafazakar kanat Aleviler tarafından ağır bir biçimde eleştirilmekte ve hatta bunların dışarıdan beslendiği iddia edilmektedir. Bu baptan olmak üzere, yukarda saymadığım ama daha önce kısaca değindiğim ve kendini Kürt ya da Zaza milliyetçiliğiyle ifade eden kesimlerin Aleviliği Kürt ya da Zaza kültürünün organik bir parçası sayma girişimleri de marjinal yaklaşımlardan biri olarak sayılabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta göze çarpmaktadır. Her ne kadar bu son dört ya da beş yaklaşım açıkça politik vurgulu olarak göze çarpsa da başta sıraladığım üç ana yaklaşımın politik vurgudan çok Aleviliğin bir inanç sistemi olarak nasıl ele alınacağına ilişkin vurguları öne çıkarmış olmaları, onların arkasında da gerçekte politik bir kavrayışın olmadığı ve dolayısıyla, bu yaklaşımların da nihayet farklı farklı politik tutumlar üretmediği anlamına gelmemektedir. Gerçekte, ister ana yaklaşımlar söz konusu edilsin, isterse ikincil olarak niteleyebileceğimiz yaklaşımlar, bütün eğilimlerin merkezi tartışma noktası devletle ilişkilidir. Aleviliğin, politik bir aygıt olarak devleti nasıl ele alması, devlete karşı tutumunun ne olması gerektiği gibi soru alanları açıkça telaffuz edilmese de tartışmaları sürekli bir biçimde belirlemektedir. Görüş ayrılıklarının çoğunun arkasında da gerçekte bu ve benzeri bir dinamik işlemektedir. Her ne kadar Alevi kültürünü kavrama konusundaki girişimlerin başlangıç noktasının devlet sorunu olmadığı ya da en azından böyle gözükmediği ileri sürülebilirse de nihayet gelinen aşamalara bakıldığında, aslında devlete ilişkin tutumun, Aleviliği şöyle ya da böyle ele almak konusunda belirleyici olduğu ve Alevilik üzerine geliştirilen yaklaşımların aslında bu tutuma uygun olarak geliştirildi-

ği, yani, geriye doğru bir tartışmanın yürüdüğü kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Alevi kültürünü çözümleme ya da yeniden inşa etme süreçleri Türk modernleşme deneyimiyle malul olmakla birlikte, bu deneyimin yarattığı sonuçları yok sayarcasına içeridenmiş gibi görünse de oldukça dışarıdan olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri, hemen tüm yaklaşımların alttan alta Aleviliğin heterodoks yapısına açık ya da örtülü göndermeler yaparken bunun aynı zamanda heteropraksisle ilişkili olduğunu ısrarla göz ardı etmeleridir. Dolayısıyla, bütün yaklaşımlar aslında Aleviliği giderek ne olduğu üzerinde çok fazla durmaksızın inançsal bir çerçeveyle sınırlamakta ve inançsal çerçeve de dar anlamda söylemsel bir deneyime tekabül etmektedir.

Bu genel gözlem dışında, yukarda sıraladığım üç ana yaklaşımın birbirine göre durumu birlikte ele alındığında ilginç bir durumla karşı karşıya geliyoruz. Aleviliği İslam'ın batını bir yorumu olarak kabul eden değerlendirmeden başlarsak, basit bir mantık yürütmeyle bile, kolayca söyleyebileceğimiz gibi, bu yaklaşım İslam'la Alevilik arasına belirli bir mesafe koymaktadır. Ama öbür yandan kendinin koyduğu mesafenin şimdiye kadar geliştirilmiş mesafe koyma biçimlerinden farklı olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, şimdiye kadar İslam ile Sünni ortodoksi ve ortopraksi formları birlikte anılmış ve bu da İslam'ın tümüyle Sünniliğin alanına terk edilmesiyle sonuçlanmıştır. Oysa İslam Sünniliğin tekelinde olmadığı gibi, Sünnilik gibi anlaşılmak zorunda da değildir. Anlaşıldığı gibi, bu yaklaşım aslında yeni bir İslam kavrayışı inşası peşindedir. Bunun aksi söylenemez. Çünkü Alevilik şimdiye kadar, bu yaklaşımın da ifade ettiğini iddia ettiği gibi, kendini belirli bir biçimde yaygın ortodoksiden ayrı tutmuştur. Bunu yaparken de İslam'ı Sünniliğe terk edip etmediği gibi bir soruyu kendine sormamıştır. Sormamıştır, çünkü kendi kavradığı biçimiyle dinin adının İslam,

Hıristiyanlık ya da Yahudilik olmasının onun için çok fazla açıklayıcı bir anlamı ve değeri olmamıştır. Bu açıdan özel olarak İslam'a referans verme gereği duymamış, kendisini İslam'ın bahçesinde açan farklı bir çiçek saymakla yetinmiş, bu bahçeden kendisine yönelen "mezhep, tarikat, ayrı bir din olma" gibi eleştirileri de hesaba bile katmamıştır. Çünkü temelde her tür ortodoksiye sırtını dönmüş ve dışarıdan, tikel bir biçimde tanımlanmayı kabul etmemiştir. Şimdi, özellikle İslam içinden tanımlama çabaları öncelikle buna ilişkin bir ihtiyacın, son derece modern bir ihtiyacın belirtisidir ve bu da özellikle 1980'den itibaren manidar bir biçimde değişen devletin İslami siyaset kavrayışıyla ilişkilidir. Bir yandan, politik olarak; Aleviliği İslam dışında gören yaklaşımlarla kavga etmek için, Alevilik İslam içine çekilmeye çalışılırken, öbür yandan İslam yeniden kurgulanarak Aleviliğin daha önce sorun etmediği bir alanda, yeni bir sorun alanında İslam'la barışmasına çalışılmaktadır. Ama gerçekte barıştırılmaya çalışılanın İslam olmaktan öte, devlet olduğu da kolayca söylenebilir. Bunun yolu olarak da, eskiden de kullanılan ama tümüyle farklı bir biçimde kullanılan Batınilik vurgusu öne çıkarılmaktadır. Batınilik ya da bir dinin dışsal zahiri anlamlarla sınırlı olarak anlaşılmaması gerektiği, dinin içrek anlamlarının olduğu ve bu anlamların insan tarafından bilinebileceği, (gnostisizm) vurgusu yeni değildir ama bu durumda bu yaklaşım sahiplerinin şu soruyu sorması ve yanıtlaması gerekmektedir: Eskiden, Alevilerin batını oluşundan kastedilen şey, kendilerini tarihsel olarak Müslümanlığın veri formları ve İslam'ın yorumsama biçimleriyle sınırlı ve bağlayıcı görmedikleri, yani örf ve cemaat dışı olmaları anlamında heterodoks oluşları idi. Ya bugün Batınilik ne anlama gelmektedir? Soru şu koşul altında özellikle hayatidir: Eğer İslam'ı tarihsel olarak Müslümanlığın veri biçimleri içinde kavramıyorsak, ya belirli bir öz atfından söz ediyoruz demektir ya da zaten Batıniliğin bir anlamı

yoktur. Şöyle ki, örneğin eğer İslam, Sünniliğin kavrayışına mahkum değilse, örneğin cem törenini ve dem adıyla içki içilmesini İslam içinde anlamlandırabiliyorsak, o halde, bizim Batıniliğimizin anlamı yoktur, çünkü bu zaten İslami bir inanış ve pratikten ibarettir. Oysa biliyoruz ki Batınilik yaygın kabul ve pratiklerden, en önemlisi hakim olandan bir farklılığı, bir sapmayı içerir. Yaygın olan ile batıni olan arasında bir mesafeyi içerir. Mesafe yoksa Batıniliğin de anlamı yoktur. Bu durumda, gerçekte Batınilik gündeme getirilmiş gibi görünse de bu yaklaşımın yapmaya çalıştığı şey, arkaik Aleviliğin batıni özelliğini, İslam'ı yeniden kurgulayarak ortadan kaldırma çabasından başka bir anlam taşımamaktadır. Bu itibarla da Aleviliği kavrama çabası gibi görülen çabanın asıl anlamı İslam'ı yeniden kavrama çabasından ve pratik olarak Sünni ortodoksi içinden geliştirilen İslam'ı farklı ve yeniden yorumsama çabasıyla barıştırma, uzlaştırma, ilişkilendirme çabasından başka bir anlam taşımamaktadır. Ama hemen burada da ihmal edilen şey, sözüm ona farklı bir biçimde yeniden anlamlandırılan bu İslam'ın tarihsel karşılığının ne olduğu ya da olacağı ile bu tarihsel karşılıklılığın biriciklik savına sahip olup olmayacağıdır. Ayrıca bu yaklaşımın sorunlarından bir diğeri de, Aleviliği giderek İslam içi tasavvufi yorumlama tarzlarından birine indirgerken, tasavvufla heterodoksi arasındaki koşutluğa vurgu yaparken temeldeki ayrılığı, özellikle tarihsel olana karşı tutumdaki kökten niteliksel farklılığı ihmal etmektir.

Bu yaklaşımın, yukarda ilk sırada saydığım, Aleviliğin 'öz İslam olduğu' yolundaki yaklaşımın çok uzağında olmadığı da görülmektedir. Aradaki tek fark, 'Öz İslamcı'anlayışın bizatihi belirli bir İslam kabulünü zaten veri saymasından ibarettir. Bu kabulden hareketle, bu çevre kendi dışındaki İslami kavrayışı bir sapma olarak sunmakta ve onun oynadığı tarihsel, politik role kendisini aday göstermekte, asli olarak bunun kendi hakkı

olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşım daha dışlayıcı, ötekileştirici bir eğilim sergilerken, ikinci yaklaşım daha çoğulcu bir eğilime sahipmiş gibi görünse de, nihayetinde varacağı yer, birincinin şu an bulunduğu yerdir. Bir İslam kavrayışı inşa edilecek, Aleviliğin bu olduğu savunulacak ve Aleviliğin tarihi de buna uygun olarak yeniden yazılacaktır.

Üçüncü ana yaklaşım olan 'Aleviliğin özgün bir inanç olduğu' yolundaki kavrayışın fazlasıyla genel geçer olmakla eleştirildiğini yukarda belirtmiştik ki bunda belirli bir haklılık payı da bulunmaktadır. Fakat burada da özellikle unutulan ya da unutturulmaya çalışılan bir boyut saklıdır. Şöyle ki; eleştiri sahiplerinin de iddia ettiği gibi, gerçekten de her din, kendinden önceki kültür ve inançlardan beslenir. Ama bu eleştiri sahiplerinin söylemediği şey, bu beslenmenin nasıl temellendirildiğidir. Yine her ortodoks kavrayış kendisinin biricikliğini ilan eder ve kendi dışındaki her yaklaşımın kaynağının aslında kendisi olduğunu ama soysuzlaştığını, bozulduğunu ve yeni bir din olarak ortaya çıkma iddiasında bulunduğunu da ekler. Örneğin buna göre; İslam, Yahudiliğin soysuzlaşmasıyla bağlantılıdır. Aynı şekilde Hıristiyanlık da. Ya da tersine; aslında bütün dinlerin aslı İslam'dır ama kavimler bunu soysuzlaştırmış, metinleri tahrif etmiş ve yeni dinler ortaya atmışlardır. Böylece her ortodoksi kendi içindeki yabancı kaynağı soğurmakta ve kendine mal etmektedir. İslam dini kendi dışındaki tek tanrılı dinleri ve kitapları hak din olarak kabul ediyormuş gibi görünmekle diğer ikisinden farklıymış gibi dursa da, esasta onun iddiası da biriciklik üzerindendir ve bunun en önemli göstergelerinden biri de, dinlerin kendisini hak olarak kabul etse de kitaplarının soysuzlaştığını iddia etmesidir. Oysa Alevilik kendi dışındaki kaynaklardan beslenirken (ki burada sanki daha baştan tarihsel olarak kurulmuş veri bir Alevilikten söz ettiğimiz düşünülmemelidir, Alevilik tam da sürekli beslenerek kendisini zenginleştiren

bir sistemdir) farklı bir yol izler: "Din türlü türlüdür, iman değişmez." Her tür dinin, adı ne olursa olsun, tarihsel olarak kurulan ve deneyimlenen bir alana tekabül ettiğinin farkındadır. Bu yüzden hiçbir zaman kendisini; din, mezhep ya da tarikat gibi, özellikle şer'i Müslümanlık içinde anlamlı kategoriler olan tarihsel formlarla nitelemez: Yol ile niteler. Bu aşamada eğer Aleviliğin özgün bir inanç olduğu yolundaki saptama doğrudan bununla ilişkiliyse hiçbir sorun yoktur ve bu gerçekte onun senkretik yapısını ifade etmenin farklı bir biçiminden başka bir şey değildir. Ama anlaşılan odur ki bu yaklaşımın daha açık seçik bir ifade biçimine gereksinimi vardır.

Bu üç ayrı ana yaklaşımın arkasında duran politik arzular da gerek kuramsal gerekse pratik olarak zaten belli olmaktadır. Birinci yaklaşım, hali hazırda devletin temel örgütleniş biçimine, devletin varlığına ilişkin bir sorgulama içinde değildir. O, iktidarla bir uzlaşma aramakta, pay istemektedir. İktidarın gerçek sahibinin kendisi olduğunu savunmaktadır. İkinci yaklaşımın, devletin varlığıyla ilgili temel bir sorunu yoktur; o, özel olarak devletin veri örgütleniş biçimine ilişkin itirazlarını saklı tutmakta ve adımlarını da bu doğrultuda reel politika belirlemektedir ve belirleyecektir. Politik anlamda durumu görece bir belirsizlik içeren ve biraz da bu yüzden kritik bir sınırda duran yaklaşım üçüncüsüdür. Eğer özgün inanç formulasyonu belirttiğimiz gibi senkretik yapısına vurgu yapan nitelikteyse, bunun anlamı bu yaklaşımın kaçınılmaz olarak devletin varlığını sorgulayan bir noktaya varacağıdır. Çünkü devlet şimdiki zamanı mutlak olarak donduran ve kendini, veri biçimiyle sonsuza kadar bakı kılmak isteyen ve bu anlamda dini de şekillendiren biricik aktör konumundadır. Bu açıdan üçüncü yaklaşım ile devletin karşı karşıya gelmesi Aleviliği böyle algıladığı ölçüde kaçınılmazdır. Fakat elbette bu, Alevilik algısının senkretik yapısına uygun olarak sürekli bir biçimde beslenmesiyle, iç-dış ayrımını red-

detmesiyle, ben-öteki ayrımına yüz vermemesiyle, Aleviliğin kendi içine kapanmasına izin vermemesiyle karşımıza çıkabilecektir. Aksi takdirde bu yaklaşım, kritik sınırın öbür yanına savrulacak ve diğer iki yaklaşım tarafından soğurulacaktır.

Diğer iki yaklaşımın, dar anlamda politik olarak üçüncü yaklaşıma göre daha avantajlı olduğu açıktır. Öncelikle her ikisi de sürekli bir biçimde modern ihtiyaçlardan beslenmekte, modern çıkarlar setine hitap etmekte ve modern bir dil kullanmaktadır. Her ne kadar geleneksel dili diriltiyor ve kullanıyorlarmış gibi görünse de, aslında bu dil tümüyle modernidir. Üçüncü yaklaşım ise, modernlikten beslenmiyormuş ve modern ihtiyaçlara cevap veriyormuş gibi gözükse de gerçekte modernliğe ilişkin bir refleksi yansıtmakta ve bu itibarla bir direnişi sergilemektedir. Şimdi sorun, kendisinin mantıksal uç sınırlarının farkına varıp varamayacağı ve varabilirse, bu farkındalığın gereğini nasıl yerine getireceği sorunudur.

Aleviliğin kültürel önemi ve farklılığı sorununa biraz daha yakından bakabilmek için, şimdi tümüyle ters gibi görünecek ikinci bir hamle yapacağız ve yukarda hiç değinmediğimiz, ikincil görüşlerden biri üzerinden bir saptamada bulunacağız ki bu yaklaşım, Aleviliğin İslam dışı olduğunu savunan yaklaşımdır.

Alevilerin ezici bir çoğunluğunun kendini Müslüman saydığı ve bu nüfusun yine ezici bir çoğunluğunun yüzyıllardır kendilerinin ortodoksi tarafından İslam ve Müslümanlık-dışı sayılmasından ötürü muzdarip olduğu ve bunun kanlı bir tarihe tekabül ettiği düşünüldüğünde, bu yaklaşıma gelen, gelebilecek tepkilerin büyüklüğü de anlaşılabilir. Ama bu tepkilerin anlamlı, anlaşılabilir ve açıklanabilir olması bir yana, yerindeliği bir başka sorun alanıdır. Bu sava karşı otomatik bir refleksten önce varsayılması gereken şey, teze tepki gösterenleri anlamamızı ve hatta yer yer hak vermemizi sağlayan aynı referans noktası, ya-

ni bizatihi ortopraksiden kaynaklanan zalimane bir tarihe sahip olmaktır. "İslam dışıyız" açıklamasının bizatihi kendisi, bizatihi bu zalimane tarihe karşı bir refleks olarak okunmaya açık ve elverişlidir. Bu bir yana, ilgili tezin farklı açılımları daha da önemlidir.

Aleviliği İslam'ın dışında konumlandıran bu yaklaşımın esasını eğer Aleviliğin İslam'la bütün bağlarını kesmek, Alevilik içindeki bütün İslami unsurları yok saymak oluşturuyorsa, bu tezle fazla ilerlenemeyeceği açıktır. Ama yok eğer, tezin esası Aleviliğin salt İslam'la sınırlı olarak "okunamayacağı," böyle bir okumanın Aleviliği kısırlaştırmak anlamına geleceğiyse, tezi önemsemek gereklidir. Bu tezin ilk elde, yukarda andığımız üçüncü ana yaklaşımla ortak bir varsayıma sahip olduğu açıktır; Aleviliğin senkretik yapısına (bu yapının içindeki İslami unsurları reddetmemek kaydıyla) yapılan vurgu. Fakat bu iki yaklaşım arasında bir fark ya da gizil bir olanağın varlığını saptamalıyız hemen. Son yaklaşım, Aleviliği İslam dışına almakla birlikte, herhangi bir adres göstermemekte ve şimdilik Anadolu'yu işaret etse de aksine evrenselliği ön plana çıkarma eğilimi taşımaktadır ki bu Alevilik için önemli bir olanağın varlığını işaret eder. Oysa, yukarıdaki üçüncü ana yaklaşım buna elverişli olmaktan görece uzaktır, çünkü vurgu temel olarak özgünlük üzerinedir. Bundan farklı olarak evrenselliğe açılan bu kapıyı önemsiyoruz ama tezin sahiplerinin bu vurgunun anlamının yeterince farkında olup olmadığı ve bu farkındalığın sonuçları üzerine ne düşündükleri hakkında şimdilik yeterli veriye sahip değiliz. Yine de tam buradan Aleviliğin önemine dikkat çekeceğiz.

Öncelikle Aleviliğin evrenselliği üzerine yapılan vurgu gerçekte yeni değildir. Bu alanda Melikoff'un çalışmaları hemen anımsanabilir. Buna göre, Alevilik evrenseldir, çünkü her dinin batını yanı olarak belirir. Farklı coğrafyalarda farklı farklı isim-

lerle anılsa da gerçekte söz konusu olan aynı olgudur. Bu bağlamdan olmak üzere, Alevilik adlandırması olgunun yaygın olarak deneyimlendiği belirli bir coğrafyada ve görece son derece yeni tarihsel koşullar altında ortaya çıkmış modern bir terimden başka bir şey değildir. Aynı ölçüde de bağlayıcı değildir. Melikoff ayrıca bu olgunun farklı coğrafyalarda farklı adlar altında ama hep bir halk dini olarak ortaya çıktığını saptar ve Türkiye Aleviliğinin de kendine özgü bir halk dini olduğunu söyler.

Melikoff'un evrensellik üzerine yaptığı vurgu anlamlı olmakla birlikte yeterli değildir. Yeterli değildir, çünkü Alevi kültürünün her tür tanımlamayı reddeden yapısının evrensel önemının farkında değildir. Karşımızdaki öyle bir kültürdür ki ona din dediğimizde "biz bilmeyiz din diyanet" diye cevap vermekte, mezhep denildiğinde "sorma be birader mezhebimizi, biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır" diye cevap vermekte; öte yandan aynı kültür Müslümanlığını beyan ederken, mezhebinin Şia, Caferi, Kızılbaş olduğunu da ifade edebilmektedir. Ama hemen yanı sıra o İsevi olduğunu da belirtmektedir, Musevi olduğunu da. Bu durumda, karşımızda duran şey kendiliğine dair bir kafa karışıklığı içinde değilse ya da tersine yüzyıllardır bizimle alay etmiyorsa, üstümüze düşen tek şey gerçekten de bu kültürün tanımlanmayı, belirli tikel biçimler altında tanımlanmayı reddettiğini kabul etmek olmalıdır. Bu reddiyenin varlığı evrenselliği bakımından son derece önemlidir. Bu reddiye sayesinde Alevilik her girdiği kabın şekline bürünme becerisini kazanmakta ve her koşulda var kalabilmektedir. Aleviliği bir tür mazlumiyet ideolojisi olarak okuyup buradan bu ideolojilerin uygunculuğuna vurgu yapan yaklaşımlara karşı, bu vurgu hayati önem taşımaktadır. Çünkü bir taraftan uyumcu (uyguncu değil!) tavrı açıklamakta, öbür yandan Aleviliği veri iktidar şebekelerine entegre etmemektedir ki Aleviliğin iktidar karşı-

sındaki arkaik tavrı düşünüldüğünde tablo tamamlayıcı olmaktadır. Özellikle Yahudi toplulukların mazlumiyet ideolojisi ile uygunculuğu arasında kurulan ilişkinin tikelliği ve kısmiliği karşısında Aleviliğin uyumcu tutumunun altındaki bu dinamik daha da önemli hale gelmektedir.

İkinci olarak, Aleviliğin evrenselliğinin özel bir önemi daha vardır. Eğer Alevilik kendi kültürel özellikleri gereği her tür şimdiki zamanı mutlaklaştırma girişiminin karşısında yer alıyor ve buna ilişkin bir direnci temsil ediyorsa, bu durumda Alevilik devlet öncesi, modern ulus-devletle sınırlı olmamak üzere, bizatihi uygarlığı devlet ile tarihlersek, uygarlık öncesi organizasyonun, bildiğimiz anlamda siyasal olmayan ve ama yine de siyasal olarak kavranabilecek sosyal bir organizasyonun ve bu organizasyona dayalı düşünsel biçimlerin, temel değerlerin başlıca mirasçılarından biri olmak gerekir. Bu bakımdan, Alevilik yalnızca İslam içi bir tartışma konusu olmaktan çıkar.

IV.
NESLİN BABAN

Tam burada, daha önce de defalarca sorduğumuz soruyu bir kez daha sorabiliriz: "Alevilerin Alevi olarak kabul edilmeleri için ille de kimi şeytanların onların dostları olarak koluna girmeleri ya da şu ya da bu şeytanın onların dostları kulığına girmesi mi gerekiyor? Alevilerin Alevi olarak incelenebilmeleri için, ille de öncelikle sosyalist, milliyetçi, Müslüman, aydınlıktan yana, akılcı, uygar, modern, demokrat, laik, öz be öz Türk, Kürt ya da Ermeni, İslam'ın içinde.... Her ne hal ise, kafir, şaman, pagan olmaları mı gerekiyor?"

Bu serzenişin birden çok nedeni ve birden çok da boyutu vardır. Burada bunlara girmeyeceğiz ama esasta öne çıkarılan şey, Alevilerin ve Aleviliğin araçsallaştırılmasına, ancak belirli

bir işlevle donatılarak kavranmasına ve kavramsallaştırılmasına duyulan bir tepkidir. Ancak bu tepki bir tehlike ya da tehdidi de içinde taşıyabilir. Alevilerin Alevi olması ne demektir? Tarihten, sosyolojiden ya da siyasetten münezzeh bir Alevilik ya da herhangi bir din ya da inanç söz konusu olabilir mi? Örneğin, Alevilik bir yana, İslam'ın devletleşme sürecinden bağımsız bir Sünnilik tahayyülü ne kadar gerçekçidir ve Sünniliği kavramaya uygundur? Ya da aynı şekilde, tümüyle mistik eğilimler olarak kabul edilmeye açık olan Müslüman tasavvufi okulların doğuşu ve örgütlenmesi esasen kimi siyasal gereksinimlerle ilişkilendirilemez mi? Özetle, bu serzeniş özcü bir bakış açısıyla malul bir biçimde bir öz Aleviliğin-kendinde bir Aleviliğin varlığını ima ve iddia etmiyor mu? Eğer böylesi bir öz-kendinde Alevilikten söz edilemiyorsa, bu serzeniş de anlamsız değil midir?

Aslında, serzenişe içkin eleştirel vurgu özsel bir Aleviliğe çağrı niteliğinde değildir; böyle bir iddiayı da içermiyor ama kuşkusuz buna kapı açan bir eğilim taşıyor. Vurgu, esas olarak, tarihsel-siyasal-toplumsal olarak nereden, nasıl beslenmiş ve biçimlenmiş olursa olsun, Aleviliğin bir din ya da inanç olarak, Alevilerin de bir topluluk olarak kendi özgünlüklerinin teslim edilmesine dönüktür. Bu özgünlük teslim edilmediği sürece bu dine ya da bu topluluklara atfedilen ya da onlarda aranıp bulunan özellikler bir başka yerden, bir başka aktörden devşirilip, Alevilik en nihayetinde onların bir türevi, ilkel ya da gelişmiş bir biçimi, sapkın ya da saf, özsel çekirdeği ama her durumda "doğru-normal-asıl-geçerli" olduğu kabul edilen bir mihenk taşına, bir ölçüye vurularak anlaşılmaya ve kavranmaya çalışılan bir olguya dönüşecektir. Serzeniş tam da buna dikkat çekiyor.

Kuşkusuz bunun ötesinde Aleviliği ve Alevileri anlama çabasında, doğrudan ve yalnızca Aleviliğin kendisine yönelmenin yeterliliğine ilişkin sakıncalı bir ima taşıyor ama bu ima bir ya-

na, öne çıkarılmaya çalışılan şey geliştirilen yaklaşımların belli bir tehlikesine işaret etmektedir. Şöyle ki: Örneğin Alevi toplulukların dayanışmacı özelliklerini ya da bunun kurumsal ifadesi olarak musahipliği anlamlandırmak için, hayali bir ilkel toplum tasarımına ihtiyaç olmadığı gibi, Alevilerin Ali algısını kavramak için de özel olarak Sünni Müslümanlığın ürünü olan tarihsel Hz. Ali biyografilerinin ürünlerine de ihtiyaç yoktur. Yani, Alevilerin Alevi olarak anlaşılabilmeleri ve kavranmalarının ilk yolu, örneğin onların Ali tasavvurlarını öncelikle bir özgünlük olarak kabul etmek, doğru-geçerli olduğu kabul edilen bir dini algının sapması olarak görmemek gerekir. Aynı şekilde, Aleviliğin musahiplik kurumunu anlamak için bir tür kalıntı kuramına, ilkel-farklılaşmamış toplulukların kalıntısı olarak kabul edilmelerine de gerek yok. Bunu anlamlandırabilmek için kalıntı arayanların doğrudan dinin kendisine yönelmelerinin daha yerinde olacağına ilişkin bir çağrıdır bu daha çok.

Aleviliğe bu tarz yaklaşımın geçerliliği ve meşruiyeti epeyce tartışmalı hale gelmiş olsa da, belirli bir tarz dikotomiyi besleyen bu eğilimin, ortadan kalktığı söylenemez. Şöyle ki bugün hâlâ din dediğimiz zaman belirli biçimleri baştan veri sayıyoruz. Örneğin İslam dinini belirli bir dini kavramsallaştırma ya da belirli bir Müslümanlık biçimiyle veri saydığımız ölçüde, bu biçimlerin dışında kalanları, bu baptan olmak üzere Alevileri kolayca bu dinsel biçimin dışında tutuveriyoruz ve dışta tuttuğumuz ölçüde de bu kez Aleviliği konumlandıracak bir yer arıyoruz ve ne şüphe, o yer daima bir sapmaya, kalıntıya, ilkelliğe, önforma ya da benzeri bir yere karşılık geliveriyor. Bunun tersi de geçerli elbette. Sıklıkla bu hastalıkla malul ve hastalıklarını belirli bir dinin siyasal örgütlenmesiyle güçlendirerek biricik doğru olarak dayatıp kabul ettirenler, örneğin Aleviliğin Ali algısını prokratus yatağına yatırarak Sünni bir Hz. Ali portresine indirgemeye ve benzer operasyonlarla, ancak Sünni Müslüman-

lığın biçimleri içinde kabul edilebilir olan bir Alevilik inşasına yönelmeye çalışıyorlar. Bu kabul edilebilir Aleviliğin meşruluğunu ise kendi dinsel kabullerinin (hem dine ilişkin temel kabullerinin, hem ait olduklarını iddia ettikleri dinin temel kabullerinin) çerçevesiyle sağlamaya yöneliyorlar.

Buna göre, Alevilik belirli bir Müslümanlık biçimi (örneğin tasavvufi ya da batını biçimi ya da İslam'ın özü ya da göçebe topluluklara ya da özel olarak öpöz Türklere has bir Müslümanlık biçimi olarak Müslümanlığa dahil ediliverdiği anda) olarak devşirildiğinde, bu biçimin gerektirdiği dinsel algıya uygun yaşamayanlar, davranmayanlar, örneğin bunun gerektirdiği ritüelleri yerine getirmeyenler bir anda o din açısından gayrimeşru, kabul edilemez bir konuma sürükleniyor. Bu aynı zamanda bu kesimlerin din dışılığının da onaylanması anlamına geliyor. Böylece bizzat Alevilerin elinden Alevilikleri alınmış oluyor. Alevilikleri alındığı anda da, geriye kalan şey, yine onların Atatürkçülükleri, sosyalistlikleri, aldanmışlıkları, cehaletleri ve ilh. oluyor ve dönüyoruz hikayenin başına. Özetle, onların yaşam biçimlerini belli bir dini algıdan hareketle okuduğumuzda öncelikle din dışına atıyoruz ve bize din dışı görünen yaşama, düşünme, davranma biçimlerinin bizatihi Alevi dinselliğinin tezahür etmesinden başka bir şey olmayabileceğini tümden gözden kaçırıyoruz.

Dikkatimizi Alevi dinselliğinin kendi özgül biçimlerinin olabileceği kabulünden hareketle gündelik yaşamlarına, bir bütünlük olarak gündelik yaşamlarına yöneltmediğimiz sürece, Alevilerin Alevi dinselliğini yaşama biçimlerini, kendi varsaydığımız dini biçimlere uygun ya da ona koşut biçimler altında arıyor ve yalnızca onlarla sınırlandırıyoruz. Bunun dışındaki her şey ise, din dışı alan içinde geçerli olan terimlerle ilişkilendiriliyor. Bu şöyle örneklenebilir: Örneğin "Tanrı'yı insan yarattı" gibi bir sözü söyleyen Alevinin dini inkar ettiğini varsayıyoruz.

Bu savın ancak din dışı bir noktadan söylenebileceğini düşünüyoruz. Oysa bu argüman din dışı bir bakış açısıyla söylenebileceği gibi, pekala özel olarak belirli bir dinselliğin tezahürü de olabilir. Yani bu sözün söylenmiş olması, söyleyen kişinin Aydınlanmacı, Kemalist, sosyalist, ateist ya da benzeri başka bir şey olmasını zorunlu ve kaçınılmaz olarak koşullamaz! Bu sözü söyleyenin hâlâ ve hâlâ bir dindar olarak karşımızda durmasının önünde hiçbir engel yoktur. Aynı ya da benzer bir biçimde "men Ali'den gayrı tanrı görmedim" diyen bir Alevi'nin kesinlikle Müslümanlık dışına düşeceğini varsayıyoruz ve bunun şu ya da bu ama her durumda İslam dışı bir dinamikten beslenen bir sapkınlık, cehalet, sapıklık olduğunu sanıyoruz. Ya da en iyimser yorumla, (ama her durumda İslam'ın dışında tutulmak kaydıyla) İslam'ı da önceleyen kadim bir dinselliğin tezahürü olduğunu.

Akademik çalışmalarda da kendisini gösteren bu dikotomik yaklaşım, asıl büyük tehlikeyi kendisini iktidar olarak örgütlemeyi başardığında gösteriyor ya da son derece tehlikeli bir hal alıyor ki bunun için en iyi örnek Türkiye'deki Alevilerin durumu. Hemen somut örnek vermek gerekirse, Alevilerin cemevlerinin ibadethane olarak kabulü yönünde yürüttükleri mücadele hem bu dikotominin bir ürünü ya da tezahürü olarak, yani Aleviler içinde de bu dikotominin varlığını işaret etmesi bakımından manidar, hem de asıl önemlisi Alevilerin uğradığı büyük ayrımcılığı besleyip meşrulaştıran en önemli dinamiklerin başında geliyor.

Alevilerin cemevlerinin ibadethane olarak görünürlüğü ve kamusal onayı yolunda verdikleri mücadeleler, en başta ve en sert, en açık biçimde bu dikotominin hükümette tecelli edişine başını çarpıyor. Üç dönemdir başbakanlık yapan R. Tayyip Erdoğan'ın cemevlerini 'cümbüşevi' olarak nitelemesi, cemevlerinin ibadethane değil, kültürevi olduğu iddiasıyla bu talebi sü-

rekli geri püskürtmesi, hatta daha da ileri giderek cemevlerini 'ucube' olarak nitelemesi ve Müslümanların ibadethanesini yalnızca camiyle sınırlandırarak Alevilerin Müslümanlığını bile zan altında bırakma girişimleri tam da bu dikotominin siyasal bir ifadesi. Cemevi ya kültürevidir ya da ibadethane! (Örneğin bkz. "Başbakana göre cemevleri ucube, Aleviler bölücü", http://www.yurtgazetesi.com.tr/gundem/basbakana-gore-cemevleri-ucube-aleviler-bolucu-h16562.html, 05.02.2013 ve ayrıca, "Alevilerden Erdoğan'a tepki", http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/08/06/alevilerden.erdogana.tepki/671854.0/index.html, 05.02.2013. Konunun hukuka yansıyan bir örneği için bkz. "Diyanet İşleri Eski Başkan Yardımcısı Taş "Cemevi cümbüş evi" davasından beraat etti", http://www.habervitrini.com/haber/diyanet-isleri-eski-baskan-yardimcisi-tas-cemevi-cumbus-evi-davasinda-beraat-etti-133273/, 05.02.2013.) Bu durumda din denilen şey kültür, kültür denilen şey din değildir. Bu ayrımı meşrulaştırabilmek için cemevlerinde kurslar düzenlendiği, seminerler verildiği, yemekler dağıtıldığı ve hatta tiyatro oyunları oynandığı (ibadethane olarak varlığı kuşkusuz onaylanan camilerde de tüm bu sayılanların yapıldığı bir yana) iddiasına yaslanan bu yaklaşım, kültürü olabildiğince dar anlamda tanımlayıp sınırlayarak bir taşla iki kuş vurmuş oluyor. Bir yandan Alevilerin talepleri *ladini* bir talep haline dönüştürülerek dinsel bir topluluk olarak varlıkları ve dinsel ibadetleri din dışına atılmış olurken, aynı anda kültürün bu düzeyde daraltılması bizatihi dinin kültürel bir olgu olma niteliğini perdeliyor ve din, kültürden ayrı bir varlık olma haliyle özgülleştiriliyor. Bu da yetmezmiş gibi, özgülleştirilen bu din doğrudan belirli bir Müslümanlık biçimiyle tanımlanıyor ya da ona indirgeniyor.

Sorunun daha da vahim boyutu ise, devlet içinde devlet olarak örgütlenmiş DİB'in bu siyasal yaklaşımı dinsel olarak temellendirmeye girişmesi ve bu dinsel temellendirmenin ve ilgili

başkanlığın bütün hukuksal süreçlerde temel referans olarak kabul görmesi. Örneğin geçtiğimiz günlerde verilen bir Yargıtay kararında cemevlerinin ibadet mekanı olmadığı bizzat bu referansla hukuken tescil edildi. (Bkz.Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, 2012/262 Esas, 2012/3351 Karar no'lu Ankara 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 04.10.2011 tarihli, 2010/492-2011/316 no'lu Çankaya Cemevi Yaptırma Derneği'yle ilgili kararının 10.05.2012 tarihli temyiz incelemesi.)

Aleviliğin bir din olup olmadığı, cemevlerinin ibadethane sayılıp sayılmayacağı; ülkedeki hukuk kurumlarına ve siyasal yapılara, örneğin TBMM'ne, bu alanda çalışan bilim insanlarına, üniversitelere, ilgili inancın mensuplarına sorulmak yerine, görev tarumu gereği yalnızca Müslümanlığın belli bir biçiminin misyonerliğini üstlenmiş bir kuruma soruluyor. İkinci kesimin birinci bölümünde yer verilen bir başka örneğe yeniden değinmek gerekirse, Tunceli milletvekili ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyesi Av. Hüseyin Aygün 07.05. 2012 tarihinde TBMM bünyesinde bulunan Alevi yurttaşların ibadetlerini yapabilecekleri bir cemevinin TBMM çatısı altında düzenlenmesi için başkanlığa başvurdu. TBMM Başkanlığı, ilgili başvuruyu TBMM Başkanlığı Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı 06.07.2012 tarih ve A.01.0.KKB.0.10.00.00-180/75647 sayılı yazısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaklaşımını referans göstererek reddetti ve konu H. Aygün tarafından 24.07. 2012 tarihinde idari yargıya taşındı.

Doğrudan kamusal güçle donanmış bu yaklaşım, ister istemez Alevi topluluklar içinde de aynı dikotominin hızla üremesine yol açıyor. Bunun en görünür biçimi, Alevi hareketinin farklı aktörlerinin, aynı dikotomik bakışa teslim olarak ya da onu veri sayarak cemevlerinin kültür evi değil, ibadethane olduğu yönündeki inatçı ısrarları. Bu ısrarın mevcut biçimleri hareketin aktörlerinin kültür ve din arasında kurulan dikotomik

ilişkiyi görmediklerini ya da siyasal süreç içinde ikincilleştirdiklerini işaret ediyor. Ancak bu cephede de daha vahim olan bir şey var: Alevi topluluklar hızla bu dikotomiyi içselleştirerek cemevlerinin ibadethane olduğunu kanıtlamak, dosta düşmana göstermek için bu mekanları belli bir dini biçime uygun faaliyetler dışındaki tüm faaliyetlere kapatıyorlar. Örneğin Alevi topluluklarla ilişkimiz içinde en az birden çok yerde, cemevlerinin farklı etkinliklere kapatıldığına tanık olundu. Daha birkaç yıl öncesine kadar, cemevlerinde ladini özel günlerde (1 Mayıs gibi) çeşitli etkinlikler düzenlenebilirken giderek bu yol kapatılıyor. Cemevi yalnızca cemlerde açılıp kapanan, tıpkı camiler gibi, mekanlara dönüşüyor. İşin trajik tarafı, bu dikotomiyi Alevi topluluklara dayatan DİB gibi bir aktör, camileri yeniden elden geçirip yeni bir cami algısı yaratırken, 'camiler 24 saat yaşayan mekanlar olmalı, namazdan namaza açılıp kapanan mekanlar değil', derken Aleviler tam ters yönlü bir ivmeyle cemevlerini yaşayan mekanlar olmaktan çıkartmaya yöneliyorlar. (Bkz. Mevcut DİB Başkanı M. Görmez'in açıklamaları. "Camiler 24 saat açık olmalı", http://yenisafak.com.tr/gundem-haber/ camiler-24-saat-acik-olmali-25.01.2013-461235, 05.02.2013 ve "Camiler sokakta yaşayanların da sığınacağı yer olmalı", http:// www.zaman.com.tr/gundem_camiler-sokakta-yasayanlarin-da-siginacagi-yer-olmali_2045054.html, 05.02.2013.)

En vahimini sona sakladık. Cemevlerinin ibadethane olduğunu dosta düşmana kanıtlamak zorunda bırakılan Aleviler, doğrudan kendi ritüllerini, dinselliği konusunda hiçbir kuşkuya yer olmayan ritüellerini bu dikotomik bakış açısına uygun hale getirmeye çalışıyorlar. Buna göre, Aleviliğin en temel ritüellerinden olan cem ayini dönüşüyor.

Alevilerin kimi süreklerinde, Alevi cemleri için temel kurallarından biri bu cemlerin dersiz yürütülemeyeceğidir; doğru bir ifadeyle dersiz cem olmaz. Dersin ne olacağı ise Alevi top-

luluklara göre değişiklik gösterebilir.[8] Örneğin dem olarak su, süt, şerbet alınabileceği gibi, yaygınlıkla esriklik veren alkollü içecekler de, rakı ve şarap alınabilir. Hatta öyle ki ayin içinde deme dönüşen bu içkinin özel adları bile vardır; rakı için "Akyazılı", şarap için "Kızıl deli" adlandırmaları kullanılır. Dünden bugüne dem olarak rakı ya da şarap kullanan topluluklar, artık cemlerini demsiz yürütmeye başladıkları gibi, cemevinin kontrolünü elinde tutan kimi örgütler kendi cemevlerinde dem olarak içki kullanan Alevi toplulukların ilgili cemevinde cem yürütmelerine de izin vermiyorlar. (Buna ilişkin bir deneyime 2012

---

[8] *Dem* ya da *dolu* cem ayini sırasında içilen, ayrıca cem içinde yer alan 12 hizmetten biri olan Saki ya da Dolucu'nun dağıttığı şerbet ya da içki. Bu bakımdan demsiz cem olmayacağı doğrudur ama bunun her Alevi topluluk için içki olduğunu söylemek yanlıştır. Örneğin Dersim coğrafyasında ayin sırasında dem olarak içki alınmadığı bilinmektedir. Bu, alkollü içki olsa bile asla içki olarak nitelenmez. Çünkü ayinin bir parçasıdır ve ayin içkiyi deme ya da doluya dönüştürür. Dağıtılması ve içilmesi de bu ölçüde ayinseldir. "[Saki ve Dolucu] bu hizmet sahibi, yarına musahibini ve eşlerini alarak görev yapar. Geçmişte testilerle, şimdi ise sürahilerle şerbet veya dem dağıtır. Sağ ellerinde bu güğüm (...) olduğu halde dededen hayırlılarını alırlar. Bundan sonra sol ellerinde kadeh olduğu halde eğilip doldururlar. Konulan içkinin düzeyinin belli olmaması gerekir. (...) Kimi bölge cemlerinde üç kadeh zorunluluğu [üçleme] vardır. Ancak, herkesin üç kadehe dayanamayacağı düşüncesiyle herkes belli oranda içki içmesin ve bu da belli olmasın diye bu örtme kuralı konmuştur." Bkz. Nejat Birdoğan (1995), *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, 3.Baskı, İstanbul, Berfin Yayınları, , s. 281. Birdoğan ayrıca buna ilişkin Şah Hatayi'nin bir nefesini de aktarır: "Bu erkana yarar gerek bir saki/ Sakilik gerektir Selman'ın hakkı/ Hizmetinde kaim ola ol baki/ Hadim'ül fukara, fahiran gerek." Agy, s. 279. Şah Hatayi'nin bu deyişi dem ya dolunun kökenini doğrudan Hz. Peygamber'le ilgili Miraç söylencesine ve Alevilerin Miraç sürecinde gerçekleştiğine inandıkları ve bir bütün olarak cem ayininin kök mitosunu oluşturan Kırklar Meclisi'ne atıf yapmaktadır. Bunun için, bkz. Fuat Bozkurt (Haz.) (2005), *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, , İstanbul, Kapı Yayınları, s. 13 ve devamı.

yılında tanıklık etmemize karşın ilgili Alevi örgütünün adını, şubesini belirtmeyi doğru bulmuyoruz.) Benzer bir biçimde *ortodoksça* kutsanan mekanlarda dünyevi kimi faaliyetlerin icrasına da engel oluyorlar.

Bunun son ve en erken gelişmiş, bu anlamda en olgun örneğini kuşkusuz yurt dışındaki Alevi örgütlenmeleri oluşturuyor. Bu kesimler Aleviliği yaygınlıkla ve baskın olarak, bir kültür, felsefe, yaşam biçimi olarak niteliyorlar ve bu niteleme biçimlerinin öncelikle ve özellikle dinle bağını mutlak olarak kestikleri gibi, dine temas etmek zorunda kaldıklarında da İslam'la temasa izin vermeyecek biçimde bu bağın kuruluşuna yöneliyorlar. Kültür, yaşam biçimi ve inanç ile din arasına aşılmaz duvarlar koyan bu yaklaşım, Alevi hareketinin Aleviliği diriltmesi sonucu (Alevi ritüellerini, erkanı vb.) bu kez dinden kaçırılamayacağı anlaşılınca, Aleviliğin İslam'dan çok önceye kadar köklenen kadim bir inanç olduğu ya da insanlığın en eski dini olduğu yolundaki tezleri hararetle destekliyor. Yani Kemalizmin tarih algısından öğrendikleri bir şeyi uyguluyorlar: Kendilerine dünya tarihi içinde bir yer açabilmek için, "güneş dil teorisi" ve "Türk tarih tezi" gibi araçlarla kendilerini insanlığın köküne yerleştirerek esasta Batı dünyasının içine yerleştiriyorlar. Bir tür 'kendi kendini oryantalize etme' girişimidir bu.

Yukarıda çeşitli boyutları ve örnekleriyle betimlenmeye çalışılan bu yaklaşım, özellikle siyasal-yönetsel düzeyde kurumsal güçle donandığı ve Aleviliği, kendisiyle kendi istediği biçimde ilişki kurmaya zorladığı ölçüde Alevi topluluklar, ister istemez, kendi Alevilikleri ölçeğinde, kendi inançlarının ne ölçüde bir din olduğu ya da olmadığı gibi bir sınava da çağrılmış oluyorlar. Bu sınavdan, hem siyasal-yönetsel olarak başarıyla geçmek zorundalar; hem de toplumsal olarak.

Bunu çok özet bir biçimde birkaç başlık altında işaretleyebiliriz. İlkin, Aleviler görünür olmaya, kendilerini teşhire, normal

olduklarını, herkes gibi olduklarını (hatta biyolojik düzeyde bile herkes gibi olduklarını, örneğin fazladan, elbiselerinin altına gizledikleri bir kuyrukları olmadığını, "kuyruklu Kızılbaş" ifadesinde görülebileceği gibi) göstermeye zorlanıyorlar. Bu bağlamda, dinsel ayinlerini, evlerini, ibadethanelerini, bir bütün olarak ibadetlerini öncelikle ilgili ilgisiz bütün siyasal ve yönetsel kurumlara, bunların temsilcileri düzeyindeki protokole ve elbette dileyen herkese açmaları bekleniyor. Ancak bunu yaptıkları ölçüde "Aaa, Aleviler de herkes gibiymiş; biz hep yanlış biliyormuşuz" gibi sözde mültefit bir nidayla karşılanıyorlar. Oysa, en başta Alevilik ve Alevilerin uygulamaları hakkında, mültefit ya da değil, bir sözü böylesi bir koşula bağlayan zihniyetin kendisi sorunlu.

İkinci evrede, Aleviler insan olarak herkes gibi olduklarını teşhir ettikten sonra, sıra dinsel inanç sahibi olduklarını kanıtlamaya geliyor. Bu inanç kanıtlamasının hakim dinin terimlerine ya da inanç evrenine referansla yapılması gerektiği ise açık. Örneğin, eğer Aleviler kendi dinlerinin varlığını ileri sürüyorlarsa, peygamberlerinin, kutsal kitaplarının varlığını da kanıtlamak zorundadırlar. Hakim inanç evreni, kendi dini içinden, kolayca kitaplı-peygamberli bir din olarak, Müslümanlık dışı biçimleri kendi evrenine indirgeyerek kabullenebilirken, Aleviliği kabullenmek konusunda, Alevilik hakim olanın kendi hakimiyetini sürekli zan altında bıraktığından, bir adım bile atmaya yanaşmıyor.

Bir inancı olduğunu kanıtlamakla baş edebilen Aleviyi ise, üçüncü evrede, bu inancın batıl inançtan ibaret olmadığını, basbayağı bir din olduğunu gösterme sınavı bekliyor. Bu nedenle de örneğin adak kurbanlarından ziyaretgahlara, gündelik pratik içinde yer alan selamlaşma biçimlerinden sofra gülbenklerine kadar her şeyi açması ve hakim dinin kodlarına dönüştürmesi bekleniyor. Örneğin "seni ulu divana havale ediyorum" derken

dediği kişiye küfretmediğini, bu ifadenin bu dünya içinde bir tehdit unsuru içermediğini, bir türbede mum yakarken ya da bir ağaca çaput bağlarken dinden çıkmış olmadığını, bir işe başlarken kullandığı "Bismişah" ibaresinin Allah'ı inkar anlamına gelmediğini göstermek ve kanıtlamak zorunda kalıyor. TBMM Tunceli milletvekili Hüseyin Aygün'le yaşanan bir gerilimde, Aygün, AKP milletvekili Şamil Tayyar için "kendisini ulu divana havale ediyorum" demişti. Bunun üzerine Şamil Tayyar, kendi anlam dünyası içinden bu sözü "öç almaya dönük açık tehdit" olarak değerlendirerek savcıları göreve çağırdı. (Bkz. "Bu kez savcılara şikayet etti", http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=359300, 05.02.2013 ve "Aygün-Tayyar Polemiği", http:// siyaset. milliyet.com.tr/aygun-tayyar-polemigi/siyaset/ siyasetdetay/ 16.08.2012/1581695/default.htm, 05.02. 2013.)

Bir Alevi bu evreyi de başarıyla geçmişse, sıra Müslüman olduğunu kanıtlamaya geliyor. Özellikle hakim dinin teolojik referanslarla dayattığı belli sosyolojik biçimleri niçin tercih etmediğini, örneğin niçin hacca gitmeye karşı çıktığını, camiye niçin girmediğini temellendirmek zorunda kalıyor. Yetmezmiş gibi, kendi Ali ve Kerbela okumasının tümüyle farklı olduğunu ispata çağrılıyor, aynı anda Ali, Hz. Ali olarak elinden alınırken ve Kerbela'nın "biz de Hz. Hüseyin'in şehadetinden çok üzülüyoruz" diye, içi boşaltılırken.

Müslüman olduğunu işaretleyen Aleviyi bekleyen aşama kendi inancını tanımlama aşaması. Bu aşama özellikle devletin Alevileri görmeye başladığı andan itibaren son derece kritik bir işlev üstleniyor. Özellikle 2009 yılından itibaren sözüm ona Alevilerin sorunlarını çözme iddiasıyla ortaya çıkan AKP hükümetlerinin yürüttüğü ve Aleviler açısından tam bir hayal kırıklığıyla sonuçlanan Alevi Çalıştayları sürecinde, tanım sorunu merkezde bir yer işgal etti ve hâlâ da bu merkezi yerini korumaya devam ediyor. Devlet, Aleviler kendilerini tanımlamaya

yanaşmadıkça, gerçekte Alevilerin içinde bulunduğu sorunların bu tanımla hiçbir ilgisi olmadığı halde, Alevilerin sorunlarına yaklaşmayı bırakalım, temas kurmayı bile reddediyor ve giderek, kendince istediği bir tanımı elde edebileceği yeni-türedi Alevi örgütleri inşasına yöneliyor. Özellikle bazı cemaatçi çevrelerle işbirliği içinde kurulan ve hızla federasyonlaşan, en son Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün 26 Kasım 2012'de düzenlediği Muharrem İftarı'nda boy gösteren Anadolu Alevi Bektaşi Dernekleri bunun tipik örneklerinden biridir. Ama bu tek örnek değildir.

Ancak devletin beklentisinin salt tanımla ilgili olmadığı, her tanımı kabul etmeyeceği de çok açık. Çünkü tanımın ardından, Aleviliğin tüm ibadet öğelerinin bu tanım uyarınca yeniden biçimlendirilmesi, hakim dine göre ikincilleştirilmesinin kabul edilmesi, hakim dinin temel ibadet biçimlerinin Aleviler açısından da temel olduğunun onaylanması gerekiyor. Bu onaylama dayatması, beraberinde devletin Sünni Müslümanlıkla ilişki kurma biçiminde tarihsel olarak alışkın olduğu bir başka pratiği daha Alevilerin karşısına koyuyor: Sünni Müslümanlık, sosyolojik gerçekliği biçimlendirmek ve denetlemek adına nasıl DİB nezdinde merkezileştirilmişse, benzer bir merkezileşme sürecine Alevilerin de dahil olması, bu yanıyla devletle ve birbirleriyle ilişkilerinde son sözü söyleyecek bir merkezi kurum oluşturma talebi gündeme geliyor. Alevilerin tarihsel geleneği içinde bu tarz bir merkezileşmenin olmadığı aşikar. Dede ocaklarının örgütlenme tarzına rağmen ve birlikte, Hacı Bektaş Dergahı'nın üstlenmeye çalıştığı rol ve işleve rağmen ve birlikte. Devlet de tam bu iki noktayı özellikle zorluyor: Dede ocaklarını devlet kontrolüne sokacak çeşitli uygulamaların planlanması ve önceki bölümde değinilen, dergahın eski işlevine kavuşturulması gibi girişimler bu baptan.

Bu kadar çok katmanlı (ya da tersine tek katmanlı), bu kadar çok bilinmeyenli (ya da tersine, tek bilinenli) bu kadar çok değişkenli (ya da tersine, tek sabiteli) bu kadar çok kaygan, dinamik bir zeminde (ya da tersine, son derece statik bir düzlemde) yapılan bir "sınavı" herhangi bir dinin ve bu dini benimseyenlerin başarıyla geçeceğini düşünmek elbette olanaksız. Aleviler de geçemiyor zaten. Ancak sınavı geçememelerine karşın, içinde bulundukları siyasal konjonktüre göre ya da sahip oldukları Alevilik algısının yarattığı siyasal seçişler ölçeğinde sürekli çeşitli yanıtlar üretiyorlar. Verilen her yanıt onlara yeni bir soru olarak dönüyor ve soruların tümü de aslında hep dönüp dolaşıp aynı şeyi sorguluyor: "Madem öyle sizin bizden farkınız ne?" Soruyu yönelten ısrarla ve ısrarla Alevileri, kendi bildik dünyasının, bir hegemonyanın terimleriyle anlamaya ve anlamlandırmaya çalışıyor; başka bir dili öğrenmeye çalışmak yerine. Ana dili İngilizce olan birinin yabancı dil öğrenmeye gerek duymamasının ve bunu bir kompleks ya da utanç vesilesi haline getirmemesinin altında ne yatıyorsa, soruyu soranın Aleviliğin dilini öğrenmeye yanaşmamasının altında da bu yatıyor. Alevi hareketinin kimi aktörleri bunu fark etmişken, kimi başka aktörleri tersine kendi dillerini öteki dile teslim etmek konusunda son derece kararlı gözüküyor. İşte ilki 2004 yılında verilen "Alevilik İslam-dışıdır" yanıtının içerdiği tepkinin ve artık tam cepheden soruyla yüzleşme adımının ikincisi 9 Temmuz 2012 tarihinde, Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün tarafından atıldı.

V.
BU SINAVIN ASLI NE: DİN-Mİ-DİR-DİN

Hüseyin Aygün 09.07.2012 tarihinde "Milli İradenin Kaynağı Din mi, TBMM mi? Fetva mı, Toplumsal İhtiyaçlar mı?" başlıklı bildirisinde özetle şuna yer veriyordu:

> "Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Alevi inancına sahip kişilerin ibadet yapabilmesi amacıyla TBMM bünyesinde yer tahsisi ve Cemevi açılmasına dair 07.05.2012 tarihli başvurumuza ilişkin ret kararı vermiştir. TBMM Başkanı Çiçek talebimizi alır almaz Diyanet İşleri Başkanlığı'na havale etmiştir. Bir devlet kurumunun, devletin memurları ve atanmış bir başkandan oluşan Diyanet İşleri Başkanlığının, kendisini din alanında otorite ve referans mercii olarak dayatması başta milli iradeyi temsil eden TBMM olmak üzere devletin diğer tüm kurumları üzerinde hakimiyetini (vesayetini) devam ettirmesi çıplak bir gerçek olarak yeniden gözler önüne serilmiştir. (...) Türkiye'de yaşayan Alevilerin inançlarının referans merkezi Diyanet değildir. (...) TBMM'nin Alevilik ile ilgili bir konuyu Diyanet'e sorması "kuzunun kurda teslim edilmesi" anlamına gelmektedir.
>
> Diyanet talebimize ilişkin verdiği "fetvasında" Aleviliğin "İslamın bir zenginliği olduğunu" ve "tüm Müslümanların ibadet yerinin cami olduğunu" söylemiştir. Türkiye'de var olan on milyonlarca Alevi nerede ibadet edeceğini hiçbir zaman Diyanet'e sormamıştır. Aleviler halihazırda cem ve ibadetlerini Cemevlerinde yerine getirmektedirler. Katliamlar, asimilasyon, hakaretler ve yok sayılma politikaları karşısında yüzyıllardır camiye değil, Cemevine giden Alevilere 2012'de hala "camiye gelin" demek onlarla açıkça alay etmektir. Öte yandan TBMM Başkanı Cemil ÇİÇEK'in cemevi talebimizin reddine ilişkin kararını verirken "Diyanet İşleri Başkanlığına göre Alevilik ayrı bir din olmayıp İslam içi bir oluşum, İslam'ın tarihi süreçte ortaya çıkmış bir zenginliğidir" gerekçesini sunması Meclis iradesinin Diyanet'e teslim edildiğini göstermektedir."

Bildiri, nihayet o ünlü ve söylenmesi daha önce de büyük fırtınalar koparan cümleyi pat diye söyleyerek tamamlanıyordu: "Siz Aleviliği inkar edip yüzyıllardır asimile etme çabasında olsanız da milyonlarca Alevi sizin gericiliğinize karşı dün olduğu gibi bugün de mücadele edecektir! *Unutmayın, Alevilik dindir, ibadeti cemdir, ibadethanesi Cemevidir!*" (Vurgular bize ait.)

Hegemonik dinsel algının siyasal aktörleri bu açıklamanın peşinden tıpkı 2004'te olduğu gibi harekete geçtiler ve bu açıklamayı Aleviler içi bir yarılmanın yeni bir vesilesi olarak değerlendirdiler, Alevilerle Aleviliğin arasını daha da açarak oluşan boşluğa kendi devlet merkezli ve güdümlü politikalarını yerleştirmeye giriştiler. Ancak sonunda görüldü ki Alevi hareketinde de, Alevi toplulukta da işler eskisi gibi gitmiyordu. Şöyle ki; Aleviler ve Alevi hareketinin sağlı sollu aktörleri 2004'teki olaydan ders almış gibiydiler ve Aygün'ün açıklamasının ardından bir tür "linç" girişimi yaşanmak şöyle dursun, Aygün, Alevilik içindeki yerini daha da pekiştirdi. "Alevilik dindir" açıklaması ne kadar zorlanırsa zorlansın, bu kez Alevilerin bir iç tartışması haline getirilerek çalıştaylarda ortaya konan temel politik hat doğrultusunda işlevsel kılınamadı.

Kuşkusuz bunun birden çok nedeni sayılabilir. En başta açıklamayı yapan kişinin bir milletvekili, üstelik Alevilerle, Alevi hareketinin hemen tüm aktörleriyle sıcak temas içinde, Alevilerin sorunlarını sürekli TBMM gündemine taşıyan ve gündemi takip etmekten vazgeçmeyen bir milletvekili oluşu, Alevilerin, adı geçene karşı devletin istediği türden bir refleksi harekete geçirmesini zorlaştırmış olabilir. Ancak bu açıklamanın pek de doyurucu olmadığı ortada. En fazlasından açıklamayı yapan kişinin öznel kimliğine fazlasıyla vurgu yaparak Alevilerin kat ettiği yolu ihmal etmeye yol açıyor. Bir başka neden olarak, 2004'teki açıklama sonrası Alevi hareketinin kimi aktörlerine karşı devleti göreve çağıran ve İslam-dışılığı o günkü sıcak

gündem olan AB ve azınlık tartışmalarına bağlayan kimi isimlerin bu kez Aygün'ün açıklamasının yanında yer alması ve onu üstlenmesi gösterilebilir ki bunların en başında AKP milletvekilliği sona eren Reha Çamuroğlu'nun Aygün'ün açıklamasına verdiği anlamlı destek gelmektedir. Bir başka açıklama medyayla ilişkili olarak düşünülebilir. İlk açıklama sırasında Aleviler medyayı kullanmayı beceememiş, kendilerini ifade etme olanağı bulamamışlardı. Bu açıklamayı yapan Aygün'ün ise CHP içinde özgün bir yerinin olması, medyanın dikkatinin sürekli üstünde bulunması, açıklamanın ardından Aygün'ün medyayı yoğun bir biçimde kullanmasını da sağlamış ve bu da Aleviliğin ayrı bir din olduğu fikrinin pek de öyle gürültü koparacak türden bir fikir olmayabileceğine ilişkin genel kanının pekişmesine hizmet etmiştir. Aynı zamanda bu durum, o ana değin Alevilik ile din arasında ilişki kurulması halinde kıyamet kopacakmış gibi bir hava yaratan AKP politikasının kocaman bir balondan oluştuğunun, en azından artık bu yaratılmış korkunun Aleviler içinde ve dışında pek de bir karşılığının olmadığının anlaşılmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Elbette Alevi hareketi içinde giderek yaygınlaşan ve aslında AKP zihniyetiyle aynı aynımdan (din-kültür aynımından) beslenen, buradan hareketle İslam'ı ve dini Sünniliğin tekeline terk eden, bu çerçevede Aleviliği özgün bir yaşam biçimi ya da kültür, olmadı kökleri insanlık tarihinin köklerine kadar giden kadim bir din olarak gören bir anlayışın, en başta yurt dışındaki Alevi genç nüfus ve ardından yurt içinde özellikle metropollerdeki genç nüfus içinde epeyce yaygınlaşıp köklenmiş olması da hesaba katılmalıdır. Hesaba katılması gereken bir diğer dinamik de elbette Alevi hareketi içinde hala etkilerini hissettiren, şu ya da bu nitelikte sosyalist reflekstir. Bu refleks Aleviliği din dışında konumlandırdığı ölçüde, Aleviliğin (din yine Sünni Müslümanlığa terk edilmek kaydıyla) ayrı bir din olarak sunulmasından hiç de ra-

hatsız olmamıştır. Belki son bir nokta daha bu bağlamda anılmalıdır: Alevilerin içinden Aygün'e karşı güçlü bir sesin çıkmaması yalnızca Aygün'le ilgili olmayıp CHP'nin başında Alevi kökenli bir ismin bulunmasından da kaynaklanıyor olabilir. Yani Alevilerin bir bölümü Aygün'e tepki göstermek isteseydi bile, bu tepkinin CHP içinde genel başkanının aleyhine dönebileceğini hesaba katarak tepki göstermeye gerek duymamış olabilir. Şu ya da bu nedenle, sonuç pek de AKP'nin beklediği gibi olmamıştır.

Bunun üzerine ilk olayda yoğun olarak tanık olunmayan bir gelişme yaşanmıştır. İlk açıklama Alevilerin kendi içinde fırtınalar koparınca hükümete düşen şey yalnızca ellerini ovuşturmakken, ikincisinde bu olmayınca fırtına yaratmak üzere devreye girmek bizzat AKP'lilere düşmüştür. AKP'nin birçok ismi ve onların seferber ettiği medya mensupları Aygün üzerinden Aleviliğin din olduğu açıklamasına yönelik kışkırtıcı açıklamalara girişmiştir. Burada bu açıklamalardan yalnızca ikisine, biri AKP'nin önde gelen isimlerinden olan Sayın Bülent Arınç'ın açıklaması, ikincisi ise Başbakan'la kurduğu itaat ilişkisi nedeniyle konumu kamuoyu nezdinde epeyce zedelenmiş olan milletvekili Sayın Mehmet Metiner'in olmak üzere iki açıklamaya yer vermek, bu zihniyeti anlamak bakımından yeterli olacaktır.

Anadolu Ajansı'nın (AA) geçtiği kısa habere göre Bülent Arınç, Hüseyin Aygün'ün TBMM 'ye cemevi açılmasına ilişkin talebiyle ilgili, "Aleviliğin bir din olduğunu sayın milletvekilimiz söylüyorsa, Türkiye'de, 'ben Aleviyim' diyen milyonlarca insan var. Onlar Aleviliğin bir din olmadığını, İslam'ın içinde olduğunu söylüyorlar. Biz burada sayın milletvekilinin ne söylediğine değil yüzyıllardır belki bin yıldır Alevilik konusunda bir inanç manzumesinin İslam içinde yer aldığını söyleyen bugüne kadar gelmiş öğretileri kabul etmek noktasındayız" şeklinde konuştu. ("Arınç'tan Aygün'e yanıt: Alevilik din Değil, İs-

lam'ın İçindedir", http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/ arinctan-aygune-yanit-alevilik-din-degil-islamin-icindedir-haberi-56856, 05.02.2013.)

Bu kısacık açıklama dört temel noktaya özel bir dikkat göstermeyi gerekli kılıyor. İlki: Arınç, Hüseyin Aygün'ün "Alevilik bir dindir" açıklamasını doğrudan, öncelikle ve yalnızca bununla sınırlı olmak kaydıyla "Alevilik İslam-dışıdır" biçiminde anlıyor. Böylece eski tartışmaya bağlayarak eski reflekslere hitap ediyor. Oysa Aygün'ün açıklamasının hiçbir yerinde İslam dışılık vurgusu yok. Bir "dışılık" aranacaksa, bulunacak tek "dışılık" koçbaşlığını DBİ'in yaptığı ve İslam dinini tekelleştiren Sünni-Hanefi dinselliğin dışılığı. İkincisi, Arınç bu açıklamasıyla DİB'le aynı dinsel zihniyete sahip olduğunu açıkça beyan ediyor: Din eşittir Sünni-Hanefi dinselliği olarak İslam'dır ve siz bunun dışında bir dinsel deneyime din derseniz, işaret ettiğiniz şey İslam-dışılıktır. Üçüncüsü, Arınç'ın sözüm ona atıf yaptığı milyonlarca Alevi ve yine bu milyonlarca Alevinin tarihsel arka planı gözetildiğinde, Aleviler kendilerinin İslam-içi ya da dışı olduğunu sorgulama gereği bile duymadan kendi dinselliklerini deneyimlemişlerdir. Aksine Alevilerii sürekli bunu sorgulamaya zorlayan, Sünni-Hanefi dinselliğin siyasal hegemonyası olmuştur. Bu bakımdan Arınç açıkça hem milyonlarca Aleviyi, hem onların tarihini bariz bir biçimde çarpıtmaktadır. Aleviler, Sünni-Hanefi hegemonyadan kendilerine yönelen, kendilerini Müslüman olarak ispat etme yükümlülüğüne, kendi dinsel kurumları canlı ve işlevsel olduğu ölçüde kulak bile vermemişlerdir. Ancak devletin giderek dinselleşmesi ya da dinin giderek devletleşmesi ve nihayet AKP iktidarının son derece *Kemalist* araçlarla Aleviliği yeniden, farklı bir dünyada Müslümanlığını ispata çağırması üzerine bu sesi duymuşlardır. Yani bu mesele Aleviliğin içinden değil, dışından, hegemonyadan kotarılıp gelen ve Alevilere dayatılan, dayatıldığı ölçüde birçok sorunun

çözümü kendisine endekslenen bir meseledir. Son olarak, Arınç pek bilmediği anlaşılan Aleviliğin tarihi içinde kolayca at oynatacağını sanırken, sürdüğü at, pek iyi bilmesi gereken kendi Sünni dinselliğinin tarihinin topraklarını dövmektedir: Yüzyıllardır Aleviliğin bir din olduğunu söyleyen, aynı bağlamdan olmak üzere İslam dışı sayan Aleviler değil, tam da Arınç'ın bağlı olduğu Sünni geleneğin ulemaları ve onun örgütsel formu olarak devletin ta kendisidir. Yani Arınç, Alevileri harekete geçireyim derken kendi tarihini inkar etmekte ya da Sünniliğin yeni gereksinimleri doğrultusunda, yeniden inşa etmektedir.

Şimdi bir de Mehmet Metiner'in açıklamasına göz atabiliriz. (Mehmet Metiner, "Alevilik bir Din midir?" http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/alevilik-bir-din-midir/33183, 05.02.2013.)

Dine ilişkin bilgisinin pek cılız olduğu anlaşılan Metiner de önce Arınç gibi Aygün'ün açıklamasını doğrudan İslam-dışılık olarak konumlandırıyor ve bütün argümanlarını bunun üzerine kuruyor. Çok ciddiye alınmasına gerek yoksa da bir fikir vermek bakımından bir iki noktaya değinmek yararlı olacaktır.

Metiner'e göre, Sünnilik ve Alevilik iki ayrı kategori olsalar da en başta "Ama hepsinin temel referansı, Kur'an'dır." Belli ki Metiner'in Alevilerin Kur'anla nasıl ilişki kurduğuna dair hiçbir fikri olmadığı gibi, mevcut Kur'an nüshalarına karşı eleştirel duruşları hakkında da hiçbir şey duymamış. Samit-Natık ayrımına girmeye gerek bile yok. Yine Metiner'e göre, Aygün'ün bu adımı ana-babası Alevi olsa da aslında sol-sosyalist olan bir kısım insanın türedi Alevilik inşasından başka bir anlam taşımıyor. Böylece Metiner Alevileri sola, özellikle sosyalist sola karşı kışkırtarak Aleviliğin *dinsel vasfının inkarı için başka bir günah* keçisi arıyor; bulduğu günah keçisi ise 1960'lı yıllardan beri kullanıla kullanıla bayatlamış bir argümandan öte değil. Ama bu argüman üzerinden Metiner Aygün'ü, sanki Alevilerin Aygün

hakkında hiçbir fikri yokmuş gibi ihbara yöneliyor: "Sol/sosyalist düşünceleriyle bilinen Dersimli bir CHP'li vekilin Aleviliği ayrı bir din gibi tanımlaması eminim ki kadim Alevilik inancının samimi savunucuları olan geniş Alevi kitlelerini de derinden rahatsız etmiştir." Ancak Alevilerden umduğu rahatsızlığı bulamamış olmalı ki bir de Alevilik dersine soyunuyor:

> " 'Alevilik dindir, ibadeti cem, ibadet yeri de cemevidir' diyen CHP'li vekilin, Aleviliğin hangi tarihsel evresinde cemevlerinin olduğunu çıkıp açıklaması gerekir evvela. Cemevi kadim Alevilikte karşılığı olan bir ibadethane midir gerçekte, yoksa kendisinin de mensubu olduğu CHP tarafından yasaklanıp yer altına itilen Aleviliğin kendini yer üstüne çıkartırken kullandığı bir mekanın adı mıdır? Cemevleri, yakın zamanlarda ortaya çıkmış bir olgudur. Cem ayinlerinden söz etmiyorum, cemevlerinden söz ediyorum. Cem bir tür ibadet sayılabilir. Aleviler cem ayinine böyle bir anlam yükleyebilirler. Ama cemevlerinin Alevilerin ibadethaneleri, Aleviliğin de bir din olduğunu ileri sürmek, kadim Alevilik inancına da, Aleviliğin tarihsel tecrübesine de aykırılık oluşturmaktadır."

Alevilerin Alevi oldu olalı cem yürüttüğünü, cem yürütülen mekanın cemevi, meydanevi olduğunu, mekanın ibadet tarafından ibadethaneye dönüştürüldüğünü, bu haliyle, Metiner kolayca anlasın diye, onun diliyle söylersek, cemevinin de tıpkı camii gibi, hatta kilise gibi mescit olduğunu, bu mescidin Alevi dinselliği gereği, bu dinsellik mekana tapmayı reddettiği ölçüde, kutsalla doluluğu oranında ancak ibadethaneye dönüştüğünü, bu itibarla mekanın tarihinin Alevilik kadar eski olduğunu, yeni olanın modernleşme süreci içinde karşımıza çıkan ve hatta Sünniliği model alarak kentsel alanlardan başlayarak yayılan sabit cemevi mimarisi olduğunu, yoksa cemevinin kendisi olmadığını söylesek bir karşılığı olur mu acaba?

Metiner öylesine çaresiz kalmış ki zehr-i dermanını Alevi deyişlerinde arıyor ve alıntıladığı deyişin bile kendisini yalan-

ladığını fark edemiyor. "Söz ve müziği Arif Sağ'a ait olan, 'Ali bizim Şahımız/Kabe kıblegahımız/Mihraçtaki Muhammed O bizim Padişahımız' türküsündeki asıl inanç, İslamiyet'in dışındaki hangi dine mensubiyetin ifadesidir acaba?" Aktardığı dizeye azıcık dikkat etseydi padişah olan Muhammed'in Miraç'taki, Kırklar Meclisi'ndeki Muhammed olduğunu, peygamber olduğunu beyan ettiğinde Kırkların kapısından sokulmayan Muhammed olduğunu apaçık görebilecekti. Metiner Alevi dinselliği içinde peygamberliğin ve Muhammed portresinin neye karşılık geldiğini bilmediği gibi, Alevilerin Ali ve Hüseyin'le kurduğu bağdan da habersiz ve bu habersizlik ölçeğinde "cesurca" soruyor: "Kendini İslamiyetin dışında ısrarla tanımlamak isteyen bir kısım Aleviler, merak ediyorum, niye Ali ismini kullanmaya devam ediyorlar, niye Hz. Hüseyin adını ve Kerbela kültürünü sahipleniyorlar? Onların önder olarak aldığı Ali nasıl bir Ali'dir? Hangi dine mensuptur? Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin hangi dinin Peygamberinin torunudur?" Biz de aynı "cesaretle" soralım: Hüseyin'i Kerbela'da şehit eden kimdi? Onu tarihinizin bir parçası olarak kabul ediyor ve başına da "hazret" ibaresini ekliyor musunuz? Sizin Yezit ve Muaviye ile mesafeniz nedir?

Çok uzatmadan Metiner'in din algısının hangi boşluklarla dolu olduğunun ibret vesikası olarak, şu satırlarını da ekleyelim: "Bütün bunları çıkıp anlatmalıdır ki biz de bir din olarak takdim ettiği bu Aleviliğin varsa kutsal kitabını bilelim ve Peygamberinin kim olduğunu bilelim." Öyle ya, din dediğinin kutsal kitabı olur; Budizm din midir sahi? Peygamberi olur mu? Mesela naturalist dinler mi dediniz? Batıl inanç efendim, ne dini! İşte bu nedenledir ki "birileri kalkar 'Alevilik bir dindir' der ve cemevini de bu yeni dinin ibadetgahı olarak takdim ederse, işte ona tarihsel Alevilik adına 'Dur!' derim...Hz. Ali adına derim! Hz. Hüseyin adına derim! Hacı Bektaş-ı Veli adına de-

rim!(...) 'Alevilik bir dindir!' diyenler, elini Hz. Ali'den ve Hz. Hüseyin'den çeksin, öyle konuşsun derim!" Metiner'in çıkardığı çağrı tüm Alevileredir: "Öldürdüğümüz Hz. Ali de, öldürdüğümüz Hz. Hüseyin de, kafir ve dinsiz ilan ettiğimiz Hacı Bektaş da, yeni politikalarımız gereği bizimdir. Çekin ellerinizi artık onlardan! Tarihsel Alevilik de bizim, tarihsel Aleviler de... Alevilik siz Alevilere bırakılmayacak kadar bize lazım." Metiner'in dediği budur!

Şimdi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yukarıda andığımız sözlerine yeniden dönüp bakabiliriz. Hatırlayalım: "Alevilik din mi diye soruluyor" diyerek de şöyle devam etmişti: "Din değil. İslam içinde bir kurum olarak görünüyor. Net bir tanımı yok. Biz geçmişte Ali'yi çok sevenler olarak görürdük ama bunların Hazreti Ali ile alakaları yok yaşam tarzı olarak. Bizim yaşam tarzımıza uygun olan Türk Alevileri. Öbürleri ise tamamen farklı yerde. Cemevleri ibadethane değil. İslam'da tek ibadethane vardır, cami. Cemevleri kültür evleridir. Alevilerin sorunları Kürtlerden fazladır söylemi de doğru değil. Onların sesleri fazla çıkıyor." Aynı konuşmada Başbakan şunları da söylemişti: ""Cemevleri kültürel mekanlardır. İslam'da mescit camidir. Siz hiç Hıristiyanlıkta kilise dışında bir ibadet yeri duydunuz mu? Alevi kardeşlerimiz de bizim gibi Müslüman'dır ve İslam'ın farklı bir yorumunu yapmaktadırlar." Şimdi üzerinde pek durulmayan ve teolojik uzantıları da olan bir kaç noktaya özel bir dikkat göstereceğiz. Konuşmanın diğer boyutlarına zaten değinmiştik.

1. İslam'da mescit camidir.
2. Cemevleri ibadethane değil. İslam'da tek ibadethane vardır, cami.
3. Siz hiç Hıristiyanlık'ta kilise dışında bir ibadet yeri duydunuz mu?

4. Biz geçmişte Ali'yi çok sevenler olarak görürdük ama bunların Hazreti Ali ile alakaları yok yaşam tarzı olarak. Mademki siyasal bir sorun Sayın Başbakan tarafından bu kadar *dinselleştirilmiştir*, öyleyse biz de muhataplarımızın işini biraz daha kolaylaştıralım ve bu hususlara, kolaylıkla söyleyebilecekleri, iki cümle daha ekleyelim:
5. Siz hiç Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'dan başka peygamberin ve peygamberliğin varlığını duydunuz mu?
6. Siz hiç Hıristiyanlık'ta *İncil*'den başka kutsal kitap duydunuz mu?

Bu tartışmayı açmak için önce biraz sözlük çalışalım ve Başbakan ile aynı zihniyete sahip olanların kolaylıkla kabul edeceği bir ilahiyatçıya başvuralım: "Mescit: "Secde edilen". İslam'da namaz kılmak, toplanmak gibi amaçlarla inşa edilen yapı. İslam'ın ilk devirlerinde mescitlerin yalnızca namaz kılmak amacıyla değil, çok yönlü bir kullanımı söz konusuydu. Mescitler namaz kılmanın yanı sıra, Müslümanların bir araya geldikleri, sosyal kültürel çeşitli sorunları görüşüp konuştukları, çeşitli konularda kamuoyu oluşturdukları ve eğitim amaçlı kullandıkları birer mekandı. Ancak sonraki dönemlerde, toplumdaki değişim ve başkalaşıma paralel olarak mescitler de ilk dönemlerdeki fonksiyonlarını kaybederek zamanla içerisinde sadece namaz kılınan bir yapı haline geldiler." (Gündüz, 1998:257) Aynı yayını izlediğimizde Hz. Muhammed'in Hicret sonrası Medine'de yaptığı "secde edilen yer"de, aynı mekanın bir köşesinde kendisinin ikametgahı olarak kullandığı odaların bulunduğu, ayrıca hemen yanında da yoksul, evsiz ve misafirler için de odalar inşa edilmiş olduğunu öğreniriz. Cami sözcüğünü aynı kaynaktan izlediğimizde ise bunun toplanılan yer anlamına geldiğini, yani özel olarak secde etmek ya da ibadetle ilişkili olmadığını, bu anlamı sonradan kazandığını da görürüz. Şimdi ilahiyatçı akademisyenimizin boş bıraktığı yeri de biz tamamlayalım. İbadet

secdeyle ilgilidir, yalnızca toplanmayla ilgili değil ve o yüzden mescit ibadethane iken, cami toplanma yeridir. İlk devirlerde din hayatın temel örgütsel ilkesi iken ya da başka bir deyişle, din hayatı ele geçirmişken, hayatla yan yanadır, iç içedir; peygamberin odasıyla mescidi birbirinden ayıran, yalnızca bir perdedir. Bu yüzden ibadethane olarak mescit sosyo-kültürel tüm faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği ana mekandır: Yani eğer Hz. Peygamber'in mescidi ibadethane ise aynı zamanda kültür evidir; eğer kültür eviyse aynı zamanda ibadethanedir. Çünkü kültür ile din, ibadet ile hayat, din ile dünya birbirinden ayrılmamıştır. Sonra ise yazarımızın dilinin varıp söyleyemediği şey olmuştur: Sahneye devletleşme ve nihayet devlet çıkmıştır. Bu süreç dini ve ibadeti hayattan, dünyadan kovmuş, muktedir eline terk etmiştir! Muktedir artık insanların toplanmasını ama Tanrı sözü üzerine değil, kendi sözü üzerine toplanmasını, Tanrı sözünü değil, kendi sözünü dinlemek üzere toplanmasını istemektedir. Tanrı'ya değil, muktedire tapınması istenilmektedir artık. Bunun için ortaya çıkan mekan ise toplanma yeri olan camidir. Camiler inşa edilmeye başlanmıştır ama camiler insanların sosyalleştikleri, sosyo-kültürel sorunlar için çözüm aradıkları ve elbette siyasallaştıkları yerler olmayacaktır. Çünkü tüm bunlar dinin ele geçirilmesiyle iktidar tarafından ele geçirilmiştir. Camiler insanların iktidarın çevresinde zorla toplandığı, iktidarın içinde silahları ve korumalarıyla cirit attığı bir mekan olmuştur. Hz. Muhammed ve dostları da birer savaşçı oldukları halde ibadet halindeyken mescide hiçbir zaman silahla girmemişlerdir. Oysa camiler silahla girilen mekanlar olmuşlardır ve bu da devletleşme ya da İslam'ın dünya tarafından ele geçirilmesiyle yakından ilişkilidir. Merak edenler İslam dünyasında camiye silahla ilk girenin kim olduğunu ve bu kişiyi hala nasıl başlarının üstünde tuttuklarını açıp ilahiyatçıların kaynaklarından okuyabilirler! Demek ki daha ilk sözlük çalışmasında bile karşımıza çıkan şey, secde edilen ya da ibadet edilen yerin tıpkı

cemevleri gibi birer kültürel mekan olduğudur! İkincisi ise caminin iktidarın etrafında toplanılan, iktidarın toplama ve toplanma mekanı olduğu, secde edilen yer olmadığıdır!

Şimdi bilgimizi, görgümüzü biraz daha artıralım ve çok saygın bir başka kaynağa başvurarak mescit ve camiyi bir de oradan izleyelim. (*İslam Ansiklopedisi*, 1988.)

Mescit sözü Arapça'dan geliyormuş gibi görünse de, Arapça dışındaki kadim kimi dillerde de karşımıza çıkar. Arapça'da ise "dik durmak, eğilmek, baş eğmek, alnını yere koymak" gibi anlamlara sahip scd kökünden bir mekan ismidir. Buna göre; Yahudilerin, Hıristiyanların ibadet yerleri için de kullanılır. Yani açıkça söyleyelim, sinagoglar ve kiliseler de birer mescittir, tıpkı cemevleri gibi. Kaynağımız bize ünlü İslam alimi İbn Haldun'un bu sözcüğü hangi dinden olursa olsun ibadet yeri için kullandığı bilgisini de vermektedir. Şimdi en hayati kısma geliyoruz: "*Peygamberin dini akideleri, esas olarak bir ibadetgahın mevcudiyetini zaruri kılmamakta idi. Allah nazarında her yer bir idi ve namaz vasıtası ile, Allah'ın huzurunda secdeye varmak her yerde mümkün idi*; daha önceki peygamberler ancak havralarda ve kiliselerde ibadet ettikleri halde, peygamber bütün dünyayı bir mescit olarak tanıdığını söylemiştir." (8. Cilt, s. 2) (Vurgu bize ait.) Demek ki neymiş, tam da Alevilerin yüzyıllardır iddia ettiği ve uyguladığı gibi, tüm dünya bir ibadet yeri imiş, ibadetin özel bir mekanı yokmuş, nerede ibadet yapılıyorsa orası ibadethane olurmuş! Aynı kaynağa göre, tıpkı ilk kaynak gibi, peygamberin mescidinde çadırlar kurulabiliyor, misafir ağırlanabiliyor, eğlenti amaçlı gösteriler yapılabiliyor, içine deveyle girilebiliyor (çünkü bu ilk mescidin çatısı bile yoktu, bir avludan ibaretti), misafir kabul edilip ağırlanabiliyor, çocuklar koşturuyordu içinde! Kaynak aynen şöyle yazıyor: "Bu ilk mescidin pek kudsi bir mahiyeti yok idi!" Kaynak devam eder: "Bütün bunlar, kudsi bir binadan ziyade umumi karargah manzarası göstermektedir." Kaynağımız çerçeveyi daha da genişletiyor:

"Arapların en eski kudsi yerlerinde bile herkesin hareketi serbest idi: Medine mescidini Mekke mabedinden ayıran şey, bilhassa kudsi mahiyeti olan hiçbir eşyası bulunmaması idi. (...) Peygamber de orada oturur, kendini görmeye gelen yabancılar ile münakaşa ederdi. Orada ekseriya dövüş ve ağız kavgası da olurdu." Kaynağımız bize camilerin ortaya çıkışının İslam'ın yayılma ve genişleme dönemiyle, yani fetih devriyle ilişkili olduğunu ve fethin kendisine içkin amaçları nedeniyle, camilerin anlam kazanmaya başladığını da söyler. Biz de hatırlayın, biraz yukarıda zaten devletleşme süreci ve devletin sahneye çıkışı demiştik. Sözü daha fazla uzatmamak için son bir alıntı yapalım: "İbadet yeri olarak mescidler önce 'Allah'ın yapılmasını emrettiği ve adının anılmasını istediği binalar yani dinin icap ettirdiği ibadeti yerine getirmek, namaz kılmak için, bir araya gelmek, diğer dini vazifeleri eda etmek maksadı ile yapılan binalar idi." (s. 16)

Şimdi bir de aynı kaynaktan (3. Cilt) cami sözüne bakalım ve biz hiç araya girmeyelim, doğrudan aktaralım: ""Bir yere toplayıcı, bir araya getirici" manasında olarak. Kur'an'ın, II, 7 ve IV, 139. ayetinde kullanıldığı gibi, Allahın isimlerinden biridir. –al-cami yahut asıl tam şekli ile al-mascid al-cami bir beldenin içinde Cuma namazı kılınan, büyük cami demektir." Demek ki neymiş, cami Allah'ın evi değilmiş; beytullah önceden yalnızca Kabe için kullanılırken İslam devletleştikçe tüm camiler Allah'ın evi olarak anılır olmuş. Neden? Çünkü artık sahneye devlet çıkmıştır! Ve devlet Allah'ın adlarından birini, dini kendi dünyevi gereksinimleri doğrultusunda şekillendirmek için seferber etmiştir. Artık ibadet yeri camidir ama burada kime ibadet edilmektedir? Bunun yanıtını da okurlara bırakıyoruz.

Geçmeden, son bir not olarak kaynaklarda ibadet için kullanılan namaz sözcüğünün serüvenine de değinmek yararlı olabilir. Önce ilk kaynağımıza, ilahiyatçı-tarihçi Şinasi Gündüz'e bakıyoruz ve görüyoruz ki namaz maddesinin hemen yanında

namaz için kullanılan asıl sözcük karşımıza çıkıyor. Salat! (s. 276) Bu da "belirli hareketleri yapmak suretiyle eda edilen bir ibadet"ten başka bir şey değil. Ayrıca belli ki bu hareketlere başlamadan yapılması gereken, yerine getirilmesi gereken belli koşullar var, tüm dinlerin ibadetlerinde olduğu gibi. Sonra ikinci kaynağımıza dönüp baktığımızda ise ne görelim, koskoca *İslam Ansiklopedisi*'nde namaz diye bir madde yok! Aslına uygun olarak salat var! Nedir salat? "İslamiyette namaz şeklinde Allaha ibadet manasında kullanılan tabirdir." (10. Cilt, s. 111) Dikkat edilsin lütfen, namaz şekle ilişkin demek ki, esasa ilişkin değil! Yani 'ibadet eşittir' namaz değildir! Salat sözcüğünün kökleri eskilere, farklı dillere kadar uzanıyor. Ve kaynağımız ilk saptamayı yapıyor: "Namaz ile Yahudilerin ve Hıristiyanların dini ayinleri arasında benzerlikler göze çarpar." Şimdi asıl önemli yere geliyoruz: "Salat, Kur'an'ın hiçbir yerinde tasvir edilmemiş ve kat'i şekilde kaidelere bağlanmamış ise de, menasikin inkişafı sırasında, esaslı hatlarının değişmediği kabul olunabilir." Araya girelim. Demek ki bugün salat sözcüğü unutturularak yerini işgal eden namaz sözcüğünün karşılık geldiği ibadet etme biçimi *Kur'an*'da kat'i olarak yer almamaktadır! Bugünkü namaz hareketleri aslında *Kur'an*'dan değil, bir gelişmeden kaynaklanmaktadır. Esaslı hatlarının değişmediği iddiası ki adı üstünde iddiadır ve kaynağımız bunu ihtimal vurgusuyla beyan etmektedir. Ama daha önemlisi arkadan geliyor, bu değişmeyen esaslı hatlarla ilgili vurgu: "Salat'ın erkanının umumiyetle, sırası ile ayakta durma, vücudun eğilmesi (rüku) ve secde olduğu kabul edilir." (s. 112) Fazla söze gerek kaldı mı? Eğer salatın esasları, esas hatları bu beden hareketleriyse kim demiş Aleviler ibadette, cem ayininde ayakta durmuyor, ruku etmiyor, secdeye varmıyor diye! Kaldı ki aynı kaynağımız bugün beş diye dayatılan namaz vaktinin beş olmadığını, hatta peygamberin özel bir namaz vakti tayin etmediğini de kesin bir dille söylüyor! Kaynağımız izlendiğinde, bundan sonra yolunun

Kur'an'dan ve Peygamber'den ayrıldığını ve Sünni fıkhi kaynaklar üzerinden namazı anlatmaya devam ettiğini görüyoruz! Yani namazla ilgili dayatılan hemen hiçbir şey gücünü Peygamber ya da *Kur'an*'dan almıyor, her Sünni mezhep kendi kodeksinden ve bu kodekse uygun inşa edilmiş tarihinden bunu türetiyor! Demek ki neymiş, farz ve dinin direği olan, gücünü Peygamber'den ve *Kur'an*'dan değil, siyasal iktidarlarla şöyle ya da böyle ilişkiler kurmuş, dini dünyaya uydurmaya girişmiş kodeks geliştiricilerinden alan bir şekli unsur olarak namaz değil, gücünü *Kur'an*'dan alan salat imiş! Gerisini kendi iç tartışmalarına bırakalım gayrı. Özetin özeti: Demek ki Alevilere namaz ve cami merkezli olarak dayatılan ve bu merkezden türetilen "din değil, ibadethane değil" gibi söylemlerin bütün gücü, esasen İslam dini denilen bir dinsel bütünden kaynaklanan değil, tersine bu dinin tecrübe ediliş tarzlarından, yani belirli bir biçim Müslümanlıktan, kendinde İslam dinini tekelleştirme hakkını bulan, kendi dinsel algısını biricik İslam olarak dayatabilme gücünü iktidar oluşunda bulan bir güç imiş!

İlk iki madde üzerinde buraya kadar yaptığımız gezinti açıkça şunu göstermektedir: Daha birinci basamak kaynaklarda yapılan basit bir gezinti bile İslam'ın kolay ve kolaylaştırıcı bir din olması iddiasıyla uygun bir biçimde, ibadet ve ibadethane konusunda çoğulluğa açık, çeşitliliğe açık, homojenleştirmeye, tek tipleştirmeye karşı bir refleksinin olduğunu, mevcut homojenleştirme ya da tek tipleştirmenin iktidar şebekesinden kaynaklandığını, hal böyle olunca sorunun aslında dinsel bir sorun olmaktan çok, siyasal bir sorun olduğunu ve siyasal terimlerle tartışılması gerektiğini, ancak siyasal terimlerle yürütülecek bir tartışmanın kendi hakimiyetini korumak isteyenlerce dinsel terimlere tahvil edildiğini, bu tahvilatın da siyasetin dini kullanması, araçsallaştırması olarak okunamayacağını, bizzat bu tahvilatı yapanların dinsel algısının siyasal karakteriyle ilgili olduğunu açıkça göstermektedir! Bundandır ki Aleviler ve Alevile-

rin dini, kendilerine uygun bir yanıt verilmediği sürece, muktedirlerin din algısı karşısında daima bir tehdit oluşturmaya, bu bakımdan dinsel, aynı anlama gelmek üzere siyasal bir sorun olarak var olmaya devam edeceğini açık seçik göstermektedir. Aleviler kendi dinsel anlayışlarını ve buna uygun biçimde inançlarını, ibadetlerini ne kadar eğip bükmeye çalışırlarsa çalışsınlar, sorun Alevilerden değil, kendilerine yönelen din/siyasetten kaynaklandığı ölçüde, teslim olup kaynamadıkları ölçüde, bir problem olmaya devam edeceklerdir. Ama şimdi biz, yukarıda menzillerini işaretlediğimiz yolculuğumuzu sürdürelim.

İslam içinden Alevilere karşı argüman üretmekte zorlananlar ve bunu her yapmaya giriştiklerinde esasen teoloji sosuna bulanmış politik söylemler geliştirenler, bu açıklarını kapatmak için yaygınlıkla İslam dışındaki tek tanrılı dinlere, özellikle de Hıristiyanlığa başvururlar. Sayın Başbakan'ın yaptığı da budur. Elbette insan neden Yahudiliğe değil de Hıristiyanlığa diye merak etmiyor değil ama merakımıza yenilip spekülatif yanıtlar üretmek yerine, olanı kabul edip anlamaya çalışmak en iyisi.

"Siz hiç Hıristiyanlık'ta kilise dışında ibadet yeri duydunuz mu?" diye soranlar belli ki kendi duymamış oluşlarını genele yaymaya çalışıyor. Önce şu kilise sözcüğüne, hemen herkesin genel geçer olarak bildiği ama Aleviler söz konusu olunca unutmayı seçtiği temel bilgileri hatırlatarak bir göz atalım:

Kilise sözü Eski Yunanca'dan gelir. Hıristiyanlık içinde de üç ayrı anlamı vardır. İlk olarak, kilise dinsel bir topluluğun, yani cemaatin adıdır. İkincisi, bu cemaatin ibadet mekânının adıdır. Üçüncüsü, Hıristiyanlıkta ruhban örgütlenmesinin adıdır. Başlangıçta kilise sözü yalnızca cemaati ve cemaatin kendi iç sorunlarıyla, dinsel konuları konuşmak için bir araya geldiği meclisleri ifade ederdi. Bu meclislere de topluluğun ahlakı, yaşı, otoritesi, dinsel bilgisi vb. nedenlerle en saygın üyesi başkanlık ederdi. Yani görece demokratik bir yapısı vardı bu cemaatlerin, tıpkı İs-

lam'ın erken devirlerinde olduğu gibi. Ancak bu yapı giderek çözüldü ve özel, ayrıcalıklı bir ruhban örgütlenmesi dini ele geçirdi. Bu andan sonra kilise sözü bu örgütlenmeyi ifade etmek için de kullanılır oldu. Sonuç olarak her üç düzlemde de Hıristiyan topluluklar birbirleriyle benzeşmezler ve birbirlerini aynı dinin mensupları olarak görmezler. Yani hangi anlamda kullanırsanız kullanın, Hıristiyanlık inancı içinde topluluklar farklı farklıdır, ibadethaneler farklı farklıdır, ruhbanın örgütlenmesi farklı farklıdır, ibadetler farklı farklıdır, İsa Mesih'in yeri ve anlamı farklı farklıdır ve nihayet kutsal kitap ve ibadet metinleri farklı farklıdır. İddia edildiği gibi kilise üzerinden bir ortaklık, hiçbir anlamda söz konusu değildir. Buna göre; örneğin Protestanlık adı altında genellemek sakıncalı olsa da şimdilik bu sakıncayı göz ardı edip Protestanlara yönümüzü dönersek, en başta Protestanlar ruhbanın örgütsel ifadesi olarak Roma Kilisesi'ni yani Vatikan'ı tanımazlar ve onun otoritesine uymazlar. Bu bir yana, hatta Protestan hareketin sembol ismi Luther, ruhban örgütlenmesi anlamında kiliseyi reddeder. Kilise, elbette Roma Kilisesi hiçbir biçimde kurtuluşa aracılık edemez. Dindara düşen şey vahye teslim olmaktır. Daha sonra Protestanlar da kilise inşa etmişlerse de bugün bile Roma gibi, merkezi, "fetva makamı" bir Protestan kilisesi yoktur. Her biri özerk kiliseler vardır. Hal böyle olunca standart, homojen, merkezden belirlenmiş bir ibadet biçimi de yoktur. Bir başka örnek olarak İngiltere'yi, reform geçirmiş Katolisizm olarak Anglikanizm'i verebiliriz. Anglikan Kilisesi dogmatik olarak Katolik Kilisesi'ne yakın olsa da Katolik Kilisesi'nin rolünü ve ibadetlerini kesinlikle benimsemez. İbadetlerinde, onun kuralları yerine kendisi ayrı bir kurallar demeti ve dualar metni kullanır. Bir üçüncü örnek olarak Ortodoks Kilisesi düşünülebilir. Ortodoks Kilisesi kendisini merkezi olarak örgütlemeye çalışmıştır ama bunun sonucunda her biri kendisini ekümenik, yani evrensel olarak kabul ettirmeye çalışan birden fazla dinsel merkezin (İstanbul, Moskova gibi),

yani bir çeşitliliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır bu. Daha bunların alt kollarına, kendilerince heretik, yani sapkın saydıkları örneğin Anabaptistlere, Bogomillere gelemedik bile! Örneğin Anabaptistler en temel kurallardan biriymiş gibi görünen vaftizi reddederler. Çocukların doğduktan sonra vaftiz edilemeyeceğini, çünkü ergin olmadıklarını kabul eder, ancak erginleştikten sonra çocukları dinsel cemaatin formel üyesi olarak kabul ederler.

Bu farklılıkların karşılık geldiği üç ana akım Hıristiyanlık deneyimiyle sınırlı kalındığında görülmektedir ki, bunların ibadet etme biçimleri, ibadethanelerinin işlevleri ve mimarileri, ibadetlerinde kullanılan metinler birbirinden farklıdır. Azıcık bu farkları bilen kişi, hatta bilmese bile Beyoğlu'nda bir tur atmayı göze alan kişi, bir Katolik mabediyle bir Ortodoks mabedinin bir ve aynı şey olmadığını, hele bir de ayinlerini gözlerse birbirleriyle hiç ilgili olmadıklarını bir dakika içinde anlayıverir.

Şimdi biz buna İsa'nın ve kitabın rolünü ekleyelim. Hıristiyanlığın peygamberi Müslüman dünyada kabul edildiği gibi, İsa değildir. İsa bir Yahudi olarak doğdu ve bir Yahudi olarak da Yahudilerin kumpaslarıyla çarmıhta can verdi. Hıristiyanlık diye bildiğimiz bütünü İsa kurmadı, havarileri ve özellikle St. Paulus gibi isimler İsa'dan sonra adım adım inşa ettiler. Hıristiyanlığın ilk yüzyılları bu inşa süreciyle ilgilidir. İsa'nın rolüne ilişkin, İsa'nın dinsel, tanrısal, insani konumuna ilişkin tartışmalar toplanan konsillerde uzun uzun ele alındı ve sonunda bu yüzyıllar içinde Roma ya da Vatikan Kilisesi kendi merkezi rolünü dayatmayı başardı. Ortodokslar ise böylece baştan ayrıldılar. Sonra 16. yüzyılda ise büyük Protestan yarılması gerçekleşti ve bu da bir yüzyıla yayılan farklı mücadelelerle, farklı farklı kollardan ilerleyerek kendini inşa etti. Düşünülsün ki daha en geride yer alan, kadim Süryani Kilisesi'nden hiç söz etmedik bile. Bunların tümü İsa'ya başka bir rol biçer. Kimi insani boyutunu, kimi Kutsal ruh vasfını, kimi baba rolünü, kimi üçünü bir-

den kabul eder: Yani iddia edenlerin sandığı gibi karşımızda tek bir İsa yoktur, hele peygamber olarak konumlandırılacak biricik bir İsa'dan asla söz edilemez!

Aynı şey kutsal kitap ya da *müjde* için de geçerlidir: Bizim *İncil* diye bildiğimiz ve yaygınlıkla karşılaştığımız metinler derlemesi, Katolik Kilisesi'nin sahih saydığı ve kendi dinini temellendirmek için kullanıp dayattığı metinler derlemesidir. Başlangıçta yer alan dört kitap İsa'ya tanıklık edenlerin ya da tanıkların tanıklarının aktarımına dayalı bir tür tarihtir. Sonrası ise azizlerin hayatı, mektupları, onlara sorulan soruların yanıtları, rüyaları vs.den oluşur ki bizim şeriat ya da hukuk ya da fıkıh diyebileceğimiz kodeksler bunlardan beslenir. Oysa Hıristiyan bütün içinde bu kodeksleri bir yana bırakın, bu derlemeyi kabul etmeyen, kabul etse de sahih saymayan birçok Hıristiyan topluluk vardır. Hatta öyle ki Sünni Müslümanların *Kur'an*'a benzeterek sahip çıkıp yayınlamayı pek sevdiği *Barnabas İncili*'nin bu metinlerle uzak ara ilgisi yoktur. Ez cümle, Hıristiyanlık'ta iddia edilenin aksine, mabet aynı mabed değil, cemaat aynı cemaat değil, kitap aynı kitap değil, ibadet aynı ibadet değil, İsa aynı İsa değildir! Bundan ötürüdür ki Hıristiyan olduğunu bildiğiniz/bilmediğiniz birine dinini sorarsanız size "Hıristiyanım" diye yanıt vermez; "Katoliğim, Anglikanım, Evangelistim, vs." diye yanıt verir.

Son olarak bunların kendilerini nasıl gördüklerini doğrudan, hiç de dinsel olmayan bir metinden, edebiyat tarihinin klasiklerinden olan bir romandan izleyebiliriz. Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanını, İngilizce'den Türkçe'ye en yetkin çevirmenlerden birinin diliyle, Prof. Dr. Akşit Göktürk'ün diliyle izleyebiliriz. (Defoe, 1983.)

Bakın roman kahramanı Robinson Crusoe, adadakilerden nasıl söz ediyor: "Kesin efendi bendim, yasaları ben koyuyordum. (...) Üç uyruğumdan *her birinin başka bir dinden oluşu da* çok ilgi çekici bir noktaydı. Adamım Cuma *Protestan*, babası pu-

ta tapar yamyam, İspanyol da *Katolikti*. Bununla birlikte ülkemde inanç özgürlüğünü tanımıştım. " (s. 285) (Aksi belirtilmedikçe vurgular bize ait.) Aynı kahramanımız okura bir başka ismi tanıtmaya çalışırken şunu eklemeyi de ihmal etmiyor: (Fransız papazla ilgili konuşuyor) "Bu adamın (gerçek renkleriyle gösterebilmek için) birincisi Katolik, ikincisi Katolik papazı, üçüncüsü de Fransız Katolik papazı olduğunu, onu Protestanlar gözünde küçültmek pahasına da olsa söylemeliyim." (s. 480)" Görüldüğü gibi, Katolik olmak Protestanlar nezdinde son derece küçültücü bir şeydi, hele de Katolik din adamı olmak ve hele de Fransız Katolik din adamı olmak. Ancak ilgili Katolikle Crusoe'nun duyguları karşılıklıdır. Papaz da şöyle konuşur: "Ben *sizin dininizi* kabul etmiyor olabilirim, siz de *benimkini* kabul etmezsiniz belki ama (...) Hıristiyan dininin, hiç olmazsa bir Tanrı'nın, bir Kurtarıcı'nın varlığını, yeniden dirilişi (...) öğretilmesi hepimiz için sevinilecek bir şey olur sanırım." (s. 488) Bu konuşma, adadaki yerlilerin, Crusoe'nun ifadesiyle barbar yamyamların dinsel olarak eğitilmesi gerekliliği üzerine geçmektedir. Ama Robinson bu eğitimden, kendisinin yetiştirdiği eski barbar, şimdiki kölesi Cuma'yı muaf tutar ve şöyle der: "Cuma'yı bir *Protestan olarak yetiştirdiğim için, ona yeni bir din aşılamanın* kendisini altüst edeceğini, *Katolikliği benimsediği zaman, eski efendisinin bir dinsiz, lanetli bir insan olduğu düşüncesiyle hiç* uzlaşamayacağından, eninde sonunda bütün din inancının alt üst olmasıyla gene puta tapmaya döneceğini biliyordum." (s. 492) Çok açıkça görüldüğü gibi, birilerinin hepsi Hıristiyan değil mi, ayrı kilise, ayrı ibadet mi var diye sorduğu yerden Robinson yüzyıllar öncesinden yanıt vermektedir: Protestan olan birinin Katolikliğe geçmesi açıkça yeni bir dini seçmesi demektir. Yetmez: Bu durum eski dini olan Protestanlığın dinsizlik olduğuna da işaret eder!

Son olarak şu örneği de verelim. Bakın nasıl konuşuyor Katolik Papaz Robinson'un dinine ilişkin: "Evet efendim, ben Ro-

ma Kilisesi'ne bağlı bir Katoliğim, St. Benedict öğretisinin bir papazıyım, Roma Kilisesi'nin bütün ilkelerini benimsiyorum. (...) Bir reform geçirdiğini ileri süren sizlere gene de acımaktan kendimi alamıyorum; *bizim genel inancımız sizlerin kurtulamayacağı yolunda* ise de ben böyle bir şeyi söylemeyi göze alamam. (...) Bu arada benim bir Protestan'la bir ilkel dinsiz arasındaki ayrımı da gördüğümü kabul edeceğinizden şüphem yok; *Protestan, benim gerçek inanca aykırı gördüğüm bir yolda da olsa İsa'nın adına sığınır.* (...) Sizler Katolik Kilisesi'ne bağlı değilseniz bile, bu kiliseye dönmeye, Tanrı'yı, kiliseyi hiç tanımayan dinsiz vahşilerden daha yakın olduğunuzu *umuyoruz.* (504.)

Bu aşamada şu soruyu sormalıyız: Mademki Protestan için Katolik, Katolik İçin Ortodoks, Ortodoks için Anglikan dinsizdir ve bunların her biri kendisinin din olduğunu kabul etmekte ve ötekini din dışına atmaktadır, o halde bir bütün olarak Hıristiyanlığın anlamı nedir? Kesin olan şudur ki toplulukların dinini ifade etmek için Hıristiyanlık terimi hiçbir şey ifade etmemektedir. Aynı şey aslında İslam dünyası için de geçerlidir. Sünniler yüzlerce yıldır Alevileri din dışına atmış, dinsiz ve en önemlisi Müslüman olmayan bir topluluk saymıştır. Daha da ötesi; Sünnilik, gayrimüslim deyince diğer tek tanrılı dinlerin mensuplarını anlayarak belirli bir takım şerhlerle kendi anlam dünyası içinde kabul ederken, kendisini Müslüman sayan Alevileri bu anlam dünyasının tümüyle dışına atmıştır. O halde, yeniden sormalıyız, dini ifade etmek bakımından Hıristiyanlığın ya da İslam'ın anlamı nedir? Not edelim ki bugün Müslümanlar da kendilerine dinleri sorulduğunda, tıpkı bir Katoliğin Hıristiyanım demek yerine, Katoliğim demesi gibi, İslam'ım demek yerine Müslümanım demeyi tercih eder. Müslümanım derken de kafasının arkasında Sünniyse Sünnilik, Aleviyse Alevilik vardır ve bir diğerinin dinden anladığı şeyi öteki ayrı biçimde anlamamaktadır. Bunun nedeni aslında çok basittir: Din (İslamiyet, Hıristiyanlık) addır, Sünnilik, Alevilik, Katoliklik sı-

fat! Hiçbir din adlarla var olmaz; sıfatlarla beden bulur! Bunu bir iki cümleyle de olsa açabiliriz. "Bir" olan İslam ve Hıristiyanlık teolojik "bir" olarak kaldıkça soyut bir bütünden ibarettir. Bu soyut "bir"i ete kemiğe büründüren, ona can veren somut "iki"nin varlığıdır. Yani "bir" "İki"ye göredir. Birden ikiye varılmaz, "İki"den "Bir"e varılır. "İki"den "Bir"e varmak "Bir"in teolojik birliğine halel getirmez; aksine teolojik "Bir"i kötülükten azade kılar. "Bir" "İki"den doğru onaylanmadıkça kötüyle ilişkilenir. "İki"den doğru gelindikçe "bir"in biricikliği zan altında kalır; Bir'i bir yapan biricikliği değildir: İkidir. Bundandır ki ikiyi bilen biriciklik iddiasında bulunmaz. Ancak dünyanın hükmü yürür; "iki"nin biri, "Bir"i ele geçirirse onu "Bir" kılan ikiliği bilmesi değil, biriciklik iddiasıdır. İşte o anda teolojik olarak bir bütünselliğin soyut adı olan İslam ya da Hıristiyanlık, tarihsel olarak türlü türlü ama her halükarda somut, din olur; can bulur.

Bizim ve bu din mensuplarının birbirlerini, birbirimizi dışarıdan bir bakışla Hıristiyan ya da bir bütün olarak Müslüman olarak görmemizi sağlayan şey, ortak, temel, vazgeçilmez bir eksenin varlığıdır. Hıristiyanlık için bu eksen kurtarıcı olarak İsa'dır. İslam içinse bu eksen "teslim olmak"tır. Ancak bu eksen tarihsel-sosyolojik düzlemde farklı farklı biçimlerde somutlaşır ya da ete kemiğe bürünür. Bir Protestan da, bir Katolik de kurtarıcı İsa fikriyle birbirine bağlıdır ama kurtuluşun imkanı, kurtarıcı İsa'nın nasıl anlamlandırılacağı, onunla nasıl ilişkileneceği söz konusu olduğu anda işte dinin somut tezahürü, gerçek varlığı ve sınırları ortaya çıkar. Yani dinler ortak eksenin varlığına karşın ve birlikte tarih, coğrafya ve sosyolojik düzlemlerde somutlaşır ve ayrı ayrı haller kazanırlar. Aynı şey İslam için de geçerlidir: Bir Alevi de, bir Sünni de "teslim olan"dır. Ama kime, nasıl, hangi biçimlerde, hangi anlamda, hangi pratiklerle teslim olunacağı söz konusu olduğu *an, yani tarih* hükmünü yürütmeye başladığında birden bire bu teslimiyet ete kemiğe

bürünür ve somut olarak ayrı ayrı dinler belirir; oysa yukarıda onları "birleyen" temel bir eksen vardı. Burada gene İbn Arabi'yi de anmış olalım: "Dinler türlü türlüdür, iman değişmez." Ağaç aynı ağaçtır ama dallar türlü türlü. Fakat dinin bu ana ekseninin kendisini hegemonik bir güç olarak örgütleyen bir ağın eline geçmesiyle ya da dünyanın hakiminin dini ele geçirmesiyle, bu eksenle ilişki kurma biçimlerinde karşımıza çıkan çeşitlilik, birlik iddiasındaki ağ tarafından kendi anlayışına uygun olarak biriciklik iddiasıyla donanır ve bunun dışında kalanlar dinin dışına atılır. Hıristiyan dünyada Katolik Kilisesi'nin ve sonra kilise olarak örgütlenen diğerlerinin de, Türkiye'de Sünnilik-Hanefiliğin yaptığı da bundan ibarettir. Aynı şekilde Anabaptistlerin, Bogomillerin başına tarihte ne geldiyse Türkiye'de Alevilerin başına da o gelmiştir ve farklı koşullarda, farklı araç ve amaçlarla gelmeye de devam etmektedir.

Görüldüğü gibi sorun, yani Aleviliğin bir din olup olmadığı, İslam içi ya da dışı olup olmadığı sorunu aslında Alevilikle ilgili bir sorun olmadığı gibi, Aleviliğin bir iç tartışma konusu da değildir. Aynı ölçüde Alevilerin "içine sızmış" ateistlerle Marksistlerin bu sorunda en küçük bir dahli yoktur. Sorun apaçık Sünni hegemonyanın sorunudur. Bunu ülkemizdeki Sünni hegemonyanın tarihinden izlemek de çok kolaydır. Her ne kadar Aleviler hafızasını yitirmiş bir topluluk muamelesine layık görülseler de, bugün Alevilerin ve Aleviliğin İslam-içi bir oluşum olduğunu, Müslümanlığın bir biçimi olduğunu iddia edenler kendi tarihlerini unutmayı seçmektedirler. Öyleyse biraz onlara kendi tarihlerini hatırlatalım ki sorunun Alevilerin iç sorunu olmayıp onlardan kaynaklanan, onların bir sorunu olduğu apaçık ayan olsun!

Neden söz edildiği kuşkuya kapılmadan anlaşılsın diye önce bir DİB başkanına kulak verelim: Başkan Ahmet Hamdi Akseki-li, 1948 yılında, DİB yayını bir kitaba yazdığı önsözde Alevileri açıkça bir yandan İslam ve hatta din dışına atarken bir yandan

da onları şöyle tasnif ediyor: "İslamı içinden yıkmak için gizli cemiyetler kurmak suretiyle Batıniyye tariatına, ki bugünkü manasıyla İbahiye, *dinsizlik demektir*, inkılap eden bu mezhepler Şia maskesini takınmaktan da çekinmemişlerdir. (...) Bunlar *dinden* soyulmak için her dışın bir içi, her tenzilin (Allahtan inen kitabın) bir tevili vardır, diyorlar. Irakta bunların adı Karamita ve Müzdekiyyedir. (...) Horasanda bunlara Talimiye (...) denildiği gibi Kırmıtın kardeşi olan Meymune nisbetle Meymuniyye de denir. Mısırda (...) Ubeydiyun, Şamda Nusayriye, Dürzü, Tayamine adını alır. Filistinde Behaiye, Yemende Yamiyye, *Kürdüstanda Aleviyye, Türkler arasında Bektaşi ve Kızılbaş, Acemistanda Babıyye* diye anılırlar." (Vurgular bize ait.)(Hammadi, 1948: 10 vd.)

Nesnemiz belli olduğuna göre, şimdi biraz daha geriye uzanalım ve ünlü bir isme bakalım: Nizamü'l Mülk'e. (Nizamü'l-Mülk, 1995.) Aksekili tarafından Alevilerin de içinde tasnif edildiği Batıniliğin nasıl görüldüğünü anlamak için Nizamü'l Mülk sözü önce yine Alevilerle de hep bitiştirilmiş olan Rafızilerden açar ve şöyle der: Güya bir hadise göre, Hz. Muhammed şöyle söylemiş: "Bir toplumun lakabının olduğunu ve o lakabının da Rafızi olduğunu anlarsan, onlar Müslümanlıktan el çekmişlerdir. Onları tanıyınca öldürmelisin." (s. 225) Bir başka hadiste de şöyle demiş: "Ahir zamanda Rafızi denilen bir toplum ortaya çıkacak, onları gördüğünüz yerde öldürünüz." (s. 226) Bu baş vezire Hz. Muhammed referansı yetmemiş olacak ki Hz. Ali'den de güç devşirmeye yönelir. Yine sözde hadise göre Hz. Muhammed şöyle demiş: "Ya Ali, (...) senden sonra Rafızi denilen bir cemaat çıkacak. Eğer onlara yetişirsen kafir oldukları için onları öldür." Ali, "Ya Resulallah onların alameti ne olacak?" dedi. "Cuma namazına gelmezler, cemaatle namaz kılmazlar, selefe buğz ederler." (s.227)

Rafızileri böylece ele aldıktan sonra sıra diğerlerine gelir: "Rafızilerin durumu böyledir. Batıniler ise onlardan beterdir.

(...) Onlar ortaya çıktığı zaman, vaktin padişahının üzerine ilk farz, onları yeryüzünden kaldırarak, memleketini onlardan temizlemektir." (s. 227) Alevilerin de bu gruptan olduğunu hatırlatmaya gerek var mı? Aynı grupta sayılan Mazdekilere gelince.. "Bu arada Mazdek, "karılarınız da sizin mallarınızdır. Onların da mallarınız gibi herkese mübah olması, kim hangi kadını dilerse kimsenin engel olmaması, bir diğerine helal sayılması gerekir. (...) Burada bir diğer adet, eğer bir adam bir eve gidip evin kadını ile uyuşursa, külahını kapıya asar ve içeri girerdi. Evin erkeği gelip kapıda külahı görünce evinde bir adamın meşgul olduğunu anlar iş bitinceye kadar eve girmezdi. "(s.263) Bu vesileyle yüzyıllardır önce Alevilere, sonra dinsizlere ve en nihayet Marksistlere atılan çamurun ta nerelerden köklenip geldiğini de öğrenmiş olduk. Nizamü'l Mülk bu konuda öylesine inanılmaz bir şahsiyettir ki sözüm ona bu "sapkınların" genç kızlarına tecavüzü bile meşrulaştıran hikayeler anlatır, hiç duraksamadan! Ne adına? Hep aynı şey: Devletin bekası adına elbette!

Biraz tarihi ileriye alalım; bu ünlü baş vezirden söz edip de AKP liderinin pek sevdiği ve özellikle Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Çorum'da yaptığı mitingte kendilerine saygılarını sunduğu Ebussuud Efendi'yi anmadan geçmek olmaz. Tek bir örnek zihniyetini anlamak için yeterli: III. Mürtedler, A. Kızılbaşlar başlığı altında tasnif edilmiş 479. Mes'ele: "Kızılbaş taifesinin şer'an katli helal olup, katl eden gazi ve Kızılbaş taifesinin ellerinde maktul olanlar şehid olurlar mı? Elcevap: Olur.gaza-i ekber ve şehadet-i azimedir." Devamında bu taifenin açıkça kafir oldukları yazılır. (s. 135.) (Düzdağ, 2012) Zaten bu metinde Alevilerin yeri 6. Kısımdadır, (107. Sayfadan itibaren) yani gayrimüslimler bahsi altındadır. Bu bile kendi başına Alevilerin nereye konulduğunu anlamak bakımından manidardır.

Tekrar Cumhuriyet dönemine bakalım ve bir de resmi belgeye yer verelim: "Türkmenlerin beşte üçü Alevidir. Şah İsmail

Safevinin pederi Şeyh Erdebili tarafından vahdeti vücut esasına istinat ederek Batıni bir *din* mahiyetinde tedvin edilen Alevilik, Türk ruhunu, Şamani mezhebine müşabehet arz eden hususiyetleri ile kolaylıkla okşamış ve Türkler *bu dini* pek çabuk benimsemişlerdir." (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 96A, Diyarbekir, 5/6929 tarihli, Birinci Umumi Müfettişlik hususi kalem, 148 sayılı belge, 3. Sayfa, 030-10—-110-740-23) (Vurgular bize ait.)

Ayrıca örnekleri çoğaltmak mümkün. Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmaları bile bunun örnekleriyle dolu zaten, üzerinde durduğumuz gibi. Ama artık gerek yok. Görüldüğü gibi, bugün Aleviler kendilerini ne zaman bir din olarak nitelemeye ya da bizim sizin Müslümanlığınızla ne ilgimiz var diye sormaya ya da kendilerini bir bütün olarak İslam'ın dışına alıp başka kaynaklara bağlamaya çalışsa, feveran edenlerin tarihi aslında tüm bu girişimlerin esasta feveran edenlerden kaynaklandığını açıkça göstermektedir. Neredeyse bin yıldır kafir, İslamdışı, gayrimüslim bir topluluk sayılan Aleviler şimdi Müslümanlık içinde tutulmak için, tarih yok sayılmakta, devletin her zamanki refleksiyle, kendi tarihiyle bir yüzleşme gereği hissetmek şöyle dursun, hem o tarihe sahip çıkılmakta, hem de aynı anda yeni ihtiyaçlara ve yüzleşilmeyen o tarihe uygun bir Alevilik inşasına, yani esasen Aleviler Sünnileştirilerek imha edilmeye çalışılmaktadır. Modern bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Alevilik politikası bu bakımdan, tarihsel sorunlar dahil Alevilerin iç dinamiklerine ya da kendi iç sorunlarına koşullu olarak değil, kendi gereksinimlerine göre biçimlenmektedir. Gözden kaçırılmaması ve sorunun Aleviler merkezli değil, devlet merkezli olarak okunması gereğinin altını çizen nokta budur.

Şimdi bütün bunların ışığında, baştan beri izlediğimiz tüm manzarayı gözeterek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sözünü bir kez daha düşünelim: "Biz geçmişte Ali'yi çok sevenler

olarak görürdük ama bunların Hazreti Ali ile alakaları yok yaşam tarzı olarak." Bu sözün ne büyük bir tehdit olduğu sanırız şimdi açıkça anlaşılmıştır! Aleviler yeniden büyük bir sınava çağrılmaktadır; asla başaramayacakları büyük bir sınava; kendi yanıtlarını verip arkasında durmadıkları sürece. Üstelik bir dini anlamak bakımından bilim onların arkasındayken.

Burada akademik bir tartışmanın olası bütün imkanlarını işaret etmeksizin şu kadarını kesin bir biçimde söyleyebiliriz. Alevilik akademik dünyada (ilahiyatçıların yürüttüğü çalışma ve tartışmalar dışta bırakılarak) bir din olarak ele alınır ve çalışılır. Bu, alanın duayen isimlerinden Melikoff'tan görece daha geç dönem isimlerine, örneğin Leyla Neyzi'ye kadar böyledir. Neyzi'ye göre "Alevilik Şiiliğin bir takım unsurlarını heterodoks tek tanrılı geleneklerle ve panteistik inançlarla eklemleyen senkretik bir dindir." (Neyzi, 2004:146.)

Bir din teşhis edilip tanımlanırken, Türkiye'de sıklıkla yapıldığı gibi, asla o dinin tanrı, peygamberlik, kutsal kitap, vb. özellikleri göz önüne alınmaz. Çünkü bütün bu ölçütler her dine göre değiştiğinden, teşhis için uygun değildir. Dini tanrı kavramı ve anlayışı üzerinden tanımlamaya giriştiğimizde tanrısız dinlerin varlığı bunu önler; peygamberliğe başvurulursa peygamberliğin hem anlam ve kavranışı, hem varlığı ya da yokluğu sorun olur, kitap meselesi ise en kullanışsızıdır, çünkü kutsal bir yazılı metni olan din sayısı çok azdır ve en başta da kutsallık ile yazı arasında kurulan ilişki insanlık tarihinin dinle ilgili önemlice bir yekununu, yazılı dinlerin tarihinden kat be kat eski bir tarihe ait yekunu çöpe atmaya neden olur.

Akademik tartışmaların inceliklerinde hiç boğulmadan gönül rahatlığıyla şunu söyleyebiliriz: Bir dinin teşhisi ve tanımı için başlıca referanslar bütünleşik ya da farklılaşmış, ama her durumda belirli bir kutsallık, bu kutsallığın kendisinden kaynaklandığı ve düzenlendiği mitolojik bir kök-anlatı ya da üst-anlatı ile bu düzenliliğin seferber edilmiş hali olarak ayinden

başka bir şey değildir. Bu referanslar itibariyle bakıldığında Alevilik tam anlamıyla din kapsamında yer alır. Bu bakımdan Alevilik kuşkusuz dindir. Kendi kutsallık düzeniyle, mitolojik zeminiyle ve hareketi, yani ayiniyle. Alevilik dindir demek Alevilik İslam-dışı demek değildir. Bunun nedenlerini yukarıda açmaya ve tartışmaya çalıştık zaten.

Yine de son olarak yanıtı beklenen soru şu mu olacaktır: Dindir ama nedir? Buna Alevilerden başka kimse yanıt veremez; eğer soru Alevilerin Alevilikle ilgili mesafesine ilişkinse ya da Alevilerin Alevilikle ilgili bir meselesi olduğu kabulüne dayanıyorsa. Elbette bu konu da akademinin ilgi alanı içinde kalır ama onun ilgilenme biçimi, Alevilerin Alevilikle ilgilenme biçimiyle aynı düzlemde yer almaz. O nedenle burada buna girmeyeceğiz. Alevilik dindir: Aleviler buna Müslümanlık diyorsa Müslümanlık ve soyut bütünün adı olarak İslam, demiyorsa değil. Ancak din olduklarını göstermek için İslam dışında konumlanmalarına ve İslam'ı Sünni din algısına terk etmelerine hiç mi hiç gerek yoktur.

SONUÇ

İçinde bulunduğumuz konjonktürde Alevilik sorunu ve Alevilerin sorunlarını yalnızca Alevileri ve Aleviliği merkeze alarak anlama ve çözümleme şansımız kalmamıştır. Ülkemizdeki temel ya da başat sorunların giderek ulusal sorunlar olmaktan çıkıp aynı zamanda bölgesel ve uluslararası sorunlar olmaya evrilmesi, en başat sorunlardan biri olarak Aleviliği de bölgesel ve uluslararası bir sorun haline dönüştürmüştür. Bu aynı zamanda içinde bulunduğumuz siyasal toplumun yeni, yapısal gereksinimlerle karşı karşıya olduğunu da göstermektedir. Tam bu noktada işte, din son derece kritik bir işlev üstlenmektedir. Bu çok boyutlu, çok katmanlı işlevi anlayabilmek için bazı temel ezberlerden kurtulmak için ya tam zamanıdır ya da bu ezberler, en başta Alevileri öncelikle siyasetin ve ardından tarihin dışına atacaktır.

Dini şu ya da bu biçimde, (ister teolojik, isterse pozitivist bir sosyolojiyle malul olarak) özcü bir biçimde kategorize etmek, dinin tarihsel vasfını inkar ederek buradan "gericilik" türetmek ve bu haliyle de dini, zaten teoloji-politik bir refleksle biricikleştirerek tekelleştiren zihniyete terk etmek, tekelleştirilen bu dinsel algıyla mücadele etmek yerine, mücadele edilmesi gereken teoloji-politik aktörlerin alanlarını daha da genişleterek ellerine yeni araçlar vermek vazgeçilmesi gereken ilk ezberlerin başında gelmektedir.

Aynı bağlamdan olmak üzere, Aleviliğin de artık dinsel bir deneyim olarak tarihselliği asla ve asla gözden kaçırılmamalıdır. Üstüne üstlük, teolojik yapısı itibariyle homojenliğe karşı çıkan ve kendisini bu karşı çıkış ölçeğinde var eden Alevilik, varoluşu gereği farklı deneyimlenme biçimlerine açık olduğu ölçüde, bununla ilişkili farklı siyasal işlevler üstlenmeye de son derece uygundur. Bu bakımdan, örneğin günümüz Aleviliğinin içinde de, dün olduğu gibi, bir yandan kendisini Alevi olarak nitelemeye devam ederken, öte yandan ruhunu biricikleştirilmiş bir dinin hizmetine koşanlar ve esasen, kendini ancak bir devlet algısıyla var edenler olacaktır ve vardır da. Hal böyleyken, Alevi toplulukların şimdiye değin yaptıkları gibi, inatçı bir birlik arayışının ve birliğin hele de teolojik zeminde sağlanması peşinde koşmasının ne büyük bir tehlike ve aynı ölçüde de ne kadar tarih dışı bir arayış olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Alevilik tarihi boyunca olduğu gibi, bugün de gerek kendi içindeki çeşitliliklerin ve bu çeşitliliği homojenize etmeye çalışanların iç mücadeleleriyle, gerekse kendi dışından kendine yönelen ve kendisini sürekli olarak bir yerde konumlandırmaya ve buradan doğru seferber etmeye çalışanlara karşı verilen mücadelelerle biçimlenmiştir. Bu manzaraya bakıldığında nasıl ki topyekun ve özcü bir biçimde Aleviliğe teolojik bir anlam giydirilemezse, teoloji-politik bir anlam da giydirilemez. Esasen zaman, sınırların erimesinin zamanı olmaktan çok, sınırların hiçbir kuşkuya yer vermeksizin belirginleştirilmesi zamanıdır; deyim yerindeyse ak koyunla kara koyunun birbirinden ayrılma zamanıdır. Özcesi dinin hem bir "afyon" (yatıştırıcı, uyuşturucu, sakinleştirici), hem Prof. Dr. Veysel Batmaz'ın hoş benzetmesiyle bir "kokain" (uyarıcı, kışkırtıcı) olduğunu fark etmek zamanıdır. Ancak daha ötesini hiç ihmal etmeden; ister afyondan, ister kokainden söz edelim: Din toplumdur!

Afyon olarak dinin Alevileri din dışına atması, onu dinsel vasfını inkarıyla sapkınlıkla özdeşleştirmesi Aleviler açısından

yok hükmünde olmak gerekir. Ancak bu yok hükmündelik, baştan itibaren işaret etmeye çalıştığımız gibi, sapkın sayılmanın ne anlama geldiğini anlamayı çalışmayı ihmalle sonuçlanmamalıdır. "Sapkınlık kavramı yarı adli, yarı tıbbi, yoz bir kavramdır. Ame ne tıp ne de kanun bundan kazançlı çıkar. Bugün bu kavrama duyulan ilginin canlanması, sapkınlığın yapısında, adaletle olduğu denli tıpla da kurulması muhtemel çok belirsiz ilişkinin nedeninin aranmasından kaynaklanıyor olabilir." (Deleuze, 2004: 208) Unutulmamalıdır ki bugün ülkemizde bu belirsizlik alanını adaleti ve tıbbı seferber ederek doldurmaya yönelen bir "din" vardır. Bu din karşısında Alevilerin sapkınlığı üstlenmesinde hiçbir beis yoktur. Sapkınlığın üstlenilmesi, kendini dinin biricik biçimi olarak sunanın biricikliğini, sahihliğini onaylamak anlamına gelmez. Tersine: "Sapkın arzulayan bir ben değildir, ona göre Öteki de gerçek bir varlığı olan, arzulanan bir nesne değildir." Sapkınlığı üstlenen Alevilik bir arzunun, dondurulmuş, sabitlenmiş bir arzunun, bu arzuya bağlı bir hegemonyanın peşinde koşmayan, arzuladığının arzuladığı anda arzu olmaktan çıkacağını bilen, arzunun sürmesinin hakikatin tekelleştirilmesiyle onu havasız bırakacağını ve hakikatin ölümüyle sonuçlanacağını bilen bir Alevidir! Kendini ve ötekini bir arzu nesnesi olarak kuran Alevilik ise çoktan dininden olmuş, başka bir dine, adı Alevilik olsa da, artık başka bir dine göçmüş biridir. Şimdi seçim bu ikisinin arasında olacaktır. Bu seçim aynı zamanda başkalarını ve başkalarının da seçimi olacaktır. Geçerken somutlaştıralım: "Seçmenin" şimdiye değin Kürt hareketi Alevilerin başlarına gelen ve gelecek olan şeyler için bir laboratuar işlevi görmüştür. Ellerin tetikten çekildiği bu süreçte, barış, müzakere gibi sözlerin havalarda uçuştuğu bu dönemde her şey tersine dönmüş durumdadır: Çalıştaylardan beri, çalıştay süreci dahil, Alevilerin başına ne geldiyse, şimdi bu geliş süreci Kürtler açısından tam bir laboratuardır! Bu labo-

ratuarın değerlendirilip değerlendirilemediğini hep birlikte göreceğiz.

Aleviler kendilerini nitelemek için çoğuna şaşırtıcı gelen bir terim kullanılırlar: Alevilik bir yoldur denir, bir mezhep, bir tarikat değil. Oysa tarikat zaten yol demektir, öyleyse yol ne demektir diye sorar çoğu. Tarikat, bir yol olarak tarikat, kodlanmış, homojenize edilmiş ve ekseni üzerinde yer alan herkese kendini dayatan, uyulmadığında refleks gösteren bir bütün, adeta bir kodekstir. Örneğin başörtünüzün biçimine de o karar verir, eşinizle dostunuzla nasıl ilişki kuracağınıza, kan verip veremeyeceğinize...Alevilik kendisine bir yol derken bir kodekse atıf yapmaz. Bu bakımdan bir tarikat değildir; kendi içinde buna uygun yapılanmalara da yer verse bile. Yol derken bir yönteme atıf yapar. Hakikatin ve dinin, yani aslında dünyanın ve dünyadaki varoluşumuzun nasıl kavranacağına ilişkin bir bir yönteme karşılık gelir yol nitelemesi. Şimdi kavga tam da bunun hakkındadır zaten: Yol, bir kodekse mi dönüşecektir, bir başka kodekse mi teslim edilecektir yoksa bir yöntem olarak kendini biricikleştiren her şeyi zan altında bırakmaya devam mı edecektir? Kuşku yok, bu aynı zamanda ve doğrudan politik bir sorundur.

Ali'yi Hz.Ali'ye, peygamberin damatlığına ve dördüncü halifeliğe indirgeyenler, Hüseyin'i Hz. Hüseyin'e indirgeyip şehadetle donatıp dünyalarından kovanlar, ne Şah-ı Necef'in, ne Şehid-i Kerbela'nın yarasını sarma peşindedir. Onların kanıyla besledikleri, artık önüne geçilmez bir biçimde patlayan damarlarından boşalan kanıyla can çekişmeye doğru giden kendi dünyalarıdır. Oysa yol üzre kalanlar ve yol üzre kaldıkta bir gönlü yola feda etmeyi reddedenler çok iyi bilmektedir ki yeşil bir dal olan Hüseyn'in sızısını Babai uğultusuyla bir orman olur, Münzer dindirir!

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

"Papazın Kızına Zorunlu Seçmeli Din Dersi", *Radikal*, 16.01.2013.

Alevi Kültür Dernekleri Genel Merkezi, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi, (2009), *Alevi Çalıştayı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu*, Ankara.

Alkan M, (2011) "Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesine Nakşibendi Bir Şeyhin Tayini: Merkezi Bir Dayatma ve Sosyal Tepki", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s.213-223.

Altıparmak, K, "Zorunlu Din Dersi Gerçekten Zorunlu Mu?", ***Radikal***, 13.02.2005

Ataman Hakan, (2012), "Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* [der. Y. İnceoğlu], İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Birdoğan Nejat, (1995), *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, 3.Baskı, İstanbul, Berfin Yayınları.

Defoe Daniel, (1993), *Robinson Crusoe*, Çev. Akşit Göktürk, İstanbul, Can Yayınları.

Deleuze Gilles, (2004),"Cuma ya da Ötekinin Olmadığı Dünya", Michel Tournier Cuma ya da Pasifik Arafı, içinde, s.208 ve devamı, Çev. M. Ece, 3. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Düzdağ Ertuğrul, (2012), *Kanuni Devri Şeyhülislamı Ebussuud Efendi Fetvaları*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Fuat Bozkurt (Haz.) (2005), *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Gündüz Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara, Vadi Yayınları.

Habermas, J., (1994), Faktizität und Geltung, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag.

Hammadi Muhammed, (1948), *Batınilerin ve Karmatilerin İç Yüzü*, Çev. İ. H. Erzen, Ankara, DİB Yayınları no 24.

İnceoğlu Asuman Aytekin, (2012), "Nefret Suçu Kavramı ve Türk Ceza Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* [der. Y. İnceoğlu], İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.103-120

İnceoğlu Yasemin; Sözeri Ceren, (2012), "Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: 'Ya sev ya terk et ya da...'", *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* [der. Y. İnceoğlu], İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.23-37

İslam Ansiklopedisi, (1988), *İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati*, Leyden Taba'ı esaslı, İstanbul, MEB Basımevi.

Leyla Neyzi, (2004), *Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik, Öznellik*, Çev. H. Özkan, , İstanbul, İletişim Yayınları.

Melikoff Irene, (1994), *Uyur İdik Uyardılar*, çev. T. Alptekin, İstanbul, Cem Yayınevi.

Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, (1995), 3. Baskı, Çev. Nurettin Bayburtlugil, İstanbul, Dergah Yayınları.

Özdemir Cüneyt, "Cemevinden Camiye Cenaze Kaçırmak", *Radikal*, 24.2.2013

Özenç, B, (2008), "AİHM ve Danıştay Kararlarının Ardından Zorunlu Din Dersleri Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.LXVI, S.2.

Öztürk Yaşar Nuri, (1997), *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İstanbul: Yeniboyut Yayınları.

Şafak Erdal, "Zor Konular", *Sabah*, 01.10.2004

Yalçınkaya Ayhan, (2005), *Pas: Foucault'dan Agamben'e Sıvılaşmış İktidar ve Gelenek, Ankara*, Phoenix Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

"Alevilerden Erdoğan'a tepki", http://www.cnnturk. com/2012/ turkiye/08/06/ alevilerden.erdogana.tepki/671854.0/index.html, 05.02.2013.

"Arınç'tan Aygün'e yanıt: Alevilik din Değil, İslam'ın İçindedir", http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/arinctan-aygune-yanit-alevilik-din-degil-islamin-icindedir-haberi-56856, 05.02.2013.

"Başbakana göre cemevleri ucube, Aleviler bölücü", http://www.yurtgazetesi.com.tr/gundem/basbakana-gore-cemevleri-ucube-aleviler-bolucu-h16562.html, 05.02.2013.

"Camiler 24 saat açık olmalı", http://yenisafak.com.tr/gundem-haber/camiler-24-saat-acik-olmali-25.01.2013-461235, 05.02.2013

"Camiler sokakta yaşayanların da sığınacağı yer olmalı", http://www.zaman.com.tr/gundem_camiler-sokakta-yasayanlarin-da-siginacagi-yer-olmali_2045054.html, 05.02.2013.

"Diyanet İşleri Eski Başkan Yardımcısı Taş 'Cemevi cümbüş evi' davasından beraat etti", http://www.habervitrini.com/haber/diyanet-isleri-eski-baskan-yardimcisi-tas-cemevi-cumbus-evi-davasinda-beraat-etti-133273/, 05.02.2013.

2012/37 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Genelgesi http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/31022530_semeliders.pdf, 10.03.2013.

2013-04-29 YGS'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Sorularının Yer Alması-Basın Duyuru,http://www.osym.gov.tr/belge/1-14949/2013-ygsde-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-sorularinin-yer-.html?vurgu=din+k%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC, 16.2.2013.

ABF Basın Açıklaması; http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=332:abf-alevi-ly-i-dcelerini-alad&catid=13:abf-baslamalar&Itemid=259, 2.6.2009.

Adana'da Alevilere bildiri: Esad'ı desteklediğiniz için başınızı keseceğiz, http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1129224&categoryid=77.

AİHM Hasan ve Eylem Zengin Türkiye Kararı, www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/1448_04.pdf, 20.4.2013.

Alevi Evlerini Alevilerin İşaretlediği İddiası, http://www.hubyar.net/haber/121--alevi-evlerini-alevilerin-isaretledigi-iddiasi-yal.html, 8.2.2013.

Alevi Evlerini Onlar İşaretlemiş, http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/02/08/alevi-evlerini-onlar-isaretlemis, 8.2.2013.

Alevi Şehide İki Tören, http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1096880&categoryid=77, 11.8.2012.

Alevi Şehide Sünni Tören,
http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=8160&Itemid=5, 15.9.2009.

Alevileri Kovarsak PKK Meselesi Çözülür mü?,http://siyaset.milliyet.com.tr/alevileri-kovarsak-pkk-meselesi-cozulur-mu-/siyaset/siyasetyazardetay/15.04.2013/1693631/default.htm.

Alevilik İslam'ın Yoludur,
http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=369882, 7.10.2012.

Aykan Erdemir, "Alevilikle İlgili YGS Sorusu Ayrımcı,
http://www.bianet.org/bianet/genclik/145361-alevilikle-ilgili-ygs-sorusu-ayrimci.

B. C. Zırh, "Al-Gündem 2012: AKP'nin 10.Yılında Türkiye'nin Alevilik Gündemi",
http://www.academia.edu/2420584/Al-Gundem_2012_AKP-nin_10._Yilinda_Turkiyenin_Alevilik_Gundemi_Alevilerin_Sesi_-_2013._

Bacık Gökhan (2011),"The fragmentation of Turkey's Secularists"
http://www.academia.edu/853070/The_Fragmentation_of_Turkish_Secularism, 05.02.2013.

Bacık Gökhan (2012), "Assadism in Turkey and the Poverty of Conservative Intellectuals", http://www.todayszaman.com/columnist-285936-assadism-in-turkey-and-the-poverty-of-conservative-intellectuals.html, 05.02.2013.

Bkz. "Bu kez savcılara şikayet etti",
http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=359300, 05.02.2013 ve "Aygün-Tayyar Polemiği", http://siyaset.milliyet.com.tr/aygun-tayyar-polemigi/siyaset/siyasetdetay/16.08.2012/1581695/default.htm, 05.02. 2013.

Bütün Otistik Çocuklar Ateist,
http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23107667.asp, 22.04.2013.

Cafer Erçakmak Kalpten Öleceğini Hissetmiş,
http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1055999&categoryid=77, 12.7.2011.

CHP'li Aygün: Mecliste Cemevi Açılsın,
http://www.haberturk.com/gundem/haber/740326-chpli-aygun-mecliste-cemevi-acilsin, 8.5.2012.

Çelik'ten Baas ve Alevilik Suçlaması,
http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/09/08/celikten.baas.ve.alevilik.suclamasi/628672.0/index.html, 9.9.2011.
Devlet Katilleri Gizlemiş,
http://www.evrensel.net/news.php?id=47954, 7.3.2013.
Diyanet İşleri Başkanı'ndan Hacı Bektaş Çıkışı,
http://www.dha.com.tr/diyanet-isleri-baskanindan-hacibektas-cikisi_297389.html.
Diyanetten Alevilik Açıklaması,
http://www.haberturk.com/ramazan/haber/763399-diyanetten-alevilik-aciklamasi, 1.9.2012.
Emniyet Raporu: O İşaretler Kaos Planının Bir Parçası,
http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/02/20/emniyet-raporu-o-isaretler-kaos-planinin-bir-parcasi, 22.2.2013.
En Fazla Cemevi İktidarımızda Yapıldı,
http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/01/06/en-fazla-cemevi-iktidarimizda-yapildi#, 8.1.2013.
Erdoğan Yine Alevileri Hedef Aldı,
www.evrensel.net/news.php?id=35856, 7.3.2013.
Erdoğan: Alevilik Din Değil Ali ile Alakaları Yok,
http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1122494&categoryid=78, 23.04.2014.
Erdoğan'dan Cemevi Yanıtı,
(http://www.haberturk.com/gundem/haber/822148-erdogandan-cemevi-yaniti, 22.2.2013.
Gökçek 'Alevi Olduğunu Bildiğim Halde' Dedi Kriz Çıktı,
http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1045294&categoryid=78, 23.04.2013.
http://www.dyp.org.tr/HaberDetay.asp?id=42512.
Huda Par Başkanı Yılmaz, Alevileri ve solcuları suçluyor,
http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1129136&categoryid=78.
İ. Ekelik, "Zorunlu Seçmeli Ders", http://bianet.org/bianet/cocuk/141142-zorunlu-secmeli-ders, 28.9.2012.
İcma Sempozyumu Sonuç Bildirgesinden Satırbaşları,
http://www.zaman.com.tr/?hn=100611&b1=haberler.
K.Altıparmak, Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye Kararının Uygulanması İzleme Raporu,

http://www.aihmiz.org.tr/files/01_Hasan_ve_Eylem_Zengin_Rapor_TR.pdf, 31.3.2013

Madımak Katliamı'nın Bilinmeyen Kareleri, http://www.cnnturk.com/2013/guncel/02/01/madimak.katliaminin.bilinmeyen.kareleri/694777.0/,2.2.2013.

Madımak Oteli Bilim ve Kültür Merkezi Oldu http://gundem.milliyet.com.tr/madimak-oteli-bilim-ve-kultur-merkezi-oldu/gundem/gundemdetay /30.06.2011/1408705/ default.htm, 30.06.2011.

Madımak Önünde Kararfilli Anma, http://www.ntvmsnbc.com/id/25363023, 3.7.2012.

Mehmet Metiner, "Alevilik bir Din midir?" http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/MehmetMetiner/alevilik-bir-din-midir/33183, 05.02.2013.

Mümtazer Türköne, "Suriye dışında, Alevi sorunundan kârlı çıkacak başka bir merkez yok", http://t24.com.tr/haber/turkone-suriye-disinda-alevi-sorunundan-karli-cikacak-baska-bir-merkez-yok/227834.

Neşet Ertaş'ın Cami Cemevi Tartışması, http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1101631&categoryid=77, 25.9.2012.

Otizmli Çocukların Kaliteli Eğitime İhtiyacı Var Din Dersine Değil, http://www.bianet.org/bianet/toplum/146051-otizmli-cocuklarin-kaliteli-egitime-ihtiyaci-var-din-dersine-degil?bia_source=rss, 22.04.2013.

PKK'nın Dersim Kadrosu Çekilmeye Direniyor, http://t24.com.tr/haber/pkknin-dersim-kadrosu-cekilmeye-direniyor/226755.

Recep Tayyip Erdoğan İtiraf Ediyor, http://www.hacibektasvakfi.web.tr/icerik/recep-tayyip-erdogan-itiraf-ediyor,23.04.2013.

Rıza Zelyut, *www.karacaahmetsultan.com*, Karacaahmet Sultan Alevi Forumu, 10.10.2004.

Sivas Katliamı Ek Davası Zamanaşımına Uğradı, http://www.haberturk.com/yasam/haber/724070-sivas-katliami-ek-davasi-zamanasimina-ugradi, 13.3.2012.

Sivas Sanığı 5 Yıl Önce Tutuklanıp Bırakılmış, http://gundem.milliyet.com.tr/sivas-sanigi-5-yil-once-tutuklanip-birakilmis-/gundem/gundemdetay/11.03.2012/1513786/default.htm, 11.3.2012.

Sürgü Davası Salona Sığmadı,
http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22653379.asp, 23.2.2013.
Sürgü Davasında Skandal Gelişme,
http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/12/10/surgu.davasinda.skandal.gelisme/688027.0/index.html, 11.12.2012.
T. Büyükşahin, "Sizin İnancınızı Aynı Anda Binlerce Kişi Hiç Yuhaladı mı?", http://t24.com.tr/haber/sizin-inancinizi-binlerce-kisi-ayni-anda-hic-yuhaladi-mi/206585, 18.6.2012.
T.C Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi YGS 2013.
http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2013/OSYS/24.03.2013%20YGS.pdf
TBMM'den Mahkemeye Cemevi Savunması",
http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22126869.asp, 11.12.2012.
TSK'dan Cemevi Açıklaması,
http://www.haberturk.com/gundem/haber/767685-tskdan-cemevi-aciklamasi, 13.8.2012.
Uslu Emre, "Causes Behind DHKP/C Shock Among Diplomats",
http://www.todayszaman.com/columnist-306005-causes-behind-dhkpc-shock-among-diplomats.html, 09.02.2013.
Yayla Nedir? http://yayla.nedir.com/#ixzz2OkGvO6B8.
'Yenidoğan Tarama Formu'nda Skandal Sorular: Evlilik İçi mi? Bebeğin Dini? http://www.baskahaber.org/2013/04/yenidogan-tarama-formunda-skandal.html.
Zorunlu Seçmeli Ders, http://gundem.milliyet.com.tr/zorunlu-secmeli-ders-/gundem/gundemdetay/27.04.2012/1533461/default.htm, 27.4.2012
Zülfikar Krizinde Geri Adım,
http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=252121&PAGE=1, 23.04.2013.

Aleviler 'artık burada' oturmuyor; kapıları işaretlenmiş evlerini, katil zanlılarının önünde saygıya çağıran anıt-otellerinin isli duvarlarını, dede postunun yanında yer gösterilen düşmanlarını yüklenip 'göçtüler.' Ama göçerken ezberlerini de birlikte götürdüler. İktidar şebekesinden kendilerine yönelen tehdidi fark edenler, bu geleneksel ezberlere yaslanarak çaresizce direniş hatları inşa etmeye çalıştılar ama tehdit, hattın önünde değildi ki... çoktandır hattın arkasından dolaşarak bir kuşatmaya dönüşmüştü bile. Bunu fark edemeyenler iktidarın Alevi Çalıştayı'nın başarısız olduğunu düşünmeye devam ediyorlar. Oysa bu kitap, sıra dışı üslubu ve yaklaşımıyla Alevi Çalıştayı'nın nasıl başarılı bir siyasal-dinsel mühendislik projesi olduğunu ve adım adım, sabırla hayata geçirildiğini gösteriyor ve yeniden uyarıyor: Dini şu ya da bu biçimde, özcü bir biçimde kategorize etmek, dinin tarihsel vasfını inkar ederek buradan "gericilik" türetmek ve bu haliyle de dini, zaten teoloji-politik bir refleksle biricikleştirerek tekelleştiren zihniyete terk etmek, tekelleştirilen bu dinsel algıyla mücadele etmek yerine, mücadele edilmesi gereken teoloji-politik aktörlerin alanlarını daha da genişleterek ellerine yeni araçlar vermek vazgeçilmesi gereken ilk ezberlerin başında gelmektedir.

*dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com
ISBN:978-605-4412-92-1